

ASAF SAVAŞ AKAT

SOSYAL DEMOKRASİ GÜNDEMİ

**İlk Baskı:
Armoni Yayınları, İstanbul, Nisan 1991**

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Mayıs 2004

<http://akat.bilgi.edu.tr>

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

1. SHP PARTİ PROGRAMI DEĞİŞMELİDİR	3
2. ÖRGÜTTE YENİLİK VE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ	92
3. PARTİ İÇİ EĞİTİM VE ÖRGÜTLENME	100
4. TEKNOLOJİ VE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ	109
5. SOSYAL DEMOKRASİDE LİDER VE KADRO	112
6. YARATICI DÜŞÜNCENİN GÜCÜ	117
7. TÜRKİYE'DE SOSYAL DEMOKRASİNİN KÖKENLERİ	120
8. DEMOKRATİK SOSYALİZMİN İDEOLOJİSİ	132
9. SİVİL TOPLUM VE EKONOMİ	136
10. SOLUN ALTERNATİF EKONOMİ POLİTİKASI NASIL OLMALIDIR?	152
11. SOSYAL DEMOKRAT EKONOMİ POLİTİKALARI	158

ÖNSÖZ

Bu kitabı, sosyal demokratların ve özellikle SHP üye ve seçmenlerinin okuyacağı umudu ile yayınlıyorum. Uzun süredir, Türkiye sosyal demokrat hareketi ve SHP hakkında yazdığım yazıları ve yaptığım konuşmaları bir kitap haline getirmeyi arzuluyordum. Maalesef, başka işlerden göz açamadım ve proje gecikti durdu. Kısmet, SHP'nin tıkanıdığı yönünde güçlü bir kanının kamuoyunda yaygınlaştığı bu günlerde yayınlamakmış.

Okuyucumu baştan uyararak isterim. Amacım, SHP'li üye ve seçmeni günlük yaşamlarında uğraştıran, gazetelerde okuyup arkadaşları ile sohbetini yaptığı konuları ele almak değildir. Baykal-İnönü çatışmasını incelemek, yada Genel Merkez hiziplerinin hesabını tutmak, yada belediyelerdeki başarısızlığı tasvir etmek, yada delege seçimlerinde ve kongrelerde başvurulmuş oyunların listesini yapmak, yada DSP ile neden birleşilemeyeceğini açıklamak, yada Alevilik ve Kürtlük ve Karadenizlilik ve Sivaslılığın sosyal demokrasi için önemini irdelemek, yada görevden alınan yönetimleri sıralamak; bütün bunlar şüphesiz SHP parti yaşamının büyük bir bölümüne ışık tutardı. Ama, ben biraz daha gerilere gitmeyi, kısa vadeli siyasi çatışmaların ötesine bakmayı tercih ettim. Türkiye sosyal demokrat hareketinin nasıl sosyal demokrat ismine layık olabileceğini araştırmadan, uzun süredir gözlenen ama SHP'lilerin kendilerinden ve herkesten gizlediklerini sandıkları tıkanmayı anlamının ve dolayısı ile tıkanıklığı açmanın mümkün olamayacağını düşünüyordum.

Kitaptaki yazıların hepsine damgasını vuran iki temel görüş vardır. Birincisi, sivil toplumun devlet karşısında güçlenmesidir. Demokratikleşme denince, benim aklıma öncelikle sivil toplumun güçlenmesi geliyor. Sosyal demokrasi bir sivil toplum hareketidir. Ben örgütlü sivil toplumun inşasını sosyal demokrat projenin hedeflerinden biri olarak kabul ediyorum. SHP'nin sivil toplumu güçlendirecek parti olmasını öneriyorum. Bütün sivil toplum yandaşı sosyal demokratları bu hayati hedef için mücadele etmek üzere birleşmeye ve güçbirliğine çağırıyorum.

İkincisi, SHP'nin üçüncü dünyacılığı, bürokratik-seçkinciliği ve bu ikisinin bileşimi anlamındaki ilericiliği sosyal demokrat hareketten tasfiye etmesidir. Ve evrensel sosyal demokrasinin özgürlük, eşitlik, barış ve dayanışma ilkelerini Türkiye'ye taşıyacak çağdaş ve modern bir parti olmasıdır. Türk toplumunun dönemi bitmiş hurafe ve efsanelerle kaybedecek zamanı kalmamıştır. 21.inci yüzyılda, sosyal demokratların toplumun öncüsü ve değişimin lideri pozisyonlarını koruyabilmeleri, ancak bu büyük dönüşümü gerçekleştirmeleri ile mümkün olacaktır. Toplumun sivil toplum yandaşı dinamik kesimlerini, eskimiş dogmalara ve çağdışı ideolojilere karşı durmaya, yeniliğin yaratıcılığında buluşmaya çağırıyorum.

Aklın yolu birdir derler. Bu kitabı oluşturan makalelerde geliştirilen bütün fikirler şu yada bu tarihte Türkiye`de yada başka bir yerde pek çok sosyal demokrat tarafından düşünüldü, yazıldı, tartışıldı. Ben sadece o fikirleri belirli bir sistematik

içinde toparlamaya, okuyucuya sunmaya çalıştım. Doğallıkla, SHP`nin acil gibi duran sorunları öncelik kazandı. Onlar kadar önemli başka sorunlar da var. Ama herşeye bir tek kitap çerçevesinde cevap üretmek mümkün olmuyor.

SHP parti programının değişmesi üstüne olan birinci yazı ilk defa yayınlıyor. Diğer yazıların biri Adımlar Dergisinde, gerisi Sosyal Demokrat Dergide çeşitli tarihlerde yayınlandı. Kitapta ayrıca sivil toplum, ekonomi ve ideoloji üstüne üç konuşmamın metni var; bildiğim kadar onlar da ilk defa yayınlıyor.

Partinin yazılı metinlere karşı bir alerjisi yoksa da, fazla meraklı olmadığını da biliyorum. Yani bu yazılar, SHP camiasında bir hoş seda bile bırakmadan kaybolma riskini taşıyor. Olsun. Onları bir daha yazacağım. Daha çok toplantıya gidip, daha çok partili önünde anlatacağım. Türkiye'nin gelmiş olduğu aşamada, sağlıklı ve güçlü bir sosyal demokrat partinin demokratik geleceğimizin en büyük güvencesini oluşturduğuna kesinlikle inanıyorum. SHP, bütün bu fırsatları atlatacak ve benim özlediğim gibi çağdaş bir sosyal demokrat parti olacak dinamizme sahiptir. Bu tarihi oluşuma benim de bir küçük katkımın olmasına kararlıyım.

Mart 1991
İstanbul

Birinci Bölüm

SHP PARTİ PROGRAMI YENİLENMELİDİR

ALTINCI OLAĞANÜSTÜ KURULTAY VE SONRASI

SHP'nin 29 Eylül 1990 tarihinde toplanan Altıncı Olağanüstü Kurultayında parti yönetimine aday iki ayrı ekip arasında bir yarış söz konusu oldu. Türkiye tarihinde ilk kez bir büyük demokratik partide lider sağken ve eli ayağı tutarken liderlik yarışına gidilmesi, SHP'nin demokratik olgunluk açısından ülkenin öncüsü olduğunu tekrar kanıtlamıştır. En başından, bu yarışın sadece kişilik farkları yada liderlik vasıfları ile sınırlı kalmaması, tam tersine Türkiye'nin ve SHP'nin ihtiyacı olan büyük reform hareketine tarafların bakış açılarını da yansıtmaları gerekliliği kamuoyunda hissedildi. Bunda başarılı olunması halinde, hem Olağanüstü Kurultay'da yapılacak seçimler açısından delege desteğini alma şansının artacağı, hem de bir fikir platformu üstünde seçimi kazanan yeni yönetimin Haziran 1990'daki Olağan Kurultaya kadar gerçekleştireceği icraatın meşruiyet kazanacağı açıktı. Yarışın başladığı ilk günlerde kamuoyu tarafların farklı fikir platformlarına sahip olmadıkları kanısında idi ve bu mücadelenin SHP'yi zayıflattığı iddia ve eleştirileri bu gözleme dayanıyordu.

Ancak, Kurultay öncesindeki günlerde bu manzara değişti. Bir yanda Deniz Baykal, yanına önce İsmail Cem'i alarak, daha sonra da basında ve parti kamuoyunda yürüttüğü kampanyada "yenileşme" temalarını işleyerek, parti başkanlığı için verdiği mücadeleye bir fikir boyutu eklemeye çalıştı. Diğer yanda ise Erdal İnönü, Kurultay öncesi açıklamaya başladığı temaları Kurultay konuşmasında beklenmedik ölçüde bir fikir platformunun temel unsurları ile zenginleştirdi. Böylece, hem sosyal demokrat hareket, hem de hareketin en büyük partisi SHP için son derece önemli yeni bir devrin başladığını düşünmemize olanak veren bir ortam oluştu.

Şüphesiz, Kurultay'ın ana teması, parti içinde demokratik mekanizmaların yerleştirilmesi ve hukukun hakim kılınması idi. Bu nedenle, Kurultay öncesinde ve Kurultay sırasında, en çok tartışılan, en fazla heyecan uyandıran konular, parti içi işleyişle ilgili eleştiriler, öneriler ve savlardı. Bunun olağan, hatta sağlıklı karşılanması gerektiği kanısındayım.

Bir sosyal demokrat partinin topluma öncülük edebilmesinin önkoşulu, parti içinde farklı fikirlerin bir arada yaşayıp yarışmalarına olanak veren bir parti içi hukuk ve demokrasi düzeninin kurulması ve işlerlik kazanmasıdır. Bu olmazsa olmaz koşul yaşama geçirilmedikçe, tüm fikir tartışmaları, tüm yenilik arayışları bir avuç siyaset esnafının hukuk-dışı ve ahlak-dışı uygulamaları tarafından boğulur; ancak

sağ partilerde raslanan şekilde lider hegemonyası ve onu destekleyen (siyaset ilminin clientelism dediği) çıkar ilişkileri partiye damgasını vurur.

CHP'nin bu konuda çok değerli deneyimleri vardır ve bu geçmişten ders çıkartmak, aynı hataları yeniden tekrarlamamak zorundayız. Örneğin, Kıbrıs Harekatından sonra, yani 1970'lerin ikinci yarısında, Ecevit'in başkanlığındaki CHP, hızla sosyal demokrat çizgiden uzaklaşmış, Türkiye toplumundan ve toplumun ihtiyaçlarından kopuk bir popülist lider partisine dönüşmüştü. Aşağıda, karizmatik liderin popülist partisi ile 1978-79'da uyguladığı politikalara sık sık atıfta bulunacağız. Ne yazık ki, SHP bu mirası reddedememiştir. Kuruluşundan itibaren varolan eğilimlerin, 1987 yazında siyasi yasakların kalkmasından sonra daha da güçlendiklerini itiraf etmek zorundayız.

Partide sosyal demokrasinin evrensel ilkelerini savunan kesimlerin bu koşullarda ilk hedef olarak parti içinde çoğulculuğa, yani farklı fikir platformlarının varlığına ve özellikle üyelerin ve seçmenin parti içi siyasete katılımına olanak sağlayacak çözümleri aramaları sağlıklıdır. Genel başkanlık yarışında "fikir ve platform" boyutunun parti içi mekanizmalarda temerküz etmesi ve Parti Programına hiç girilmemesi, iktidar programına ise genel ifadelerle değinilmesi bu bağlamda mazur görülmelidir. Tersini, yani parti yönetimine aday iki kadronun Olağanüstü Kurultay öncesindeki kısıtlı zaman içinde tümüyle ideoloji ve program bazında bir kampanya yürütmelerini istemek, sanıyorum ki, seçmeninden teşkilatına SHP kamuoyunun beklentileri ile çelişirdi.

Baykal ekibinin Altıncı Olağanüstü Kurultayda en büyük sıkıntısı bu oldu. Kampanya söylemini sürekli örgüt sorunları dışına çekme çabaları, geçmiş anti-demokratik uygulamaları nedeniyle, parti içi demokrasi ile ilgili getirecekleri önerilerin parti teşkilatı tarafından ciddiye alınmayacağını bildiklerini göstermektedir. Bu durumda, söylemi "kim partiyi iktidara getirir" sorusu çevresinde tuttular. Ve İnönü ekibinin "kim partiye demokrasiyi getirir" sorusu karşısında mağlup oldular.

Böyle bir sorunsalın içinden bakılınca, gerek Olağanüstü Kurultay'a gidilmesi, gerekse Kurultay'da İnönü ekibinin başarılı olması, SHP için büyük bir kazançtır denebilir. Hatta, "parti içi demokrasi" temasının sosyal demokrat hareket içindeki popülerliği, sağ partileri dahi etkileme potansiyeline sahiptir. Bu özgül anlama, Olağanüstü Kurultay'daki sonucun Türkiye'nin siyasi haritasında önemli bir dönüşüme tekabül ettiğini haklı olarak önerebiliriz.

Ancak, unutulmaması gereken çok önemli bir başka husus vardır: parti içi demokrasi bir amaç değildir, bir araçtır. Bir siyasi hareketin ve partinin esas amacı iktidara gelmek ve toplumsal projesinin uygulamaya geçirerek, kendisini destekleyen kütlenin beklentilerine cevap vermektir. Demek ki, Altıncı Olağanüstü Kurultay SHP içinde fikir tartışmalarının sonu değil, başlangıcı olmalıdır. Kazanan ekibi bekleyen büyük tehlike, zaferinin sarhoşluğu ile başının dönmesi, ve esas işin bundan sonra, parti tüzüğü, parti programı ve iktidar programı düzeyinde gerçekleştirilecek değişiklik ve yenilikler olduğunu unutmaktır.

Kurultay Türkiye'nin SHP'den beklentilerini arttırmıştır. Mevcut ve potansiyel seçmenleri SHP'nin bir an önce; örgütü, parti içi demokrasisi, ideolojisi, iktidar programları ve kadroları ile çağdaş bir sosyal demokrat parti olduğunu kanıtlamasını, ülkenin acil sorunlarını çözebilecek sağduyu ve olgunluğa geldiği konusunda kendisini ikna etmesini beklemektedir. Bütün bunlar, öncelikle Genel Başkan E.İnönü'nün, ama şüphesiz aynı ölçüde yanındaki yeni kadronun, cesaretle parti içi tabuların üstüne giden bir tutum sergilemelerini zorunlu hale getirmiştir. Aynı cesur yaklaşımı, parti içindeki muhalefet hareketlerinden beklemeliyiz; örneğin D.Baykal'ın bundan sonraki mücadelesinde, ağırlık partinin program, ideoloji ve kadrolarında yenileşme önerileri olmalıdır.

Bu arada gözden kaçırılmaması gereken bir başka çok önemli husus vardır. Sosyal demokrat hareketin şu anda iki ayrı partiye bölünmüş olması, fiilen bir başka yarışa, SHP ve DSP arasında sosyal demokrat hareketin hakim ve giderek tek partisi olma yarışına yol açmıştır. SHP yönetimi, 1980 öncesinde CHP yönetiminin sahip olduğu, hareketin birden fazla partiye bölünmemesinin yarattığı avantajlara sahip değildir. Bu rekabetçi yapının SHP için ne kadar vahim sorunlar yaratabileceği Bayrampaşa belediye seçim sonuçlarında çok belirgin şekilde ortaya çıkmıştır. Karizmatik ve popülist lider B.Ecevit karşısında, SHP'nin bir tek gücü olabilir; örgütü, kadroları ve programı ile evrensel sosyal demokrat parti modelini üretmek ve bu modele uygun bir yapıya kendisini dönüştürmek. İki parti arasındaki birleşmenin tabanda ve SHP'nin liderliğinde gerçekleşmesinin koşulu budur.

Kurultay öncesindeki değerlendirmem, Genel Başkanlık yarışının Türkiye Sosyal Demokrat hareketinin CHP'lilikten SHP'liliğe, "ilericilikten" "sosyal demokratiğe" dönüşmesinde hayati bir önemi olduğu şeklinde idi. Kurultay'ın yapıldığı salona girerken, tarihin garip bir cilvesi olarak bu kez Baykal'ın "CHP'yi ve ilericiliği", İnönü'nün "SHP'yi ve Sosyal Demokrasiyi" temsil ettiği kanısında idim. Kurultay'ı izleyince, hem bu gözlemin doğru olduğuna inancım, hem yeni kadronun büyük dönüşümü başlatacağı umudum güçlendi.

Doğrusu, Kurultay sonrası gelişmeler tam beklediğim yönde olmadı. Teşkilat düzeyinde bakarsak, İnönü'nün bilinçli bir şekilde vurguladığı "seçimle gelen seçimle gider" ilkesi kısa bir süre sonra yeni ekip tarafından da çiğnenmeye başladı. Bir üst kademenin bir altını siyasi nedenlerle görevden alma geleneğinin SHP'de bir türlü kırılmamış olmasının, partiye büyük güç kaybettirdiğine kesinlikle inanıyorum. Program düzeyinde ise, SHP yönetiminin Körfez Krizi karşısındaki tutumu Avrupa Sosyal Demokrat Partilerininkinden çok farklı oldu. Bu farklılığın tümüyle "üçüncü dünyacı-ilerici" şeklinde nitelediğim eski ideolojiden kaynaklandığı benim için çok belirgindi ve yeni yönetimin tabuları kırarak yerde onların en büyük savunucusu olmaya başladığını düşündürdü. Hele D.Baykal'ın bu konudaki çıkışına gelen tepkiyi hiç bir şekilde sosyal demokrat davranış biçimleri ile telif etmenin mümkün olmadığı kanısında idim.

Aşağıdaki analiz ve öneriler bu çerçevede ele alınmalıdır. Hem parti içi ilişkileri, hem de partinin ideolojik ve politik programını dönüştürme çabası ancak ayrıntılı ve heyecanlı bir tartışma ortamında, böyle bir tartışma ortamını hoşgörülerle

karşılamanın bir yönetimle başarılı olur. Sosyal demokrat anlayış, projesinin tanımında yer alan eşitlik ve özgürlük ilkelerinin doğal bir uzantısı olarak, bu konuların az sayıda parti yöneticisi yada uzman tarafından kapalı kapılar arkasında kararlaştırılmasına karşı çıkar. Tam tersine, sadece parti teşkilatının değil, bizzat seçmenlerin ve genelde ülke kamuoyunun yaygın katılımı ile oluşacak bir tartışma ortamında, her fikrin açık açık savunulmasını, lehte ve karşı görüşlerin belirginleşmesini, icabında kütle iletişim araçlarına yansıyan polemiklerin oluşmasını, sosyal demokrasi'nin çağdaş fikir platformunu oluşturma sürecinin olağan unsurları olarak görmeliyiz.

Fikirlerimizin netlik kazanması, sosyal demokrasi'den ne anladığımızın belirginleşmesi, çağın dünya ve Türkiye düzeyinde sosyal demokrat hareketin önüne koyduğu sorunların ve misyonların tesbit edilmesi, 1990'lı yıllarda geçmiş dönemlerden çok daha önemli oldu. Çünkü, artık 1945 sonrasında iyi tanımlanmış ekonomik ve siyasi rejimlerden oluşan bloklar çözüldü. 1989 yılında Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliğinde komünist rejimleri sarsan toplumsal deprem ve bu depremin uluslararası politika ve ekonomide yarattığı dönüşümler, Türkiye gibi sanayileşme sürecinde gecikmiş ülkelerde sosyal demokrasi'nin kendisini yeniden tanımlama ihtiyacını arttırmıştır.

Körfez savaşı, eskisinden çok farklı bir dünya düzeninin kurulmakta olduğuna en son kanıttır. Yakın geçmişe kadar Sovyetler Birliğinin müttefiklerinden biri olan Irak, yeni düzenin koordinatlarını anlayamadı; bunun fiatını çok ağır ödedi. Uzak değil, daha birkaç yıl önce, Sovyetlerin onayı ile Amerika Birleşik Devletlerinin Birleşmiş Milletler Şemsiyesi altında böyle bir savaş yapabileceğini hangimiz düşleyebilirdik? Şartlar tüm dünyada köklü şekilde değişmiştir. "İlericilik", "üçüncü dünyacılık" ve "sosyalizm" gibi Türk sol düşüncesi üstünde yoğun etki yapan evrensel akımların 1990'lardaki güçleri yada geçerlilikleri, 1950'lerden, hatta 1970'ler ve 1980'lerden çok farklıdır. Türkiye de bu sürede değişmiştir; artık Türkiye insanına 1960'ların ideolojileri ile hitap etmek, geçmiş kalıplarla ve sloganlarla onun özlemlerine cevap vermek olanağı kalmamıştır.

İnsanlık tarihinin böylesine büyük bir dönüşümü yaşadığı bir dönemde, eski tabularına sıkı sıkıya sarılmak, Türkiye ve dünyanın zengin deneyim birikimini görmemezlikten gelmek, sosyal demokratiğe çelişir. Doğallıkla, bu tür büyük dönüşüm anlarında projemizin en temel varsayımlarına dahi korkmadan eğilmek, hala geçerliliklerini koruyup korumadıklarını irdelemek gerekir. Böyle anlarda sağlıklı siyasi hareketler cesareti akıl ve sağduyu ile birleştirerek tarihin bir adım önüne geçmeyi becerirler.

Aşağıdaki önerilerin sunuş ve kavranmasındaki zorluklardan biri burada yatmaktadır. Bir yanda dünya ve Türkiye deneyiminin bize zorladığı yapısal düşünce dönüşümlerini kapsamak, diğer yandan da SHP'nin yaşadığı iç dinamiğin güncel gereksinmelerine cevap vermek zorundayız. Bazen güncelliğin ağır basması, bizleri sosyal demokratların başka yerlerde çoktan çözdükleri sorunları uzun uzun tartışmaya itecektir. Bazen de yapısal sorunlar, SHP'nin güncelliğinde yer almadıkları halde yarını için taşıdıkları önem nedeniyle ayrıntılı analiz

edilecektir. Ben, önerilerimde yapabildiğim ölçüde evrensel sosyal demokrasinin ilkelerinin tartışılmasına, varsayımlarının irdelenmesine ve 2000'li yıllara yönelik evrensel sosyal demokrat projenin gerçekleştirilmesine ait düşüncelerimi geri planda tutmaya çalıştım. Çünkü, bu yazıdaki esas amacım, SHP'nin güncelliği olan ideoloji sorunlarının bir envanterini yapmak ve bunlara sosyal demokrasi ile tutarlı ve SHP için yapılabirliği olan çözümler getirmektir. Doğallıkla, başka platformlarda evrensel projenin tartışılmaya başlanmasını gönülden destekliyorum.

Okuyucuyu bir başka konuda da baştan uyardım gerekiyor. Yazıdaki analiz ve öneriler, doğrudan bir siyasi platform şeklinde hazırlanmamıştır. Bu nedenle, yazılış uslubu Türkiye'nin siyasi geleneğinde raslananlardan çok farklıdır. Örneğin, bazı partili okuyuculara fazla akademik gelebilir. Çünkü Türkiye geleneğinde, parti metinlerinin genel ve soyut ifadeler içinde yani slogan düzeyinde kalması tercih edilmiştir. Bu gelenek, siyasi sınıfın seçkinciliğine işaret etmektedir. Sıradan partili, slogan düzeyinin üstünde analizleri anlama yeteneğinden yoksun kabul edilir ve ona anlayacağı düşünülen basit sloganlarla hitap edilir. Ben bu anlayışı reddediyorum. SHP üyesi, genel ve soyut sloganların çok ötesinde siyasi analizleri kolayca izleyebilecek ve değerlendirecek sağduyu ve olgunluğa sahiptir.

Böyle olunca, yazı aynı anda hem parti örgütüne ve sosyal demokrat seçmene, hem de sosyal demokrat hareket içinde ve çevresinde bilgi üreticisi sayılabilecek kesimlere ulaşmayı hedeflemektedir. Okuyup ilgilenenler arasında öğretim üyeleri, gazeteci ve yazarlar, çeşitli düzeylerde parti yöneticileri gibi partinin ideolojisinin oluşmasına aktif katkıda bulunan kişiler kadar sıradan parti üyesinin ve seçmenin yer almasını umuyorum. Partideki fikir tartışmalarının ilkel sloganlardan kurtularak, analitik bir düzeye erişmesi, partide çok özlenen eğitim sürecine de bence önemli katkılarda bulunacaktır.

Türkiye'de sosyal demokrat siyasi yaşamın önemli sorunlarından birinin burada olduğunu söyleyebiliriz. Akademik ve bilimsel anlamı ile bilgi üreticisi ile bir siyasi partinin yerel yada milli lideri olarak siyasetçi arasındaki işbölümü ve işbirliği geçmişte sık sık karıştırıldı. Bazen bilgi üreticisi liderlik, bazen de lider bilgi üreticiliği vehmetti. Uzmanla siyasetçi arasındaki zor dengelyi bir türlü tutturamadık. Yazıyı bir siyasetçi olarak yazdım, ama bir uzmanın diliyle, yani diğer uzmanların da okuyabileceği gibi yazdım. Böylece, uzman-siyasetçi işbölümünü dengeli bir işbirliğine dönüştürme yolunda bir küçük katkı yapabilmeyi ümit ediyorum.

PARTİ PROGRAMI ESKİMİŞTİR

Türkiye'de sosyal demokrat hareketin tarihi gelişme çizgisi, SHP'nin bugün karşılaştığı sorunların önemli bir bölümünü açıklayacak ipuçları ile doludur. Partiyi Olağanüstü Kurultaya götüren koşullara bakarsak, Bayrampaşa yenilgisini sadece Parti içi yönetim hataları ile açıklamanın imkansız olduğunu görürüz. Özellikle 26 Mart 1989 yerel seçim sonuçları ile karşılaştırılınca, Bayrampaşa yenilgisinde, partinin belediyelerdeki icraatında somutlaşan siyaset çizgisinin de seçmen tarafından onaylanmamasının büyük rolü olduğu görülür. Ancak, analizi burada

keserek faturayı derhal Büyükşehir Belediye Başkanına çıkartmak son derece yanlıştır. Yapılması gereken, ciddi ve cesur bir tavırla, sorunları kapsamlı bir şekilde tesbit etmek, onları çözecek dönüşümleri tasarlamaktır.

Şüphesiz, son yenilgide SHP'nin belediyelerdeki başarısızlığı seçmen tercihlerini etkileyerek nihai darbeyi vurmuştur. Ancak, bu sonuçta Belediye Başkanlarının kişilikleri olsa olsa marjinal bir etki yapmıştır. Partiyi yaralayan, yerel yönetim anlayışının çağdışı kalması ve bu anlayışı uygulayan kadroların yetersizlikleridir. Her iki teşhis de, sorunun çok daha derinlerde, SHP'nin Türkiye toplumuna ve ekonomisine bakış açısında, bu bakış açısı içinde ürettiği çözümlerde ve gerek parti içi mekanizmalarının gerek toplumla diyalogunun oluşturduğu kadrolarda yattığına işaret etmektedir. Gerek iktidara getirilen kadroları, gerek o kadroların eylem klavuzu olan ideolojisi itibarıyla, SHP hala 1990'ların partisi olamamış, 1970'lerin hatta daha öncelerin artık anlamı kalmamış mücadelelerinde sıkışıp kalmıştır.

Nitekim, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ile başlayan ve giderek bir sıcak savaşa dönüşen Körfez Krizi, SHP'nin eskimiş ideolojisinin somut olaylar karşısında partiyi nasıl yanlış tepkilere götürebileceğini bir kere daha kanıtlamıştır. Bu krizde, yeni yönetimin parti politikasını Batı Avrupa sosyal demokrat partileri ile yakın temas içinde, hatta onlarla işbirliği yaparak götürmesini beklerken, bambaşka bir durumla karşı karşıya kaldık. Örneğin iktidarda olan İspanyol ve Fransız Sosyalist Partileri, barış arayışlarına Saddam Hüseyin'in hiç tepki göstermemesi ve Kuveyt'in işgalini sürdürmesini değerlendirerek, ABD ve müttefikleri yanında yer aldılar. Pasifist hareketin çok güçlü olduğu Almanya dışındaki tüm sosyal demokrat partiler az çok aynı pozisyonu benimsediler. Yani, kriz karşısında bir sosyal demokrat tutum belirdi: barışı savunan fakat Irak'ın uluslararası hukuku çiğneyen işgaline karşı gereğinde silah kullanmaktan çekinmeyen bir tutum. SHP'nin ise, büyük bir sosyal demokrat kütle partisinden ziyade marjinal siyasi hareketleri andıran "ilerici-üçüncü dünyacı" bir tepki içinde kaldığını izledik. SHP, sömürgecilik döneminin çoktan, soğuk savaşın ise kısa bir süre önce bittiğini hala anlayamamış bir ideoloji içinde akıntıya karşı kürek çekmeye çalışmaktadır. Körfez krizi, aynen belediyeler örneğinde olduğu gibi, kamuoyunda SHP'ye yöneltilen "çağdışı", "tutucu", "eskimiş", "beceriksiz" gibi yakıştırmaları neredeyse güçlendirici bir etki yapmıştır.

Demek ki, SHP'nin ve dolayısı ile Türkiye Sosyal Demokrat hareketinin temel ideolojik belirlenmesine neşter vurmadan, sadece lider yada bir kaç parti yöneticisinin değişmesi ile partinin seçim performansının tekrar yükselmeye başlayacağını, yani kamuoyunun ve vatandaşın SHP iktidarına güveneceğini beklemek safdillik olacaktır.

Fazla ayrıntıya girmeden, Parti Programı ve ideolojisi ile ilgili olarak geçmişten devralınan çerçevenin temel eksiğinin Sosyal Demokrasi olduğunu söyleyeceğim. Program ve ideolojide;

- yukarıdan ve bürokratik/seçkin "tek parti ilerliliği" vardır;
- milliyetçiliği ülkenin her düzeyde dış dünyaya karşı kapanması olarak anlayan "üçüncü dünyacılık" vardır";

- soyut bir halk kavramının desteklediği "halka rağmen halk" fetişizmi yani "popülizm" vardır;
- hatta şu sıralarda tüm dünyada çözülen marksist yada marksizan totaliter "sosyalizm" vardır;
- fakat başarıları ile 20.inci yüzyıla damgasını vuran "çağdaş sosyal demokrasinin ilkeleri" yoktur.

Üstelik, SHP 1989 ve 1990 yıllarında dünyayı altüst eden Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliğindeki değişimler sanki olmamış gibi davranmaya devam eden, Doğu Avrupa Sosyalizminin çöküşünün kendi kavramsal çerçevesi için ne anlama geldiğini sorgulama ihtiyacı bile duymayan belki de tek sosyal demokrat partidir.

SHP'yi 1990'ların ve 2000'lerin modern Türkiye'sinin çağdaş platformlarına çekme çabaları parti içinde hep varolmuştur fakat münferit kalmış ve başarıya ulaşamamıştır. Önümüzdeki dönemde SHP'nin iktidara yürüyebilmesinin önkoşulu olan bu ideolojik dönüşümün başlangıç noktası SHP Parti Programının yeniden yazılması için hazırlıkların başlatılmasıdır.

SHP'nin bugünkü Parti Programını belirleyen etkenleri görebiliyoruz. Birincisi, 1923-50 arasının iktidardaki tek partisi (devlet partisi) CHP'nin getirdiği bir miras vardır. Bu miras, seçkin ve bürokratik bir yönetim anlayışına tekabül ediyor. "Halk için halka rağmen" sloganında somutlaşan bu anlayış, bu yazıda defaten vurgulayacağımız gibi, özünde demokrasiye karşı, siyasi ve ekonomik devletçiliği bir bütün olarak gören, aynı anda korporatizm, bolşeviklik ve faşizm gibi birbirine zıt ideolojilerden etkilenmiş bir yukarıdan reformculuğa tekabül etmektedir. "İlerici" sözcüğünün kökü buradadır. 1950 seçimleri ile CHP meclis çoğunluğunu kaybetmiş olsa da, ilerici denilen aydın çevrelerde ve bürokraside hakimiyetini 1960'lara kadar güçlü bir şekilde sürdürmüştür. Hala, Türkiye'nin sorunlarının 1950'de parlamenter demokrasiye geçişle başladığını düşünen pek çok ilerici aydın vardır.

Sosyal demokrat ideolojinin oluşmasında ikinci önemli etken, 1960'lı yıllarda, 27 Mayıs darbesi sonrasında oluşan siyasi ortamdır. Üst üste başarısız darbelerin denendiği bu yıllarda, demokrasiyi küçümseyen fakat sol düşünceye açık bir aydın radikalizmi ilerici düşünceye hakim oldu. Bu ortamda beliren ekonomik ve toplumsal ideolojiler o devirde hala büyük ölçüde bürokrat-aydın kesime dayanan CHP'yi etkiledi. 1960'lar ortasında İsmet İnönü'nün "ortanın solu" açılımını başlatması, 1970'lerde Ecevit hareketi ile CHP'nin yepyeni bir görüntü kazanması sonucunu doğurdu. Güçlü bir karizmatik lider ve popüler (ve popülist) bir söylem 1970'lerde CHP'yi önce en büyük parti yaptı, bilahare iki kez iktidara getirdi. Bu dönemde, giderek CHP kendisini "sosyal demokrat" şeklinde adlandırmaya başladı.

Ancak, 1970'ler ortasında oluşan parti programının 1978-79'da CHP tarafından uygulanma denemesi büyük bir başarısızlıkla sonuçlandı. Buna rağmen, hemen ardından gelen 12 Eylül darbesi CHP içinde olası bir program tartışmasına izin vermedi; liderin de, kadroların da bu başarısızlığın hesabını vermelerini engelledi. Yani, bu özgül anlama, 12 Eylül darbesi iflası tam kanıtlanmış bir ideolojinin yaşamını uzatarak Türkiye sosyal demokrat hareketine son derece

önemli bir kötülük daha yaptı. Doğallıkla, 1983'de CHP geleneğini sürdüren partiler kurulma aşamasına gelince, üç aşağı beş yukarı aynı program alındı ve 1980'ler SHP'sine maledildi.

Ne yazık ki, sosyal demokrat kamuoyu ve kadrolar 1978-79 dönemini ayrıntılı analiz etmeyi becerememiş, tam tersine, suskunlukla geçiştirmeyi tercih etmiştir. Her siyasi hareket kendi geçmişi ile ilgili bir miktar sansür uygulama, hataları görmemezlikten gelme, özeleştiriyi yapmama eğilimleri taşır. Bu eğilimler güçlendikçe, siyasi hareketin bugünü ve geleceği kavrama ve kapsama olanakları da sınırlanır. Çünkü, bu suskunluk seçmen nezdinde geçmiş hatalardan ders alınmadığı, hatta onlarda ısrar edildiği şeklinde bir beklenti doğurur. SHP için bu beklentiyi haklı kılan unsur, parti programının aynen 1970'lerde ki içeriği ile devam etmesidir.

Az önce de belirttiğim gibi, bu programa damgasını vuran "üçüncü dünyacı ve ilerici bir popülizm"dir; sosyal demokrasinin ilkeleri değildir. Halbuki, özellikle 1980'li yılların sonuna doğru Dünyada siyasi, ekonomik ve toplumsal düzeylerde "devrim" sayılabilecek değişiklikler, dönüşümler gerçekleşmiştir. Örneğin, Batı Avrupa Sosyal Demokrat Partilerinin tümü değişen çağın koşullarına kendilerini uyarlamışlardır. 1980'de iktidara gelen, arada iktidarı kaybeden, sonra tekrar alan Fransız Sosyalist Partisinin son 10 yıllık evrimi SHP için çok önemli derslerle doludur. Gene 1980'li yıllardaki başarılı iktidarı ile ülkesini 40 küsur yıllık Franko faşizminden çağdaş Avrupaya taşıyan İspanyol Sosyalist İşçi Partisi örneği Türkiye için çok öğreticidir. Muhalefetteki İngiliz İşçi Partisi, 1983 seçimlerini kaybederken kullandığı platformu bugün radikal bir şekilde değiştirmiş ve önümüzdeki seçimlerde iktidar adayı olmuştur. Tüm diğer Batı Avrupa partileri için benzer şeyler söyleyebiliriz. Çevresindeki bütün bu değişime rağmen, örneğin, Doğu Avrupa Sosyalizminin iflasından sonra seçmenin önüne hala "Merkezi Planlama" özelemleri ile giden bir SHP'nin halka umut vermemesi şaşırtıcı değildir.

Türkiye'de ise 1980 darbesi siyasi yapıyı altüst etmiştir. Türk toplumunun çoğunluğu Türkiye'yi 1980'de askeri darbeye getiren sürecin sorumluları arasına, ister sevelim ister sevmeyelim, o dönem siyasi kadrolarını da koymaktadır. ANAP'ın, askeri darbe ile özdeşleşmesine rağmen bir siyasi parti olarak varlığını sürdürebilmesinde "yeni" bir siyasi oluşum niteliği önemli bir etkidir. Kadroları, iç kavgaları ve nihayet programı ile buram buram 1970'ler kokan bir SHP'nin 2000'li yılların özelemlerini taşıyan seçmene güven vermekte zorluk çekmesine şaşırılmak gerekir.

Aşağıda, çağdaş bir sosyal demokrat partinin Türkiye için önereceği "yenilikçi reform platformunun" ana hatlarını başlıklar itibarıyla göstermeye ve Türkiye'nin çağı yakalamasına imkan verecek "Sosyal Demokrasi Projesini" tanımlamaya çalışacağım. Parti programına ilişkin görüşler aslında üç ana başlık altında toplanabilir. İlki, hukuki çerçevenin ve siyasetin temel ilkelerinin saptanmasıdır. Buna "birey-devlet" ilişkisinin yeniden düzenlenmesi diyebiliriz. İkincisi, idari yapı ile toplumsal süreçlerin kesişme noktalarının incelenmesidir. Buna "sivil toplum-bürokrasi" ilişkisinin açıklık kazanması şeklinde bakabiliriz. Üçüncüsü ise,

ekonominin işleyişinde sosyal demokrat bir iktidarın 2000'li yıllar Türkiye'sine dönük hedeflerinin ve araçlarının saptanmasıdır. Bunu da "büyüme-refah devleti" ikilemine büyük kütteleler lehine çözüm arayışı şeklinde tanımlayabiliriz.

Çağdaş sosyal demokrasinin her üç konudaki tercihleri son derece nettir. Sosyal demokrat proje, öncelikle bireyi devlete karşı korumayı, onu devlet karşısında güçlendirmeyi hedefler. Her türlü devletçiliğin bireyi devlete kıyasla zayıflattığı gözlem ve ilkesinden yola çıkar. Kesinlikle sivil toplumdur. Yani, sosyal demokrasi merkeziyetçiliğe karşıdır; ademimerkeziyetçi demokrasiyi savunur. Bürokrasinin gücünün azalmasını, yerini sivil toplum kurumlarının ve seçimle gelen yönetimlerin almasını talep eder. Her toplumsal düzeyde, seçkinciliğe karşı çıkar, demokratik mekanizmaları savunur. Ekonomideki önceliği, büyük kütlelerin güncel sorunlarına çözüm getiren refah devletinin kurulması ve böylece gelir dağılımının düşük gelirli sınıf ve kesimler lehine düzeltilmesidir. Evrensel sosyal demokrasi projesinin temel ilkeleri bunlardır. Bu temel oturmayan bir siyasi program, kendisine ne ad verirse versin, sosyal demokrat değildir, olamaz.

ALTI OK VE SOSYAL DEMOKRASİ

SHP Parti Programının nasıl bir ideolojik damga taşıdığıın en belirgin kanıtı, Cumhuriyet Halk Partisinin 1931'de kabul ettiği ve 1937'de Anayasaya eklediği Altı Ok'un, 1991 yılında sosyal demokratlık adına hala savunulmasıdır. Altı Ok, hem partinin ambleminde yer almaktadır; hem de partinin 1985 yılında yapılan 1. Olağanüstü Kurultayında kabul edilen ve halen geçerli olan Parti Programında "Altı İlke" adı ile en başa oturtulmuştur.

Aşağıda kısaca bu altı ilkenin sosyal demokrasinin evrensel projesi ile tutarlılığını tartışacağım. Ancak, hemen belirtmemiz gereken çok çarpıcı bir husus vardır: Altı İlke arasında "demokrasi" yoktur. Evet; 1991 yılı Türkiye'sinde kendisine sosyal demokrat diyen bir parti, temel altı ilkesini sayarken bunların arasında demokrasinin olmayışını yadırgamamıştır. Hatta, temel altı ilkesi arasında demokrasinin olmamasının ne anlama geldiğinin bilincinde dahi değildir.

Halbuki, sosyal demokrat olabilmek için önce demokrat olmak gerekir. Demokrat olmak ise, her yerde ve daima önce demokrasiyi ve demokrasi ile beraber gelen kurumları savunmak, demokrasiye herşeyin üstünde özel bir önem vermektir. Demokrasi soyut bir ilke yada gerçekleştirilmesi zor bir hayal, bir ütopya değildir. Gözle görülen elle tutulan kurumlarda somutlaşmış, varlığı yada yokluğu hemen belli olan bir yönetim biçimidir. Nedir demokrasinin kurucu özellikleri: temel hak ve özgürlüklerdir; tek dereceli özgür seçimlerdir; halkın seçtiği yöneticilerin üstünde yada dışında başka bir iktidar ve irade olmamasıdır. Bunlar bir ülkede ya vardır, yada yoktur. Eğer varsa demokrasiden söz ederiz, yoksa da diktatörlükten. Demokrasi konusunda net olmayan, ikircikli düşünceleri hala sinesinde barındıran bir siyasi harekete sosyal demokrat demek asla mümkün değildir.

CHP'nin Türkiye'de tek parti diktatörlüğünü kurduktan sonra benimsediği Altı Ok arasında demokrasinin yer almaması, yukarıda kısaca değinilen seçkinci özünü büyük bir açıklıkla ortaya çıkarmaktadır. Altı Ok'un her biri, demokrasi-dışı bir yönetimin ilkeleridir ve öyle olmak zorundadırlar. Altı Ok, Türkiye toplumunu yukarıdan reformlarla dönüştürmeye çalışan (ve bunu bile başarıp başaramadığı tartışmalı olan) anti-demokratik seçkinciliğin ilkeleridir; sosyal demokrasinin ilkeleri değildir. 20.inci yüzyılın son günlerinde bunlar tarih-öncesinin simgeleri haline gelmişlerdir. İtalyan Komünist Partisinin ismini ve amblemini değiştirme cesaretini gösterdiği, Sovyetler Birliği Komünist Partisinin Stalin dönemi baskılarını teşhir ettiği ve bütün geçmişinin özeleştirisini yapmak zorunda kaldığı bir çağda, hala Altı Ok'tan medet ummak, hala Altı Ok'un tanımladığı kimliği ilerici zannetmek, hala parti programının başına Altı Ok'u koymak, hala parti ambleminde Altı Ok'u tutmak, olsa olsa zavallı bir tutuculuğun ve ilkel bir çağdışılığın göstergeleridir. SHP, yenileşme ve demokratikleşme sürecine ancak Altı Ok'u program ve ambleminden çıkartarak başladığı takdirde kamuoyu ve seçmen nezdinde ciddiye alınacaktır. Şimdi sırası ile bu ilkeleri irdeleyelim.

i) Cumhuriyetçilik.

Ne teorik olarak ne de ampirik düzeyde, cumhuriyet idaresi ile demokrasi ve sosyal demokrasi arasında bir ilişki kurmak mümkündür. Hepimizin bildiği gibi, Batı Avrupa'nın en başarılı sosyal demokrat uygulamaları ve iktidarları, İskandinav ülkeleri, Benelüks, İngiltere ve İspanya örneklerinde görüldüğü gibi, Kraliyet yönetimleridir. Halbuki, 20.inci yüzyılın gördüğü kanlı diktatörlüklerin büyük çoğunluğu cumhuriyetlerde ortaya çıkmıştır. Çok uzağa gitmeye gerek yoktur: Saddam Hüseyin'in Irak'ı bir cumhuriyettir; şeriat devleti İran da cumhuriyettir. Hitler Almanyası ve Stalin Sovyetler Birliği de öyleydi. Siyasi rejimleri tanımlayan, devlet başkanlığının babadan oğula kalıtım yolu ile geçip geçmediği değildir; fiilen ülkenin yönetiminden sorumlu olan kişi ve kadroların oraya nasıl seçildikleri ve hangi hukuki çerçevede ülkeyi yönettikleridir. Bu 1930 yılında da böyleydi, 1990'da da böyledir. Yani, mühim olan ve bir siyasi rejime tekabül eden kavram demokrasidir; cumhuriyet değildir. Cumhuriyetçilik Oku, beraberinde gelen cumhuriyet övgüleri ile birlikte, tek parti diktatörlüğünün ülkede demokrasinin olmayışını biraz olsun gözlerden saklamak için kullandığı bir araç olmuştur.

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana geçen 70 yıldan sonra, Altı Ok'un ilki olan Cumhuriyetçilik iyice boş, anlamsız hatta komik kalmıştır. Türkiye'de Padişahlığı geri getirmek ve Osmanlı Hanedanını tekrar devletin başında görmek isteyen hareketler mi vardır ki SHP onlara karşı durmaktadır? Cevap hayırdır. Peki neden hala Cumhuriyetçilik ilkesi programda ve oku ambleminde yer almaktadır? Sadece SHP 60 yıllık yetersiz ve yanlış bir ilkeyi dahi değiştirmeyi cesaret edemeyecek kadar tutucu bir parti olduğu için mi?

ii) Milliyetçilik.

Okların içinde en tehlikelisi ve evrensel sosyal demokrasi ilkelerine en zıt olanı belki budur. Tek parti diktatörlüğü, dönem Avrupasında esen totaliter rüzgarların da etkisi ile, ırkçılığa varan bir milliyetçilik anlayışını benimsemişti. Güneş dil teorisi, bütün medeniyetlerin Türk ırkından çıktığı iddiası, dildeki arılaştırma, geliştirilen tarih tezleri, bu ırkçı yönelişin işaretleridir. 1930'larda yada 1940'larda yayınlanan lise tarih kitaplarını okumak, CHP milliyetçiliğinin gerçek anlamını bariz bir şekilde ortaya çıkartacaktır. Dönemin politik mücadelelerindeki hedef ve amacı ne olursa olsun, neticede Altı Ok'un milliyetçilik ilkesi bir insanın ülkesine yönelik olağan sevgisinden çok ötede bir şeyleri simgelemektedir.

Halbuki sosyal demokrasi evrensel bir projenin siyasi hareketidir. Vazgeçilmez ilkelerinden biri, uluslararası dayanışmadır. Tüm dilleri, dinleri ve etnik kökenleri özgürlük içinde beraber yaşamaya, kültürel özbenliğini kaybetmeden demokrasi içinde birlikliğe davet eder. Sosyal demokrasinin kurucuları, tüm milliyetçilik eğilimlerini kökünden reddetmişler, milliyetçiliğe karşı daima kozmopolitliği ve enternasyonalizmi savunmuşlardır. Sosyal demokrat hareketin tarihinde, 19.uncu ve 20.inci yüzyılın bütün milliyetçilik hareketlerine karşı durma, onlarla mücadele etmek vardır. Sosyalist düşünce haklı olarak milliyetçilikte hep sağcılığı, faşizmi, şovenizmi görmüş, hep karşı çıkmıştır.

Türkiye'de de durum farklı değildir. A.Türkeş'in Milliyetçi Hareket Partisi'nden S.Demirel'in Milliyetçi Cephesine ve ANAP'ın milliyetçi-muhafazakar çizgisine, güncel siyasi yaşamda milliyetçilik sağ siyasi partilerle özdeşleşmiştir. CHP'nin Milliyetçilik Oku'nun SHP'ye hangi somut politikalarda ne getirmesi beklenmektedir? Kürt sorununu çözümü mü basitleştirecektir? Yoksa Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna girişini mi kolaylaştıracaktır? Türkiye sosyal demokrat hareketi en kısa zamanda milliyetçiliği ana ilkelerinden çıkartıp yerine uluslararası dayanışmayı getirmek zorundadır.

iii) Halkçılık.

Tek parti diktatörlüğünün üstüne kurulduğu ideolojik temellerden biri, Türkiye'de Batı Avrupa ülkelerindeki gibi sınıfların ve dolayısı ile sınıf çatışmasının varolmadığı önerisidir. Buna göre, Türkiye'de işçiler, sermayedarlar, tüccarlar, büyük toprak sahipleri, esnaf, memurlar, subaylar, ağalar, beyler, marabalar, vs., aralarında hiç çıkar çatışması olmayan insanlardır; çünkü hepsi aynı milletin fertleridir. Böylece Türkiye sınıfsız bir toplum olur ve "halk" sözcüğü bu uyumlu sınıfsız toplumu ifade eder. Halk kavramı, kendi içinde hiç bir çelişki olmayan, soyut ve homojen bir insan topluluğunu içerir ve aslında amacı toplumdaki çatışmayı ve o çatışmanın daima siyasi düzeye, özellikle devlete yansıdığı gerçeğini saklamak, gizlemektir. Halkçılık Oku, Türkiye'deki sınıflar gerçeğini saklamak üzere üretilmiş bir kavramdır. Doğallıkla, bu sınıfsız, çelişkisiz ve çatışmasız halkı yöneten seçkinler, yönetimlerini halk adına, halkı düşünerek yaparlar, yani "halkçı" olurlar. CHP'nin Halkçılık Oku'nun içeriği, sınıfsız toplum efsanesinin siyasi düzeye yansıtılması yoluyla tek parti diktatörlüğüne ideolojik kılıf dikme çabasından ibarettir.

Sosyal demokrasi yukarıdaki halk anlayışını hiç bir şekilde kabul edemez. Çünkü, sosyal demokrat ideoloji, toplumların sınıflara bölünmüş olduğu gerçeği üstüne inşa edilmiştir. Her toplumda sömüren ve sömürülen, ezen ve ezilen, güçlü ve güçsüz sınıflar vardır. Bu sınıfların çıkarları birbirleri ile çelişir. Sosyal demokrasi sanayi toplumunun sömürülen sınıflarının, emeği ile geçinen büyük çalışan kütelerin siyasi hareketidir; soyut bir halka değil, somut sınıflara temellenmiş bir harekettir.

Nitekim, sosyal demokrat partiler içinde adında halk sözcüğü olan bir parti yoktur. Bunlar, ya doğrudan sosyalist yada sosyal demokrat sözcüğünü, ya işçi sözcüğünü, yada her ikisini kullanırlar: Fransız Sosyalist Partisi, Alman Sosyal Demokrat Partisi, İngiliz İşçi Partisi ve İspanyol Sosyalist İşçi Partisi örneklerinde olduğu gibi. Batı Avrupa demokrasilerinde, halk sözcüğünü isminde kullanan partiler genellikle sağda yer alırlar.

CHP'nin Halkçılık Oku'nu, 1970'lerden sonra Türkiye siyasi söyleminde kullanılmaya başlanan "popülizm" sözcüğü ile de asla karıştırmamak gerekmektedir. Popülizm, bütün yetersizliklerine ve eksiklerine rağmen, demokratik baskıları yansıtan iktisat politikalarına verilen bir addır. Türkiye'de Demokrat Parti geleneği yada 1978-79 Ecevit iktidarı popülizme örnek verilebilir. Bazen sosyal demokrasinin de popülist eğilimler taşıdığına geçmişte raslanmıştır. Halkçılık Oku'nun uzaktan yakından popülizmle hiç bir ilişkisi yoktur, olmamıştır.

Halkçılık Oku'nu temel ilkesi olarak muhafaza eden bir SHP'nin sosyal demokratlık iddiasını ciddiye almak mümkün değildir.

iv) Devletçilik.

1930'lı yıllarda Batı Avrupa'dan esen totaliter rüzgarların tek parti diktatörlüğünün siyasi, toplumsal ve ekonomik dokusu ile kesişme noktalarından belki de en önemlisi, CHP'nin Devletçilik Oku'dur. Bugün bile, ne olup ne olmadığı tartışma konusu olan, tartışanları duygusallaştıran ve heyecanlandıran devletçilik kavramı ve sonuçları üstünde bu yazımın ekonomi ile ilgili bölümlerinde ayrıntılı biçimde duracağım.

1930'ların başında, siyasi demokrasi ve piyasa ekonomisi ikilisinde somutlaşan liberal kapitalist düzenin iflas ettiğini önesürenler çoğalmıştı. Solda, Komünist Partiler Sovyetler Birliğinin totaliter ve merkezîyetçi rejimini savunurken, sağda ise, Mussolini ve Hitler milliyetçilik ve ırkçılık temelinde totaliter diktatörlükler kurma yolunda idiler. Üstelik, liberalizmin ve demokrasinin beşiği sayılan anglosakson ülkelerde, kapitalizm tarihinin en büyük ekonomik bunalımı karşısında aciz kalan iktidarlar, üstesinden gelinmez gibi duran işsizlik ve toplumsal sorunların altında ezilmişlerdi. Zaten bir tek parti diktatörlüğünü yeni konsolide etmiş ve 1920'lerde ekonomik liberalizmde aradığını bulamamış genç Türkiye Cumhuriyeti, bu moda çabuk adapte olabilecek özelliklere de sahipti. Osmanlı'dan aldığı kültürel ve siyasi miras, devletin yüceltilmesine ve toplumu her düzeyde hakimiyeti altında tutmasına izin veriyordu. Devletçilik Oku, bu bağlamda CHP'nin 1931 programına alındı.

CHP'nin yöneticileri, devletçiliğin sıradan bir iktisat politikası aracı olmadığını, beraberinde bir siyaset ve toplum anlayışı getirdiğinin bilincinde idiler. Devletçilik, biri siyasi diğeri ekonomik (ama her ikisi de zorunlu) iki ayak üstünde duruyordu. Siyasette devletçilik, tek parti yönetimi aracılığı ile devlet-parti özdeşliğinin sağlandığı bir diktatörlüktü. Ekonomide devletçilik ise, bazılarında devletin sermaye birikimini kendi işletmelerinde gerçekleştirmesi yolu ile toplumda bir sermayedar sınıfının çıkmasını engellemenin aracı olarak görüldü. Siyasi güce sahip parti-devlet, iktisadi güce de sahip olmadığı takdirde, kısa sürede önce ekonominin sonra toplumun ve en sonunda siyasetin denetimini elinden kayırabilirdi. Bu sorunun çözümü, sanayide devlet mülkiyetinin hakim olması idi.

Bu çözüm, ek olarak, Türkiye'yi Batı Avrupa'ya altüst eden emek-sermaye çatışmasının da dışında tutabilir ve işçi sınıfının bolşevizme kaymasını riskini azaltabilirdi. Neticede, biraz Sovyetler Birliği, biraz da Faşist İtalya deneyimi örnek alınarak, büyük devlet işletmelerinin kuruluşuna gidildi.

Sosyal demokrasinin devlet mülkiyetini ne kadar savunduğu tartışmasına burada girmek istemiyorum. Açık ki, İskandinav ve Alman sosyal demokratları, devletleştirmeye adeta hiç gitmemişlerdir. Buna karşılık, İngiliz ve Fransız partileri geçmişte önemli devletleştirmeler gerçekleştirmişlerdir. Tüm sosyal demokrat partiler, 1980'lerden itibaren devlet mülkiyetini ekonomik programlarının önemli bir unsuru olmaktan çıkartarak, iktisat politikalarını yeni hedef ve araçlar temelinde yeniden tanımlamışlardır.

Ancak, devlet mülkiyetini savunmaları halinde bile, sosyal demokratlara devletçi demek mümkün değildir. Örneğin, yoğun devletleştirmelere gitmelerine rağmen, İngiliz İşçi Partisini yada Fransız Sosyalist Partisini devletçilik kavramı ile analiz etmek kimsenin aklına gelmemişti. Çünkü, sosyal demokrasinin devlet mülkiyetine yaklaşımı sosyalizm sözcüğü tarafından ifade ediliyordu; ayrıca devletçi demeye ihtiyaç yoktu. Sosyal demokraside devlet mülkiyeti, sosyalizm hedefinin sonucu olarak, çok farklı teorik ve pratik ihtiyaçlardan kaynaklanmakta idi. Bu partilerin devlet mülkiyetini talep ederken getirdikleri nedenlerle CHP devletçiliğinin nedenleri neredeyse birbirine zıttır. Çünkü, tek parti CHP'si sosyalist yada sosyal demokrat bir parti değildi. İnsan tereddüte düşüyor: acaba, SHP Parti Programını hazırlayanlar, Devletçilik Oku'nun sosyalist bir ilke olduğunu mu zannediyorlardı?

Devletçilik ve sosyalizm, birbirinden köklü şekilde farklı, birbirine zıt toplumsal süreçlere tekabül etmemektedir. Olay sadece ekonomide devlet mülkiyetinin varlığı yada yokluğu ile açıklanamaz. Dünyada pek çok ülkede devlet mülkiyeti vardır; ama bunların önemli bir bölümü devletçi değildir. Örnek olarak İtalya'yı alabiliriz. Savaş sonrasında, Mussolini'nin kurduğu devlet teşebbüsleri Hristiyan Demokrat yönetimler tarafından aynen tutulmuş ve hatta genişletilmiştir. Ama, Mussolini İtalya'sı devletçi, Hristiyan Demokrat İtalya ise liberal olarak nitelendirilir. Türkiye'de de, devlet yatırımlarında gerçekleştirdiği büyük artışa rağmen, DP iktidarının liberal olarak tanınması, başta söylediğimiz gibi devletçiliğin sadece devlet mülkiyetinden ibaret olmadığını, mutlaka iki ayağa ihtiyacı olduğunun kamuoyu tarafından bilindiğine işaret etmektedir.

Türkiye sosyal demokrat hareketi ve SHP, devletçilik kavramı ile tüm bağlarını en kısa zamanda kopartmadıkça, 21.inci yüzyılın gerektirdiği büyük reformları gerçekleştirecekleri konusunda Türk insanına güven veremeyecektir.

v) Devrimcilik.

Altı Ok'tan "inkilapçılık" oku, en ilginç gelişme çizgisini gösterendir. CHP, frenk kökenli reform sözcüğünün Osmanlıca karşıtı olan "inkilap" ile yola çıkmıştı. Yani, CHP'nin reformcu bir parti olduğu, Türk toplumunu reformlar yaparak dönüştürmeyi hedeflediği ifade ediliyordu. Reformculuk, toplumsal dönüşüme karşı çıkan düzen (yada statüko) savunucusu hareketlerden CHP'yi ayırdedecekti. Özellikle kastedilen, alfebe, giyim kuşam, takvim, medeni kanun, tedrisatta birlik gibi kültürel reformlardı. Bunlar, Cumhuriyet İnkılapları olarak anılıyor, İnkılapçılık Oku da bunlara sahip çıkıyordu.

Açık ki, reformculuk sosyal demokrasinin ilkeleri ile tutarlıdır. Sosyal demokrasi, iktidarında gerçekleştirdiği büyük reformlarla kapitalist toplumu dönüştüreceğini önermiş ve dünyanın pek çok köşesinde bunu başarı ile uygulamıştır. Ancak, sosyal demokrasinin reformculuğu sadece statükoculuğa karşı değildir; aynı zamanda (hatta daha çok) Komünist Partilerin simgeledikleri ihtilalciliğe (yada arı türkçe ile devrimciliğe) karşıdır. Sosyal demokrasi, sosyalist projenin gerçekleştirilmesi için gerekli büyük dönüşümün şiddet kullanarak, ayaklanma ile, yani ihtilalcilikle yapılamayacağını, ancak ve ancak demokrasi içinde tedrici reformlarla yapılabileceğini savunmuştur, bugün de savunmaktadır. Sosyal demokrasi bu anlamda, yani devrimcilik karşıtı olarak reformcudur. Yakın bir geçmişte kadar, Komünist hareket, sosyal demokrasiyi reformist diyerek aşağılamaya çalışmıştır.

Bu çerçevede, arı türkçe kampanyası fırsat bilinerek İnkılapçılık Oku'nun Devrimcilik Oku'na çevrilmesi son derece ilginçtir. Devrim sözcüğü, eski dilde ihtilalin karşıtıdır; inkılabın değil. Acaba bir tercüme yanlışlığı mı yapılmıştır? Tabiki hayır. Bilinçli bir şekilde, demokratik sürecin işlemediği tek parti diktatörlüğünde halka rağmen yapılan reformların aslında bir şiddet unsuru taşıdığı kabul edilmektedir. İnkılaplar devrimlere çevrilince, İnkılapçılık da Devrimcilik olmuştur.

Devrimcilik Oku'nun sosyal demokrat reformculuğun tam tersi anlam taşıdığı, özellikle 1960'lı yıllarda iyice belirginlik kazanmıştır. Bu dönemden itibaren devrim sözcüğü tam anlamı ile ihtilal karşılığında kullanılmıştır: 27 Mayıs Devrimi, 1917 Devrimi gibi. Bu arada, bütün cuntalar ve askeri yönetim taraftarları, devrim kavramının Altı Ok arasında mevcudiyetinin askeri darbelerin meşruiyeti için yeterli olduğunu haklı olarak öne sürmüşlerdir. Böylece, CHP'nin Devrimcilik Oku'nun şiddeti siyasi araç kabul eden ihtilalcilik anlayışına açık olduğu yaşanarak görülmüştür.

Eğer SHP iddia ettiği gibi sosyal demokrat bir parti ise, ilkeleri arasında siyasi şiddeti meşru kılan devrimcilik yer alamaz; eğer yer alıyorsa, o zaman SHP evrensel sosyal demokrasi kurallarına ters düşen, yani sosyal demokrat olmayan bir siyasi partidir.

vi) Laiklik.

CHP'nin Altı Oku içinde, bugün de geçerliliği olan ve hiç olmazsa sözlük anlamı sosyal demokrasinin evrensel ilkeleri ile çelişmeyen tek ilke, laikliktir. CHP'nin laiklikten ne anladığı ve fiilen laiklik adı altında uygulanan politikaların laiklik kavramı yada sosyal demokrasi ile tutarlı olup olmadığı ise çok farklı bir konudur.

CHP'nin laiklik anlayışı, din işleri ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması değildi. Tam tersine, Laiklik Oku, dinin ve her türlü dini faaliyetin devlet denetimi altına alınması şeklinde algılanmıştır. Tek parti diktatörlüğünde iktidar tek elinde tutan sivil-asker seçkinler, dini örgütlenmenin üstünde baskı kurarak islam dininin Türkiye toplumundaki etkilerini kısıtlayabileceklerini düşünüyorlardı. Somut olarak getirilen tedbirleri kısaca sayabiliriz: Tevhidi Tedrisat kanunu ile dini eğitimin yasaklanması; Diyanet İşleri Başkanlığının kurulması ile imam ve müezzinlerin devlet memuru olmaları; Milli Eğitim Bakanlığına bağlı İmam Hatip okullarının açılması ile devletin din adamı yetiştirmeye başlaması; Tekke ve zaviyelerin (tarikahların) kapatılması yolu ile dini örgütlerin sindirilmesi; kıyafet kanunu ile dini rütbe ifade edebilecek giysilerin (ve sarığın) yasaklanması; ibadet ve din propagandası gibi konularda suçlar ihdas ederek bu tür faaliyetlerde bulunanların cezalandırılması; vs.

Haklı olarak, Cumhuriyeti kuran kadroların dini örgütlenmelere karşı neden böyle bir baskı rejimi kurmak ihtiyacını duydukları sorulacaktır. Cumhuriyetin resmi ideolojisine göre, Osmanlı İmparatorluğu teokratik bir devletti, islam dini ise Türkiye'nin çağdaş medeniyeti yakalamasının önünde en büyük engeli oluştuyordu. Çünkü, islam dini (ve onun temsilcisi dini zümreler) bilim ve teknolojinin düşmanı, dolayısı ile sanayileşme ve gelişmenin karşıtı idiler. Buradan, Türkiye'nin Batı Avrupa'yı yakalamasını isteyen kesimlerin, bunu ancak dini devlet aracılığı ile baskı altında tutarak gerçekleştirebilecekleri sonucuna varmak kolaydı.

Altı Ok'un laiklik ilkesi, kentsel aydın çevrelerde hala süregelen önemli bir gelişkiyi özümlemektedir. Türkiye'de demokrasinin gelişmesi ile birlikte mutlaka devletin din üzerindeki baskı ve/veya denetiminin kaldırılması gerekeceğine göre, CHP anlamına laiklik, demokrasi ile çelişmektedir. Kendisine sosyal demokrat diyen aydınların bir bölümü bu çelişkinin farkındadır: bunlar din üzerindeki devlet baskı ve denetiminin kaldırılması yerine demokrasiden fedakarlık yapılmasını açıkça tercih etmektedirler. Nitekim, Türkiye'nin demokratikleşmesi yolunda atılabilecek adımlardan bir kısmına, laik aydın kesimler, Laiklik Oku'na dayanarak karşı çıkmaktadırlar.

Sosyal demokrasinin, hangi nedenle olursa olsun, temel hak ve özgürlüklerden taviz vermesi söz konusu değildir. Hiç şüphesiz, din ve devlet işlerinin tümüyle birbirinden ayrıldığı bir Türkiye, SHP'nin temel hedeflerinden biridir. Bu ise, laikliğin yeniden, evrensel anlamına ve sosyal demokrasinin ilkelerine uygun şekilde tarif edilmesi ile mümkün olabilecektir. Laiklik Oku'nu

muhafaza etmekle yetinen tutucu bir SHP'nin demokrasi anlayışı özünden yaralı kalmaya mahkumdur.

TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLER REFORMU

Sosyal demokrasiyi popülizm, ilerencilik, sosyalizm gibi tüm diğer sol siyasetlerden ayırdeden özelliğin, kayıtsız şartsız demokrasiyi savunması olduğunu ne kadar vurgulasak azdır. Türkiye'de demokratik ilkeler konusunda geçtiğimiz 30-40 yılda epey yol alınmıştır. Soldaki siyasi hareketlerin de, özellikle son 10 yıldır giderek hızlanan bir tempo ile, demokrasinin önemini kavradıklarını görüyoruz. Bunda, birbiri ardından gelen darbelerin demokrasiyi askıya aldıktan sonraki uygulamalarının görülmesi şüphesiz çok etkili oldu. Ancak, hala "popülist" yada "ilerici" ideolojik kalıntılar, SHP'nin demokrasi ve temel hak ve özgürlükler konusunda çok net bir sosyal demokrat tutum sergilemesini engelleyebilmektedir.

Temel hak ve özgürlükler konusu toplumda ve sosyal demokrat kadrolar ve seçmen camiasında çok tartışılmaktadır. Örneğin Ceza Kanununun 141-142 ve 163'üncü maddeleri, yada sendikalara ve derneklere getirilen siyaset kısıtlamaları devamlı kamuoyunun gündeminde yer almaktadır. Ancak, bu çok kapsamlı konuyu sadece Ceza Kanununun birkaç maddesine yada benzer uygulamalara indirgemek yetersiz ve yanlış bir yaklaşımdır. Temel hak ve özgürlükler, mutlaka bütünlük içinde ele alınmalı, ve SHP iktidarı tarafından derhal ve hepsi çözülecek şekilde hazırlık yapılmalıdır.

Hepimizin çok iyi bildiği gibi, Türkiye'de temel hak ve özgürlüklerin adeta tümünde kısıtlamalar vardır. Bunların bir bölümü 1982 Anayasasından kaynaklanmaktadır. Fakat, artık sosyal demokrat kamuoyu, 1961 ve 1924 Anayasalarının da temel hak ve özgürlükler konusunda gurur duyulacak metinler olmadıklarını kabul etmek zorundadır. Türkiye toplumu, temel hak ve özgürlüklerde 1961 Anayasasının öngördüğü düzeyi bugün asla kabul etmemektedir; etmeyecektir. Çok daha ileri düzeyde, tüm Cumhuriyet rejimlerinin temel hak ve özgürlüklere bakış açısından ötede, tabuların tümünü yıkan köklü bir değişikliğe ihtiyaç vardır. Demek ki, SHP parti programı, temel hak ve özgürlüklere getirilen kısıtlamaları bütün düzeylerde birden kaldıracak kapsamda bir reform önermelidir.

i) Fikir, ifade ve basın özgürlüğü konusu 1924'den bu yana Türkiye Cumhuriyetinin zayıf halkasıdır. Cumhuriyet tarihinin her döneminde hapisanelerde yazdıkları yazılar nedeniyle yatan vatandaşlar olmuştur. Gazeteler kapanmış, çeşitli ad ve biçimlerde sansür uygulanmıştır. Daha çok uzak değil, 1980-83 arasında, askeri idare gazete başyazarlarını masum eleştirilerden dolayı hapse atmış, bütün haberlerde yaygın sansür uygulamıştır. Cumhuriyet tarihinin "demokratik" diye nitelenen dönemlerinde belki bu kadar sert uygulamalar olmamıştır. Çünkü, çok partili rejimle birlikte sadece hükümete muhalif oldukları için cezalandırılanlar azalmaya başlamıştır.

Gene de, 1924 Anayasasının fikir özgürlüğüne hiç izin vermediği Demokrat Parti döneminde yaşanan olaylar tarafından kanıtlanmıştı. 1961 Anayasası çerçevesinde de, örneğin siyasi yada ekonomik rejime muhalif olunması halinde fikir suçundan cezalandırılma ihtimali fevkalade yüksekti. 1982 Anayasası, bunu bir adım daha ileriye götürme, idareye neredeyse 1924 Anayasasını andıran yetkiler verme çabasını simgelemektedir. Demek ki, hem Anayasa'da, hem de Ceza Kanununda gerekli radikal değişiklikler yapılmalı ve Türkiye'ye "mutlak fikir, ifade ve basın özgürlüğü" getirilmelidir.

Burada "mutlak" sözcüğünün özellikle altını çizmek istiyorum. Fikir ve basın özgürlüğü hiç bir şekilde tefsire olanak tanımayan, hiç bir istisna koymayan şekilde tanımlanmalıdır. Çünkü, getirilen istisnalar, özgürlüğü şu yada bu şekilde birilerinin tefsir etmesine yol açacaktır. Bir kere tefsir yolu açılınca, baskıcı iktidarların istisnayı genişletmeleri bir an meselesidir. Nitekim, Batı demokrasilerinin tümünde bunlar istisna tanımayan mutlak haklar olarak verilmiştir.

Ceza Kanununun 141-142, 163 ve benzeri baskıcı maddeleri konusu böylece temelden çözümlenmiş olacaktır. Ancak, sorun bunlardan ibaret değildir; örneğin Cumhurbaşkanının, Başbakanın, hatta devletin manevi şahsiyetine (?) hareket şeklinde tanımlanan bir suç, fikir ve ifade özgürlüğü ile açıkça çelişir. Yakın bir geçmişte, ABD bayrağını yakmaya karşı çıkartılmaya çalışılan yasanın ABD Anayasasının ifade özgürlüğü (free speech) garantisine takılıp kaldığını hatırlayabiliriz. Türk ceza yasasında bu türden çok sayıda antidemokratik madde olduğu bilinmektedir. Özellikle kitap toplatmaya, tiyatro, sinema, şarkı gibi sanat eserlerinin yayın yada icrasını yasaklamaya, gazete ve yayınevi kapatmaya izin veren maddelerin tümüyle kaldırılması fikir ve ifade özgürlüğünün Batı Avrupa düzeyine çıkartılması için zorunludur.

Aşağıda ayrıca değinilecek, ancak fikir, ifade ve basın özgürlüğünün temel unsurlarından birinin, ülke insanlarının anadillerini serbestçe konuşma, o dilde kitap, gazete, dergi, şarkı, vs. yayınlama ve çocuklarını eğitime hakkı olduğu asla unutulmamalıdır. Türkiye açısından bu sorun gündeme Kürtçe yasağı ile gelmiştir. Türkiye'de başka anadiller de mevcuttur. SHP'nin bu konuda da çok net bir tavır alması gerekmektedir. Türkçenin resmi dil olması zorunluluğu bile bir tabu olmaktan çıkarılmalı, SHP tarafından kamuoyunda tartışmaya açılmalıdır.

ii) Vicdan özgürlüğü konusunda da benzer şeyler söyleyebiliriz. Az önce belirttim: Laiklik ilkesini Altı Ok çerçevesinde yorumlayan "ilerici" kesimler, vicdan özgürlüğünün laiklikle çeliştiği kanısındadır. Bu anlayış açıkça çok yanlıştır. Vicdan özgürlüğüne kısıtlama getiren bir toplumun demokrasisi topaldır; en temel haklardan birini çiğnemektedir. Üstelik, insanlık tarihinin bize öğrettiği, total bir demokrasi ile laik bir toplumun asla gerçekleşmeyeceğidir. Vicdan özgürlüğünün yeniden düzenlenmesi, Türk toplumunu 70 yıldır kutuplara bölen ve neden olduğu siyasi ve kültürel kutuplaşma ile demokrasinin gelişmesine büyük darbeler vuran yanlış uygulamalara bir son vermenin önkoşuludur.

Ayrıca, Türkiye'de hala 20.inci yüzyıl başı Osmanlı-Türk toplumunun korkularını yansıtan, yada Sevr anlaşmasına tepki niteliğindeki kanunlar yürürlüktedir. Örneğin, "Hristiyanlık Propagandası yapmak" şeklinde bir suç hala mevcuttur. Türkiye Cumhuriyeti, bir yandan Türkiye halkının şeriatçıları iktidara getirecek kadar güçlü bir müslümanlık inancına sahip olduğundan korkmakta, diğer yandan ise halkın hristiyan propagandası ile din değiştirip hristiyan olmasından çekinmektedir. Bu mevzuatla Türkiye'de "vicdan özgürlüğünden" nasıl bahsedebileceğimizi anlamak mümkün değildir.

Devletin din işlerine müdahale etmesi ve dini denetlemesi şeklinde özetlenen Laiklik Oku, artık geriye tepen bir silah olmaya da başlamıştır. Karşımızda gene demokrasi sorunu vardır. CHP'nin laiklik dediği uygulamalar, seçim derdi olmayan seçkinlerin yönettiği bir devlet için tasarlanmıştı. Halbuki, demokrasi ile seçim gelince, seçimleri tutucu müslüman kesimler de kazanabilir demektir. Bu durumda, devletin din üstündeki yetkileri, dinci kesimlere inanılmaz imkanlar sağlayacaktır. Nitekim, Türkiye'de hakim sağ siyaset odakları devletin bu gücünü kullanabileceklerini görmüşlerdir ve yenilikçi çevrelerden gelen devlet-din ayrıştırılması taleplerine karşı çıkmaktadırlar.

Çoğulcu sosyal demokrat dünya görüşünün temel ilkeleri arasında kayıtsız şartsız vicdan özgürlüğü vardır. Bir anlama, vicdan özgürlüğü, düşünce, ifade ve basın özgürlüğünün doğal bir sonucudur. İnsanlar düşüncelerini ifade etmekte ve yaymakta özgürse, dini düşüncelerini de ifade etmekte ve yaymakta özgür olacaklardır. Yani, vicdan özgürlüğünün de aynı şekilde "mutlak" bir değer olarak ele alınması gerekmektedir. Somuta indirgenince, vicdan özgürlüğü devletin din işlerine tüm müdahalelerinin Anayasa tarafından engellenmesi demektir.

Örneğin, laik bir ülkede din adamlarının Türkiye'deki İmam Hatip Okulları yada İlahiyat Fakülteleri gibi kamu tarafından finanse edilen ilk, orta yada yüksek dini meslek okullarında eğitilmesi mümkün değildir. Sosyal demokrat laiklik ilkesi, İmam Hatip okullarının ve İlahiyat Fakültelerinin derhal kapatılmasını gerektirir. Bunun paraleli, Tevhidi Tedrisat Kanununun kaldırılmasıdır. Çünkü, vicdan özgürlüğü, vatandaşın kendi kaynaklarından olmak koşulu ile, çocuğuna istediği eğitimi vermesi hakkını içerir. Demek ki, sosyal demokrat laiklik ilkesinin geçerli olduğu bir toplumda, bir yandan devlete ait dini eğitim kurumları kapatılırken, diğer yandan özel İmam Hatipler ve İlahiyat Fakülteleri, hatta dini eğitim yapan özel liseler açılmalıdır.

Doğallıkla, laik bir ülkede, devlet okullarında zorunlu yada ihtiyari olarak, hiç bir şekilde din dersi okutulamaz. Laikliğin tanımı, dinin ve dinle ilgili tüm faaliyetlerin devlet dışına taşınmasıdır. İhtiyari din dersleri bile laiklikle çelişirler. Çocuklarına dini vecibelerini nasıl yerine getireceklerini öğretmek isteyen aileler, onları özel kuran kurslarına yada özel dini eğitim kurumlarına yollarlar. Bu konuda hiç bir taviz vermek mümkün değildir. İster ihtiyari olsun, ister zorunlu, devlet okullarında din dersi okutulması, o devletin laik bir devlet olmadığını kanıtlar.

Aynı mantık, cami imam ve müezzinlerinin devletten maaş almaları, yada kamuya ait mekanlarda (devlet daireler, KİT'ler, vs.) cami ve mescit açılması

uygulamasını durdurmaya gerektirir. Laik bir ülkede, vatandaşın alınan vergilerden dinle ilgili hiç bir faaliyete kaynak aktarılamaz. Bunun tek istisnası, vatandaşın dışarı çıkması olanağı olmayan, hapishane ve ordu gibi kamu mekanlarıdır. Buralarda, vatandaşına ibadet olanakları sağlamak sosyal demokrat devletin görevidir; yani hem mescit açabilir hem de imam ve müezzine maaş ödeyebilir. Aynı şekilde, sık sık yerel idarelerin mezarlık sorununu üstlenmeleri söz konusu olabilir. Bu takdirde, onların da, kamu mekanı olmasına rağmen yapılan işin niteliği itibarıyla cami kurmak ve imam istihdam etmek hakkı oluşabilir. Bu istisnalar dışında, sosyal demokrasi hiç bir şekilde devletin din adamı istihdam etmesine yada dini mekanlara sahip olmasına izin veremez.

Açıktır ki, Dinayet İşleri Başkanlığı yada benzeri bir idari birimin devlet içinde yer alması laiklikle çelişir. Nitekim, mevcut yapı sadece laiklik ilkesine değil, demokrasinin en temel kurallarına da terstir: çoğunluğun azınlık üstündeki hakimiyetini simgeler. Dinayet İşleri Başkanlığı bütün Türkiye vatandaşlarına ait bir idare değildir. Türkiye'de hristiyan ve musevi azınlıklar olduğu kadar, alevi yada şii müslümanlar, ateist vatandaşlar vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı için bunlar da vergi ödemekte, ama hizmetlerinden yararlanamamaktadırlar. SHP iktidarının devlet idaresi içindeki tüm dinle ilgili bölümleri kapatması zorunludur.

Son olarak, vicdan özgürlüğünün, müslüman yada başka bir dinden (yada Mason locaları gibi din dışı), tüm tarikatların faaliyetlerinin serbest bırakılmasını gerektirdiğini hatırlatalım. Tarikat, vatandaşın kendi iradesi ile katıldığı, bir dernek, kulüp yada siyasi parti gibi, bir sivil toplum kuruluşudur. Üyeliliğinin yasaklanması temel insan hakları ile net bir şekilde çelişir.

SHP'nin böyle kapsamlı bir reformu gerçekleştirmesi halinde, Türkiye'de çağdaş demokrasinin gelişme ve yerleşmesi önündeki en önemli engellerden biri ortadan kalkacaktır. Laiklik ve demokrasi arasındaki gerginliğin bitirilip çelişkinin çözümlenmesinin, yani Türkiye'nin siyasi ve toplumsal gelişmesinin bu büyük kanayan yarasının köklü tedavisinin ancak ve ancak sosyal demokrasinin evrensel ilkeleri çerçevesinde olabileceğine kamuoyunu ve seçmeni ikna etmenin yolu, ikircikli olmayan, açık ve net bir programdan geçmektedir.

iii) Örgütlenme özgürlüğü konusu, aslında ilk ikisi kadar önemli olmasına rağmen, ülkemizde çok ihmal edilmiştir. Bütün Türk Anayasaları ve içerdikleri Hukuk sistemleri, vatandaşların kendi aralarında bir araya gelerek dernek, cemiyet, sendika, vakıf, meslek odası, kooperatif, federasyon, parti gibi sivil toplum örgütleri kurmalarına şüphe ile bakmıştır. Bu somut gerçeğin ardında, sivil toplum düşmanlığı vardır. Her türlü iradi örgütlenmeyi devlete karşı tehdit ve tehlike gibi gören, sivil toplumun güçlenmesinin ülkeyi anarşiye, terröre, bölünmeye götüreceğine inanan, vatandaşını peşinen suçlu kabul eden ve suçsuz olduğunun isbatını ondan bekleyen çağdışı devletçi ideoloji, sivil topluma karşı düşmanlığını örgütlenme özgürlüğüne getirdiği kısıtlamalarla kanıtlamaktadır.

Cumhuriyet devletinin örgütlenme özgürlüğü ve sivil toplum karşıtı tutumunun bazen trajik, sık sık komik örnekleri sayılamayacak kadar çoktur. En

etkileyicilerinden biri, spor federasyonlarıdır. Adı üstünde, spor kulüplerinin kendi aralarındaki ilişkileri düzenlemek üzere kurdukları federasyonlar, yani sivil toplum örgütlerinin sivil toplum içindeki birliği, Türkiye'de devletleştirilmiştir. Adı federasyondur ama kendi bir bakanlığın sıradan bir genel müdürlüğünden ibarettir. Neden? Tek parti rejimi, buralarda siyaset yapılabileceğinden çekinmiştir.

Keza, Mühendis, Tabib yada Ticaret ve Sanayi Odaları, Kooperatif Birlikleri ve diğer benzeri mesleki örgütlerin yada kooperatiflerin neden iradi örgütler olmaktan çıkartılıp devlet idaresinin uzantısı zorunlu örgütlere çevrildiklerini açıklamak çok zordur. Bunlar, demokratik değil, korporatist bir rejimin uygulamalarıdır. Cumhuriyetin kuruluş dönemlerindeki mesleki temsil arayışı, demokrasinin eşit oy ilkesini hazmedemeyen diktatörlük yandaşlarının meşruiyetlerini korporatizmde bulma çabası idi. Tek parti rejimi yıkılalı neredeyse 50 yıl olacak; korporatizm heveslerinin sivil toplum örgütlenmelerine getirdiği tahditler ise hala sürüyor.

Örgütlenmeye ve sivil topluma getirilen tüm yasakların ardında, Türkiye vatandaşlarının siyasetle uğraşmalarını engelleme çabası vardır. Siyaseti sadece küçük (ve seçkin) bir azınlığın işi gibi gören bu bürokratik-seçkin anlayışın en belirgin göstergesi ise, dernek ve sendikaların faaliyetlerine ve siyasi partilerin örgütlenmelerine getirilen inanılmaz katılık ve yasaklardır.

Sivil toplum düşmanlığını totaliter ülkelerdeki düzeye çıkartmayı amaçlayan 1982 Anayasası, dernek, vakıf, sendika, vs. tüm sivil toplum örgütlerinin siyasetle uğraşmalarını yasaklamıştır. Bu yasaklar, sosyal demokrat örgütlenmenin can damarlarını kesmektedir. Çünkü, sosyal demokrat proje, bir örgütlü sivil toplum projesidir. Sosyal demokrasi, vatandaşın siyasetle ilişkisini sadece seçimden seçime oy kullanmaya dayanan, pasif ve depolitize bir ilişki olarak görmeyi reddeder. Vatandaş, günlük yaşamında, tüketici derneklerinden okul aile birliklerine, meslek kuruluşları ve sendikalardan partilere, çok sayıda sivil toplum örgütü içinde aktif bir şekilde içinde yaşadığı toplumun siyasi karar süreçlerine katmayı hedefler. Dolayısı ile, dernek, vakıf, sendika ve benzeri sivil toplum örgütlerinin özgürce siyaset yapmalarını değil yasaklamak tam tersine teşvik eder, destekler.

Sendikalara getirilen siyaset yasağı, Türkiye'de evrensel sosyal demokrasi hareketinin gelişmesine belki de en büyük darbeyi vuran, Türkiye sosyal demokrat hareketini temelinden yaralayan bir totaliter uygulamadır. Çalışan küteler, bütün demokrasilerde, sosyal demokrat partilerle en doğrudan ilişkiyi sendikaları aracılığı ile kurarlar. Batı Avrupa sosyal demokrat partilerinin mali desteği sendikalardan gelir. Sosyal demokrat partilerin, çalışan kütle tabanları ile bağlarının kopması ve popülist eğilimlerin belirmesine karşı en büyük engel, çalışan kütelerin sivil toplum örgütleri olan sendikaların sosyal demokrat partiler üstündeki güçlü etkileridir. Sendikal hareketle siyasi ve örgütsel bağ kuramayan bir sosyal demokrat parti, cılız, zayıf ve sağlıksız bir yapıya mahkum edilmiş demektir. SHP'nin bu hayati konudaki tutumunun çok net olması ve örgütlenme özgürlüğünün parti programında birinci dereceden öncelik taşıması zorunludur.

Örgütlenme özgürlüğünün hukuken varolan partilere bile aslında tanınmadığının kanıtı, 1961 Anayasası ile getirilen Ocak-bucak yasağıdır. 1961 rejiminin özünü en iyi özetleyen bir kaç hukuki düzenlemeden biri budur (Milli Güvenlik Kurulu, Genel Kurmay Başkanlığının Başbakanlığa bağlanması, Devlet Planlama Teşkilatı diğerleridir). 1950'li yıllarda, siyasi partilerin en küçük yerleşim birimlerinde örgütlenmesine olanak tanıyan ocak ve bucak teşkilatları sayesinde, Türkiye çok önemli bir siyasi hareketlilik yaşamıştı. Ülkenin, 1924 Anayasasının anti-demokratik ruhuna rağmen 25 yıllık tek parti diktatörlüğünden çok partili sisteme nisbi istikrar içinde geçebilmesini temin eden etkenlerin başında, ocak-bucak teşkilatlarının sıradan vatandaşa sağladığı siyasi katılım olanakları gelir. Belli ki, 27 Mayısı gerçekleştiren seçkin-devletçi-bürokratik iktidar odakları, bu katılımdan çok rahatsız olmuştur. Demokrasiyi yeniden kurduğunu iddia eden 1961 rejimi, sesizce, partileri tabanlarından kopartacak ve sıradan vatandaşın siyasete aktif katılımını neredeyse olanaksız hale getirecek ocak-bucak yasağını da getirivermiştir.

Parti örgütlenmesine getirilen bu yasak, Türkiye'nin 1960'lardan itibaren siyasi çalkantılar içinde yaşamasını, ülkede siyasi istikrarın bir türlü gerçekleşmemesini açıklar. Özellikle vurguladığım gibi, parti içi demokrasinin ölmesi, partilerin küçük siyaset esnafı azınlıkların eline geçmesi, hep bu yasağın doğrudan sonuçlarıdır. 1982 Anayasası, her tür sivil toplum kurumunu potansiyel rejim suçlusunu gören bu yasakçı anlayışı neredeyse totaliter ülkelerdeki düzeye çıkarmıştır: partilerin gençlik ve kadın teşkilatları kurmaları yasaklanmış ve inanılmaz katılımtaki bir kanun aracılığı ile tümüyle devlet denetimine alınmaları hedeflenmiştir.

İlginçtir ki, sağ partiler bu tür yasaklara tepki göstermemişlerdir. Doğaldır. Çünkü, eşyanın tabiatı icabı, sağ partiler küçük çıkar gruplarının yönlendirdiği lider partileridir. Ancak, sosyal demokrat hareket için, ocak-bucak yasağı ve partilere getirilen diğer örgütlenme tahditleri, katılımcı bir sosyal demokrat düzen kurulmasının önündeki en önemli engellerdir. SHP'nin öncelikli hedeflerinden biri, siyasi partileri giydirildikleri dar elbiseden kurtarmak, gerçek sivil toplum kurumları olarak örgütlenebilmelerine izin verecek özgürlükçü yapının kurulmasını sağlamaktır. Sivil toplumun siyasi toplumu etkin bir şekilde denetlemesinin ve sıradan vatandaşın her düzeyde siyasete yaygın bir şekilde katılmasının önkoşulu budur.

Demek ki, Anayasadan başlayarak, örgütlenme özgürlüğüne getirilen tüm kısıtlamalar kaldırılmalıdır. Dernekler, sendikalar ve vakıflar siyasetle uğraşabilmeli, partiler kendi tüzükleri çerçevesinde istedikleri gibi örgütlenebilmeli, kooperatif, meslek odası ve federasyon gibi kuruluşlar devlet idaresi dışına çıkartılmalı, her tür sivil toplum örgütü kurulması için getirilen izin ve denetim mekanizmaları kaldırılmalıdır.

Bu üçlü, şüphesiz, temel hak ve özgürlüklerin özünü oluşturur. Bunlar, çağdaş bir demokrasinin olmazsa olmaz koşullarıdır. Türkiye sosyal demokrat

hareketinin önündeki ilk ve öncelikli hedef, temel hak ve özgürlüklerin mutlak değerler olarak tescil edilmesini sağlamaktır.

BİREY-DEVLET İLİŞKİSİ YENİDEN TANIMLANMALIDIR

Türkiye'nin demokrasiye geçiş sürecinde, pek çok düzeyde demokrasi öncesi kalıntılar yoğun biçimde süregelmektedir. Bunlardan bazıları, örneğin işkence olayı, yargı bağımsızlığı, askerinin siyasi etkinliği, Kürt sorunu, vs. Türkiye içinde ve dışında kamu vicdanını yaralayan boyutlara ulaşmıştır. Tek başına temel hak ve özgürlüklerde yapılacak reformların bu sorunların çözümü için yeterli olmayacağı çok açıktır. Türkiye devletinin kuruluş ve varoluş felsefesinin kökten değiştirilmesi, devletle birey arasındaki ilişkilerin sosyal demokrasinin evrensel ilkeleri doğrultusunda yeniden tanımlanması gerekmektedir.

Demokrasinin özünde, bireyin siyasal iktidar karşısında güçsüz olduğu, bu nedenle tüm hukuk sisteminin bireyi devlete ve siyasi iktidara karşı korumak amacına yönelmesi gereği yatar. Demokrasi, devletin, yani yönetimi elinde tutan kişi, zümre ve sınıfların iktidarlarının kısıtlanması, bireyin ve sivil toplumun iktidarının genişlemesi demektir. Anayasalar bu amaçla yazılır; öncelikle devletin neleri yapamayacağını saptarlar. Türkiye'de ise, ne yazık ki, 70 yıllık Cumhuriyet idaresine ve 45 yıllık çok partili demokrasi arayışına rağmen, bu noktaya hala gelinememiştir. 1982 Anayasasının ruhu, devleti bireye karşı korumaktır. Arı türkçe, yasa kelimesini yasak'dan türetmişti; Anayasa da "Ana yasaklar" oluyor demekki. 1982'de yazılan metin Anayasa sıfatını gerçekten hakketmektedir. Amacı, Türkiye insanına devlete tabi olmaya bir toplumda yaşamayı yasaklamaktır.

Bu olayı sadece 1982 Anayasasına özgü gösterip, "Anayasayı yaptıran askeri güç böyle istemiştir" diyerek sorumluluğu üstümüzden atamayız. Yukarıda açıklamaya çalıştığım gibi, 1961 Anayasası, daha ılımlı olmakla beraber, aynı temel felsefeye, aynı devlet anlayışına tekabül etmektedir. 1924 Anayasasında bu anlayış daha da belirgindir. Çünkü, 1924 Anayasasında demokrasinin kurucu unsurlarından biri olan Kuvvetler Ayırımı ilkesi yoktur; Kuvvetler Birliği ilke alınmıştır. Böylece, Meclis, herşeye yetkili kılınmıştır. Devleti yücelten ve bireyi devletin bir aracı gibi gören tek parti diktatörlüğü, bireyin asgari haklarının bile olmadığı bir rejime çok iyi örnektir.

Bireyin devlete karşı korunması, ancak ve ancak bir hukuk devletinde olabilir. Hukuk devletinin kurucu unsuru ise bağımsız yargı organlarıdır. Cumhuriyet tarihinde, yargıya vurulmuş darbeleri bir gözden geçirirsek, söylediklerimiz somutlaşacaktır. Takriri Sukun Kanunu, yürütme organına (idareye) verilen sınırsız yargı yetkisinin iyi bir örneğidir. Kurulan İstiklal Mahkemeleri, yargısız, savcısız, üst mahkemesiz ve avukatsız, sulh zamanında cömertçe idam cezaları verebilmiş, siyasi hesapların temizlenmesinde kullanılmıştır. Demokrat Partinin ünlü Tahkikat Komisyonu aynı geleneğin içindedir. Yassıada Mahkemesi, geçmişe yönelik suç ihdas eden ve doğal hakim ilkesini çiğneyen bir tür İstiklal Mahkemesidir ve seçimle gelip darbe ile giden yöneticilere vermiş olduğu idam cezaları Türk toplumunda

hala kapanmayan yaralara neden olmuştur. 12 Mart'ın Hukuk Profesörü başbakanı Nihat Erim, geçmişe şamil kanun çıkartacağını radyoda söylemiş, sonra da sırf ibret olsun diye, yani hiç bir ceza hukuku temeline dayanmadan salt siyasi nedenlerle Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idam edilmesini desteklemiştir. Bugün de Devlet Güvenlik Mahkemeleri açıkça hukuk devletinin asgari ilkeleri ile çelişirler. Örnekleri arttırmak mümkündür. Mevcut Anayasa ile, gelecekte de benzer uygulamaların olmayacağını hiç bir garantisi yoktur.

Yargı organlarının gerçekten siyasi otoriteden bağımsız işlemesi, demokrasinin hem kurucu ögesi, hem de demokratik hakların tek kalıcı güvencesidir. Birey ve sivil toplum, ancak ve ancak bir hukuk devletinde özgürce varolabilir. Hukuk devleti ise, bağımsız yargı organları ile mümkündür. Türkiye'de nasıl cumhuriyet ve demokrasi kavram kargaşasına uğramışsa, hukuk devleti de kanun devleti zannedilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu Kanuni Süleyman devrinde (adı üstünde) bir kanun devletidir ama hukuk devleti değildir. Kanun yaptı diye İkinci Süleyman'ı demokrat ilan edenlere pek raslamadık ama, Osmanlı devlet aygıtını güçlendirdiği için Fatih Sultan Mehmet'i Türkiye'de sosyal demokrasinin öncüsü olarak gören "ilerici" yazarlar gördük. Böyle bir ideolojik sefalet içinde, yargının bağımsızlığının önemsenmemesi insana hiç şaşırtıcı gelmiyor.

1980 darbesinin daha öncekileri unutturan uygulamaları ile, Türk yargı sistemi tamamen çözülmüştür. Türkiye'de suçsuz insanlar, yetersiz delile rağmen, sırf polisin suçlamalarına dayanarak kolayca mahkum olabilirler. Hatta, idam edilebilirler. Siyasi boyut önesürülerek, doğal hakim ilkesi çiğnenir. Aynı suça sivil ve askeri mahkemelerde çok farklı ceza yemek mümkündür. Buna karşılık, suçlu olduğu bilinen pek çok kişi, mahkmeden cezasız çıkmayı becermiştir. Yakın adli tarih, inanılmaz hatalarla, yanlışlıklarla doludur. Mahkemeler eski ve köhne binalardır. Hakim ve yargıçlar toplumdaki statülerinin çok altında ücret alırlar. Çoğunluğu, bu kötü şartlara rağmen fedakarca adaletin yerine gelmesi için çalışır çabalarlar. Gene de, kamuoyundaki yaygın kanı, mahkemelerde bile rüşvetin işlediğidir. Özel hukuk davaları yıllar, onyıllar sürer ve sonuçlanmaz. Velhasıl, sanki gizli bir güç, yargı sistemini sabote etmeye çalışmaktadır.

Demokrasilerde durum tam tersinedir. Demokrasinin tapınağı mahkemedir. Çünkü, hukuk devletinin varlığının tek somut kanıtı odur; geri kalanların hepsi soyut sözcüklerden ibarettir. Batı ülkelerinin tümünde, mahkeme binaları görkemli yapılarıdır. Vatandaş daha ayağını basarken oranın kendisi için çok önemli gücü simgelediğini hisseder. Bu güç, sıradan vatandaşı, ister devletin polisinden, jandarinasından, askerinden, memurundan gelsin, ister bir başka bireyden gelsin, tüm zorbalığa, haksızlığa, kanunsuzluğa karşı koruyacak olan nihai güçtür. Yargı organları, dış görüntüleri, hakim ve savcı güvenceleri, ve üyelerinin toplumdaki maddi ve manevi statüleri ile bu hayati görevi, -bireyi ve dolayısı ile demokrasiyi koruma görevini- gerçekleştirecek şekilde kurulmuş ve gerekli kaynaklarla donatılmıştır.

Bir yanda sivil toplumu devletin içinde eritmeye çalışan kanunlar, diğer yanda siyasi otoritenin güdümündeki zayıf ve bağımlı bir yargı: bu koşullarda, tek parti

diktatörlüğünden, Ebedi Şef sonra Milli Şef'ten, ve birbiri ardına darbelerden sıra gelip arada sırada seçim yapılırsa bile, ülkenin kalıcı ve istikrarlı bir demokrasiye kavuşmasının olanaksız olduğu çok açıktır. Türk siyasi yaşamının görünürdeki istikrarsızlığının ardında, birey-devlet ilişkisine hükmeden anlayışın demokrasi ile gelişmesi yatmaktadır.

Devlet-birey ilişkilerinin analizi için, yukarıda Altı Ok'u incelerken önemli ipuçları verdik. Türkiye Cumhuriyeti, toplumu yukarıdan reformlarla değiştirmeye çalışan bürokratik-seçkinci bir ideolojinin ürünüdür. Bu görüş, bireyi ve toplumu, reformların karşısında tutucu bir engel gibi görmüş, dolayısı ile idari ve siyasi düzeni, reformcu devleti bireyden ve toplumdaki koruyacak şekilde kurmaya çalışmıştır. Böylece, reformları savunanlar devleti fetiş haline getirmişler, bireyi ve sivil toplumu sindirmesini kayıtsız şartsız desteklemişlerdir. Devlet toplumun hizmetinde bir araç olmaktan çıkmış, artık büyük harfle DEVLET diye yazılan başlıbaşına bir amaç niteliği kazanmıştır. DEVLET'in güvenliği toplumun ve bireyin güvenliğinin, DEVLET'in çıkarları toplumun ve bireyin çıkarlarının önüne geçmiştir. Devlet toplum için değil, toplum bürokratik-seçkinci DEVLET içindir. 1982 Anayasasının girişinde, daha ilk satırda sözü edilen "Kutsal Devlet", devletin meşruiyetini toplumun iradesinde bulamayan, onu ancak ortaçağ ve eskiçağ devletleri gibi kutsallaştırıp toplumun iradesi dışına atan bu anlayışın özünü itiraf etmesidir.

Bu görüşün 1920'lerde haklı yada haksız olması bizi ilgilendirmiyor; amacımız tarihi yeniden yazmak değildir. İlginç olan, 27 Mayıs darbesi sonrasında, sol aydın kesimler arasında bu görüşün tekrar güçlenmesi, "ilericilik" adına "devlet fetişizmine" yeniden hayatiyet kazandırılmasıdır. Yani, "ilerici" kadrolar, istemeyerek ve bilmeyerek de olsa, çok partili parlamenter dönemde birey-devlet ilişkisinde devletin yanında ve bireyin ve sivil toplumun karşısında yer almışlardır. Aslında, çok partili demokrasiye geçişle birlikte Türk siyasi hareketinden silinmesi gereken anti-demokratik bir ideoloji beklenmedik bir zamanda geriye gelmiş ve Türkiye'nin demokratikleşmesini engelleyen süreç ve mekanizmaları beslemiştir. Başarılı ve başarısız darbeler ve karşı darbeler, sıkıyönetimler, gerillalar, Kontrgerilla ve Özel Harp Daireleri arasında geçen 1960-80 arası, 12 Eylül darbesi ile noktalanmış ve Türkiye'ye 1982 Anayasasını miras bırakmıştır.

Cumhuriyet dönemi boyunca bireyin devlet karşısındaki acizliğinin insani düzeyde en vahim simgesi, dayak ve işkencenin yaygınlığıdır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, kamu kolluk güçlerinin eline düşünce, asgarisinden iyi bir dayak yiyeceğini gayet iyi bilmektedir. Türkiye'de dedektif romanı yazılmıyorsa, nedeni bu siyasi olgudur: kolluk kuvvetlerinin bir tek soruşturma yöntemi vardır, sanığı dayak ve işkence ile konuşurmak. Devlet vatandaşına kolayca fizik şiddet uygulayabilmektedir, çünkü vatandaşını bir düşman gibi, kendi varlığına yönelen bir tehdit, bir tehlike gibi gören bir anlayışın üstüne inşa edilmiştir.

12 Eylül rejimi, sıradan dayacağı yüksek teknoloji ürünü işkencelere dönüştürmekte büyük bir başarı sağlamıştır. Bu, sıradan vatandaşa, poliste, jandarmada yada askerde sıradan dayak uygulamasından vazgeçildiği anlamına

gelmez. Yüksek teknoloji ürünü işkence, esas itibariyle siyasi sanıklara yöneliktir. İlk başta idari bir uygulama gibi duran bu olgu, biraz derine inince toplumun köklü siyasi ve hatta sosyolojik eğilimlerinin bir yansıması olarak görünecektir. Konunun önemi, ayrıntılı bir analizi gerektiriyor.

Manzara acıklıdır. Devlet şiddet kullanarak bireyi ve sivil toplumu boğdukları ve vatandaşın siyasi yaşama katılımını yasakladıkça, muhalefet hareketleri içinde şiddet kullanılmasını meşru gören radikal eğilimleri güçlendirmektedir. Bir bölümü sol, bir bölümü müslüman yada ırkçı, bir bölümü de ayrılıkçı bu radikal hareketlerin terör odağı haline dönüşmeleri ise, devletin nihai sahibi olduğunu düşünen kesimlerin baskı rejimi taleplerini arttırmaktadır. Böylece, Türkiye çevresel bir döngünün içine sokulmuştur. Terrör ve işkence, aynı toplumsal sürecin iki simetrik yüzüdür ve bunların birbirini güçlendirerek tırmanması doğaldır. Çözüm, Cumhuriyet devletini birey-devlet ilişkilerini ters yüz ederek yeniden kurmaktan geçmektedir.

Sosyal demokrasinin dayak ve işkence karşısındaki tutumu hiç tereddüte yer bırakmayacak kadar net olmak zorundadır. İşkence gibi sosyolojik bir olgunun sadece işkence ve dayak yasaklayan kanunlarla çözülemeyeceği, çünkü neticede o kanunları da bugünün dayak ve işkence odaklarının uygulayacağı çok açıktır. Sorun başka bir düzeyde, devlet-birey ilişkisinin geçmişte ve bugün varolan biçiminin değiştirilmesi ile halledilecektir. Yani, bireyin devlet aygıtı karşısında güçlendirilmesi ve sivil toplumun devleti ve siyasi toplumu etkin bir şekilde denetlemesi sağlanmadıkça, terör-ışkence ikilisi sürecelecektir.

Nedir amaçlanan? Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının, devletten kendilerine gelen bir haksızlık ve zorbalık karşısında kendilerini korumalarına imkan veren hukuki ve idari yapıların kurulmasıdır. Dayak ve işkence karşısında vatandaşın aciz kalmasının ardında yatan temel neden, tüm hukuk ve idare sisteminin bireyi devlete karşı değil, devleti bireye karşı korumak üzere tasarlanmış olmasıdır. Demek ki, işkence sorununun çözümü, Anayasa ve Hukuk Sisteminin ruhunu değiştirmekten geçmektedir. Yapılması gereken, demokratik rejimin, devletin faaliyetlerine hep şüphe ile bakan ve bireyi devletten korumayı hedefleyen demokratik özünü, hukuki ve idari sistemde hakim kılmaktır. İşkence karşısındaki tek etkili önlem olan yargı bağımsızlığının kurumsallaştırılmasının önkoşulu budur.

Dikkat edilirse, böyle bir dönüşüm, 1961 ve 1982 Anayasalarının Giriş Maddesinde yer alan mantığın da değiştirilmesini içerir. Türkiye sivil bir Anayasaya çoktan sahip olmalıydı. Demokrasilerde Anayasanın yazıcısı, yani Devletin kurucusu ülkenin vatandaşlarıdır, toplumdur; Silahlı Kuvvetleri değildir. Demokratik anayasalar, vatandaşların özgür iradeleri ile seçtikleri temsilcileri tarafından yazılır. Darbecilerin atadıkları memurlar tarafından yazılmaz. Eğer SHP sosyal demokrasinin evrensel ilkeleri doğrultusunda Türkiye'de birey-toplum ilişkisini yeniden kurmak istiyorsa, o zaman sivil bir Anayasanın öncülüğünü yapmak zorundadır.

Anayasanın sivilleşmesi çok önemli bir simgedir. Türkiye Cumhuriyetinin, kökenleri Osmanlı İmparatorluğuna kadar inen devletçi hukuk ve idare felsefesinin

artık ters yüz edileceğini simgelemektedir. Bu dönüşümün liderliği yapabilmek, SHP için belki de tarihinin en önemli dönüm noktasına tekabül etmektedir. Bu noktada yapılacak tercih, tüm diğer politika seçeneklerini belirleyecek, SHP'nin evrensel sosyal demokrasi ilkelerini savunan bir parti olup olamayacağını gösterecektir.

Evet; SHP artık tercihini yapmak zorundadır. Devleti koruyan, devleti güçlendirmeye çalışan, hala 1920'lerin geleneklerini sürdüren, demokrasi ve sivil toplumdan korkan, Türkiye halkına güvenemeyen, statükocu ve tutucu bir parti midir? Yoksa, bireyi, siyasi katılımı ve sivil toplumu savunan, baskıcı devleti yıkmaya kararlı, Türk insanına güvenen, çalışan kütleleri toplumsal iktidara ortak ederek 2000'li yılların Türkiye'sini kurmaya aday, yenilikçi ve reformcu bir parti midir? SHP için bu tercihten kaçış yoktur. Partiyi yöneten kadrolar istedikleri kadar bunları görmemezlikten gelsinler, sorunlar ve çözümler ordadır, kaçışları yoktur. Açık yada örtük biçimde ama mutlaka, ya devletin yanında yada sivil toplumun yanında, ya statükonun yanında yada yeniliğin yanında yer almak zorunda kalacaklardır.

SHP, sivil anayasa konusunda muhafazakar ve liberal partilerle demokrasi temelinde bir uzlaşmayı gerçekleştirmelidir. Belirgin şekilde, gerek DP-AP-DYP geleneği, gerek ANAP, sivil bir anayasa için işbirliğine hazırdırlar. Burada önemli olan, bu sürecin liderliğini kimin yapacağıdır. Türkiye insanı, büyük bir olgunlukla ve özlemle, devletin çağdışı yapısının değiştirilmesini, televizyonu izlerken başka ülkelerde var olduklarını öğrendiği hakların kendisine de verilmesini beklemektedir. Bu beklentiye cevap veren reformların temsilciliğini yapan, bunları en iyi kendisinin yapacağına vatandaşını ikna eden, diğer partilerle uzlaşmayı gerçekleştiren bir SHP, vatandaşın gerekli desteği alacaktır. Türkiye'nin siyasi ve toplumsal gelişme düzeyi böyle bir uzlaşmanın, demokratik ve sivil bir Anayasanın halkın oyları ile seçilmiş T.B.M.M. tarafından yazılması konusundaki bir konsensüsün gerçekleşmesine olanak verecek olgunluktaadır.

KÜRT SORUNU

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan bu yana kanayan çok önemli bir siyasi yarası daha vardır: Kürt sorunu. Kürtlerin Türkiye siyasi yaşamında dolaylı yada dolaysız (genellikle de olumsuz) etki yapmaları eskiye gider. 1920'lerde, yeni rejime karşı kürtlerin aktif rol aldığı ayaklanmalar, tek parti diktatörlüğünün kuruluşunda ve baskıcı yönde evriminde küçümsenmeyecek bir etken (ve bahane) oluşturdu. 1945 sonrasında, yukarıda açıklanan nedenlerle bir türlü istikrar kazanamayan demokrasi deneyimleri içinde, ne yazık ki soruna gerçekçi çözümler üretilmesi garip bir tutucu-baskıcı güçler koalisyonu tarafından engellendi.

Zamanla, Türkiye'nin ekonomik büyümesinin ve siyasal-toplumsal gelişmesinin getirdiği dinamikler, sorunu büsbütün karmaşık hale getirdi. O kadar ki, Türkiye'nin ademimerkezileşmesi ve demokratikleşmesi yönünde getirebilecek her öneriye, merkezin tutucu iktidar odakları kürt sorununu bahane ederek kökten karşı çıktılar ve öneri sahibini susturdular. Nihayet, 1980'li yılların ortasında Türkiye

kendisini ilan edilmemiş bir iç savaşın göbeğinde buldu. Üstelik, tamamen hazırlıksızdı, değil bir çözüm üretmek, sorunu daha kamuoyunda tartışmaya bile başlamamıştı.

Türk siyasi sınıfı için, sorunun kökeninde kürtlerin varlığı yatar. Eğer onlar olmasalardı, yada ciddi bir sorun olmayacak kadar küçük bir azınlık olsalardı, yada kürtlüklerinden kolayca vazgeçip türk olmayı kabul etselerdi, doğallıkla böyle bir sorun da olmayacaktı. Türkiye'deki iktidar odaklarının adeta tümü, olayı maalesef bu şekilde görmüştür. Büyük çoğunluğu, bugün de böyle görmekte devam ediyor.

Kurtuluş Savaşı sırası ve Cumhuriyetin kuruluşunun hemen ardından gelen kısa dönem hariç tutulursa, resmi ideolojide kürt sözcüğü bile sözlüklerin dışına atıldı. CHP'nin Milliyetçilik Oku doğrultusunda geliştirilen Dağ Türkü ve Dağ Türkçesi gibi Atatürkçü bilimsel teoriler kürtlerin kürt olmadıklarını kanıtladı. Sonra, Devlet İstatistik Enstitüsü nüfus sayımlarında kürtçeyi konuşulan dil statüsünden çıkardı. Yanlışlıkla kürt sözcüğünü kullananlar, hapishanelerde çürütüldü. Böylece, adları hiç bir resmi belgede geçmeyince, kürtler yok oldular. Buna asimilasyon politikası dendi. Halbuki, yakın tarih en totaliter diktatörlüklerde bile asimilasyon politikasının başarılı olmadığı açıkça göstermektedir. Sovyetler Birliğinin gelmiş olduğu nokta, Bulgaristan'da yaşananlar, İspanya yada İrlanda deneyimleri, politikanın iflasına yeterince kanıttır.

Türkiye'de kürtlerin varlığı herkesin bildiği bir gerçektir. Sıradan vatandaşın, bazı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının kendisinden farklı fizyonomiye sahip olduğunu, başka bir dil konuştuğunu, üstelik bu özelliklere sahip insanların Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğu bölgesinden geldiklerini bilmemesi mümkün değildir. Kürtler, Türkiye insanının günlük yaşamının bir parçasıdır. Buna rağmen, Cumhuriyet devleti bu gerçeği resmi düzeyde reddeden garip bir yaklaşımı benimsemiştir. Rasyonel düşüncenin dışındaki bu tutumun hangi amaçla ve kimler tarafından kararlaştırıldığını saptamak zordur. Genel kanı, açıkça ifade edilmese de, kürtçenin yasaklanması yolu ile Cumhuriyetin zaman kazanacağı ve uzun dönemde eğitim, kentleşme, iktisadi gelişme, vs. etkenlerle kürt nüfusun türkleşeceği.

Resmi ideoloji ile somut gerçek arasında büyük kopukluklar oluşması bütün totaliter diktatörlüklerde raslanan bir özelliktir. Bu kopukluğun en çarpıcı anlatımını G.Orwell'in kitaplarında bulmak mümkündür. Herşey çifte standartla ifade edilir. Diktatörlüğün adı demokrasi olur; savaşın adı barış; sömürünün adı özgürlük... İlginc olan, Türkiye'nin tek parti döneminde bile totaliter bir diktatörlük yaşamamasına rağmen, çok partili parlamenter rejimde siyasette etkin olan tüm odakların kürt sorununa totaliter bir üslupla yaklaşmasıdır. Kürtlerin baskı altında tutulmasını öneren garip ittifakın üyeleri arasında başka her konuda birbirine ters düşen kesimlerin yer aldığını kolayca görebiliriz. Türkiye'nin kendine özgü belirlenmeleri sonucu, en "ilerici" insanların en "baskıcı" kanata destek vermeleri sıradan olaylardır.

Örneğin T.Özal'ın kürtçeye kısmi serbestlik önerisine karşı en sert tutumlardan biri Bülent Ecevit'ten gelmiştir. B.Ecevit, bu serbestliği ayrılıkçıların

Özal tarafından desteklenmesi şeklinde tefsir etmekte ve Türkiye'yi bölünme tehlikesine attığını iddia ederek Özal için benim baskıcı-tutucu koalisyon dediğim çevrelere (en ağır suçlardan biri olan) "bölücülük" ihbarı yapmaktadır. Halbuki, 12 Eylül askeri rejiminin giderayak geçirdiği kanunla kürtçeye yasak getirmesi, tüm yaklaşımın hastalığını simgelemektedir. Kanun, aslında sadece fiili durumu tescil etmiştir. 12 Eylül 1980 öncesinde de, fiilen aynı yasaklar vardı. Yani, ne kürtçe serbestçe konuşuluyordu, ne dükkanlardan kürtçe kaset almak mümkündü. 1960'larda beliren kürtçe plaklar 1970'de aniden yok oldu, bir daha görünmedi. Bugün bu kanunu eleştirenlerin önemli bir bölümü, bu gerçeği sessizce geçiştiriyorlar. Üstelik bazıları, B.Ecevit gibi, bu dönemde iktidara da geldiler. Bulgaristan'da Jivkov'un türkçeyi yasaklamasını en sert terimlerle protesto edenler, Evren'in kürtçeyi yasaklamasına seslerini bile çıkartmadılar. Yukarıda, temel hak ve özgürlükleri incelerken, bir insanın ana dilini konuşma hakkını özellikle vurguladık. Kürtçenin bir dil olarak yasaklanması, ve kamuoyunun bu temel hak ihaline kayıtsız kalarak gerekli tepkiyi göstermemesi, Türk demokrasisinin temel zaaflarından biri olan totaliter düşünce kalıplarının hala ne kadar güçlü olduğuna yeterli kanıt sayılabilir.

Arzulanan asimilasyon politikasının resmi ideolojideki kılıfı, üniter devlet kavramıdır. Yakın bir geçmişe kadar SHP üst yönetimi de, parti tabanının kürt sorununa duyarlılığını bastırmak için üniter devlet kavramına sığınmaktaydı. Nedir bu üniter devlet? Frenkçe anlamı, tek devlet, tekçi devlettir. Kısaca, siyasi otoritenin bölünmediği merkezîyetçi devlet anlamına geliyor; karşıtı siyasi otoritenin yerel idareler tarafından paylaşıldığı ademimerkezîyetçi devlet oluyor. Üniter devlet taraftarları, ademimerkezîyet taleplerini federal sisteme geçiş olarak görüyorlar ve, B.Ecevit'in yaptığı gibi, ayrılıkçılığın ilk adımı olmakla suçluyorlar.

Üniter devletin amacı, toplumda varolan çeşitliliği devlet gücü ile yoketmek ve devlet eli ile homojen bir "millî kültür" kurmaktır. CHP'nin Milliyetçilik Oku, üniter devlet anlayışının ne kadar kolay ırkçılık eğilimlerine teslim olabileceğini göstermektedir. Üniter devlet kavramı da, Milliyetçilik Oku da, "millî" hedefin gerçekleştirilmesi aracı olarak, tüm iktidarın merkezde yoğunlaşmasını görüyor. Eğitimden trafiğe, kültürden yollara, şehircilikten sağlığa, aslında yerel yönetimlere ait olması gereken bütün fonksiyonları merkez üstleniyor. Böylece, toplumdaki etnik, kültürel, dini, coğrafi, vs. çeşitliliklerin kendilerini ifade etmelerine, yani varlıklarını sürdürmelerine izin verilmeyeceği zannediliyor. Bunu yaparken, doğallıkla, üniter devlet toplumu merkezî ve merkezîyetçi bir bürokrasinin katılımı ile boğuyor, giderek toplumun gelişmesinin önündeki temel engellerden biri haline dönüşüyor.

Resmi ideolojide, kürt sorununun resmi adlarından biri Doğu Anadolu ya da kısaca Doğu Sorunu'dur. Böylece, ülkenin Batı ve Doğu bölgeleri arasındaki iktisadi gelişmişlik farklarına atıf yapılır ve olayın aslında bir iktisadi gelişme sorunu olduğu ima edilir. Yani, sorun etnik bir sorun olmaktan çıkar; iktisadi bir soruna dönüşür. Çözümler de ona göre olacaktır. Örneğin, kürtçeye özgürlükten bahsetmek abestir; önemli olan bu bölgede devlet yatırımlarını arttırıp ekonomik gelişmeyi sağlamaktır. Çünkü, bu olunca zaten kürtler türkleşeceklerdir. Kürt olayını bölgesel azgelişmişlik

faktörüne indirgemek, asimilasyoncu görüşün daha ince (ama aynı derecede rasyonellik dışı) usulpla yeniden pazarlanmasıdır.

Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgeler, gerçekten Türkiye'nin en az gelişmiş yöreleridir. Bunda, coğrafi etkenlerin büyük rolü olduğu açıktır. Ancak, bütün Cumhuriyet hükümetlerinin bu bölgeye devlet yatırımı götürmekte tereddütlü davrandıkları da bilinmektedir. Nedeni, yarın öbür gün bölgede bir Kürt devletinin kurulma ihtimalidir. Atatürk barajı ve Harran sulaması projesi başlatıldığında, hiç beklenmedik ilerici kesimlerden aynı mantıkla itirazlar geldiğini (doğallıkla sözlü düzeyde; bunları yazmak adet değildir) çok iyi hatırlıyorum. Aynı çevrelerin, şimdi de bu büyük yatırımları bahane edip, örneğin kürtçe konuşulmasına yada eyalet sistemine geçilmesine karşı çıkacaklarını öngörmek kehanet olmayacaktır.

Açıklanmaya çalışılan totaliter düşünce biçiminin ardında, Osmanlı-Türk aydınlarının yüzyılın başında yaşadıkları büyük bunalımı bulmak mümkündür. İkinci Meşrutiyetle başlayan İttihat ve Terakki iktidarı, 1920 yılında Sevr Anlaşması ile noktalandı. İttihatçı kadronun Birinci Dünya Savaşı sırasındaki tutumu, Saddam Hüseyin'ininkinden daha az maceracı değildir; sonucu da çok farklı olmamıştır. İmparatorluğun yönetimine el koyan kendini bilmez bir avuç maceraperestin fütühat özlümleri, koca imparatorluğu çökertmiş ve Türkiye insanına inanılmaz faturalar ödetmiştir. Sonunda bağımsız Türkiye Cumhuriyeti kurulabilirdi ise, bunu Atatürk gibi bir siyaset ustasının bölgedeki dengeleri gerçekçi ve doğru bir şekilde değerlendirmesine ve kürtler de dahil Anadolu insanının fedakarlıklarına borçluyuz. Ama, Sevr'in psikolojik etkileri, Cumhuriyet dönemine de damgasını vurmuştur. Türk aydınları ve dolayısı ile yönetici sınıf, bir muhasara psikozunu, bu devlet de elimizden gidecek kompleksini, çevremiz düşmanlarla sarılı kuruntularını üstünden bir türlü atamamıştır.

2000'li yıllar Türkiye'sinin, hala 1920'lerin nevrozlarında tıkalı kalmasını açıklamak gene de çok zordur. İmparatorluk bitmiştir. Türkiye Cumhuriyeti vardır; ve ekonomik, siyasi, kültürel, vs. her anlama bölgedeki en gelişmiş ve en güçlü ülkedir. Sürekli "milli birlik ve beraberlik" talepleri ile "iç ve dış düşmanlar" arayışı, Türkiye'nin ve dünyanın bugünkü gerçeği ile uyuşmamaktadır. Türkiye açısından 1950'lerin başında NATO üyeliği ile birlikte sömürgeciliğin oluşturduğu tehdit zaten sona ermişti; jeopolitik yerinin soğuk savaş içinde yarattığı tehlikeler ise 1990'da yok oldu. Peki, kimler o zaman bu "iç ve dış düşmanlar"? Türkiye'nin güçlenmesine mani olmak isteyen ülkeler? İnsan, gayri ihtiyari, demokrasiden korkan bütün tutucu-baskıcı güçlerin başka ülkelerde de benzer şeyleri söylediklerini gözlemlemektedir. Bu tutum, kürt sorununun çözümünü demokratik yöntemlerle olanaksız hale getirdiği için, Türkiye'ye maliyetini yükseltecektir. Artık Sevr Anlaşmasını kendi kafalarımızın içinde yırtıp atmak zamanı gelmiştir.

Son Körfez Krizi sırasında, Türk politikasının uzun dönemde çıkarsamalarının ne kadar vahim olduğu iyice belirginlik kazanmıştır. Irak'ın savaş sonrasında bölünmesi ve Türkiye ile sınırdaş bir kürt devletinin kurulması ihtimali Türk siyasi sınıfında yıldırım çarpmış gibi bir etki yaptı. Neden? Çünkü, Türkiye'nin uyguladığı politika kendisini kürt sorununa yaklaşımda öylesine anlamsız bir noktaya getirmişti

ki, kürtlerin Türkiye dışında bir devlet sahibi olmalarına da içeriye muhtemel yansımaları nedeniyle mecburen karşı çıkmak zorunda kalmaktadır. Hatta, Türkiye sınırları dışında kurulacak bir Kürt devletine müdahale etmesi gündeme gelmektedir. Yani, mevcut politika ülkeyi korkutucu bir açmazda sokmaktadır.

Eğer bir sorun varsa ama o soruna demokratik yöntemlerle çözüm aranması engelleniyorsa, o zaman devreye şiddet yanlısı siyaset taraftarları mutlaka gireceklerdir. Türkiye'de aynen böyle olmuştur. Anadolu kürtlerine temel haklarını tanımayan bir politika, bu politikaya her itiraz eden "bölücülükle" suçlayan anlayış, sonuçta ılımlı ve demokrat kesimleri sindirmiş ve meydanı şiddet yanlısı aşırı sol kürt örgütlerine, yani PKK'ya bırakmıştır. PKK'nın bugün gelmiş olduğu noktanın mimarı, Türkiye'nin devekuşu misali kafasını kuma sokarak sorunun gitmesini bekleyen politikasıdır. Sorun bir yere gitmemiştir; tam tersine, sorunu gerek Türkiye gerek kürtler açısından en yanlış yöntemlerle çözmeye çalışanlar güçlendirilmiştir.

Kürt sorununu ele alıfta, SHP'nin yakın geçmişi çok gurur verici değildir. Parti yönetimi, daha 1988 yılında, üniter devleti savunuyor ve kürt sorununa baskıcı iktidar odaklarının terminolojisi ile yaklaşıyordu. Nitekim, yurtdışında kürtlerin organize ettiği bir toplantıya katıldıkları için kürt kökenli milletvekilleri SHP'den ihraç edilmiştir. İhraçlar hakkındaki tartışmalar çok öğreticidir. Parti tüzüğü ile ne ölçüde tutarlı olduğu şüpheli bu ihraç kararı, tümüyle yukarıda sözü edilen baskıcı odakları tatmin etme amacına yönelikti. Bu odakların Paris'teki toplantıya katılanlara yönelttikleri "kürtçülük" suçlaması, örtük bir şekilde de olsa böylece SHP tarafından onaylanıyor ve SHP bu odaklara taviz vererek kendisinin "kürtçü" olmadığını kanıtlıyordu. Bekleneceği gibi, ihraç kararı hem partiden bir kopmaya yol açtı ve Halkın Emekçi Partisinin (HEP) kuruluşuna olanak verdi; hem de kürtlerin yoğun olduğu bölgelerde SHP örgütlenmesine ve seçim potansiyeline büyük bir darbe vurdu. İki yıl sonra, Cumhurbaşkanı T.Özal'ın direktifi ile ANAP kürtçeye serbestlik kampanyasını açtı ve böylece SHP milletvekillerini ihraç ettiği ve kürtleri darılttığı ile kaldı.

İhraçlarla yapılan hatayı tamir etmek üzere kürt sorunu hakkında SHP tarafından hazırlattılan rapor bu bağlamda çok önem kazanmıştı. Sanıyorum ki, bu rapor SHP'nin kürt sorununa bakışı açısından bir dönüm noktasına tekabül etmektedir. Nitekim, sosyal demokrat kamuoyunda çok olumlu karşılanmış, tutucu-devletçi kesimlerin ise büyük tepkisini almıştır. Ancak, bu rapor sadece bir başlangıç olarak görülmelidir. Nitekim, raporun basına verilmesinden sonra, tarih tutucu-tutucu koalisyonun beklemediği ölçüde hızlanmıştır. Körfez krizi, Irak'taki kürtlerin durumunu dünya kamuoyu gündemine getirdi. Aniden, savaş sonrasında Irak'ın parçalanması ve bir kürt devletinin kurulması ihtimali konuşulur oldu. Bu çerçevede, ANAP iktidarı ve T.Özal, kürtçeye özgürlük konusunu süratle devreye sokarak, kürt sorununda siyasi inisiyatifini ele geçirme operasyonuna girişti. Belli ki, 1991 yılı başında, iç ve dış koşulların zorlaması ile, üniter devlet ve asimilasyon politikası kavramları köklü değişimlere gebedir.

Bir önceki bölümde birey-devlet ilişkilerini incelerken, SHP'nin gelmiş olduğu yol ayırımına değinmiştim. Kürt sorunu, bu yol ayırımının somut bir sınavı olacaktır.

Sorumuz neydi? SHP devletten mi yana olacaktır yoksa bireyden ve sivil toplumdan mı? Kürt sorununa yaklaşım biçimi, bu soruya verilen cevabın ana belirleyicilerinden biri olacaktır. Eğer devletten yana olursa, o zaman üniter devletten, merkeziyetçi devletten yana olmak zorundadır. Bu seçimini istediği kadar boş sloganlarla, laf kalabalıkları ile gizlemeye çalışsın, istediği kadar demokrasiden, insan haklarından, özgürlükten sözetsin, sonuçta SHP asimilasyon politikalarının sürdürücülüğü rolünü üstlenmeyi kabul ediyor demektir. Yani ANAP'ı önerdiği sınırlı demokratikleşme ve reformların dahi gerisinde kalıyor, ilerici platformlarda hakimiyet kuramıyor demektir. Türkiye'de devlet-toplum çelişkisinin en yoğunlaştığı bu konuda devletin yanında yer alan bir partiye ise, toplum sosyal demokrat sıfatını layık görmeyecektir.

Evet; eğer SHP sosyal demokrat bir parti ise, o zaman kürt sorununda bireyin ve sivil toplumun yanında yer almalıdır. Bu tavır, bütün totaliter tabuların üstüne gidilmesini emreder. Öncelikle, SHP kürt sorununun toplumun bütün kesimlerinde tartışılmasını ve kamuoyunun uzun sürmüş bir sessizlikten kurtulup sorunun farklı cephelerini görebilmesini sağlamalıdır. Daha önce de belirttik; demokrasiler sorunlarını vatandaşlarının özgürlük içinde yürüttüğü tartışmalarla çözerler. Ancak kamuoyunun katılımı ile oluşan çözümler kalıcı olur, ülkeye istikrar getirir. Toplumun sorunlarına işaret edenleri vatan hainliği ile suçlayan, toplumun gerçekleri öğrenip onlara çözüm üretmesini engellemeye çalışan kesimler, aslında bilerek yada bilmeyerek sorunları çözümlenemez hale getirmekte, böylece barış ve özgürlük içinde hallolabilecek sorunları patlamalara ve şiddete götürmektedirler.

İlk hedef, temel hak ve özgürlükleri kürt sorununu kapsar hale getirmektir. İkincisi, bu tartışma ortamı içinde SHP'nin topluma siyasi liderlik yapabilmesi, yani hem sosyal demokrasinin evrensel ilkelerine hem de Türkiye gerçeklerine uygun çözüm önerilerini reform paketleri şeklinde üretmesi ve bunları kamuoyuna sunmasıdır. Baskıcı-tutucu güçler koalisyonunun tabularından korkan, bu korku ile statükoyu bozan öneriler getiremeyen bir SHP, liderlik yarışında inisiyatifini kaybetmeye, başka partilere bırakmaya mahkumdur.

Önerilerin üç ana ilkesi vardır. Birincisi, Türkiye üniter devlet modelini terketmeli, yerine demokrasi içinde çoğulcu kültürel kimliklere olanak veren ademimerkeziyetçi ve federal devlet modelini seçmelidir. İkincisi, SHP kürt ayrılıkçılığına, yani Türkiye'nin bölünmesine karşı olmalıdır. Üçüncüsü, SHP her ne amaçla olsun şiddeti bir siyasi araç olarak görenlerin karşısında, özgürlük ve demokrasinin yanında yer almalıdır.

Eğer Türkiye'de demokrasi olursa, o zaman kürtlere özerkliği yani federatif bir devleti, hatta bağımsızlığı yani Türkiye'den ayrılacak bir Kürt Devletini savunan siyasi partiler de olabilir. Bunun başka yolu yoktur. Demokrasilerde hiç bir fikir için hiç bir şekilde ifade ve örgütlenme özgürlüklerini kaldırmak mümkün değildir. Ceza hukuku ancak zorlama halinde, yani bir fikri savunuların o fikri diğerlerine terror uygulayarak, şiddet kullanarak kabul ettirmeye kalkmaları halinde devreye girer. SHP'nin ilkesi de bu olmalıdır. Şiddeti savunan ayrılıkçı hareketlere en sert cevap verilmeli, fakat barışçı yöntemleri önerenler özgürce faaliyetlerini sürdürebilmelidir.

Son Sovyetler Birliği deneyiminde görüldüğü gibi, böyle önemli konularda toplumun kararlarına doğrudan katılmasını temin eden referandum uygulaması, barışçı çözüm olanaklarını artırıcı yönde etki yapmaktadır. Hazırlanan reform paketi, mutlaka bu sorunda referandum kurumunu kullanmayı öngörmelidir.

1990'lı yıllarda SHP'nin iktidar olabilmesinin önkoşullarından biri, Türkiye'nin bu kanayan yarasının ancak demokrasi içinde uzlaşmalarla SHP tarafından kalıcı ve sulhçu bir çözüme ulaştırılacağına vatandaşın ikna edilmesidir.

KATILIM VE BÜROKRASI

Osmanlı bürokratik mirası ile Cumhuriyet'in "inkılapçı", "milliyetçi", "devletçi" ilkelerinin simgelediği "ilerici" ideolojisinin birleştiği süreçte, yazılı hukuk düzeyinde de, yazılı olmayan hukuk düzeyinde de, göreve atama ile gelen yöneticilerin (yani bürokrasinin) seçimle gelenlere (yani siyasetçilere) tercih edildiği bir yönetim yapısı ortaya çıkmıştır. Çok partili rejime geçildiği 1950'den itibaren, iktidara seçimle gelme umutlarını giderek kaybeden kentsel seçkinlerde, seçimle gelen siyasi otoritenin yetkilerini kısıtlama ve böylece kendilerine daha yakın olduğunu düşündükleri bürokrasiye siyasi otoriteden bağımsızlık kazandırma eğilimlerinin güçlendiğini görüyoruz.

1960'den bugüne, vatandaşın siyasi süreçlere katılımını azaltıcı ve merkezi bürokrasinin gerek toplum gerek siyasi iktidar karşısında bağımsızlığını artırıcı yapılar sürekli güçlendirilmiştir. İlk adım, 27 Mayıs ihtilalinden geldi. Zaten yeni anayasa aranırken, korporatist bir idare düzeni kurma eğilimleri belirmiş fakat son anda sivil kadrolar tarafından engellenmişti. Gene de, 1961 Anayasası, bu eğilimleri kısmen de olsa yansıttı. Hepimizin bildiği gibi, Milli Güvenlik Kurulu, bu arayışı en iyi temsil eden anayasal kurumdur. Amacı, seçimle gelen siyasi iktidarı, kendi memurları ile aynı masada oturtup yetkilerini bürokrasi ile paylaşmaya zorlamaktı. 12 Eylül, askerlerin (yani memurların) çoğunlukta olduğu bir Milli Güvenlik Kurulunun kararlarını hükümet ve parlamentonun üstüne çıkarmak için büyük çaba gösterirken, aslında 1961 Anayasasını mantıklı sonuçlarına götürüyordu.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın Anayasal bir kuruluş haline dönüştürülmesinin ardında aynı amaç yatmaktaydı. DPT, seçimle gelen iktidarın istediği iktisat politikasını uygulamasına mani olmak ümidi ile kurulmuştu. Böylece, anayasayı yazarlar, iktisat politikalarında da denetimin bürokrasiye geçmesini bekliyorlardı. Doğallıkla, bu mümkün olmadı. Çünkü, yasalar ne derse desin, demokrasilerde seçimle gelen yönetimin iktidarı ve gücü daima atama ile gelenlerin üstünde olur. 1961 Anayasasının meşhur özerk kuruluşları, yani TRT yada Üniversiteler için getirdiği düzenlemeler de aynı doğrultudur. Amaç, kamu tarafından finanse edilen bu hizmetleri seçimle gelen siyasi iktidarın etki alanı dışına taşımaktı. Bunlar ilk bakışta son derece masum, hatta hukuk devletinin gerekleri gibi duruyordu ama esas fonksiyonları atanmışların siyasi iktidar üstünde hakimiyet kurmaları idi. 1982 Anayasası aynı arayışı sürdürmüş ve üstelik daha da güçlendirmeye çalışmıştır.

Birey-devlet ilişkilerini gözden geçirirken belirttiğimiz gibi, demokratik rejimlerde, seçimle gelen siyasi iktidarın otoritesi dışında kalabilecek tek kamu organı bağımsız yargıdır. Orada bile, demokratik bir rejimde bağımsızlık kavramının giderek topluma karşı sorumluluğu olmayan korporatist bir yargı organına dönüştürülmesine izin verilmez. Hatta, sivil toplum ve ademimerkeziyetçilik geleneğinin kurucusu olarak görebileceğimiz Amerika Birleşik Devletlerinde, yerel düzeyde, savcı ve yargıçların bir bölümü doğrudan vatandaşlar tarafından seçilir. Adı ne olursa olsun, bağımsız yargı dışında, seçimle gelen siyasi otoritenin üstünde yada yanında seçimle gelmeyen bir iktidarın varolması demokrasinin temel ilkeleri ile çelişir.

Kentsel seçkinlerin seçimle gelen siyasetçileri küçümsemeleri son derece tehlikeli bir başka görüşün yaygınlık kazanmasına yol açmıştır: siyasi kadrolar sürekli ahlaki değerleri, yetenekleri, kültürleri itibarıyla kötülenmiş, atama ile gelenler ise korunmuştur. Böylece, toplumda siyaset ve siyasiler hakkında olumsuz bir havanın oluşmasına katkı yapmıştır. Doğallıkla, bu hava ülkenin darbelerle demokrasiden sapmasına küçük de olsa bir katkı yapmıştır. Türk demokrasisini aşağılayan "cici demokrasi" yada "Filipin demokrasisi" gibi ifadeler, cuntacı eğilimlerin çok güçlü olduğu 1960'larda çok yaygındı. Seçkin kesimlerin etkisindeki basın, sürekli siyasetçileri yıpratana ama bürokrasiyi korumaya çalışan bir yaklaşım içinde kalmıştır.

12 Eylül döneminin askeri yöneticileri, sözkonusu tutumu iyice abarttılar. Hedefleri Türkiye'nin otoriter bir rejimle yönetilmesi idi. Buna ulaşmak için, seçtikleri yöntemlerden biri de siyaseti ve siyasetçiyi her fırsatta karalamak ve kötülemek oldu. Sosyal demokrat hareketin, siyasete ve seçimle gelen siyasetçilere yönelik bu saldırıyı dolaylı bir biçimde dahi olsa desteklemesi söz konusu olamaz. Tam tersine, SHP demokrasinin ve demokrat rejimlerde seçimle gelen yöneticilerin her tür atama ile gelenden daha erdemli olduklarını savunmak, siyasetin tekrar saygı duyulan bir meslek olduğunu topluma kanıtlamakla görevlidir.

Bu çelişkili gibi duran olguların ardında, Türk demokrasisinin oluşum yıllarında merkezdeki kentsel seçkinlerle çevredeki eşraf ve kırsal güç odakları arasındaki iktidar mücadelesini buluyoruz. Bu mücadele 1930'daki Serbest Fırka deneyiminde belirginlik kazanmış fakat merkezdeki dikta yanlılarının galibiyeti ile sonuçlanmıştı. 1945-50 arasında, İkinci Dünya Savaşını kazanan "Demokrasi Cephesinin" estirdiği çoğulculuk rüzgarları Milli Şef diktatörlüğünü çok partili parlamenter düzene geçmek zorunda bırakınca, merkez-çevre mücadelesi tekrar kızıştı. Demokrat Parti, aslında Serbest Fırka gibi, rejimin denetiminde bir muhalefet olarak düşünülmüştü. Ama, Türk halkının dinamik tepkisi, Demokrat Partinin eski İttihatçı ve CHP'li üst yönetimine rağmen, 1946 ruhunu yarattı. 1950'ler ve 1960'ların ilk yarısı (27 Mayıs da dahil) merkez-çevre mücadelesinin devamı olarak görülebilir.

Ancak, hızla gelişen ekonomi ve toplum, daha 1960'ların ikinci yarısından itibaren Türk siyasi yaşamının koordinatlarında köklü değişikliklere yol açtı. Sınıf bilinci oluşmaya başladı, sınıf bazlı siyasi ideolojiler belirdi, sınıf kökenli siyasi

hareketler filizlendi. Bu süreç 1970'lerde ve 1980'lerde hızlanarak sürdü. 1991 yılı Türkiye siyasi haritası, karmaşık bir sanayi toplumunun sınıfsal dengelerini yansıtmaktadır. Yani, merkez-çevre mücadelesi gündeminden çoktan düşmüştür. Dolayısı ile, 1990'lı yıllarda Türkiye sosyal demokrasisinin ve SHP'nin tarihin sayfalarına gömülmüş bir mücadeleye taraf olması gereği yoktur. Eğer kendisine sosyal demokrat diyen kesimler arasında hala devleti topluma karşı korumaya çalışanlar, hala kendilerini merkezi bürokrasinin temsilcisi gibi görüp demokratik katılım mekanizmalarından rahatsızlık duyanlar varsa, bunu Türkiye sosyal demokrat hareketinin geçmişinden kalma bir ideolojik önyargı olarak görmeliyiz. SHP'nin önümüzdeki dönemde tekrar toplumun "öncüsü" haline dönüşmesi, yani çağdaş anlamı ile "ilerici" bir parti olabilmesi, söz konusu önyargılarla cesaretle mücadele edebilmesine bağlı olacaktır.

Evrensel sosyal demokrat projenin kurucu unsurlarından biri olan siyasi katılım ancak ve ancak örgütlü sivil toplumun güçlendiği, bireyin vatandaş olarak çevresindeki siyasi süreçlerin hepsine katılabildiği ademimerkeziyetçi yönetim yapılarında mümkündür. Ademimerkeziyetçilik, sosyal demokrat hareket için sadece bir etkinlik sorunundan ibaret değildir. Yani, sosyal demokrasi iki ayrı yönetim yapısını karşılaştırıp değerlendirirken ve aralarında tercih yaparken, sadece etkinlik kriterini kullanmaz. Şüphesiz, etkinlik kriteri, yani bir toplumsal faaliyetin asgari kaynak kullanarak yapılması ve böylece kaynak israfının en alt düzeye indirilmesi sosyal demokratların da daima göz önünde tutacakları kriterlerinden biridir. Ama, sosyal demokrat projenin özü, etkinlik kriterinin önünde gelen bir başka toplumsal kritere, siyasi katılımın azamiye çıkartılması hedefine kayıtsız şartsız öncelik verilmesini gerektirir.

Siyasi katılım, soyut ve zor tanımlanan bir kavram değildir. Tam tersine, fevkalade somut ve gözle görülür elle tutulur siyasi mekanizmalar içerir. Bunlar, vatandaşın en yerelden (en mikro düzeyden) en evrensele (en makro düzeye) kadar, kendisini ilgilendiren tüm siyasi kararların oluşumuna doğrudan taraf olmasıdır. Temsili demokrasi içinde, taraf olmanın anlamı, vatandaşın mahallesinde, kentinde, bölgesinde ve ülkesinde kendisini yönetecek insanları tek dereceli seçimle doğrudan seçmesidir. Buna paralel olarak, sosyal demokrat projenin öngördüğü demokratik siyasi katılım anlayışı, temsili demokrasinin sınırlarının bilincindedir. Yani, bizzat temsili demokrasiyi de katılımcı bir toplum için yeterli bulmaz ve mümkün olduğu ölçüde halkoylamaları(referandumlar) aracılığı ile vatandaşın kendisini ilgilendiren kararları şahsen almasını talep eder. Yani, temsili demokrasiye ilaveten doğrudan demokrasiyi yaşama geçirmeye çalışır. Sosyal demokrat toplum projesinin özü anti-bürokratiktir. Ademimerkeziyetçi demokratik yönetim, hem ilk, hem de ikinci anlamda siyasi katılımın ve güçlü bir sivil toplumun temelini oluşturur.

SHP'nin bürokrasi ile ilişkilerine pragmatik açıdan bakınca da, durumun çok değiştiğini görüyoruz. 12 Eylül rejimi ve hemen ardından gelen ANAP iktidarları, bürokrasi içinde muhafazakar ve sağ kesimlerin kesin egemenlik kurmasını sağladı. SHP'nin iktidara geldikten sonra da, kamu bürokrasisinde 1980 öncesinde

CHP'nin sahip olduğu güce ve etkiye kavuşması olanaksızdır. Türkiye değişmiştir; ne bürokrasi eski bürokrasidir ne de SHP merkez bürokrasisinin partisidir. SHP'nin ideolojisi partiye merkez bürokrasi ile özdeşleştirdiği sürece partiyi toplumun dinamiklerinden kopartacaktır. 1990'lı yıllarda, kendisine sosyal demokrat diyen ve büyük bir reform çağı başlatarak Türkiye'nin yüzünü değiştirmeye soyunan bir siyasi partinin, bürokrasiden yana ve siyasi katılıma karşı bir platform üstünde Türkiye'nin kentsel ve kırsal emekçi-aydın yenilikçi kesimleri ile yaratıcı ve yapıcı bir diyalog kurması olanaksız hale gelecektir.

Halbuki, ülke çapında iktidara gelmediği dönemlerde bile, sosyal demokrasinin ve SHP'nin yerel idarelerde iktidarı paylaşması mümkündür. Batı deneyimine bakarsak, modern kesimi oluşturan ve emekçi sınıfların ve aydınların yoğunlaştığı metropol kentlerde ve sanayi bölgelerinde, başarılı bir sosyal demokrat yönetimin seçimi gelen yerel idarelerde hegemonya kurması beklenmelidir. Bir sosyal demokrat parti için belediyelerde iktidarı almanın ne kadar yararlı olduğu 26 Mart seçimlerinden sonra fiilen yaşanarak görülmüştür. Merkezden atanan yönetimlerin yerini seçimle gelenler aldıkça, SHP'nin T.B.M.M.'de muhalefette kalsa bile ülkede iktidarı paylaşma olanakları yükselecektir. Salt bu gerçek bile, SHP'yi kendi parti çıkarları itibarıyla Türkiye'de ademimerkeziyetçi bir yönetim yapısını savunmaya itmeli.

İlaveten, 20.inci yüzyılın ikinci yarısında başta ulaşım ve haberleşme olanaklarında olmak üzere, merkezi yapıların gücünü kıran yepyeni bir teknolojik devrim yaşanmıştır. Bilgisayarlar, fax'lar, video telefonlar, vs. karar alma sürecinde ademi merkeziyetçi mekanizmaları güçlendirmişlerdir. Nitekim Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizm deneyiminin başarısızlığının ardında, aşırı merkeziyetçi karar alma süreçlerinin etkin bir ekonomik ve toplumsal örgütlenmeye izin veremeyişinin yattığı kabul edilmektedir. Katılım azaldıkça merkezi bürokrasilerin toplum tarafından denetimi zorlaşmakta, keyfi yönetim eğilimleri güçlenmekte, yaratıcılığın yerini israf almaktadır. Batı ülkeleri içinde, 20.inci yüzyılın en parlak başarılarının Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve İsviçre gibi federal siyasi yapılarda gerçekleşmesinin bir raslantı olmadığı anlaşıldığından, Fransa gibi köklü merkezi bürokrasi geleneği olan ülkeler bile yerel idarelerde kapsamlı reform arayışlarına girmişler, yetki ve sorumlulukları merkezden çevreye aktarmaya başlamışlardır.

Ayrıca, merkezi yapıların katılımcı bir demokrasinin tüm ilke ve uygulamaları ile geliştiği çok açıktır. Sosyal demokrasi bireyin dayanışma içinde cemaatinde, mahallesinde, kentinde, bölgesinde ve ülkesinde siyasi, toplumsal ve ekonomik kararlara aktif olarak katılması hedefini güder. Çünkü, nihai hedefi olan özgür ve eşitlikçi bir toplumun ancak toplumsal karar sürecine her düzeyde aktif olarak katılan vatandaşlar arasında gerçekleşeceğine inanır.

Yukarıdaki bölümlerde açıklamaya çalıştığım gibi, siyasi katılımı engelleyen bürokratik-merkeziyetçi idari yapının oluşmasında en önemli etkenlerin başında kürt sorunu ve laiklik anlayışı gelmektedir. Bu iki temel sorunda, vatandaşına güvenen bir parti, sivil toplumu güçlendirmenin demokrasinin nihai garantisidir.

olduğunu bilen bir hareket, Türkiye'de ademimerkeziyetçi bir idari yapının kurulması için gerekli reformların öncülüğüne de sahiplenecektir. Farklı bir düzeyde olmakla beraber, iktisadi devletçilik de, merkeziyetçi eğilimleri güçlendirmiştir. Yazının geri kalan bölümlerinde sosyal demokrasinin ekonomi anlayışı üstünde ayrıntılı duracağım için şimdilik sadece bu gözlemi yapmakla yetiniyorum.

Sosyal demokrat aydınların ve kadroların, örgütlü sivil toplumu güçlendirecek, bireyin siyasi süreçlere daha etkin katılmasına imkan verecek ademimerkeziyetçi reformlardan korkması için hiç bir sebep yoktur. Bundan korkması gerekenler, Türkiye'de demokrasinin gelişmesini hiç bir zaman içlerine sindirememiş tutucu-muhafazakar iktidar odaklarıdır. Halkın siyasete katılımından korkarak, halka kendi kaderini kendisinin tayin etmesi hakkını vermekten çekinerek sosyal demokrat olunmaz. Ocak bucak yasağının kalktığı, İmam Hatip okullarının kapatıldığı, temel hak ve özgürlüklerin kayıtsız şartsız yaşama geçirildiği bir Türkiye'de, vatandaşın valisini kendisinin seçmesinden, yerel sorunları için referandum teklif etmesinden daha doğal bir şey olamaz. Türk halkının bu yeni yetkisini bürokratlardan da, bir avuç siyaset esnafından da çok daha olgun, sorumlu ve akıllı kullanacağına güvenimiz tam olmalıdır.

YEREL YÖNETİMLER REFORMU

Demek ki, SHP Türkiye'nin idari yapısında köktenci reformların öncüsü ve ademi merkeziyetçi bir idare talep eden yenilikçi kesimlerin temsilcisi olmanın yollarını aramalıdır. Bu arayışı üç kademe ele alabiliriz: kentsel yönetim birimleri olarak belediyeler; yerel yönetim birimleri olarak il meclisleri; bölgesel yönetim birimleri olarak eyaletler. Şimdi bu üç kademeyi sırasıyla gözden geçirelim ve sosyal demokrasinin idari reform paketinin ana hatlarını açıklayalım.

i) Belediyelerin güçlendirilmesi. Cumhuriyet bürokrasisi, belediyeleri küçümsemiş, katlanılması zorunlu bir külfet olarak görmüştür. Bu nedenle, belediyelere yetki ve sorumluluk vermemeye büyük özen göstermiştir. Daha 1950'lerde, İstanbul belediye başkanı halk tarafından seçilmezdi; vali aynı zamanda belediye başkanı idi. Halkın seçtiği belediye meclis ve başkanlarının yetkileri ve mali imkanları ise son derece kısıtlı tutulmuştu. Böylece, belediyeler mali olarak tümüyle merkeze bağımlı, idari olarak tümüyle merkezin denetiminde, güdük ve zayıf kurumlar olarak tutuldu. İlginçtir ki, belediyelerin güçlendirilmesi yolunda devrin İstanbul ve Ankara belediye başkanları olan A.İsvan ve V.Dalokay tarafından hazırlanan teklifler Ecevit hükümetleri tarafından hasır altı edilmiş, fakat benzer değişimler 12 Eylül ürünü ANAP'tan gelmiştir. T.Özal'ın 1983-87 dönemi uygulamaları içinde, kamuoyu araştırmalarında açık şekilde görüldüğü gibi, SHP'liler dahil seçmenlerin en başarılı bulduklarından biri, belediyelerin mali kaynaklarının ve yetkilerinin artırılmasıdır.

Ancak, 26 Mart seçimleri sonrasında ANAP'ın siyasi nedenlerle muhalefete geçen belediyelere karşı engelleme politikası devreye girince, yapılan reformun ne

kadar yetersiz olduğu da ortaya çıkmıştır. Bir ilk adım atılmıştır. Fakat, belediyelerin güçlendirilmesi sürecinin daha başındayız. Bunların yerel hükümetler olarak kurumsallaştığını, hukuki ve mali açıdan merkezi idareye karşı bağımsızlık kazandığını söylemek mümkün değildir.

Belediyelerin bağımsızlığının ve güçlendirilmesinin şampiyonluğunu SHP yapmalıdır. Derhal bu konuda bir yeniden yapılanma programı hazırlanmalı ve kamuoyunda tartışmaya açılmalıdır. ANAP iktidarı, sorunun seçmen açısından önemini farkındadır. Üstelik, metropol kentlerde belediyelerin 26 Mart seçimlerinde SHP'ye geçmesi ve maalesef özellikle İstanbul'da yönetimin kamuoyunca başarısız görülmesi, ANAP kurmayları tarafından önemli bir seçim avantajı olarak değerlendirilmektedir. Nitekim, T.Özal, İstanbul için bir yeni model ortaya atmıştır. Bir yandan kentin iki ayrı belediyeye bölünmesi, diğer yandan eyalet statüsü kazanması şeklinde özetlenebilecek yaklaşım, ilgi çekmiştir. Buna karşı sadece "yaptırmayız" yada "karşımız" şeklinde tepkisel ve statükocu bir tutumla seçmen nezdinde puan toplamak çok zordur. Mutlaka, SHP'nin son 8 yılın uygulamasından alınan dersleri gözönünde tutarak seçmen karşısına yeni ve gerçekçi bir model ile çıkması gerekmektedir.

Halen Türkiye seçmenin % 25'i ve kamuoyunu etkileyen basın, televizyon, kültür, işleme, sendika, meslek teşekkülleri, vs. gibi kurumların adeta tümü üç büyük metropol kentte yoğunlaşmıştır. Ülkenin ekonomik potansiyelinin de hiç olmazsa yarısı, bu üç kent tarafından üretilmekte yada denetlenmektedir. Haklı olarak, metropol kent seçmenleri, partilerden sadece ülke çapındaki sorunlara değil, aynı zamanda ülke içinde bu kadar önemli olan kendi kentlerinin sorunlarına çözüm üretmelerini beklemektedirler. Üstelik, sosyal demokrasi öncelikle kentse ve metropoliten bir harekettir; sosyal demokrat partiler daima en büyük desteği metropollerden almışlardır. SHP, İstanbul, Ankara, İzmir ve diğer büyük kentleri ihmal edemez. Ettiği takdirde, bırakalım ülkenin iktidar partisi olmayı, en büyük sosyal demokrat parti olma şansını bile kaybedecektir.

Geliştirilecek reform paketinin özü, Anakent belediyelerine birer yerel hükümet vasfı kazandırmaktır. Bu ise, belediyelerin yetki alanlarının genişletilmesi demektir. Öncelikle, halen merkezi hükümete ait pek çok fonksiyonun Anakent belediyeleri tarafından yapılması ilkesinin kabulü demektir. Neler vardır bunlar içinde? Kısaca, ana başlıklar halinde bu yetki ve sorumlulukları saymak istiyorum.

Belediyelerin teşkilatlanma biçimi, yani bir tür belediye anayasası her kent tarafından kendi ihtiyaç ve gerçeklerine göre yapılmalıdır. Merkez bir çerçeve kanun hazırlayarak belediyelerin teşkilatlanmasında neleri yapamayacaklarını saptar, o kadar. Örneğin İstanbul kentinde kaç belediye meclisi üyesi olacağı, meclisin ne zaman çalışacağı, yetkilerinin ne olacağı, yada belediye başkanının meclisle ilişkisinin nasıl düzenleneceği İstanbulluların karar verebilecekleri konulardır. Ama, bugünkü düzende bütün bunlar katı bir kanunla Ankara tarafından tesbit edilmektedir. Türkiye halkına kendi anayasasını yapma yetkisini vermeyen zihniyetin kentler halklarına kent anayasasını yapmaları yetkisini vermesi zaten çok

şaşırtıcı olurdu. Bağımsız ve güçlü belediye, önce kendi teşkilatlanmasını kendisi gerçekleştiren belediyedir.

Bir sonraki aşamada, belediye idaresi vardır. Kendi personel politikasını tesbit etmek, bir yerel hükümetin en temel hakkıdır. İçişleri Bakanlığından izin almadan memur tayin edemeyen, memurlarının maaşlarını kendi belirleyemeyen, personel kadroları Ankara'da kararlaştırılan bir belediye, aslında bir yerel hükümet değildir; merkezin gizlenmiş bir uzantısıdır. İdari özerklik, bağımsız belediyenin ilk koşuludur.

Kent idaresinde "muhtarlık" bir idari birim olarak tümüyle anlamını yitirmiştir (kırsal yörede de durum farklı değildir; İl Özel İdarisinden söz ederken bu konuya açıklık getireceğim). Muhtarlık kaldırılmalıdır. Buna karşılık, belediyeler kendi ihtiyaçlarına göre mahalleleri tanımlama ve vatandaşın mahalle bazındaki sorunlarına çözüm getirecek teşkilatlanmaya gitme yetkisine haiz olmalıdırlar. Sosyal demokrat belediyecilik, vatandaşına ikamet yerinden yürüme mesafesinde bir belediye şubesine ulaşma ve orada tüm yerel konularda yetkili bulma, ilaveten başka konularda bilgilenme olanağını sağlamalıdır. Bağımsız belediye vatandaşı ile doğrudan temas kuran bir sivil toplum kurumudur.

Banka kurmak, radyo ve televizyon istasyonu açmak, vergiden muaf ve devlet tahvillerinin imtiyazlarına sahip tahvil çıkarmak gibi açık bir piyasa ekonomisinin doğal uzantısı olan faaliyetler bir başka özerklik alanı oluşturur. Merkezi devletin kendisinin yaptığı ve bazıları özel teşebbüse bile açık faaliyetleri belediyelere yasaklaması Türkiye idari yapısının ulaştığı akılalmaz saçmalığın simgeleridir. Belediyeler, ekonomik faaliyetlerde hem merkezi devletle hem de özel teşebbüsle en asgarisinden eşit şartlarla rekabet edebilecek hukuki ve idari olanaklara sahip olmalıdır.

Kentsel alanın kullanımında belediyeler üstünde merkezin tüm müdahaleleri kaldırılmalıdır. Kentlerinin nasıl gelişeceğine o kentin insanları karar verir. Merkezi devlet olsa olsa belirli teşviklerle bunları yönlendirebilir. Asla seçimle gelen bir idarenin tasarruflarını idari kararlarla denetleyemez, engelleyemez. İstanbul, İzmir yada bir başka kent halkının kendi seçtiği belediye aracılığı ile yaptığı mekansal kullanım planının Ankara'daki bürokratlardan daha kötü olacağını varsayan zihniyet, demokrasi öncesi bir zihniyettir.

Daha önemlisi, belediyelerin belirli vergilerin tarifelerini belirlemek ve gelirlerini tahsil etmek yetkisidir. Demokrasilerde, siyasi güç öncelikle vergi koyma ve toplama gücüdür. Bu yetkiye sahip olmayan bir idare, adı ne olursa olsun, yerel hükümet değildir. Değildir çünkü mali kaynakları itibarıyla başkasına bağımlıdır. Demek ki siyasi güç de onda değil ona mali kaynağı sağlayan merkezdedir. Bağımsız ve güçlü belediye, gelirleri kendi denetiminde olan belediyedir.

Nihayet, belediyelere kentle ilgili konularda referandum yolu açılmalıdır. Sosyal demokrat projenin temel unsurlarından biri olan siyasi katılım, olabildiği ölçüde temsili demokrasiden doğrudan demokrasiye geçilmesini gerektirir. Belediye, vatandaşın kentinde ve mahallesinde kendisini doğrudan ilgilendiren kararları doğrudan verebileceği bir düzeydir. Doğallıkla, referandum teklifi belediye

başkanından yada meclisten gelebileceği gibi, vatandaş inisiyatifi ile, yani vatandaşların da önemli gördükleri konularda kendi aralarında örgütlenip imza toplamaları yolu ile gelebilmektedir. Güçlü ve bağımsız belediye vatandaşın kararlarına doğrudan katıldığı belediyedir.

SHP bu temel ilkeleri savunmalı ve bunlar bazında ayrıntılı uygulama programları hazırlayarak kamuoyuna ve seçmene sunmalıdır.

ii) Seçimle gelen İl İdaresi. Merkezi devletin örgütlenme biçimi, İl, İlçe, Bucak ve Muhtarlık şeklindedir. Çağdaş yönetim birimleri olarak bunların ne ölçüde bugünün teknolojisine ve gereklerine tekabül ettiği haklı olarak sorgulanmalıdır. Türkiye'de, bir yanda Bakırköy gibi 1 milyondan fazla nüfusu olan ilçeler, öte yanda Hakkari gibi büyük kentlerde ancak mahalle muhtarlığı olacak iller vardır. Gene de, ülkenin idari geleneği ile süreklilik sağlamak için, İl sistemi korunmalı fakat ilçe, bucak ve muhtarlık bölümleri kaldırılmalıdır. Son yıllarda, coğrafi anlamda büyük iller zaten ANAP hükümetleri tarafından (siyasi hesaplarla da olsa) bölünmüş ve yeni iller kurulmuştur. Reform sırasında il sayısı bir miktar daha artırılır ve ilçe-bucak-muhtar sistemi bitirilir. Bir idari birim olarak bunların yerini kentlerde ve nüfusu asgari bir düzeyin üstündeki yerleşim alanlarında belediye, küçük köylerde ise il idaresinin şube müdürlükleri alır.

Bugünkü İl yönetiminin yapısı bir gariptir. Vali ve İl Özel İdaresinden oluşur. Bu sonuncusu ise seçimle gelen İl Genel Meclisine bağlıdır. Fakat, merkezi hükümetin ve merkez bürokrasisinin ezici gücü İl Meclislerini içi boş kurullara dönüştürmüştür. Ne iş yaptıklarını, neden seçimle geldiklerini anlamak mümkün değildir. Ayrıca, İl Özel İdaresinin başkanı durumundaki Vali İçişleri Bakanlığınca tayin edilir. Böylece, yetkisz kurullar doğrudan merkezi idarenin denetimine geçer. Halbuki, İl Özel İdaresi, katılımcı sosyal demokrat düzende hayati işlevlere sahip olabilir.

İl idaresindeki reformun temel taşı, valilerin halk tarafından seçilmesidir. Yakın geçmişte, farklı çevrelerden bu yönde öneriler gelmeye başlamış ve kamuoyunda destek bulmuştur. Merkez bürokrasisinin belkemiğinin kırılması ve halka yakın ve halka duyarlı bir devlet kurulmasının önkoşulu, vali müessesesinin devletten alınıp topluma iade edilmesi, il kademesinde idarenin toplumun denetimine verilmesidir. Böylece İl Genel Meclisinin de güçlendirilerek bir yerel meclis düzeyine çıkartılması olanağı doğar. Yani, seçimle gelen valisi ve meclisi ile, İl İdaresi, kent hükümetinin bir üstünde, hem birden fazla kentin hem kırsal yerleşim birimlerinin yönetiminden sorumlu bir başka yerel hükümet kademesi haline dönüşecektir. Sosyal demokrat projede, bugün merkezi idareye ait olan fonksiyonların önemli bir bölümü seçimle gelen il yönetimine devredilmelidir. Modelin anlaşılması açısından önemli olan bu yetkileri kısaca tanımlamak istiyorum.

Belediye başkanlarının yada meclislerinin İçişleri Bakanlığı ile bağları kopartılmalı, belediyelerin denetimi İl İdaresine bırakılmalıdır. Yani, il içindeki belediyelerin denetiminden sorumlu olan merci, İl İdaresidir. Demek ki, bir yanda

belediyelerle arasındaki yetki dağılımını, diğer yanda kullanılacak denetleme araçlarını dikkatle tanımlamak gerekmektedir. Seçimle gelen vali ve il meclisi, seçimle gelen belediye başkanı ve belediye meclisi üstünde bugünkü bürokratik yapıdan çok daha esnek ve işlerliği olan bir otoriteye sahip olacaktır.

İl İdaresinin gerçek anlamı ile ilk yerel hükümet aşamasını oluşturmasının çok önemli bir koşulu, yargı organının ilk kademesinin de İl İdaresine ait olmasıdır. Yargının yerelleşmesi, hukuk devletini güçlendirir. Normali, Sulh ve Asliye Hukuk Mahkemelerinin, yargının bağımsızlığı ilkesi gözetilerek, İl Mahkemesi şeklinde İl İdaresi düzeyinde örgütlenmesidir. Bunun anlamı, İl Mahkemelerinin yargıç ve savcılarının ve İl Savcısının İl İdaresi tarafından atanmasıdır. İl Mahkemelerinin, binalarının inşaatı ve bakımı, yargıç ve savcılarının maaşları, ve diğer harcamaları İl İdaresince karşılanacaktır.

Halkın seçtiği İl İdaresinin en önemli yetki alanlarından biri, eğitimidir. İlk ve orta eğitimin finansman ve organizasyonu tümüyle İl İdaresine bırakılmalıdır. Merkezdeki Millî Eğitim Bakanlığı sadece stantartların tutturulması için denetim, ve büyük projelerde İle teknik yardım yapar hale getirilmelidir. Eğitim hizmetinin yerel hükümet tarafından sağlanması, sisteme esneklik getirecek ve kaynakların daha etkin kullanılmasına katkıda bulunacaktır. Ayrıca, her ilin seçmenleri, kendi ihtiyaçlarına ve anlayışlarına göre, gereğinde diğerlerinden daha büyük fedakarlıklar yaparak eğitim düzeyini yükseltmek olanağına sahip olacaklardır. Eğitimde sorumluluğun, seçmene doğrudan sorumlu yerel idare tarafından alınması, daima olumlu sonuçlar vermiştir. Batı deneyiminin bize gösterdiği, bu sistemin süratle iller arasında yumuşak bir rekabet ve taklid süreci başlattığı, ilk ve orta eğitimin kalitesinde önemli düzelmelere yol açmıştır. Paralel olarak, İl idaresine yüksek öğretim kurumu açma ve işletme yetkisi mutlaka tanınmalıdır.

Asayişten sorumlu kolluk kuvvetlerinin de İl İdaresine bağlanması gerekmektedir. Yani, karakol polisi, trafik polisi, devriye polisi gibi vatandaşın doğrudan ilişki kurduğu asayiş kuvvetleri ve bunların merkezde büro çalışması yapan kadroları İlin yönetimine geçmelidir. Çok önemli bir reform, jandarma teşkilatının dağıtılması, yetki, sorumluluk ve fonksiyonlarının tümüyle il polisi tarafından devralınmasıdır. İçişleri Bakanlığı kadrosu illere dağıtılmalı, sadece standartların tesbiti ve koordinasyonun sağlanması amacıyla yeni bir yapı kurulmalıdır. Doğallıkla, polisin finansmanı da İl idaresine ait olacaktır.

Kamunun yüklediği refah devleti kurumları İl İdaresinin sorumluluğuna verilmelidir. Bunlardan halen en önemlisi sağlık kesimidir. Merkezi devlete bağlı hastaneler, poliklinikler, sağlık ocakları ve benzeri diğer sağlık kuruluşları, İl İdaresine devredilmelidir. Seçimle gelen İl yönetiminin bu hayati konuda seçmenlerinin ihtiyaç ve arzularına çok daha duyarlı olması normaldir. Ademimerkeziyetçiliğin getirdiği yararlarla birlikte, sağlık hizmetlerinde bu şekilde önemli bir kalite artışı sağlanacaktır. Ayrıca, işsizlik sigortası, yaşlılara yardım, okul çağındaki çocuklara beslenme desteği, vs. tüm sosyal güvenlik politikalarının uygulama noktası İl İdaresi olmalıdır.

Tüketicinin korunması, çevre sorunları gibi konular, pahalı ve etkin olmayan merkezi bürokrasilere bırakılmayacak kadar önem kazanmıştır. Bunlar da, İl İdaresinin yetki alanı içinde yer almalıdır. Aynı şekilde, tapu idaresi yada nüfus memurlukları, merkezi devletle bağlantıları kesilerek kolayca İl İdaresine bağlanabilecek diğer birimlerdir.

Yukarıdaki fonksiyonları gerçekleştirebilmesi için, İl İdaresine vergi koyma ve toplama yetkisi verilmelidir. Bütün gelişmiş ülkelerde, yerel yönetimin finansman kaynağı gayrimenkuldan alınan Bina ve Arazi vergileri ve perakende ticaretten alınan satış vergileridir. Seçimle gelen İl İdaresi, bu vergileri kendisi tesbit etmeli ve yukarıda sayılan işlevlerini yerine getirecek düzeyde vergi toplamalıdır. Düşük vergileme oranını tercih eden illerin seçmenleri de ona göre daha kalitesiz bir hizmet alacaklardır. Vatandaşın ödediği vergi ile aldığı hizmet arasındaki ilişkiyi en net biçimde gördüğü düzey, yerel yönetimlerdir.

İl İdaresinin, ilin ekonomik gelişmesini yakından etkileyen ekonomik faaliyetlerdeki etkinliğinin de göz önünde tutulması gerekmektedir. Örneğin, havaalanları, limanlar, ana arterler dışındaki karayolları, büyük kentlerin raylı toplu taşıma sistemleri, sanayi siteleri yada bölgeleri, İl İdaresinin denetimine bırakılmalıdır.

Nihayet, ili ilgilendiren temel kararlarda, referandum müessesesi getirilmelidir. Aynen belediyeler için olduğu gibi, ilde oturan seçmenlerin vatandaş inisiyatifli ile referandum teklif etmeleri hakkı bu düzeyde şarttır.

iii) Seçimle gelen Bölge İdaresi Kurulması. Yerel yönetimin bir üst kademesi, genelde Eyalet diye nitelendirilen Bölge İdaresidir. Almanya ve ABD, iki farklı sistem olmakla birlikte, güçlü bölge idaresine örnektir. Amerika Birleşik Devletlerinde, her Devlet (türkçe, nedense bu devletlere eyalet denir fakat Amerika Birleşik Eyaletleri denmez!) kendi kanunlarını yapma yetkisine sahiptir: örneğin Medeni Kanun, yada Ticaret Kanunu, Federal Hükümetin getirdiği tahditler içinde kalmak şartı ile, her Devlette farklı olabilir. Ayrıca, Devletlerin gelir ve kurumlar vergisi koymak yetkileri de vardır. Türkiye için Bölge İdaresinden beklenen bu değildir; sadece yönetimin bir merkezi bürokrasiden alınarak seçimle gelen bir siyasi otoriteye verilmesi amaçlanmalıdır.

Bölge İdaresi seçimle gelen bir Bölge Meclisi, ve gene seçimle gelen bir Bölge Valisinden oluşacaktır. Alman Lander düzeninde, bölge meclisi kendi içinden bölge başbakanını ve hükümetini seçer. Eğer klasik parlamenter yapı içinde kalıncaksa, bu yaklaşım tercih edilebilir. Bölge idaresi, geleneksel kamu fonksiyonları için belediyeler ve iller üstünde bir standart tesbiti, koordinasyon, teknik yardım ve denetim kademesi olarak görülmelidir. Yani, kendisi doğrudan uygulayıcı değildir; uygulama belediye ve illerde yapılır. Buna karşılık, kamunun çağdaş fonksiyonları sayabileceğimiz ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesinde halen merkezi hükümete ait pek çok yetki Bölge İdaresine verilmelidir.

Tartışmalı konulardan biri, Bölge İdaresi birimlerinin hangi kriterlere göre saptanacağıdır. Türkiye kaç bölgeye ayrılmalıdır? Bölgeler arasında büyük nüfus

farkları olabilir mi? Bölgeler saptanırken nüfusun etnik, dini, kültürel vasıfları ne ölçüde dikkate alınmalıdır? Bu sorular önemli sorulardır. Az sayıda birim, gene büyük bürokrasiler yaratacaktır. Çok sayıda birim halinde, bölge idaresi anlamını yitirebilir. Homojen bölgeler, ülkenin homojenliğini bozabilir; heterojen bölgeler ise pratikte çok sorunlu olacaktır. Yani, ideal çözümler yoktur. Ama, ideal çözüm yok diye sosyal demokratların korkup geri adım atmaları da o kadar yanlıştır.

Önerim, İstanbul kenti dışındaki Türkiye'yi azçok eşit nüfusa sahip 14 bölge idaresine bölmektir. Yani, nüfus olarak biri büyük (İstanbul), diğerleri ise eşit 15 bölge kurulacaktır. Neden eşit nüfus? İleride T.B.M.M. çift meclis sistemine geçerse, yani bir Senato kurulursa, bölgeler senatörlerin seçim bölgelerini oluşturabilir. İstanbul konusunda ise yapacak bir şey yoktur: Türkiye'yi beş bölgeye bölmek gibi gerçekçi olmayan bir yöntem seçilmedikçe, İstanbul bölgesinin diğerlerinden çok farklı olması bir zorunluluktur. Nihayet, bölge merkezleri seçilirken, bölge içindeki en büyük kent alınmamalı, bölgenin az gelişmiş kısmından bir kent tercih edilmelidir. Böylece, bölge içindeki dengesizliklerin giderilmesine küçük de olsa bir katkı yapılabilir.

Bölge birimlerinin saptanmasında hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, Türkiye sünni türklerin üniter devleti olma özelliğini yitirecektir. Bazı bölgelerde kürtler, diğerlerinde aleviler nüfusun çoğunluğunu oluşturacaklar ve bölgenin seçimle gelen idaresine ağırlıklarını koyacaklardır. Bundan kaçış yoktur. Bunun bir mahzuru da yoktur. Tam tersine, yukarıda belirttiğimiz gibi, eğer Türkiye demokrasiyi ve hukuk devletini çoğulcu bir kültür yapısı içinde yaşatmayı becerecekse, önce yerel düzeyde farklı dil ve dinlerin barış içinde yaşamayı öğrenmeleri gerekir.

İl İdaresinin denetimi, Bölge İdaresi tarafından yapılır. Asliye Ceza, Ağır Ceza, Ticaret, İdare ve İş Mahkemeleri Bölge İdaresinin sorumluluğundadır. Keza, Yargıtay bölünerek Bölge düzeyinde itirazların karara bağlanması temin edilmelidir. Doğallıkla, merkezde bir üst itiraz mahkemesi kurulacaktır: Anayasa Mahkemesinin aslında bu görevi yüklenmesi en akılcı yoldur. Eğitim, sağlık, polis, vs. belediye ve il idarelerinin yetki alanlarına giren faaliyetlerde, bölge standartlarının tesbit edilmesi, bölge içinde ve diğer bölgelerle koordinasyonun sağlanması, gereken yerel birimlere teknik yardım verilmesi de Bölge İdaresinin sorumluluğudur.

Bölge İdaresi, mevcut kamu üniversitelerini devralacaktır. 12 Eylül rejiminin kurduğu YÖK sistemine en iyi çözüm, ne mütevellî heyetleridir ne de korporatist yapılarıdır. Üniversiteler ve bilimsel araştırma kurum ve enstitüleri, bilimsel özerklik içinde seçimle gelen Bölge İdaresi tarafından yönetildiği takdirde, bugünkü sistemin açmazlarını çözmek kolaylaşacaktır. Gene, ademimerkeziyetçi bir üniversite ve bilimsel kurum yapısının sağladığı avantajlar, aynı zamanda demokratik ilkelerle tutarlı bir yöntem kullanılarak sağlanmış olacaktır.

Bölge İdaresinin esas gücü, ekonomik gelişmenin temel idari birimi olmasıdır. Halen merkezi devletin üstlendiği planlama ve yönlendirme faaliyetlerinin büyük bir bölümü Bölge İdaresine geçmelidir. En başında teşvik sistemi geliyor. Merkezi hükümetin ülkede sanayinin teşviki için ayırdığı kaynaklar, Bölge İdaresine

dağıtılmalı ve o noktadan sonra yönetimi onlara bırakılmalıdır. Aynı şekilde, Bölge İdaresi, kendi kaynaklarından istediği kadarını bölge içindeki ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi amacıyla harcaıyabilmelidir. Türkiye gibi bölgeler arası gelişmişlik dengesizliklerinin çok yüksek olduğu bir ülkede, bunların merkezi karar organları tarafından çözülmesini beklemek olsa olsa iyimserliktir. Her bölgenin seçimle gelen idaresi, o bölgenin ihtiyaçlarını, güçlü ve zayıf yanlarını en iyi bilme olanağına sahip siyasi birimdir. Teşvik sistemi, ancak Bölge İdareleri tarafından uygulandığı takdirde başarılı olabilir.

Bölge idaresi kamu iktisadi teşebbüslerinin yönetimde etkin bir rol oynamalıdır. Bölgede faaliyette bulunan KİT'lerin yönetim kurullarına tayinlerde bölge idaresinin kotası olmalı, sadece bölgede faaliyette bulunan KİT'ler ise tümüyle bölge idaresinin tasarrufuna bırakılmalıdır. Bölge idareleri banka ve sigorta şirketi kurabilmeli, özel teşebbüs ve devletle rekabet eden yatırımlar yapabilmelidir. Elektrik ve telefon gibi tekel niteliği yüksek olduğu ölçüde özelleştirme programlarının dışında kalacak işletmelerin coğrafi bölünmesi yoluna gidilerek bunlarda bölge idarelerinin hakimiyeti artırılmalıdır.

Bölge idaresi maliyesinde, esas ilke vergi koyma yetkisinin olmasıdır. Bölgeler, merkezi devletin aldığı gelir ve kurumlar vergisine ek olarak gelir ve kurumlar vergisi koyabilmeli ve satış vergileri tarh edebilmelidirler. Ayrıca, İl İdaresinin ve belediyelerin vergi gelirlerinden bir pay alabilirler. Aynı şekilde, merkezi hükümet de, siyasi tercihlerine ve bölgelerin ihtiyaçlarına göre, kendi gelirlerinden bölgelere transfer yapabilir.

Doğallıkla, bölge yönetimi düzeyinde de, referandum müessesesi getirilmelidir.

Türkiye idari sisteminde köklü bir reform ihtiyacı bütün toplum kesimleri tarafından hissedilmektedir. Sosyal demokrat hareketin bu hayati kamu yönetimi sorununa yaklaşımı, yukarıda ana hatları çizilen sivil toplumcu ve katılımcı ilkelere hareket ettiği takdirde, SHP'nin cesur reform önerileri üretmesi ve bunlar aracılığı ile seçmenine ulaşması mümkün olabilecektir. Parti programında genel eğilimin mutlaka ademimerkeziyetçi ve katılımcı idari yapıların kurulmasına yönelik olması gerekmektedir.

EKONOMİ VE DEVLETÇİLİK

Parti programının ilk iki ana başlığını oluşturan "birey-devlet" ve "sivil toplum-bürokrasi" ilişkilerini tanımladık. Şimdi sıra Türkiye sosyal demokrat hareketinin esas ideolojik zafiyetini oluşturan ekonomik konulara geldi. SHP'nin ekonomiye yaklaşımında da, sivil toplumcu ve katılımcı bakış açısının sosyal demokrat hareketin evrensel ilkeleri ile tutarlı tek çözüm olduğunu önereceğiz. Açıktır ki, bir siyasi partinin siyasi ve idari projesi ile ekonomik projesi arasında yakın bir bağlantı vardır. Merkeziyetçi siyasi yapıları savunan partiler, ekonomik süreçlerin denetiminde aynı merkeziyetçi uslubu sürdürürler. Sivil toplumcu ve katılımcı siyasi süreçleri talep edenler ise, ekonomiye de aynı ademimerkeziyetçi yöntem içinde

yaklaşırlar. Aşağıdaki bölümlerde, SHP'nin bugünkü ekonomik programı eleştirilecek ve alternatif bir bakış açısı sunulacak.

Türkiye sosyal demokrat hareketinde, yukarıdaki bölümlerde siyasi boyutu incelenen "ilerici" ve "üçüncü dünyacı" ideolojilerin en yoğun etkisi, SHP'nin ekonomiye yaklaşımında ve iktidara geldiği takdirde uygulamayı düşündüğü iktisat politikalarının tasarımıında görülmektedir. Hatta, siyasi, idari ve toplumsal konularda son dönemde bir ideolojik yenileşme görüldüğünü söylemek mümkündür. Ama ne yazık ki, bu yenileşme iktisadi konulara yansımamış, bunlar hala sosyal demokrasi öncesi fikir, analiz ve görüşlerin belirlediği bir çerçeve içinde takılı kalmışlardır. Bu nedenle, yeni parti programının hazırlanmasında belki de en çok tartışılacak bölümler ekonomi ile ilgili, yani sosyal demokrat iktisat politikalarının temel ilkeleri ve uygulama biçimleri üstüne olan bölümler olacaktır.

Türkiye ekonomisinin Cumhuriyet dönemi iktisat politikalarının bir tarihçesini yapacak değilim. Gerçekçi bir gözlemci, başlangıç koşullarını da hesaba katınca, Türkiye'nin son 70 yılın başarılı kalkınma ve sanayileşme performansı gösteren ülkelerinden biri olmadığını kolayca görecektir. Japonya ve İtalya örneklerine bu ülkelerin 1923'te Türkiye'den ileride oldukları gerekçesi ile karşı çıkılabilir; ama aradaki farkın o tarihte bugünkünden çok daha az olduğunu, yani bu iki ülkeye göre Türkiye'nin Cumhuriyet dönemi boyunca büyük ölçüde gerilediğini kabul etmek zorundayız. Kore ve Tayvan ise, daha 1950'lerde Türkiye'nin çok gerisinde olan ülkelerdi. 1946'da işgal ve iç savaştan bunalmış bir Yunanistan, Türkiye'nin ekonomik gelişme düzeyine ancak ulaşırken 1990'larda kişi başına gelir dört kat daha fazladır. Örnekleri arttırmak mümkündür. Hepsi, Türkiye ekonomisinin son 70 yıl boyunca alttan gelenler tarafından geçildiğini, biraz üstündekilerle mesafenin ise açıldığını gösterecektir.

Türkiye ekonomisinin 70 yıllık performansını izlerken, özellikle başarısız olduğu bir konuyu vurgulamak istiyorum: gelir dağılımının düzeltilmesi. Uluslararası istatistiklerde devamlı gözüktüğü gibi, Türkiye dünyada gelir dağılımı en bozuk ülkeler arasında yer almaktadır. Üstelik bu, yeni bir olay değildir. Bütün Cumhuriyet dönemi boyunca gelir dağılımı bozuk kalmış, ve zaman içinde düzeleceğine sürekli bozulmaya devam etmiştir. Yukarıdaki başarılı ülkelerin hepsinde, ve onlar kadar başarılı olmayan pek çok ülkede gelir dağılımı Türkiye'den çok daha düzgündür. Sosyal demokrasi açısından bir ekonominin başarısı sadece milli gelir artışları ile ölçülemez; mutlaka milli gelirin ülke insanları arasında dağılımının da bir başarı kriteri olarak alınması zorunludur.

Buna karşılık, Türkiye 20.inci yüzyılın en başarısız ekonomileri arasında da değildir. Herkesin bildiği ve verdiği örneği, Arjantin'i biz de verebiliriz. Yüzyıl başlarında kişi başına gelir liginin tepelerinde dolaşan Arjantin, hiç savaş yaşamamasına rağmen, birbiri ardından gelen kötü yönetimler sayesinde, yüzyıl sonunda ligin altlarına düşmeyi becermiştir. Türkiye ekonomisi Arjantin'in çok gerisinden başlamasına rağmen, bugün onun düzeyine yaklaşmıştır. Aynı şekilde, Doğu Avrupa ülkeleri, sovyet tipi merkeziyetçi sosyalist modelin boyunduruğunda

kaldıkları 45 yıl boyunca sürekli gerilemişlerdir. Türkiye bu ülkelerle de arasındaki mesafeyi kapatmış, hatta bazılarını pek çok kalitatif ölçüye göre geçmiştir.

Demek ki, Cumhuriyet döneminde uygulanan iktisat politikalarının genel bir değerlendirmesini yapmak gerekirse, dönem boyunca Türkiye'de uygulanan iktisat politikalarının (ve onları uygulayan yöneticilerin) ülkenin potansiyeline kıyasla yetersiz kaldıklarını söylemek zorundayız. Bu yetersizliğin siyasi nedenlerine yukarıdaki bölümlerde dolaylı da olsa değindik. Bu ve önümüzdeki bölümlerde ayrıntılı şekilde üstünde duracağımız bir diğer neden ise, uygulanan iktisat politikalarını belirleyen ideolojik yapıdır. Bu ideolojik yapı, sosyal demokrat hareketin geçmişten devraldığı olumsuz bir miras olarak etkisini ne yazık ki hala sürdürmektedir. Sosyal demokrat hareket içinde yaygın kabul gören ve SHP Parti Programına damgasını vuran bu ideolojiyi "devletçilik" kavramı ile özetleyebiliriz. Altı Ok'u incelerken kısaca ele aldığımız bu kavram, "ilerici" ekonomi anlayışının özünü ifade etmektedir.

İktisatçı için, "devletçilik" sözcüğü birbiri ile bağlantılı üç içiçe öneriden yada hipotezden oluşmaktadır. SHP'nin iktisadi programı için önemini düşünerek, devletçilik kavramını özetleyen bu üç hipotezi açmak istiyorum.

i) Devlet mülkiyeti özel mülkiyete tercih edilmelidir. Öneri, bazen salt pragmatik nedenlerle, bazen daha doktriner nedenlerle savunulur. Pragmatik neden, büyük işletmeleri kuracak sermaye birikiminin mevcut olmadığı iddiasıdır. Halbuki, Türkiye'nin kalkınması için ekonominin bu büyük işletmelere ihtiyacı vardır. Demek ki, gerekli kaynakları seferber edebilecek tek güç olan devlet, özel teşebbüsün gerçekleştiremeyeceği bu yatırımları yapmalıdır. Doğallıkla, arada açıklanması zor işler de yapılır: mesela devlet lokanta ve otel işletir (örnekler çoktur: beni en çok etkileyenlerin arasında İstanbul'da Liman Lokantası, Ankara'da Orman Çiftliği ve Bolu'daki Abant Oteli vardır); manifatura perakendeciliği yapar (Sümerbank mağazaları); vs. Pragmatik devletçiler, özel sermaye birikimi güçlendikçe devletin ekonomiden elini çekmesini önerebilirler. Atatürk'ün devletçilik anlayışının daha çok bu yönde olduğu söylenebilir. Nitekim, Atatürk tarafından 1930'larda devletçilik politikasını yürütmekle görevlendirilen Celal Bayar tam anlamıyla pragmatik devletçi tanımına uyar. Onun kurduğu Demokrat Parti ve izleyicisi AP-DYP geleneği pragmatik devletçiliğe örnek verilebilir.

Doktriner görüş, devleti fetiş haline getiren, devleti her düzeyde topluma karşı korumaya çalışan anlayıştır. Genelde devleti savunduğu için, ekonomide de devlet mülkiyetini destekler. Devlet mülkiyeti sermayedar grupların oluşmasını engelleyecek, böylece devleti toplum karşısında güçlendirecektir. Doktriner devletçilere göre, devlet mülkiyeti bir yandan ülkede gelir dağılımının daha düzgün olmasını sağlar, diğer yandan kurulan devasa işletmeler sayesinde sermaye birikimini hızlandırır. Doktriner devletçi için, devlet teşebbüsleri özel firmalardan daha etkindir; hiç olmazsa onlar kadar iyi yönetilir. Doktriner devletçi hem komünizme ve sosyalizme, hem de özel teşebbüs ve mülkiyete aynı derece

karşıdır. İsmet İnönü'nün CHP'si, Ecevit dönemi dahil, kapanışına kadar genellikle bu doktriner bakış açısı içinde yer almıştır.

ii) Planlama piyasaya tercih edilmelidir. Ekonomide kaynakların hangi mekanizmalarla dağılacığı ikinci önemli tartışma alanını oluşturur. Pragmatik devletçiler, ülkede piyasanın etkin işleyişini temin edecek kurumların yeterli derecede gelişmiş olmadığını öne sürerek, devletin merkez bürokrasisi aracılığı ile kaynak dağılımına yoğun müdahale etmesinden yanadırlar. Bu müdahalelerin amacı, devletin üretici kesimlere, ister özel ister devlet mülkiyetinde olsun, destek olmasıdır. Devletin müdahaleleri arttıkça, ekonomide bu müdahalelerin yarattığı rantlar da artar. Pragmatik devletçiler devlet eliyle yaratılan rantları, özel sermaye birikimini de güçlendiren bir kaynak olarak görürler. Pragmatik olduklarından, müdahaleyi kendi partilerini güçlendirmeye yönelik çıkar ilişkileri için kullanma eğilimi taşırlar.

Doktriner devletçiler, piyasa mekanizmasında haklı olarak devlet düzenine yöneltmiş en büyük tehlikeyi görürler. Piyasa, merkez bürokrasisinin ekonomideki hakimiyetini tehdit eden en büyük düşmandır; toplumu anarşiye götürür; bütün kötülüklerin kaynağıdır. Ekonomi ile ilgili kararların mümkün olduğu kadar çok bölümü merkezde, bürokrasi ve siyasi iktidar tarafından alınmalıdır. Planlama, ekonominin bürokrasi tarafından yönetilmesine meşruiyet getireceği ümidi ile, en önemli kavram olur. Bir bölümü planlamanın Sovyetler Birliği benzeri fizik hedeflerle yapılan merkezi planlamaya dönüşmesini önerirler. Daha ılımlı olanlar, planlamayı yumuşak bir komuta ekonomisi anlamına kullanırlar. Kaynakların siyasi iktidara bağlı merkezi bir bürokrasi tarafından dağıtılmasının, aynen devlet mülkiyetinde olduğu gibi hem gelir dağılımı hem de etkinlik açısından daha olumlu etki yapacağı düşünülür; kaynakların ademi merkezizetçi bir süreç olan piyasa tarafından dağıtılması halinde ise hem kaynak israfına yol açacağına, hem de gelir dağılımını düşük gelirli kütleler aleyhine bozacağına kesin bir bilimsel gerçek gözü ile bakılır.

iii)Kapalı bir ekonomi açık bir ekonomiye tercih edilmelidir. Pragmatik devletçiler ilke olarak dış ticaretin serbestleşmesine karşı değillerdir. Ancak, içeride oluşan sanayiye yüksek koruma sağlamak eğilimleri güçlüdür. Diğer iki temadake benzer bir mantıkla, ülke içi üretimin dış dünyadan gelen mal ve hizmetlerle korunmadan rekabet etmek zorunda kalması halinde, yeni kurulmuş ve zayıf yerli firmaların yerleşmiş ve büyük yabancı üreticiler karşısında tutunamayacakları önerilir. Demek ki, yerli firmalar güçleninceye kadar geçen sürede, iç üretim gümrük duvarları ve hatta ithalat yasakları ile dış rekabetten korunmalı, ekonomi dış dünyaya kapatılmalıdır. Korumacılıkla rant sağlamanın kolaylığı özellikle parti teşkilatları tarafından çok çabuk görülmüştür. Partinin çıkar hesapları, özel sermaye birikiminin hızlanması gözlemi ile birleşince, pragmatik devletçiler en koyu ithalat yasakçısına dönüştüler. Cumhuriyet tarihindeki en büyük dışa kapanma döneminin 1950'lerin ikinci yarısında DP tarafından gerçekleştirilmesi bir raslantı değildir.

Doktriner devletçi görüş, dış ticaretin kendisine karşıdır. Temel kavramlarından biri, kendi kendine yeterlilik yani otarşidir. Ekonomi dünya ticaretine katıldığı ölçüde ülkenin uluslararası tekeliler tarafından sömürülmesi olasılığı artar; dış ticaret dışa bağımlılık getirir. Ekonomisi dış ticarete kapandığı ölçüde bağımsız bir ülke olur. Doktriner devletçinin otarşi özlemleri, sanayi toplumu öncesine giden bir yabancı düşmanlığı ideolojisinin devamı, gelişmiş ülkeler karşısındaki aşağılık komplekslerinin ifadesi olarak görülebilir. 20.inci yüzyılda rasladığımız totaliter düşüncelerin hepsinde benzer otarşi arayışını, yabancı düşmanlığını, kozmopolitliğin reddini bulabiliriz. Uç örneklerini Enver Hoca döneminde Arnavutluk, Pol Pot döneminde Kamboçya oluşturur. Yerli üreticilerin ithal edilen mallarla rekabet etmesini talep etmek, doktriner devletçi için vatana ihanetle özdeştir. Türkiye'de üretilen tüm malların ithalatının yasak olması şarttır; ayrıca Türkiye'de üretilmeseler bile, merkez bürokrasi tarafından lüks kabul edilen tüketim mallarının da hiç bir şekilde ithalatına izin verilmemelidir. Ekonominin dışarıya kapanması, sanayileşmenin önkoşuludur; içeride üretilen malların ülkeye fazla korunmadan ithal edildiği bir açık ekonomi tüm dinamiğini dış güçlere teslim etmiş ve sanayileşmekten vazgeçmiş bir ekonomi olarak algılanır.

Sosyal demokrat hareket ve özellikle SHP açısından, geçmişten devralınan iktisat ideolojisi mirasını yukarıdaki üç ana tema özetlemektedir. İşin ilginç, bu temalar Türkiye'de geçmişte fiilen uygulanmış politikalara tekabül ederler. Yani, salt teorik-ideolojik temalar değildir, bizzat uygulanmış ve ekonominin geldiği noktayı belirlemiş temalardır. Daha da ilginç, SHP programının sosyal demokrasi ile özdeşleştirdiği bu temaların pragmatik tipinin Türkiye'de sağcı olarak nitelenen DP-AP geleneği tarafından da tamamen benimsenmesi, hatta bunlara tekabül eden politikaların esas uygulayıcılarının söz konusu sağ gelenek olması çelişkisidir.

"Devletçilik" anlayışını temsil eden temalar, "ilerici" ve "üçüncü dünyacı" ideolojilerin tümü tarafından benimsenir. Üstelik, 1945 sonrasında Sovyet Sosyalizmi ile "ilerici" ve "üçüncü dünyacı" görüşler arasında güçlü bir yakınlaşma olmuştur. Bu yakınlaşmanın da etkisi ile, tüm azgelişmiş ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de, doktriner devletçi görüş komünist ve sosyalist hareketlerin de desteğini almıştır. Komünist ve sosyalistlerin ekonomiye yaklaşımı, son Doğu Avrupa olaylarına kadar doktriner devletçilikle az çok özdeşti.

"Devletçiliğin" hayali bir ideoloji, gerçeklerden tamamen kopuk bir iktisat politikası olduğunu söylemek imkansızdır. 19.uncu yüzyıl sonlarından itibaren, geleneksel tarımsal üretimin hakim olduğu azgelişmiş ülkeler, gelişmiş kapitalizm ile ilk karşılaşmalarında yukarıdaki üç temaya tekabül eden iktisat politikalarını uygulamanın sanayileşme ve kalkınma olanaklarını hızlandırdığını görmüşlerdir. Devlet mülkiyeti, kamu müdahaleleri ve dışa kapanma, statik tarımsal üretim yapılarının kırılmasında, yönetici ve emekçi sınıfların yaratılmasında, sanayileşmeye ilk ivmenin verilmesinde zorunlu kaynak seferberliğini temin etmiştir. Böylece, gelişmiş sanayi ülkeleri karşısında sanayileşmeyi başlatmaya çalışan bir ülkenin ilkel sermaye birikimi için yoğun kamu mülkiyetini ve kamu müdahaleciliğini

kullanıp uluslararası işbölümünden kopması adeta kaçınılmaz bir yazgı gibi algılanmıştır.

Fakat, ilkel birikimin başlatılmasında yararlı olabilen "devletçilik", sermaye birikiminin daha sonraki aşamalarında giderek ekonomik gelişmenin en büyük ayakbağı olmaktadır. Başarılı büyüme gerçekleştiren ülkelerin tümü işe devletçilikle başlamışlar, ama ilk aşamayı geçer geçmez onu terketmişler, terkettikleri için terkedemeyenlere kıyasla o kadar başarılı olmuşlardır. Demek ki, devletçilikle ilgili olarak tartışılması gereken sadece bu üç temanın doğruluğu yada yanlışlığı değildir; Dünya ekonomisinin bugün gelmiş olduğu noktada Türkiye ekonomisinin hala bu üçlüye ihtiyaç gösteren bir gelişme aşamasında olup olmadığı saptanmalı, devletçilik kavramı bu durum tesbitinin sonuçlarına göre değerlendirilmelidir.

KALKINMACILIK, POPÜLİZM VE SOSYAL DEMOKRASİ

Türkiye sosyal demokrat hareketinin, ekonomik sorunlara yaklaşımını belirlerken karşılaştığı ve diğer sosyal demokrat partilerin gündeminde olmayan ek sorunlar vardır. SHP'nin iktisadi programı, bu ek sorunların ayrıntılı bir analizini gerektirmektedir. Gerek evrensel sosyal demokrasi ilkelerinin oluşum yıllarına, gerek Batı Avrupa sosyal demokrat partilerinin iktidara geldikleri dönemlere baktığımızda, sosyal demokrat projenin bir kalkınma yöntemi yada gelişme stratejisi olarak doğmadığını görüyoruz. Sosyal demokrasi kapitalistleşme ve sanayileşme sürecini ilk gerçekleştiren Batı ülkelerinde ortaya çıkmıştır; amacı, sanayi toplumunu dönüştürmek, özgürlükçü ve eşitlikçi bir toplumu kurmaktır. Sosyal demokrasinin evrensel platformunda "kalkınmacılık" yoktur. Sosyal demokratlar hiç bir zaman sanayileşmesi gecikmiş bir ülkenin gelişmiş ekonomileri yakalaması, onlara yetişmesi gibi bir sorunla karşılaşmamışlar, bu sorunla ilgilenmemişlerdir.

Kalkınma sorunu dışında kalması, evrensel sosyal demokrasi ilkelerine çok önemli bir netlik ve açıklık getirmiştir. Sosyal demokrasi, sınıflar arasında gelirin dağılımını düzeltmeye ekonomi politikalarında kelimenin tam anlamı ile öncelik vermiştir. Bu hedefle çelişebilecek başka hiç bir hedefi olmamıştır. Bütün sosyal demokrat politikalar, düşük gelirli emekçi kütelerin reel gelirlerini ve refah düzeylerini yükseltmeye, onların sosyal güvencelerini sağlamlaştırmaya, onların çocuklarına fırsat eşitliğini sağlamaya yönelebilmıştır. Çünkü, sosyal demokrat iktidarların, gelir dağılımını düzeltme çabaları ile çelişkili olabilecek başka hedefleri, örneğin hızlı büyüme yada sanayileşme gibi hedefleri ya hiç olmamış, yada açıkça esas hedefe kıyasla ikincil düzeyde kalmışlardır.

Türkiye sosyal demokrat hareketinin öncüsü olan "ilerici" kadrolar ise, kısmen Türkiye ekonomisinin özellikleri, kısmen de yukarıda açıkladığımız bürokratik-seçkinci ideolojinin etkisi ile, iktisadi konulara tamamen sanayileşme-kalkınma optiğinden bakmışlardır. SHP'ye miras kalan ve Parti Programının ekonomi ile ilgili bölümlerine damgasını vuran bu optiktir. Kalkınmacı görüş, tüm iktisat politikalarına bir numaralı hedef olarak ilkel sermaye birikiminin tamamlanmasını verir. Buna göre, ekonominin en önemli sorunu, gelişmiş sanayi ülkelerine kıyasla ekonominin

geri kalmışlığını bitirmek üzere sermaye birikiminin hızlandırılması, yatırımların artırılması, yeni teknolojilerin üretilmesi, yani kişi başına milli gelirin yükseltilmesidir. Doğallıkla, sosyal demokrasinin tanımlayıcı özelliği olan gelir dağılımı politikaları ancak ve ancak hızlı sermaye birikiminin gerekleri ile çelişmedikleri takdirde devreye sokulacak ikincil politikalar niteliğini kazanırlar.

Sermaye birikimine ve kalkınmaya verilen bu öncelik, parti programında geliştirilen tezlerin ve önerilen politikaların söz konusu ilerici kadroların bürokratik seçkinciliğini yansıtmaları ile sonuçlanır. Kalkınmacı iktisat görüşü tarafından belirlenen program, büyük kütlelerin güncel yaşamlarında karşılaştıkları gündelik sorunlardan kopar, daha soyut kavramların tartışıldığı yarı akademik bir söyleme dönüşür. Bu söylemde, evrensel sosyal demokrasinin hakim iktisat politikalarına pek yer kalmaz.

Kalkınmacılık ile bürokratik seçkinciliğin bu şekilde birleşmesinin yarattığı soyut çerçevenin en büyük tehlikesi, kendisine sosyal demokrat diyen bir siyasi hareketi hızla popülizmin kucağına atmasıdır. Türkiye sosyal demokrat hareketinin geçmişinde, özellikle 1970'li yılların karizmatik lideri Ecevit'in popülist söylem ve uygulamalarında somutlaşan bu tehlikenin, halen SHP için geçerliliğini koruduğunu kabul etmek zorundayız. Bu önem nedeniyle, popülist ideoloji ve söylem üstünde kısaca durmak ve sosyal demokrasi ile farklılıklarını belirlemek istiyorum.

Ekonominin geçmiş birikimleri ve bugün gelmiş olduğu düzey hakkında yapılan yanlış teşhisler, yanlışların başlangıç noktasını oluşturur. Ekonomi, ulaştığı gelişmişlik düzeyinin çok altında bir yerde algılanır. Genelde, ekonomik aktörlere karşı büyük bir güvensizlik vardır. İşadamları yetersiz, işçiler vasıfsız, tarım kesimi statik, eğitim sistemi bozuk, teknoloji üretimi olanaksız, ekonomik kurumlar zayıf kabul edilir. Aslında, bu yargılar demokrasi tartışmalarında sık sık raslanan "bizim halkımız cahildir" düşüncesinin ekonomiye izdüşümüdür. Toplumsal aktörler böylece güçsüz ve zayıf olunca, kalkınmanın gerçekleşmesinde merkezi devletin ve o devleti temsil eden bürokratik seçkinlerin önemi artacaktır. Sosyal demokrat partinin görevi, bu seçkinleri iktidara getirmektir.

Seçkinler ise, daha muhalefette iken devlet yöneticisi gibi davranırlar ve zayıf ekonomik aktörlerin yerine kendilerini ikame ederek Türkiye'nin sorunlarını nasıl çözeceklerini tartışırlar. Devlet girişimciliğinin desteklenmesi, planlamanın güçlendirilmesi, yüksek teknolojiye geçilmesi, sanayileşmenin hızlanması, ekonominin bağımlılıktan kurtarılması gibi temalar, bu ortamda seçkinlerin kendi içindeki iktisat politikası tartışmalarına damgasını vurur.

Çevrelerindeki uzman kadroların sürekli devleti ilgilendiren soyut program ve ilkelerden söz etmeleri, siyasi lider ve kadroları çok müşkül bir durumda bırakır. Uzmanların tartıştıkları, çözümler ürettikleri sorunları büyük kütlenin önünde savunmak mümkündür ama bunlarla kütlenin ilgisini çekmek, hele hele oyunu almak imkansızdır. Halbuki, siyasi kadrolar seçime girip kazanmak zorundadırlar. Geriye bir tek yol kalır; uzman söylemine bağlı kalmadan, somut politikalara dayanmayan bir başka iktisat söylemi yaratmak ve büyük kütlelere bu söylem ile

hitap etmek. İktisat biliminin en basit ilkelerinden bile kopuk bu söylem, eninde sonunda bir halk dalkavukluğuna dönüşmeye mahkumdur.

CHP geleneğinde, siyasi kadroların kendilerini halk dalkavukluğuna kaptırmalarına olanak veren bir mirasın varlığı, yukarıda "Halkçılık Oku" incelenirken belirtilmişti. Kendi içindeki çelişki ve zıtlıklardan soyutlanmış bir halk kavramı, evrensel sosyal demokrasinin teorisi ile de, ideolojisi ile de, politikaları ile de çelişir. Buna rağmen, CHP geleneği, az önce belirttiğim faktörlerin etkisi ile, halkçılığı sosyal demokrasinin bir unsuru gibi görebilmiş, liderin karizmatik özelliklerinin de eklenmesi ile tipik bir popülist söylem içinde kalmıştır.

Popülizmin özü, soyut bir halk kavramına sığınarak, siyasi kadroların gerçekleştirilme olanaklarına hiç bakmadan halka cömertçe vaatler dağıtılmasıdır. "Halkımız, sağ iktidarın politikaları ile inim inim inlemektedir. Halbuki biz iktidara gelince, bütün sorunları anında çözülecektir. Köylünün tabana fiyatları bedava ev, elektrik, su, telefon, okul, hastane, üniversite, vs. verilecek, işsizlik ortadan kalkacak, enflasyon duracak, hayat pahalılığı bitecek velhasıl biz iktidara gelir gelmez her şey güllük gülistanlık olacaktır. Halkımızın bütün bunlara kavuşmasını engelleyen bir avuç iç ve dış düşmandır: İçeride büyük sermaye, dışarıda emperyalizm, IMF-Dünya Bankası. Partimiz bu iki kötülük odağını iktidardan düşürüp halkı iktidara getirince, ülkedeki tüm çelişkiler de bitecektir". Yani, halkın fakirliğinin tek nedeni onlardır. Onlardan kurtulmak bütün halkın çıkarınadır; çünkü, halkın içinde zaten çelişki, çıkar farklılığı filan yoktur.

1970'li yıllarda CHP'nin, 1980'li yıllarda SHP ve DSP'nin sosyal demokrasi adına seçmene sundukları siyasi söylemin ana hatları bunlardır. Ekonomik program adı altında, profesyonel iktisatçının gözünde hepsi birbiri ile çelişen ve nasıl gerçekleştirilecekleri hakkında en ufak bir ipucu dahi verilmeyen hedefler sıralanır. Bu popülist vaatlerin gerçekleşmesinin hangi araçlarla, hangi finansman kaynakları ile, hangi idari yapıda olacağı, içsel tutarlılıklarının olup olmadığı, velhasıl somut işleyiş biçimleri hiç belirtilmez. Seçmenin, bu tür soruları sormaya aklının ermeyeceği düşünülür. O sadece kendisine kimin daha çok vaadde bulunduğu bakarak kararını verecektir; demek ki, hedef seçmene en fazla maddi çıkar sözü vererek oyunu almaktır.

Kalkınmacı seçkinlerin soyut yüksek teknoloji tartışmaları ile karizmatik siyasi kadroların fakir fukara edebiyatının nasıl birbirlerini besledikleri, nasıl aynı toplumdaki kopukluğun farklı cepheleri oldukları sanıyorum ki açıkça gözükmemektedir. Siyasi kadroların kitle dalkavukluğu, kalkınmacı uzmanlar ve seçkinler açısından büyük bir avantaj oluşturur. Böylece, kalkınmacılığın gelir dağılımını ikinci plana atan sermaye birikimi politikaları sorgulanmaktan kurtulur. Parti iktidara gelince, onlar nasıl olsa bildiklerini okuyacaklardır. Uzmanların kalkınmacılığı ise popülist siyasi kadroları özgürleştirir. Uzmanlar, bu vaatleri nasıl gerçekleştireceklerini onlara sormazlar; onlar da hiç eleştirilmeden masallarını anlatmaya devam ederler. Yani, her iki tarafın işine gelen bir garip oyun ortaya çıkar. Tek sorun, seçmenin bu masallarla uyutulmaya rıza göstermemesidir.

Seçmen, CHP-SHP-DSP geleneğinin popülist politikacılarından da, kalkıncı seçkinlerinden de daha olgun olduğunu ve daha iyi iktisat bildiğini seçim sandığında verdiği oy ile açıklar.

Türkiye siyasi hayatında, sosyal demokrat partilerin bu kadar kolay popülist çizgiye oturabilmelerinin ardında yatan bir diğer önemli nedeni, parti teşkilatı ile seçmen arasındaki kopukluğu bu noktada vurgulamalıyız. Yukarıda, örgütlenme özgürlüğüne getirilen kısıtlamaları açıklarken, Ocak-bucak yaşayışının parti içinde demokrasinin kurulmasına ve partilerin seçmen kütleleri ile bütünleşmesine vurduğu darbeyi anlattık ve sendika ve derneklere getirilen siyaset yaşayışının özellikle sosyal demokrat partileri nasıl en hayati bağlarından, örgütlü işçi hareketi ile organik ilişkilerden kopardığını söyledik. Bütün bunlar, popülizmin üstüne biteceği zemini hazırlayan etkenlerdir. Evrensel uygulamada, sosyal demokrat partilerin popülist söyleminin etki alanının dışında kalması sadece gelişmiş batı ülkelerinin ideolojisinden kaynaklanmıyor; esas sosyal demokrat partilerin kendi örgütsel işleyişlerinin popülizme ve halk dalkavukluğuna izin vermemesinden kaynaklanıyor.

Sosyal demokrasi bir örgütlü sivil toplum hareketidir. Daha özgür ve eşitlikçi bir toplum talebi olan kesimler, hem birey olarak hem de sendikalar gibi diğer sivil toplum örgütleri aracılığı ile zaten sosyal demokrat partinin içindedir. Bu durumda, onları bol fakir fukara edebiyatı ile tavlama, gerçekleşmesi olanaksız hedeflerle kandırmaya gerek yoktur. Yani, sosyal demokrat partiler büyük kütlelere çıkar vaatlerinde bulunarak iktidara gelmeyi düşünmezler. Bir sosyal demokrat parti, başta kendi seçmeni olmak üzere, tüm vatandaşlarla ve onları temsil eden sivil toplum kurumları ile, iktidara geldiğinde uygulamayı düşündüğü somut önlemleri tartışır. Altı iki defa çizilmesi gereken sözcük, tartışma sözcüğüdür. Sosyal demokrasi seçmene soyut sloganlar sunmaz; onunla somut politikalar tartışır. Örneğin, işsizlik sigortası getirilecek midir; nasıl finanse edilecektir; kimler yararlanacaklardır; nasıl bir idari yapıda uygulanacaktır; kimler ne kadar karlı, kimler ne kadar zararlı çıkacaktır? Somut önlemlerin bütün ekonomik, toplumsal ve siyasi çıkarsamaları göz önünde tutularak parti içinde ve kamuoyunda tartışıldığı bir platformda, vatandaşın seçmen olarak parti hakkındaki kanaatleri oluşur.

Bu anlatılanlar çerçevesinde, sosyal demokratların popülist ideoloji ve siyasi kadrolar hakkındaki yargılarının çok sert olması gerekmektedir. Popülizm, örgütlü sivil toplumun düşmanıdır. Akılcı ve serinkanlı iktisat politikası tartışmasının düşmanıdır. Katılımcı bir parti örgütlenmesinin düşmanıdır. Popülizm, siyasi örgütlerine halkı almayı reddeden, ama halktan alacakları oylarla iktidar olmayı planlayan seçkinlerin yöntemidir. Velhasıl, popülizm sosyal demokrasinin karşıtıdır.

SHP, iktisat politikalarının tasarlanma sürecini, akıl, sağduyu ve bilim temelinde, örgütün ve sivil toplumun katılımı ile gerçekleştiremediği sürece, soyut seçkinçi şemalarla ucuz popülist sloganlar arasında yalpalayıp gitmeye mahkumdur. Ezilen halk, fakirlik fukaralık, yüksek teknoloji, devletçilik, emperyalizm, IMF derken, iktisat politikası tartışmaları tamamen kaybolur. Bitmez

tükenmez (ve gerçekleştirilmesi olanaksız) vaatlerle halkın kandırılacağı rüyası sadece siyasi kadroları uyutur ama büyük kütleyi uyutamaz.

İKTİSAT POLİTİKASININ YENİ KOORDİNATLARI

1980li yıllar, gerek dünyada gerekse Türkiye'de, iktisat politikalarına bakışta önemli dönüşümlere sahne oldu. 1945 sonrasında az çok bütün ülkelerin ekonomilerinde milli gelirin hızla arttığını görüyoruz. Bu dönemin en ilginç yanlarından biri, ekonomilerdeki büyümeye paralel olarak dünya ticaretindeki gelişmedir. Dünya ticaret hacmi, ülke ekonomilerinden daha hızlı büyümüş, yani ekonomilerin karşılıklı bağımlılıklarında inanılmaz bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Ancak, aynı dönemde sosyalist ve az gelişmiş ülkelerin iktisat politikası anlayışlarında bir değişiklik olmadığını izliyoruz. Yani, dünya ekonomisinin politikasına yaklaşımları dönem içinde aynı kalmıştır. 1980 başlarından itibaren görülen büyük değişim, ekonomik yapılar ile iktisat politikası yaklaşımları arasındaki mesafenin süratle kapanmaya başladığına işaret etmektedir.

Türkiye'de bile, iktisat ideolojisinde o kadar hızlı bir değişme yaşadı ki, örneğin benim 1980 başında yazdığım Alternatif Büyüme Stratejisi (İletişim Yayınları, 1983) adlı çalışmam, 10 yıldan kısa bir süre içinde çarpıcılığını adeta tümüyle kaybetti. Çünkü, o çalışmada sosyal demokrasi adına savunulan piyasa ekonomisi, konvertibilite, ithalat yasaklarının kaldırılması, döviz kurunun ve faiz haddinin piyasada belirlenmesi gibi kurumlar, 1983'de inanılmaz derecede radikal talepler olarak gibi duruyordu. Bugün ise, o önerilerin büyük bir bölümü fiilen uygulanıyor ve o dönemde onları en çok eleştirenler bile şimdi destekliyorlar.

Şüphesiz, 1980'lerde, genelde sosyalist ülkelerde, özelde Doğu Avrupa'da yaşanan büyük siyasi deprem, marksist sosyalizmin eskimiş ve donmuş ideolojisinde açtığı gediklerle, hem marksistlerin hem de onlardan çok etkilenen "ilerici" ve "kalkıncı" az gelişmiş ülke aydınlarının ekonomiye bakışlarında kısır ideolojik sloganlardan kurtulmaları sürecine çok katkıda bulundu. 1990'lı yıllar için gerçekçi bir ekonomik alternatif üretmek isteyen sosyal demokrasinin, son 10 yıla sıkışan (ama altyapısı tüm savaş sonrası dönemde oluşan) dünya ve Türkiye deneyimini çok iyi değerlendirmesi gerekmektedir. Bu deneyimi, yukarıdaki tanımlarla da bağlantı kurarak, ilk ikisi genel, üçüncüsü Türkiye'ye özel üç temel hipotez/gözlem çerçevesinde özetlemek istiyorum.

i) Devlet mülkiyeti önemini kaybetmiştir. Sosyalist ve "ilerici" siyasetin 19.uncu yüzyıl başından bu yana iktisat politikası tasarımı ve uygulamasında en önemli aracını oluşturan devlet mülkiyeti, hem gelir dağılımı, hem verimlilik, hem katılım, hem de demokratikleşme kriterleri açısından girdiği tarihi sınavda başarısız olmuştur. 1980'ler bu başarısızlığın geri dönülmez bir şekilde tescil edildiği yıllardır. Ekonomilerinde sadece devlet mülkiyetine izin veren sosyalist ülkeler en ağır faturayı ödeyenler oldu. Bunlar içinde Çekoslovakya gibi, 45 yıllık devlet mülkiyeti

deneyimi sonucunda Avruranın en gelişmiş sanayi bölgesi iken ikinci sınıf sanayi ülkesi durumuna düşenler vardır. Az gelişmiş ülkeler arasında da, hızlı sanayileşme ile devlet mülkiyeti arasında çok güçlü bir ters ilişki olduğu, yani ekonomisinde devlet mülkiyeti yaygın olan ülkelerin en düşük büyüme hızlarını gerçekleştirebildikleri görüldü.

1990'lı yıllarda, özelleştirmelerin Batı Avrupa Sosyal Demokrat Partilerinin programlarında yada uygulamalarında yer alması bile yadırganmamaktadır. Sosyalist blok ise, yaygın kamu kesiminden kurtulma yolları aramaktadır. Örneğin, eski doğu bloku ülkeleri içinde devlet firmalarını özel yabancı sermayeye satmak için yoğun çaba gösterenler vardır. Sovyetler Birliği, Türkiye'den yatırım beklemekte, Sovyet Cumhuriyetleri Türk müteşebbislerinden teknoloji transferi için medet ummaktadır. Son yarım yüzyıllık dünya deneyiminin kesinlikle gösterdiği, devlet mülkiyetinin hiç bir şekilde gelir dağılımını düzeltici bir etki yapmadığı, üstelik kaynakların verimli kullanımını olumsuz etkilediği ölçüde, gelir dağılımındaki düzelmeleri engellediğidir.

Bu açıdan, Türkiye sosyal demokrat hareketinin devlet mülkiyetine isim değiştirip kurtarma çabaları düşüncüsel mahkumdur. KİT'lerin yerine Kamu Ekonomik Girişimleri (KEG'ler) diyerek, özelleştirme yerine özzerkleştirmekten söz ederek, durumu kurtarma olanağı kalmamıştır. Sosyal demokrat partiler, tümüyle pragmatik unsurlara bağlı olarak mevcut işletmeleri devletleştirmek yada devlet firmaları eliyle yeni yatırımlar yapmak gibi durumlarla karşılaşabilirler. Örneğin, iflas eden bir firmanın bölgesel ekonomi için vazgeçilmez yararları olan bir fabrikasını işletmek üzere devlet mülkiyeti zorunlu olabilir. Yada, ülkeye aksi takdirde gelmesi çok zor bir teknolojinin transferi için devlet, bir işletmede hisse alabilir. Ancak, bunlar arızı ve geçici olaylardır. Olağanüstü şartlar değiştiğinde, bu yatırımların borsa aracılığı ile gene özel mülkiyete çevrilmesi gerekecektir. Sosyal demokrat ekonomide kural, özel mülkiyettir.

1990'lı yıllarda iktisat politikasının temel aksını hala devlet mülkiyetinde gören bir sosyal demokrat anlayışın getireceği alternatifin çalışan kütleler için ikna edici olması artık mümkün değildir. Bu olgu, sosyal demokrasinin özel kapitalist mülkiyete bir alternatif arama çabasından vazgeçmesi anlamına da gelmez. 1990 yılında görünen, kapitalist özel mülkiyete sosyal demokrat alternatifin devlet mülkiyeti olmadığıdır. Önümüzdeki dönemde, Türkiye sosyal demokrat hareketi de, evrensel sosyal demokrasi ilkeleri ışığında yeni toplumsal mülkiyet biçimlerini araştırmaya ve denemeye devam etmek zorundadır. Katılımcı bir toplum, ancak ve ancak büyük sermaye ve ücretli emek ikilisini kıran yeni mülkiyet biçimleri ile beraber gerçekleşecektir. Belli olmuştur ki, devlet mülkiyeti katılımcı bir toplumun altyapısı ile en çelişen toplumsal ilişkilere gebedir. Sosyal demokrasi, özyönetimci işçi firmalarının, yani sadece çalışanların ortak olduğu ve sadece ortakların çalıştıkları yeni toplumsal mülkiyet biçimlerinin sivil toplum ve demokrasi ortamında yeşermesini temin edecek siyasi projesini sürdürmelidir.

ii)Merkezi planlama (komuta ekonomisi) iflas etmiştir. Sosyalist ve "ilerici" ekonomik uygulamanın ikinci temel postülası, ekonomideki kaynak dağılımının tümüyle merkezden, üretici birimlere giden komutlar şeklinde yapılabileceği idi. Bu komutları veren merkezi bürokrasinin ekonominin gereksinimlerini üretici birimlerden daha iyi bileceği ve kaynaklarla ihtiyaçlar arasındaki koordinasyonu piyasadan daha iyi sağlayacağı düşünülüyordu. Son 70 yılda, bu postüla çeşitlilik gösteren farklı ekonomilerde denendi. İlk başlarda, merkezi planlama ile yönetilen Sovyetler Birliği (ki aynı zamanda devlet mülkiyeti hakimdi), şaşırtıcı büyüme hızlarına ulaştı. Pek çok kimse, Sovyetler Birliğinin 1930'lardaki hızlı sanayileşme hareketini merkezi planlamanın bir kaynak dağılım mekanizması olarak üstünlüğünü kanıtladığını düşündü. Ancak, aradan zaman geçince, yavaş yavaş merkeziyetçi bir karar verme sürecinin ekonomiye büyük bir katılık getirdiği, daha da önemlisi tüm teknolojik gelişmeyi boğduğu anlaşılmaya başladı. 1930'lardaki hızlı büyümenin de planlama sayesinde değil, planlamaya rağmen gerçekleştiği, Sovyet halkının insanüstü fedakarlıklarını yansıtan yüksek iç tasarruf oranlarından kaynaklandığı görüldü.

Merkezi planlama, ekonominin merkezden verilen komutlarla yönetilmesi demektir. Bu nedenle, daha genel bir kavram olan "komuta ekonomisi" aynı anlamı verir. Merkezi planlama, merkezden gelen komutların nasıl koordine edileceğine işaret eder. Yani, her merkezi planlamalı ekonomi bir komuta ekonomisidir ama her komuta ekonomisi bir merkezi planlamalı ekonomi değildir. Başına merkezi sözcüğünü koymasalar da, bütün komuta ekonomisi taraftarları, planlama kavramını kayıtsız şartsız desteklerler. Planlama kavramı, ekonomik kararların merkeze aktarılmasının ideolojik kılıfını oluşturur; yani çağrıştırdığı bilimsel tekniklerle merkez bürokrasinin ekonomi üstündeki gücüne meşruiyet verir. Türkiye'de komuta ekonomisi yanlılarının sürekli planlamayı savunmaları, hatta planlama kavramını bir fetiş haline getirmeleri, ama gereğinde merkezi planlamaya karşı çıkabilmeleri bu olguyu ifade etmektedir.

Planlamanın ve komuta ekonomisinin kaynak dağılım mekanizması olarak zafiyeti nedir? Üretici birimlerin ellerinden tüm karar verme inisiyatifi alması ve onları merkezdeki garip bir bürokratik-idari yapının pasif uygulayıcılarına dönüştürmesidir. Bu sistemin çağdaş bir sanayi ekonominin gerçekleri ile uyumadığı profesyonel iktisatçılar tarafından neredeyse ta başından biliniyordu. Üretici birimlerden karar alma yetkisi çekilince, yetki ve sorumluluk kargaşası oluşur; hergün önemli önemsiz milyarlarca karar almak zorunda ekonomik aktörleri tutarlı kararlara itecek müşevvik sistemi yok olur. Ekonomiyi idari kararlarla yöneten bürokrasi, kendisini korumak için ünlü bir sosyal demokrat iktisatçının "örgütlenmiş sorumsuzluk" dediği sistemi kurar. Sistemin amacı statükoyu bozan kararların alınmaması, yanlışlıkla bir karar alınsa bile onun sorumluluğunun kimde olduğunun belirsiz hale gelmesidir.

Ekonomide kaynaklar etkin kullanılmayınca, iç tasarruf oranı ne kadar yüksek olursa olsun, sonuç hüsrandır. Halkın büyük fedakarlıklarla tüketimini kısması ile ortaya çıkan tasarruflar yatırılmakta, fakat bu yatırımlardan halkın yararlandığı bir

üretim elde edilememektedir. Merkezîyetçilik, ekonomide israfı arttırmaktan öte hiç bir yarar sağlamaz. Bu durumda, komuta ekonomilerinde, kişi başına gelir bir türlü yükselmemekte, bu ise gelir dağılımında düzelmeye izin vermemektedir. Hem teknoloji üretimini engelleyen, hem gelir dağılımını bozan bir ekonomik sistemin rekabet şansının olmadığı çok açıktır.

Son 20 yılda, bir kaç eksantrik istisna dışında tüm dünya ülkelerinde planlama ve komuta ekonomisi kavramları gözden düştü. Yerini, yetki-sorumluluk sınırlarının net bir şekilde çizilmesine olanak veren ademimerkezîyetçi kaynak dağılım süreçleri, yani piyasa mekanizması aldı. Sosyal demokrat hareket zaten hiç bir zaman ne komuta ekonomisini ne de planlamayı savunmuştu. Sosyal demokrat partilerin iktidara geldiği hiç bir ülkede, komuta ekonomisine yada planlamaya geçilmedi; sosyal demokrasi piyasa mekanizması içinde uygulamalarını ve reformlarını gerçekleştirdi. SHP'nin de artık iktisat politikalarında odak noktası olarak planlamayı almaktan vazgeçmesi gerekiyor. Çağın gerekleri, evrensel sosyal demokrasinin ilkeleri ve Türkiye'nin gerçekleri, SHP'nin önerdiği reformları piyasa mekanizması içinde gerçekleştireceğini cesurca ifade etmesini zorunlu hale getirmiştir.

iii)Türkiye azgelişmişliği bitirmiştir. Devletçiliği tanımlarken, ekonominin dışa kapanmasının ilkel sermaye birikimini tamamlama sürecinin zorunlu koşulu olarak görüldüğünü belirtmiştim. Eğer ülke sanayi-öncesi (ve kapitalizm-öncesi) bir ekonomiye sahipse, azgelişmişlik denen kısır döngüyü kırmak için, dış ticaretten kopması yararlı olacaktır. En dogmatik devletçiler arasında, sovyet modeli özelemleri ile, her halukarda ekonominin dünya ekonomisi ile bütünleşmesine odaklanarak da vardır. Ancak, büyük çoğunluk, dünya ekonomisinden kopmayı geçici bir olay, ilkel sermaye birikimini sağlayınca kadar katlanılacak bir zorunluluk olarak görmektedir. Demek ki, SHP iktidarında dış dünya ile ilişkilerin nasıl yürütüleceği, büyük ölçüde Türkiye ekonomisinin gelişmişlik düzeyi hakkındaki yargımıza bağlı olacaktır. Eğer Türkiye ekonomisi azgelişmişliğin kısır döngüsünü daha kırmamıştır, yani ilkel sermaye birikimi aşamasından daha çıkmamıştır diyorsak, o zaman dışa kapanmayı savunacağız. Yok, eğer Türkiye'nin ilkel sermaye birikimi aşamasını geçtiğini, yani azgelişmişlik kısır döngüsünü kırarak fakir fakat nitel olarak kapitalist bir ekonomiye dönüştüğünü öneriyorsak, o zaman dışa kapanmaya karşı çıkacağız.

Tahmin edileceği gibi, Türkiye ekonomisinin ulaştığı gelişmişlik düzeyi hakkındaki teşhis, sosyal demokrat iktidarın alternatifi iktisat politikaları arasında yapacağı tercihlerde anahtar bir rol oynayacaktır. Olay sadece dış ticaretle ilgili değildir. İlerideki bölümlerde, sanayileşmeyi, refah devletini, tarım sektörünü, vs. tartışırken, tekrar tekrar bu soruya verdiğimiz cevabın hangi tür iktisat politikalarını seçeceğimizi belirlediğini göreceğiz. Sorunun önemi nedeniyle, biraz ayrıntılı şekilde analiz ihtiyacını duyuyorum.

Kabaca, Türkiye ekonomisinin tarihini ikiye bölebiliriz. 1923-1970 arası, kapitalizmin gerekli altyapısını oluşturan kurumların inşa dönemidir. Bu dönemde,

hangi kriteri kullanırsak kullanalım, Türkiye'nin azgelişmiş bir ekonomiye sahip olduğunu kabul etmek zorundayız. Yani, ekonominin motoru büyük ölçüde tarım kesimidir. Modern kapitalist toplumlarda görülen sanayi ve hizmet işletmeleri kuruluş aşamasındadır. Büyük çaplı üretim yapacak işletmeleri kurup yönetecek bir müteşebbis ve yönetici sınıf yoktur. İşçi sınıfı zayıftır ve köylülükten kopmamıştır. Kentsel nüfus düşüktür; nüfusun çoğunluğu kırsal kesimde oturmaktadır. Eğitim seferberliği daha sonuçlarını vermemiştir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Hepsi aynı yöne, Türkiye'nin ilkel sermaye birikimi bitirmediğine işaret ederler.

Bu dönemde, Türkiye üç ekonomik büyüme dalgası yaşamıştır. İlki, 1923-30 arasındaki yara sarma döneminden sonra gelen 1930'ların devletçilik politikası çerçevesinde oldu. Bir yanda Merkez Bankası, gümrük tarifeleri, Türk Parasının Koruma mevzuatı, Ticaret Hukuku, Emekli Sandığı, Üniversite reformu gibi tedbirlerle kurumsal çerçeveye belirlenirken, diğer yanda Toprak Mahsulleri Ofisi, Sümerbank, Etibank, Devlet Demiryolları, Denizcilik İşletmeleri, Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları, vs. büyük çaplı sanayi ve hizmet işletmeleri kuruldu. Demiryolu ağı uzatıldı. Sanayi ekonomisinin ilk temeli 1930'larda atıldı.

İkinci dalga, savaş sonrasında başladı. Sosyal Sigortalar Kurumu, Gelir ve Kurumlar Vergileri, Yabancı Sermaye Kanunu gibi gelişmiş ülke ekonomilerinde görülen kurumlar getirildi. Büyük bir karayolu inşaatına gidilerek, ülkenin en uzak köşelerinin bile pazara açılması sağlandı. Enerji üretimine öncelik verilerek ilk büyük barajlar (Sarıyar, Hirfanlı, vs.) gerçekleştirildi. 1954 sonrasında ekonomi tamamen dışa kapatılarak yüksek koruma duvarları ardında hızlı tüketim malları üreten bir sanayinin filizlenmesine olanak verildi. Özel sanayinin ilk ortaya çıkışı aslında bu dönemdedir. Bugünün dev firmalarının adeta tümü, Arçelik'ten Akbank'a, Eczacıbaşı'ndan Çanakkale Seramik ve Bossa'ya, bu dönemde kurulmuşlardır. 1950'ler, Türk özel sektörünün sanayiye adımını attığı dönemdir.

Üçüncü dalga, 1960'lardır. Bu dönemde, iktisat politikası istikrar kazanarak "ithal ikamesi" şeklinde adlandırılan sistematiğe kavuştu. İki ilke, politikayı özetler. Birincisi, Türkiye'de yeterince üretilen malların ithalatının yasaklanmasıdır; ayrıca, Türkiye'de üretilmeseler bile, lüks malların ithalatı da yasaklanıyordu. İkincisi, Devlet Planlama Teşkilatı içinde bir Teşvik ve Uygulama Dairesi kurularak, yatırımların sistematiik biçimde teşvik edilmesidir. Bir yandan da, devletin temel malların üretiminde önemli yatırımlara giderek ek bir hamle yaptığını görüyoruz. Dönemin abidesi sanırım ki İstanbul Boğaz Köprüsüdür. Bu dönem, Türkiye'de sanayi kesiminin bebeklikten kurtulup olgunluğa erdiği dönemdir. Paralelinde, sendikal hareketin de geliştiğini, Türk-İş büyürken ilaveten DİSK gibi sınıf bilinci bazında örgütlenen bir konfederasyonun kurulduğunu izliyoruz. 1970 devalüasyonundan sonra Türkiye'nin hızla sanayi ürününü ihracatına başlaması, aslında kuruluşunun 50.inci yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilkel sermaye birikimini bitirdiğine kesin bir işaretti.

Ne yazık ki, 12 Mart 1971 askeri darbesi, bu evrimi durdurdu. Darbenin yarattığı siyasi istikrarsızlık içinde, Türkiye 1960'lardaki sermaye birikimi modelinin

artık devrini doldurduğunu göremedi; gördüyse bile bu konuda bir şey yapamadı. Ekonominin 1970'li yıllar sonunda içine düştüğü büyük bunalım, 1930'lar, 1950'ler ve 1960'larda yararlı olan, ama daha 1970'de yarar sınırına gelen bir sermaye birikimi modelinde ısrar etmenin ülkeye maliyetinin ne kadar büyük olduğunu gösterdi. Türkiye, en iyimser ifade ile, 10 yılını boşyere harcadı. Şüphesiz, 1980'lerin 12 Eylül darbesi ile başlamasına ve Türkiye siyasi yapısını büsbütün istikrarsız hale getirmesine de 1970'lerin ikinci yarısındaki ekonomik bunalımın küçümsenmeyecek katkısı oldu.

1980-90 arası, ilkel sermaye birikimini sürdüren az gelişmiş bir ekonomiye özgü iktisat politikalarından çağdaş kapitalist ekonomilerin uyguladıkları iktisat politikalarına geçiş dönemi olarak tanımlayabiliriz. 1980 sonrasında, Türkiye ekonomisinin kısa sürede ve sanayi yatırımlarında büyük bir artış olmaksızın döviz darboğazını çözebilmesi, sermaye piyasalarını ve özellikle İstanbul Borsasını yaratabilmesi, modern telekomünikasyon ağını kurabilmesi, TL'de konvertibiliteye geçebilmesi ve hatta sermaye ve teknoloji ihracına başlayabilmesi, 1980 öncesinde kurulan sanayi altyapısının gücünü göstermektedir. 1991 Türkiye'sini hala az gelişmişliğin kısır döngüsünü kıramamış, kendi ayakları üstünde duran bir sanayileşme sürecini başlatamamış, velhasıl ilkel sermaye birikimini tamamlamamış bir ülke zannetmek için, gerçekten insanın gözlerinin yanlış ideolojiler tarafından kör edilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin bundan sonraki gelişmesi, karşılıklı-bağımlılığı süratle artmaya devam eden bir Avrupa ve dünya ekonomisi ortamında, rekabet gücünü teknolojik üstünlüğe oturtabilme becerisine bağlı olacaktır. Hedef kapitalizmi kurmak değildir, olamaz; çünkü Türkiye zaten kapitalist bir ülke olmuştur. Hedef, Türkiye'yi fakir bir kapitalist ülke olmaktan çıkartıp zengin bir kapitalist ülke yapmaktır. Bu ise, dünya kapitalizmi ile bütünleşerek, mukayesele üstünlüklerden yararlanarak, üreticileri içeride ve dışarıda rekabet etmeye iterek gerçekleşecektir. Teknolojik gelişmenin motoru daima ve her yerde rekabet olmuştur.

Dolayısı ile, SHP'nin Türkiye ekonomisinin gelişmişlik düzeyi ile ilgili teşhislerini radikal bir şekilde gözden geçirmesi ve çağın ve Türkiye'nin gerçeklerine uygun hale getirmesi gerekmektedir. SHP'nin bugünkü parti programı gibi, ekonomide dışa kapanma ve kendi kendine yeterlilik amaçlayan, özünde ilkel sermaye birikimi gerçekleştirme ve kapitalizmi kurmayı hedefleyen, iktisat politikası araçlarını hala böyle geçersiz hedeflere yönelten bir anlayış, ekonominin 1990'lar ve 2000'lerdeki olanak ve hedeflerini doğru teşhis edemez. Yanlış teşhisler ise, mutlaka seçmenden geri dönecektir.

SHP Parti Programının, yukarıdaki doğruluğu kolayca kanıtlanmış gözlemler üstüne inşa edilen bir iktisat politikası alternatifi üretmesinin, partinin Türkiye seçmeni ile başarılı bir diyalog kurabilmesinin önkoşulu olduğu kanısındayım. Devletçilik, planlama, az gelişmişlik gibi konularda, aydın, ilerici ve seçkin kesimlerin önyargılarını ve tabularını cesaretle eleştirmeden büyük seçmen kütlesi ile yaratıcı bir diyalogu başlatacak somut politikaların üretilmesi mümkün değildir. SHP'nin gündemindeki bir numaralı sorun, bu cesareti göstermektir.

SANAYİLEŞME VE REFAH DEVLETİ

Sosyal demokrasinin büyük kitleler ile kuracağı yaratıcı diyalogun en büyük engelinin, soyut ve seçkin bir ekonomi retorığı olduğunu ne kadar vurgulasak azdır. Sokaktaki adamın ve işçi sınıfının güncel yaşamından kopuk kavramların fetiş haline getirilmesi, geçmişte de CHP'nin ve SHP'nin sorunu idi; ancak yukarıda belirttiğim gelişmeler bugün bu sorunun ciddiyetini çok arttırmıştır. Temcit pilavı gibi merkezi planlamadan, emperyalizmden, sefaletten, IMF-Dünya Bankasından ve diğer miyadını doldurmuş ilerici ve sol sloganlardan söz eden bir siyasi partinin, evinde çanak antenden dünyayı izleyen, akrabaları Almanya'da çalışan, çoğunluğu 27 Mayıs'ta daha doğmamış bir seçmen kütlesine sempatik gelmesini beklemek boşyeredir. SHP'nin ekonomik programı, ancak ve ancak büyük kütlenin güncel yaşamı ile kesişmeyi sağladığı takdirde liberal politikalara alternatif olabilecektir.

Örneğin, son iki yılda SHP'nin ekonomide en çok vurguladığı konu olan "sanayileşme" kavramının bu kritere uygunluğuna bakabiliriz. 1960'ların cuntacı-bürokratik radikalizmi, sağ iktidarların ve kapitalizmin Türkiye'nin sanayileşmesini gerçekleştiremeyeceği varsayımına dayanmakta idi. Seçim sandığından sağ iktidarlar çıktığına göre, radikaller bir askeri darbe ile gelecek ilerici-sol diktatörlüğün kapitalist olmayan yoldan Türkiye'yi sanayileştireceğini söylüyorlardı. Amaçlanan, ekonomik ve siyasi yapısı itibarıyla liberal-kapitalist modelden çok marksist-sosyalist bir modelin kurulması, ancak bunu yaparken Sovyetler Birliğinde görülen tümüyle totaliter bir yapıya gidilmemesi idi. Böylece, "devlet mülkiyeti-merkezi planlama-dışa kapanma-ilerici diktatörlük" şeklinde özetlenebilecek yapı, emperyalizmi kovacak, yabancı tekellerin ve onların işbirlikçisi kompradorların hakimiyetini kıracak, ekonomide hızlı sanayileşmeyi sağlayacaktı.

Bu özgül anlama, az gelişmiş ülkelerde sanayileşmenin sadece ve sadece ilerici-sol iktidarlar tarafından gerçekleştirilebileceği ısrarla savunuluyordu. 1960'larda, bu fikrin pek çok az gelişmiş ülkede, hatta gelişmiş ülkelerin "Üçüncü Dünyacı" hareketlerinde yaygınlık kazandığını söyleyebiliriz. Sosyalist hareketle ilerici hareketin birbirine en yakın olduğu nokta, sanırım ki kapitalizmin az gelişmişlik çemberini kırmaya izin vermediği inancı idi.

İlerici diktatörlük talepleri, daha önce de belirttiğimiz gibi, Cumhuriyet tarihinde ve Cumhuriyetin resmi ideolojisinde kendilerine meşruiyet sağlayan güçlü destekler bulmuşlardır. Atatürk'ün sağlığında, tek parti diktatörlüğü 1930'da devletçi ekonomi politikalarını uygulamaya sokmuş, devletçilik CHP'nin ve Anayasanın temel ilkelerinden biri haline getirilmişti. Böylece, tek parti rejimi daha 1930'da "kapitalist olmayan yolu" uygulayan bir ilerici diktatörlük olarak sunuldu ve "gerçek Atatürkçülük" diye nitelendi. "Gerçek Atatürkçülerin" karşısında, daha merkezdeki laik kesim vardı ve onlara da "gardrop Atatürkçüleri" dendi.

1960'lardan itibaren 1930'lu yılların efsaneleştirildiğini görüyoruz. Bu dönem bir tür "Altın Çağ" olarak algılandı. Dönemin iktisat politikası uygulamaları tüm objektif gerçeklikten kopartıldı ve bir tabu haline getirildi. Halbuki, o dönemde bile devlet eliyle sanayileşme son derece ılımlı bir çerçevede tutulmuş, daha ziyade

Büyük Buhranın etkilerini kısmen telafi etmek ve devletin gerek duyduğu ve artık yurt dışından ithal edemediği temel malları üretmekle sınırlandırılmıştı. Devletçiliği uygulamak üzere Atatürk'ün Celal Bayar'ı seçmesi, katı bir devletçilik öneren Kadro dergisinin kısa bir süre sonra Çankaya'dan gelen emirle kapatılması, 1930'ların hiç de o döneme daha sonra atfedilen vasıflara sahip olmadığına işaret etmektedir. Üstelik, makro politikalar açısından bakılınca, 1930'lar son derece muhafazakar maliye ve para politikalarının uygulandığı yıllardır. O kadar ki, Büyük Buhranın ortasında Türkiye, bütçesi açık vermeyen ve para arzı düşen, yani en safkan monetarist politikalar uygulayan ender ülkeler arasındadır. Sanıyorum ki, 1960'ların cuntacı dikta özelemlerinin oluşturduğu 30'lar efsanesi hala ilerici aydınların büyük bölümünü etkisi altında tutmaktadır.

1960'ların bir diğer önemli teması "tam bağımsızlık" oldu. Kastedilen, bir toplumun sömürgecilikten kurtulmakla, yani kendi bağımsız devletini kurmakla aslında bağımsızlığa kavuşmadığı idi. Çünkü, ülke emperyalist merkezlerle dış ticaretini ve diğer ekonomik bağlantılarını sürdürdüğü sürece, şeklen bağımsız bir ülke gibi dursa da, gerçekte dünya kapitalist sisteminin içinde sömürülmeye devam ediyordu. "Yeni sömürgecilik" teorileri, az gelişmiş ülkelerin nasıl ekonomik bağımsızlığa mahkum olduklarını açıklıyordu. Çözüm, doğallıkla, dünya ekonomik sisteminden kopmak, yani kendi kendine yeterli (iktisatçı diliyle otarşik) ekonomik yapılar kurmaktı. Dış ticareti önce devletleştirip sonra da asgari düzeye indirilmedikçe, bir ülkenin "tam bağımsız" olması mümkün değildi.

Türkiye gibi, Milliyetçilik Oku resmi ideolojinin kurucu unsurları arasında yer alan bir ülkede, "tam bağımsızlık" sloganının, somut iktisadi içeriği pek bilinmese de, toplumun önyargılarına uygunluk gösterdiğini söyleyebiliriz. Aydınlar açısından, Batı hayranlığı süratle Batı karşısında bir aşağılık kompleksine dönüşür. Tam bağımsızlık lafları, aydınının Batı karşısında kendisini tekrar güçlü hissedebilmesi temin eder. Geniş halk kütleleri zaten yeni ve yabancı olan herşeye şüphe ile bakan, tedirgin olan bir psikolojiye sahiptir. Üstelik, koca Osmanlı İmparatorluğunun yabancılar tarafından elimizden alınması Türkiye insanının kollektif hafızasında silinmesi çok zor izler, yaralar bırakmıştır. Böylesine münbit bir toprağa ekilen "tam bağımsızlık" sloganının, cuntacılık 12 Mart fiyaskosu ile tarihten düştükten sonra da yaşamını uzun süre aynı dinamizmle sürdürmesine belki de şaşmamak gerekir. Dışa kapanmış, kendi kendine yeterli, zorunlu olmadıkça hiç ithalat yapmayan bir ekonomi özlemine hala pek çok kesimden raslamak mümkündür.

Halbuki, yakın tarih, dünya ekonomisi ile bütünleşen sağ iktidarların yönettiği dışa açık bir kapitalizmin sanayileşmeyi sağlayamadığı inancının kesinlikle yanlış olduğunu artık dost düşman herkese kanıtlamıştır. Son 30 yılın en başarılı sanayileşme/büyüme performansını gösteren ülkelere göz atmak bunun için yeterlidir. Güney Kore, ihracata yönelik bir sanayileşme modeli ile, yani dışa kapanmanın tam tersi iktisat politikaları izleyerek gelişti. Üstelik, "Kore mucizesi" tam anlamı ile sağ bir askeri diktatörlüğün eseridir. Tayvan, yada Milliyetçi Çin, aynı şekilde ihracatın lokomotif olduğu bir politika ile, gene Çan Kay Şek kalıntısı bir sağ diktatörlükle bugünkü düzeyine geldi. Japonya, kendisine Liberal Demokrat diyen

ama daha çok muhafazakar ve sağ olan bir yönetim altında, ihracatçıların destekleyerek dünyanın en büyük ekonomik güçlerinden biri oldu. İtalya ise, Hristiyan Demokrat iktidarlar döneminde, Avrupa Topluluğuna üye olarak, Avrupa'nın en fakir ekonomilerinden biri iken en zenginlerinden birine dönüştü. Bu örnekleri arttırmak çok kolaydır.

Ne demek istiyoruz? Liberal yada muhafazakar, sağ iktidarlar yönetiminde ve dünya kapitalizmi ile bütünleşerek bir ülkenin sanayileşmesini tamamlayamayacağı, kalkınmasını gerçekleştiremeyeceği fikri kesinlikle yanlıştır. İlerici yada sosyalist diktatörlük yandaşlarının ürettiği bir efsanedir. Sağ iktidarlar pekala hızlı sanayileşme sağlamakta başarılı olmuşlardır. Başka ülkelerin tarihini bilmesene bile, Türkiye vatandaşları kendi geçmişlerinden bunun doğru olduğunu görmekteyler. Somut gerçekte bu kadar ters düşen bir ideolojik önyargının büyük kütlelerin sağduyusu ile çelişmesi kaçınılmazdır.

Hal böyle iken, SHP'nin ekonomik programında bir numaralı hedef olarak sanayileşmeyi gösterdiğini, parti yöneticilerinin her fırsatta sanayileşmeyi vurguladığını görüyoruz. Bunun için getirilen kanıtlar da aynen yukarıda tasvir edilen çerçeve içinde kalmaktadır. Sağ iktidarlar ve ANAP, sanayileşmeyi gerçekleştiremez, gerçekleştirememiştir. Neden? Çünkü, az gelişmiş ülkelerde sağ ülke sanayini emperyalist tekellere peşkeş çeken kompradorların ve ticari sermayenin siyasi hareketidir. Dolayısı ile, sanayileşme misyonu, ilerici SHP'nindir. SHP iktidara gelince, bu misyonunu gerçekleştirmek üzere bütün iktisat politikalarını sanayileşme amacına yönelik olarak yeniden tanımlayacaktır. Uzun lafın kısısı, SHP'nin iktisat politikalarının hedefi, sermaye birikimini sağ ve liberal partilerden daha hızlı yapmaktır. Bu hedef, bütün diğer hedeflerin önünde gelir.

Dolayısı ile, sorun bu şekilde konulunca, aslında SHP için sermaye birikiminin hızlanmasının, örneğin gelir dağılımının düzeltilmesinden, yada aynı sonucu veren sosyal güvenlik kurumlarının güçlendirilmesinden daha öncelikli bir hedef olduğu anlaşılıyor. Bunun ise, somut politika tartışmalarında çok ilginç izdüşümleri var. Bunlardan biri, SHP'nin Parti Programında da, parti yöneticilerinin kamuoyuna yaptıkları çeşitli açıklamalarda da, ekonomi ile ilgili tartışmalarda ağırlığın sürekli olarak teşvikler, planlama, yüksek teknoloji üretimi, korumacılık gibi, seçmenin güncel yaşamı ile uzaktan yakından ilgisi olmayan ama sanayileşmeyi tartışan ilerici aydınların çok ilgilendiği konularda yoğunlaşmasıdır. SHP'nin vatandaşın günlük sorunları ile ilgilenmediği şeklinde seçimde varolan kanı böylece iyice güçleniyor.

SHP ve Türkiye sosyal demokrat hareketi, ekonomiye bakış açısında temel bir yol ayrımına gelmiştir. Yukarıda, birey-devlet ilişkisinde, merkezi bürokrasi sivil toplum karşıtlığında benzer yol ayrımına işaret ettik. SHP kimin partisidir? Kendilerini ülkeyi kimin sanayileştireceği konusunda kapitalistlerle rekabet halinde gören bürokratik seçkinlerin partisidir? Yoksa, mevcut sanayileşme düzeyinde bile milli gelirden çok daha yüksek bir pay alabilme kavgasının veren çalışan kütlelerin partisidir? Bu sorudan kaçış yoktur.

Bu soruya verilecek cevap, iki açıdan çok önemlidir. Birincisi, sanayileşme gibi soyut sloganlar, devletçilik gibi iktisadi içerikten yoksun kavramlar, SHP'nin Türkiye insanının günlük yaşamı ile bağlantı kuran, seçmenle diyaloga olanak veren bir iktisat söylemi tutturmasının temel engelleri haline dönüşmüşlerdir. Bu hedeflerle seçmene ulaşmak, onu kendi ekonomik sorunlarının en iyi şekilde SHP tarafından çözüleceğine ikna etmek mümkün değildir. İkincisi, SHP'nin iktidar olması halinde uygulayacağı iktisat politikalarının gerçekçiliği ve başarı şansı programındaki kavramların çağın ve Türkiye'nin ihtiyaçlarına uyması ile bire bir ilişkilidir. Efsanelerden türetilmiş politikalar, ancak ve ancak bunalım ve sefalet yaratırlar, başarı yaratmazlar. CHP'nin 1978-79'daki deneyiminin sosyal demokrat kadroları hiç olmazsa bunu öğretmiş olması gerekirdi. Üçüncüsü, bürokratik seçkinciliğin sloganları ve ideolojisi, sosyal demokrasinin evrensel ilkeleri ile çelişir. Devamlı sosyal demokrat sözcüğü tekrarlanarak sosyal demokrat olunmaz; sosyal demokrat bir parti, sosyal demokrasinin evrensel ilkeleri ile tutarlı politikalar izleyen bir partidir. Bu ilkeler arasında kalkınmacılık yoktur.

Soyut sloganların beraberlerinde nasıl popülizm tehlikesi getirdiğine az önce değindim. Sanayileşme hedefi, ilerici efsanelerin popülizmi beslemesine tipik bir örnektir. Partinin iktisat politikasında esas hedefi olan sanayileşme, büyük kütlelerin esas beklentisi olan gelir dağılımının düzeltilmesi ile belirgin bir şekilde gelişmektedir. Ama SHP yönetimi bu çelişkiyi vatandaştan gizlemeye çalışıyor. Nasıl? Sanayileşme söyleminin paralelinde yoğun bir popülist retorik getirerek. Yani, SHP bir yandan iktisat politikası odağını sermaye birikiminin hızlanması yaparken, aynı anda, bununla çelişen vaatleri cömertçe ve sorumsuzca dağıtıyor: ücretler yükselecek, tarım destek fiyatları artacak, temel gıda ürünlerine sübvansiyon verilecek, eğitim ve sağlık harcamaları yükselecek, fakirlik bitecek, vs. vs. Bunlar hep genel laflar şeklinde kalıyor, hiç bir somutlaşmaya gidilmiyor. Halbuki, hiç bir somut program ve öneri getirmeyen genel vaatlerden ibaret kalan popülist söylem, vatandaş tarafından ciddiye alınmıyor ve siyasetçilerin sıradan yalancılığına atfedilerek geçiliyor.

Tekrar ediyorum: Türkiye sosyal demokrat hareketi ve SHP, ekonomi politikasında ana hedeflerin seçimi konusunda bir yol ayırımına gelmiştir. Ya Türkiye'nin az gelişmiş bir ülke olduğu varsayımına inanmaya devam edilecek ve ağırlık "ilerici" hedeflerde yoğunlaşarak sanayileşme sözcüğünde billurlaşacak; yada Türkiye'nin az gelişmişliği bitirdiği gözleminden hareketle ağırlık sosyal demokrat hedeflere geçecek ve refah devleti sözcüğünde somutlaşacak. Benim önerim, yeni Parti Programının bu tercihi ikincisi lehine yapmasıdır.

Çünkü, sosyal demokrasinin evrensel ilkeleri ile tutarlı olan da budur. İlerici yanılığımıza sosyal demokrat adı vererek kimseyi kandıramayız. Sosyal demokrasi, tüm ilkeleri ile iyi tanımlanmış, yıllardır uygulanan ve başarılı olmuş bir toplum projesidir. Komünist ve ilerici yaklaşımlar karşısındaki başarısı, son Doğu Avrupa olayları ile kesinkes bir şekilde kanıtlanmış, tarih tarafından tescil edilmiştir. Liberalizm karşısındaki başarısı ise çok açıktır: bugün demokrasi ile yönetilen ülkelerin tümünde, o toplumları örnek toplumlar yapan tüm insancıl ve demokratik

kurumların altında sosyal demokratların imzası vardır. O sayededir ki, liberal-muhafazakar hareketlerin yönelttiği bütün saldırılara rağmen, demokrasilerde sosyal demokrat partiler dün olduğu gibi bugün de iktidara gelebilmekte, iktidarda kalabilmektedirler.

Yani sosyal demokrasi bir kalkınma yada sanayileşme yöntemi değildir. Hiç bir zaman da olmamıştır. Sosyal demokrasinin ayırddedici özelliği sermaye birikimini sağ ve liberal partilerden daha iyi yapmak değildir; olamaz. Olmamıştır da. Sosyal demokrasinin ayırddedici özelliği ekonomide demokratikleşmeyi sağlamaktır; yani gelir dağılımını daha düzgün hale getirmek, fırsat eşitliğini gerçekleştirmek, sosyal güvenlik kurumlarını yaymak ve güçlendirmektir. Bunun da sosyal demokrat terminolojide bir adı vardır: refah devleti. SHP programında bir numaralı hedef, bütün diğer hedeflerin üstünde seyreden öncelikli hedef bu olmalıdır. SHP, seçmenine müracaat ederken, onun karşısına açık, anlaşılır ve net bir hedefle çıkmalıdır; Türkiye ekonomisinin demokratikleşmesi ve refah devletinin kurulması. Bırakalım sanayileşmeyle, teşvik sistemleri ile, teknoloji seçimi ile muhafazakar ve liberal sağ uğraşsın. Onlar sermaye ile, teknoloji ile uğraşırken, biz de Türkiye insanı ile, onun ihtiyaçları ve gelişmesi ile uğraşalım.

Doğallıkla, SHP'nin ekonomik programında ağırlığı refah devletine vermesi, Türkiye ekonomisinin gelişmesini tamamen ihmal etmesi anlamına gelmeyecektir. Sorun bir öncelik sorunudur; öncelik insanda, demokratikleşmede, temel haklarda mıdır, yoksa teknoloji tercihinde ve teşviklerde midir? Doğru yapılması gereken tercih budur.

Aşağıda, Türkiye bağlamında refah devleti kavramının nasıl somutlaşacağını nisbeten ayrıntılı şekilde inceleyeceğim. Ondan önce, refah devletinin üstüne inşa edileceği ekonomik rejimi kısaca tanımlamak istiyorum.

AÇIK PİYASA EKONOMİSİ

İlerici görüşün bir diğer özelliği, ekonomi ile ilgili tartışmaların içeriğinin profesyonel iktisatçının kullandığı araçlara değinmemesidir. Sanayileşme, kalkınma, bağımsızlık gibi konular, somut iktisat politikalarına fazla girmeden tartışılır. Çünkü, esas tartışma alanı iktisat politikalarının yapılacağı yapı yani ekonomik sistem yada rejimdir. 1960'larda ve 1970'lerde, ilericiler iktidara gelince sistemi değiştireceklerini söylüyorlardı. Bu düzen değişmelidir sloganının anlamı buydu. Düzen değişecek, yani kapitalizm bitecek, yerine kapitalist olmayan bir ekonomi gelecekti. Doğallıkla, bu ekonomide kapitalist olmayan kurumlar hakim olacaktı. Devlet mülkiyeti, merkezi planlama ve dışa kapanma bu kurumlara damgasını vuran temel uygulamalar olacaktı.

Ne yazık ki, bugün bile SHP Parti Programının ekonomi ile ilgili bölümleri tümüyle bu anlayışı yansıtmaktadır. Parti yönetimindeki genel beklenti ve vatandaşa verilen mesaj, SHP'nin iktidara gelmesi ile beraber, Türkiye'nin ekonomik sisteminin değişeceği, bugünkünden farklı bir mülkiyet ve kaynak dağılım yapısının oluşacağıdır. Partinin ekonomi ile ilgili tartışmalarının devletçilikte,

planlamada ve sanayileşmede yoğunlaşması hep aynı hususa işaret etmektedir. Bu yaklaşıma karşı çıkanlar ise, serbest piyasayı ve büyük sermayeyi savunmakla suçlanmakta, hatta ANAP'tan bir farkları olmadıkları söylenmektedir.

Demek ki, yeni Parti Programının bu tartışmalara bir son vermesi, kamuoyunda SHP iktidarının nasıl bir ekonomik sisteme tekabül ettiği konusundaki tereddütleri bitirmesi zorunludur. Sanayileşme ve refah devleti arasındaki seçimin bir yol ayırımına tekabül ettiğini az önce vurguladık. Bütün anlattıklarımın, bu seçime göre ekonomik sistem tercihlerinin de belirleneceği açıklık kazanmaktadır.

"İlerici" görüşün içerdiği ekonomik sistemi daha önce detaylandırdık. SHP için, doğallıkla, "kapitalist olmayan yolun" siyasi devletçilik bölümünü talep etmek artık mümkün değildir; hiç bir gücün Türkiye'yi tek parti diktatörlüğüne geri götürmeyeceği açıktır. Götürse bile, herhalde SHP'nin bu göreve aday olmaması asgariden gerekir. Ama, "kapitalist olmayan yolun" siyasi projesi tökezlese de, ekonomi ile ilgili bölümler 1960'larda söylenenlerden ufak tefek farklarla hala talep edilmektedir. SHP'nin bugünkü Parti Programının genel havası aynı damgayı taşımaktadır. Sürekli devletin üretici fonksiyonlarından, kademe kademe planlama zorunluluğundan, dışa bağımlılığın azaltılmasından, az gelişmişlik çemberini kırmaktan söz etmektedir. Parti programının muğlaklığı içinde, her yöne gidebilecek bir çerçeve çizilmiştir. Herhalukarda, program "ilerici" yaklaşımın özlediği "kapitalist olmayan yol" doğrultusunda bir düzen değişikliğine asla kapalı değildir.

Sosyal demokrasinin evrensel kurallarının içerdiği ekonomik sistem ise çok farklıdır. Sosyal demokratların iktidarda oldukları yada bugün iktidarda olmasalar bile geçmişte uzun sayılabilecek süreler iktidarda kaldıkları ülkelerin ekonomilerine bir göz atmak, bunu anlamak için yeterlidir. Bütün bu ülkelerde, örneğin kişi başına milli gelir yada bir başka zenginlik kriterine göre aralarında çok büyük nicelik farkları olmasına rağmen, özel mülkiyetin hakim olduğu piyasa sistemleri güçlü refah devleti kurumları ile beraberce varolmaktadır. Hiç birinde, piyasa mekanizması dışında kaynakları dağıtmak, yada sanayide ağırlığı devlet kesimine vermek, yada ekonomiyi dışa kapatmak arayışları yoktur. Ben, bu ülkeleri tanımlamak üzere yeni bir kavramın kullanılmasını öneriyorum: sosyal demokrat iktisat politikaları açık piyasa ekonomisinde uygulanır.

Neden açık piyasa ekonomisi? Buradaki anahtar sözcük "açık"tır. Sözcüğü "serbest" ve "sosyal" sözcüklerinin karşısı olarak kullanıyorum. Önce açık piyasa ekonomisinden ne anladığımızı netleştirmek için serbest piyasa ve sosyal piyasa kavramlarından farklılığını açıklayalım. Sonra da, Türkiye'de sosyal demokrat kesimde hala tartışmalı olan bazı konulara bu kavram çerçevesinde nasıl yaklaşacağımızı göstereyim.

Serbest piyasa ekonomisi, liberal ve muhafazakar partilerin pek sevdiği bir ifadedir. Sık sık "hür teşebbüs" kavramı ile beraber kullanılır. Devletin ekonomiyi müdahalesinin asgariye indirilmesini ve tüm iktisadi faaliyetin sadece piyasa kuralları içinde seyretmesini talep eder. Özellikle devlet mülkiyetine ve korumacılığa çok karşıdırlar. Uç örnek olarak ABD'de M.Friedman yandaşlarını ve Reagan'cılarını, İngiltere'de Thatcher'i gösterebiliriz. Serbest piyasacılar arasında,

posta idaresinin bile özel teşebbüse devredilmesini isteyenler vardır. Bunlar, refah devletinin bütün kurumlarına karşıdırlar: müterakki gelir vergisinin, işsizlik, emeklilik ve sağlık sigortalarının, parasız eğitimin, velhasıl çağdaş sosyal demokrasinin çalışan kütlelere sağladığı bütün kazanımların geri alınmasından yanadırlar.

Türkiye'nin kendi özgül tarihi gelişmesi ciddi ve güçlü bir liberal hareket yaratmamıştır. Türkiye sağ, hiç olmazsa solu kadar müdahaleci ve anti-liberaldir. Hatta, sağ partiler, siyasi güç hesapları ve çıkarıcı (clientalist) parti örgütlerinin ihtiyaçları nedeniyle, rant yaratan ve bu rantları particilik kurallarına göre dağıtan bir devlet anlayışını hep benimsemişlerdir. Sağ iktidarların KİT'leri sahiplenmeleri ve büyütmelerinin, kamu bankalarına göz bebekleri gibi bakmalarının ardında bu siyasi gerçek vardır. Örneğin DP iktidarında, Adnan Menderes ve ekibi, savaş yılları için çıkartılan Milli Koruma Kanunu'nu 1955-58 arasında rahatça kullanabilmiş, 1953 sonrasında KİT yatırımlarını hızlandırmıştır. Bütün "plan değil pilav istiyoruz" retorikine rağmen, Süleyman Demirel ve AP, Devlet Planlama Teşkilatının kendilerine sağladığı avantajları görerek Teşvik ve Uygulama Dairesini kurmuşlar, bir yandan da KİT yatırımlarını hızlandırmışlardır. Aynı gözlemleri ANAP hükümetleri için yapabiliriz.

DP-AP kanadını CHP kanadından ayırdeden, piyasa ve devlet müdahalesi konusunda farklı görüşler değildir; özel teşebbüse yaklaşımlarıdır. CHP, özel teşebbüse hep şüphe ile bakmıştır; CHP'nin tek parti diktatörlüğü günlerinden kalan bir tedirginlik, güçlü bir özel kesimin devlet düzenini bozacağı kaygısını getirmiştir. DP-AP ise özel teşebbüsü inanarak desteklemiştir. ANAP aynı geleneğin içine kolayca yerleştirilebilir. Türkiye tarihinde hiç bir zaman, sağ yada liberal etiketine sahip olmak serbest piyasayı desteklemek anlamına gelmemiş, sadece özel teşebbüsten yana tavır almayı gerektirmiştir. Ancak, "özel teşebbüscü" sağ, piyasanın işlerlik kazanmasına en az "devletçi" sol kadar karşı olmakta bir mahzur görmemiştir.

Sosyal piyasa ekonomisi ise daha yeni ve nüanslı bir kavramdır. Kavramın kökeninde, sosyal adaletçi bir muhafazakar-sağ hareket, Avrupa Hristiyan Demokrat Partiler vardır. Bunlar, özellikle İkinci Dünya Savaşı öncesinde faşist diktatörlüklerin yükselişinden aldıkları derslerle, klasik liberal yaklaşımdan saparak sosyal güvenlik kurumlarının bir bölümünü desteklemiştir. Almanya'nın Hristiyan Demokrat iktidarlarla savaş sonrasındaki başarılı ekonomik gelişmesi, Alman Sosyal Demokrat Partisini de (SDP) daha sonraları bu kavramı kullanmak zorunda bıraktı. Kavramın açık seçik bir politikalar tercihini yansıtmadığını, yani net olmadığını söyleyebiliriz.

Nitekim, diğer sosyal demokrat partilerin bu yaklaşımı benimsemediklerini, sosyal piyasa ekonomisi kavramının muhafazakar siyasi hareketlerle özdeşleşmesinden rahatsız olduklarını görüyoruz. Piyasanın sosyalleştirilip ehlileştirilmesi, sosyal demokrat hareket için hiç şüphesiz önemli bir hedeftir. Ancak, yetersiz bir hedeftir. Refah devleti zaten "sosyal" sözcüğünün kapsadığı bütün kurumları içermekte, hatta ondan da ötede bir anlayışı simgelemektedir. Daha da önemlisi, sosyal demokrasi "yönetime katılım", "özyönetim", "işçi firmaları"

şeklinde adlandırılan, kapitalizmde köklü dönüşümler gerçekleştirecek projelere sahiptir. Sosyal demokrasiyi sadece piyasayı ehilleştirilecek bir hareket gibi tanımlamak yanlıştır.

Türkiye açısından bakarsak, sosyal sözcüğünün sakladığı esas tehlike SHP'yi popülizmin bulanık sularına atmasıdır. Tek parti devletçiliğinden sosyal demokrasiye geçiş sırasında, bir yandan ocak-bucak teşkilatının kaldırılması, diğer yandan sendikalarla ilişki kurmanın yasaklanması, Parti yönetimini seçmen kütlesinden koparmış, böylece çok yoğun bir popülist söylem Ecevit'in CHP'sine egemen olmuştu. Yukarıda belirtildiği gibi, SHP mevcut programı ve ideolojisi ile, aynı popülizm tuzağına düşmektedir. İktisat politikası içeriği zayıf bir kavram olan sosyal piyasanın öne çıkarılmasının, popülist söylemi güçlendireceği ve parti ideolojisinin sosyal demokratlaşmasını geciktireceği kesindir.

Ayrıca, DYP-ANAP gibi sağ muhafazakar partilerin, DP geleneğinin popülist mirasından yararlanıp kolaylıkla "sosyal piyasa" sıfatını benimseyeceklerini öngörebiliriz. Aynı şeyi "sosyal adalet" için daha önce yapmışlardı. Sanayileşme kavramını tartışırken vurguladığımız gibi, sosyal demokrasinin muhafazakar-sağ partilerden ayrışma noktalarını, kendi uzun vadeli çıkarlarını gözetenek, siyasi söylemi kendi avantajını oluşturan alanlara çekerek saptaması zorunludur.

Açık piyasa ekonomisi bu bağlamda gündeme gelmektedir. Sosyal demokrat ekonomik düzen serbest piyasa ekonomisi değildir; çünkü sosyal demokrat ekonomik düzende yaygın kamu denetim/müdahalesi ve yeniden-dağılımcı refah devleti vardır. Ancak, kamu denetim/müdahalesi ılımlı ve akılcıdır; ekonominin dışı kapanmasına yada piyasa mekanizmasının işlevlerini yitirmesine yönelik değildir.

Açık piyasa ekonomisini somutlaştırmak için bütün yapmamız gereken, sosyal demokrat siyasi partilerin iktidara geldikleri ülkelerin ekonomilerine bakmaktır. İspanya'dan İsveç'e, Fransa'dan Hollanda'ya, Danimarka'dan Avusturya'ya, İngiltere'den İtalya'ya, Almanya'dan Belçika'ya, büyük küçük, zengin fakir, tüm Avrupa ülkeleri sosyal demokrat iktisat politikalarını açık piyasa ekonomilerinde başarı ile uygulamışlardır. O kadar başarılı olmuşlardır ki, Doğu Avrupa sosyalizminin çözülmesinde anahtar rol oynamışlardır. Açık piyasa ekonomisi, bir hayal yada teori değildir; varolan ve Türkiye'de SHP'nin gerçekleştirebileceği, gözle görülen ve elle tutulan somut bir ekonomik yapıdır.

Bu ekonomilerin üç belirgin özelliği vardır. Bunlardan birincisi, tüm sektörlerdeki üreticilerin rekabetçi bir ortamda çalışmalarını sağlamalarıdır. Böylece, firma düzeyinde etkinlik azamiye çıkarılır. Dış ticarete konulan tahditlerin asgariye indirilmesi, ülke içinde sık sık az sayıda düşebilen üreticilerin uluslararası rekabetin baskısını hissetmelerini ve teknolojilerini sürekli yenilemeleri amacına yöneliktir. İkincisi ise, başta döviz kuru ve faiz haddi olmak üzere, fiyat yapısını ekonominin gerçeklerine ve dünya konjonktürüne uygun halde tutmaktır. Makro düzeyde kaynak israfını engellemenin tek yolu budur. Üçüncüsü, kamu gelir gider dengesinin sağlıklı bir şekilde tutturulması, yani hiç bir şekilde enflasyona izin verilmemesidir. Enflasyon hem ekonominin hem de sosyal demokrasinin bir numaralı düşmanıdır.

Açık piyasa ekonomi dış ticarete korumacılığın olmadığı bir ekonomi midir? Tabiki hayır. Ancak korumanın ılımlı ve makul kaldığı, ithalat yasakları yada yüksek gümrük vergileri ile bazı kesimlere haksız kazanç ve rant sağlama olanağını tanımayan bir ekonomidir. Örneğin, Avrupa Topluluğu üyesi ülkelerde, topluluk içinde koruma oranları sifıra düşmüş, topluluk dışına karşı da genellikle % 10'un altında kalmıştır. Bu ülkelerin arada sırada bazı sorunlu mallarda geçici kota yada gümrük getirmelerini örnek göstererek Türkiye'de yaygın ithalat yasakları talep etmek en azında demagojidir.

Açık piyasa ekonomisi devletin döviz kuruna ve faiz hadlerine hiç karışmadığı bir ekonomi midir? Tabiki hayır. Her devletin elinde bu iki temel fiyatı etkileyen araçlar vardır ve hükümetler bunları kendi politik hedefleri çerçevesinde kullanırlar. Ancak, açık piyasa ekonomilerinde kamu otoritesi yapay bir şekilde (örneğin enflasyonun çok altında devalüasyon yaparak yada büyük dış ticaret açıklarına rağmen devalüasyonu reddederek) döviz kurunu açırı değerli düzeyde sabitleştirmeye kalkmaz. Yada, tasarruf sahibine enflasyonun altında faiz ödeyerek reel faizleri negatife dönüştürmez. Sosyal demokrat iktidarlar, açık ekonominin kurullarına uyararak, döviz kurunun ve faiz haddinin gerçekçi düzeylerde oluşmasını kabul eder ve savunurlar.

Açık piyasa ekonomisi devletin mal ve hizmet fiyatlarına hiç müdahale etmediği bir ekonomi midir? Tabiki hayır. Bütün ülkeler, çeşitli nedenlerle bazı mallara sübvansiyon vererek fiyatlarını ucuzlatmak, diğerlerini vergilendirerek yükseltmek yoluna giderler. Ancak, sübvansiyonlar ve vergiler, fiyatların piyasa mekanizması içinde oluşumunu etkiler, o kadar. Açık piyasa ekonomilerde devlet fiyatları tesmit etmez, yani bir malın fiyatına narh koymaz. Fiyatların piyasa yerine keyfi idari kararlarla, narh koyarak tesbit edilmesi açık piyasa ekonomisi ile çelişir. Sübvansiyonlar, yada spekülasyonu önleyici stratejik stoklar çelişmez.

Açık piyasa ekonomisi devletin yabancı sermaye girişlerine hiç tahdit koymadığı bir ekonomi midir? Tabiki hayır. Bütün devletler, ülke firmalarının yabancılar tarafından satın alınması yada yabancıların yeni firmalar kurması konusunu dikkatle düzenlemeye çalışırlar. Savunma sanayi, bankacılık, ulaştırma, telekomünikasyon gibi bazı sektörler başta olmak üzere, kamunun yabancı katılımını sınırlama ve yatırım/satın alma işlemi için onay verme mekanizması vardır. Ancak, açık piyasa ekonomileri bu denetimi sınırlı tutmaya, yabancı sermaye düşmanlığına dönüştürmemeye özen gösterirler. Sosyal demokratlar esas sorunun hiç bir şekilde yabancı sermaye girişlerinin yasaklanması ile çözülemeyeceğinin bilincindedirler; sorun ülkeye giren yabancı sermaye kadar, hatta ondan da çok, ülke firmalarının dış ülkelerde yatırım yapacak hale getirilmesi ile çözümlenebilecektir. Eğer yabancı sermayenin yasaklanması bir çözüm olsa idi, herhalde Doğu Avrupa ülkeleri de bugünkü başarısız durumlarına gelmezlerdi. Avrupa Topluluğunda, tek pazara geçilmesi ile birlikte, 1992 yılından itibaren Topluluk-ıçi sermaye akımlarında tüm kısıtlamaların kalktığını tekrar hatırlatmakta yarar vardır.

Açık piyasa ekonomisi devlet işletmeciliğinin hiç olmadığı bir ekonomi midir? Tabiki hayır. Bütün devlet işletmelerinin özelleştirilmesi muhafazakar-liberal partilerin programındadır. Sosyal demokratlar ne fanatik bir özelleştirme politikası uyguluyorlar, ne de devletleştirmeyi yada kamu kesimini büyümeye savunurlar. Son yıllarda, Doğu Avrupa ekonomilerinin çözülmesi ve Thatcher'in kamuoyunda destek bulan özelleştirme deneyimleri, sosyal demokrat partileri de özelleştirme konusundaki tutumlarını gözden geçirmek zorunda bırakmıştır. Nitekim, Fransız Sosyalist Partisi iktidarının, sessizce ve kısmi olmakla beraber, kamu şirketlerinin Paris Borsası aracılığı ile halka satılması yolunu benimsediğini görüyoruz. Böylece hem ülkede sermaye piyasasının gelişmesine ve sermayenin tabana yayılmasına katkıda bulunuyor, hem de bu şirketlerin sermaye yapısını güçlendirerek Avrupa tek pazarında rekabet olanaklarını yükseltiyorlar.

Nihayet, açık piyasa ekonomisi bölgesel gelişmişlik farklarına devletin müdahale etmediği bir ekonomi midir? Tabiki hayır. Gelişmiş yada az gelişmiş, açık piyasa ekonomileri, bölgeler arasında kültürel, coğrafi, tarihi, vs. nedenlerle oluşabilecek kişi başına gelir, istihdam olanakları gibi gelişmişlik farkları oluşması halinde bunu telafi edecek tedbirleri devreye sokarlar. Bunlardan bazıları başarılı olur; bazıları daha az başarılı. Ancak hepsi, piyasa mekanizmasının etkin işleyişini bozmadan verilen teşviklerle ve sübvansiyonlarla gerçekleştirilir. Örneğin, İtalya'nın Sicilya ve Güney bölgesi için tasarlanan Mezzogiorno planları ünlüdür. Kendisi bir uluslararası açık piyasa ekonomisi olan Avrupa Topluluğu da, Yunanistan ve Portekiz gibi Topluluk içindeki nisbi olarak az gelişmiş ülkelere aynı bölgesel kalkınma mantığı ile sübvansiyonlar ve kamu fonları sağlamaktadır.

Söylediklerimizden, açık piyasa ekonomisinin Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna entegrasyonunun önkoşulu olduğu görülmektedir. Bu entegrasyon Türkiye'nin Topluluğa kısa dönemde tam üyeliği biçimini alarak, Avrupa Birliği'nin siyasi sürecine katılması olanağını yaratabileceği gibi, sadece gümrük birliği düzeyinde kalabilir. Dünya ekonomisindeki globalleşme eğilimlerinin bereberinde büyük ekonomik blokları da getirdiği çağımızda, Türkiye ekonomisinin bu iki yapısal sürecin dışında kalmaması son derece önemlidir. Bu noktada, ekonominin şu yada bu ad altında Avrupa ile entegrasyonu hayati bir dönemece tekabül etmektedir. Sosyal demokrat hareketin Türkiye'nin bütün geleceğini etkileyen bu tercihi halkın ve emekçi sınıfların beklentileri yönünde, yani Avrupa Topluluğuna tam üyelik hedefi ile yapması, dolayısı ile tüm iktisat politikalarını bu hedefle tutarlı olacak şekilde tasarlaması zorunludur. Bu özgül anlama, SHP'nin açık piyasa ekonomisini savunması, salt ekonomik rasyonelliği aşan bir medeniyet tercihinin tekabül etmektedir. Türkiye'nin, evrensel boyutlarda özgürlükçü, eşitlikçi ve barışçı bir toplum arayışına eşit şartlarla katkıda bulunmasının ilk adımı böylece atılabilecektir.

AÇIK DEVLET VE VERGİ KAÇAĞI

Türkiye'de çağdaş sosyal demokrasinin kurulmasının ekonomideki en önemli izdüşümü, ekonomik düzeyde de devlet-birey ilişkisini tersyüz etmektir. 1990'lar Türkiye'sinde, geçmişin mirasları içinde kamu vicdanını belki de en çok rahatsız eden ekonomik olgu, merkezi devletten belediyelere, KİT'lerden Katma Bütçeli İdarelere, kamu kesiminde suistimal, rüşvet ve kanunsuzluğun yaygınlığıdır. Bu temel ahlaki sorunun üstüne gitmeden, geri kalan reformların hiç biri başarılı olamayacaktır.

Vatandaş, sıradan rüşvet olayını kendi yaşamından bilmektedir; kamu ile her ilişkisinde, hakkı olanı alabilmek için bile muhatabı olan memura rüşvet vermek zorundadır. Yeterince rüşvet verilince, idarenin vatandaşın hakkı olmayana da yaptığını, yani kanunsuzluğun sıradan hatta meşru kabul edildiğini çevresinde sürekli izlemektedir. Vatandaşın güncel yaşamının dışında kalan, üst düzey diyebileceğimiz merkezlerde olup bitenler ise, gazeteler aracılığı ile arada sırada açığa çıkmakta, vatandaşın kendi deneyimini o düzeylere teşmil etmesine olanak vermektedir.

Açık toplum ve açık ekonomi, ancak ve ancak açık bir devletle beraber yaşayabilir. Bu ise, davranışlarından mutlaka hesap sorulan ve bunu bilerek kendisine hesap sorulmasından korkan kamu görevlileri gerektirir. Yukarıda devlet-birey ilişkilerini açıklarken işkence konusunda söylenenlere atıf yapmak istiyorum.

İşkence ve rüşvet, aynı olayın iki ayrı cephesi olarak algılanmalı, her ikisinin özünde sivil toplumun ve vatandaş olarak bireyin devlet aygıtı karşısındaki zayıflığı görülmelidir. Ekonomik program gündeminin bir numaralı maddesi olarak rüşvet ve suistimali getirmeyen bir SHP'nin vatandaş gözünde diğer partilerden ayırıcı bir özelliğe sahip olmasını beklemek boşyeredir.

26 Mart seçimlerinden sonra SHP'nin yerel idarelerde iktidara gelmiş olması bu açıdan SHP için çok büyük bir fırsat yaratmıştır. Nitekim, pek çok kentte, SHP'li adaylar ANAP dönemi yolsuzluk ve vurgunlarını seçim kampanyalarının önemli unsurlarından biri olarak işlemişlerdi. Seçmen, oylarını SHP'ye kaydırırken, kendisine hizmet veren seçilmiş kişilerin bu makamlarını kendilerini zenginleştirmek için kullanmalarını da protesto ettiğini düşünüyordu.

Ancak, ne yazık ki, ilk iki yıllık uygulama sonunda, SHP'nin yerel idarelerdeki yönetimi tam tersine, aleyhe işlemeye başlamıştır. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Süzen örneğinde somutlaştığı gibi, Bedrettin Dalan hakkında açılacağı söylenen dosya ve davalar bir türlü mahkemelere intikal edememiştir. Ya bunlar yoktur; yada Süzen yönetimi bunları bulup yargıya devredecek beceriden yoksundur. Her iki ihtimal de, SHP için son derece tatsız bir sonuçtur. Eski yönetim bir türlü yargı önüne gitmezken, kamuoyunda SHP'li belediyelerin de en az ANAP'lılar kadar suistimale gömüldüğü kanısı güçlenmeye başlamıştır. Ortalıkta dolaşan rivayetler ve dedikodular, ANAP dönemindekilerden hiç de farklı değildir. Yerel idarelerdeki iktidarı, SHP'nin rüşvet ve suistimal konusunda büyük yaralar almasına yol açmıştır. SHP'nin yerel idarelerdeki iktidarı partiye en büyük darbeyi bu noktada vurmuştur; SHP'nin diğer partilerden daha ahlaklı kadrolardan oluştuğu izlenimini yıkıştır.

Aslında, sokaktaki adam, bu sorunla ancak çıkar çevrelerinin temsilcisi olmayan bir sosyal demokrat iktidarın mücadele edebileceğinin bilincindedir. Sokaktaki adamın sorunu, böyle bir sosyal demokrat partiyi SHP'de bulamamasıdır. Belki SHP ANAP yada DYP gibi büyük sermayenin çıkarlarını temsil eden bir parti değildir; ama yönetime gelen SHP'liler vatandaşın gözünde pekala ANAP ve DYP'liler kadar kendi kişisel çıkarları için kanunsuzluk yapmaya hazır durmaktadırlar.

Türkiye'nin bir hukuk devletine dönüşmesi, siyasi düzeyde özgürlüklerin ve temel hakların sağlanması ile sınırlanamaz; sınırlandırıldığı takdirde hukuk devleti topal kalır ve işlemez. Devletin sivil toplum tarafından denetlenebilmesi için, ister seçimle gelsinler ister atama ile, kamu görevlilerinin icraatlarında şahsi çıkar amacıyla davranmalarına izin verilmemesi önkoşuldur. Sosyal demokrasinin devlet-birey ilişkisinde gerçekleştirmek zorunda olduğu köklü dönüşümün tamamlanması için sadece temel hak ve özgürlükler reformu yada idarenin ademimerkeziyetçi bir yapıya kavuşturulması yetersiz kalacaktır. Bu hayati reformlara mutlaka, devletin ve onu temsil eden görevlilerin ekonomik düzeyde de sivil toplum kurumlarına ve vatandaşa karşı sorumlu hale getirilmesi eklenmelidir.

Ama bütün bunların boş laflardan ibaret kalmaması için, SHP'nin önce halen iktidarda olduğu yerel idarelerde "açık devlet - namuslu yönetim" ilkesini yaşama geçirmesi gerekirdi. SHP'li yöneticiler arasında rüşvet alanlar ve suistimal yapanlar bizzat Parti yönetimi tarafından kovuşturulursa, hiç tereddüt etmeden bu olayların sorumlularını partiden ihraç etme cesareti gösterilirse, SHP'nin iktidarda olduğu yerel idarelerde vatandaş-memur ilişkileri bütün ülkeye örnek olabilsen, işte o zaman SHP'nin ülke çapındaki iktidarından Türkiye halkının umutla beklediği reformların çıkacağı inancı belirecektir.

Bu noktada, bir partinin kendi iç işleyişi ile iktidara gelince gerçekleştirdiği uygulamaların benzerliğini hatırlatmakta yarar görüyorum. Parti içi seçimlerde naylon üye yazan, sahte delegelere oy kullandıran, sandık çalan, yada ANAP'ın son İstanbul kongresinde görüldüğü gibi seçimi kaybedeceğini anlayınca hukuk dışı bir davranışla erteleyen insanların, yarın kamu yönetimine gelince rüşvet almaları, eş-dost ve akrabalarını kayırmaları, siyasi görevlerini şahsi iktidar ve servetleri için bir araç olarak kullanmaları hiç de şaşırtıcı değildir. Vatandaş, giderek oy çalmanın da para çalmak gibi bir hırsızlık, ve iki hırsızlığın aslında özdeş olduğunu kavramaya başlamıştır. Parti içinde ahlaki kuralları uygulamayan kadrolardan ülkeye de bir yarar gelmeyeceğini görmektedir. SHP'nin kamuoyunda bu konuda çizdiği resim ise bütün SHP üyelerinin çok iyi bildiği bir gerçeğin tescil edilmesinden ibarettir. Bugünkü siyasi kadrolarının içinde yetiştiği siyasi ahlaksızlık düzeyinde, SHP'nin Türkiye'de ahlaklı bir kamu idaresinin öncüsü olma ihtimali yoktur.

Kamu ahlakındaki çöküşün en ilginç kanıtlarından biri de, siyasi yasakların uygulanmasında, işkence yapmakta, şair, yazar ve gazetecileri hapse atmakta bu kadar güçlü olabilen Türk devletinin, iş vergi toplamaya gelince düştüğü aciz durumudur. Anayasadan Ceza Kanununa, her tür temel hak ve özgürlüğün hukuken ve fiilen yasak olduğu Türkiye'de, vergi kaçırmak neredeyse meşru bir hak olarak

görölmüş ve devlet vergi kaçırıcılara göz yummuştur. Sonuçta, ülkede yaygın bir şekilde vergi kaçırılmakta, ve kamu vicdanı en derinden yaranlanmaktadır.

Olay herkesin bildiği bir açıklıkta cereyan etmektedir: örneğin gazetelerde bir ünlü sanatçı yıllık masrafının 600 milyon olduğunu beyan etmekte, iki gün sonra yayınlanan vergi listesinde ise 100 milyon vergi ödediği görölmektedir. Esnaf, ticaret erbabı, meslek sahipleri, küçük ve orta işletme sahipleri, aynı gelir düzeyindeki ücretlilerin onda, yirmide , hatta yüzde biri kadar gelir vergisi ödemektedir. Pek çok serbest meslek sahibi yada tüccarın beyan ettiği gelir ve bu gelirden ödediği vergi asgari ücret düzeyine tekabül etmektedir. İnşaat işçisi olsalar, yada Zonguldak'ta madende kazma sallasalar daha fazla gelir kazanabilecek bu insanların neden mesleklerinde ısrar ettiklerini anlamak mümkün değildir! Maalesef Türkiye'de vergi bu kadar aleni bir şekilde kaçırılmaktadır.

Vergi kaçağının böylesine yaygın olmasının tek etkisi ahlaki değildir. Gelirini beyan etmeyen ve bu şekilde vergi kaçırın vatandaşların çokluğu, vergi hukukunun ilk ilkesi olan aynı gelire aynı vergi (yada aynı vergiye aynı gelir) kuralını işlemez hale getirmiştir. Halbuki bu kural demokrasinin kuruluşuna yol açan çatışmaların başlangıç noktalarından biridir. Demokrasi ve vergi, birbirini yakından izleyen iki toplumsal olaydır. Gelirini beyan etmeyerek vergi kaçırın vatandaş, vergisini kendi iradesi ile ödemeyen vatandaşdır. Yani, kamu hizmetlerinin finansmanına katılmayı aslında reddetmekte, ancak yakalandığı ve beyan etmek zorunda kaldığı takdirde kamu hizmetlerine katkıda bulunmaktadır. Türk devletinin vatandaşı ile ilişkisi aynen bu şekildedir. Böylece, vatandaşın aslında devletin kendi devleti olmadığını, yani onu temsil etmediğini ifade ettiği düşünülebilir.

1982 Anayasası okununca, bu özgül anlama vatandaşa hak vermemek olanaksızdır; daha önce de belirttiğim gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinde devlet vatandaş için değil, vatandaş devlet içindir. O zaman vatandaş vergisini kendi iradesi ile ödememekte, devlete gel sen al demekte haksız olmuyor. Dünya deneyimi açıkça gösteriyor: sadece sivil toplumun güçlü olduğu demokratik ülkelerde vergi kaçırılmaz, kaçırılmaz. Çünkü, o ülkelerde vatandaş vergisini kendi iradesi ile ödeyecek sorumluluğa sahiptir; devletin kendisine ait olduğunu, kamu hizmetinin ancak ödediği vergilerle karşılanacağını bilir. Vergi kaçırmak ise, bütün toplumun lanetlediği bir suç niteliğini kazanır. Türkiye'de vergi kaçırılıyor çünkü Türkiye vatandaşları bunu bir suç olarak görmüyorlar; doğal hakları olarak görüyorlar. Sosyal demokrasi Türkiye'de vergi kaçağını bu çerçevede düşünmeli, demokrasi ile vergilendirme arasındaki bire bir ilişkiyi anlayarak çözümler üretmelidir.

Daha dar bir açıdan, fonksiyonel düzeyde bakarsak, vergi kaçağı sosyal demokrat iktisat politikalarının uygulanmasının önündeki en önemli engeldir. Aşağıda bu konunun ayrıntılarına değineceğiz. Refah devleti kurumları, kamu gelirlerinin yükseltilmesini, yani vergi hasılatının artmasını gerektirir. Keza, vergi politikası sosyal demokrasi için gelir bölüşümünün düzeltilmesinde temel araçlardan biridir. Halbuki, vergi kaçağı halinde bu araç tümüyle işlevini kaybetmektedir. Örneğin, mevcut vergi idaresi ile, gelir vergisi oranlarında

müterakkiliğin arttırılması gelir dağılımına hiç bir etki yapmayacaktır. Çünkü gelir dağılımındaki bozuklukta ağırlık vergi tarifelerinde değil, vergi idaresinden kaçan gelirlerdedir. Demek ki, gelir dağılımında vergi politikası ile gerçekleştirilmesi arzulanan düzelmeye önkoşullarından biri, vergi kaçığının sıfırlanmasıdır.

Bu ise, bilgisayarların, çek ve kredi kartlarının bu kadar yaygın kullanıldığı bir ortamda hiç bir teknik bahane ile doğrulanamaz: vergi kaçığının altında bugünkü ve geçmiş hükümetlerin kaçığı sürdürme iradesi, asgariden kaçığı engellemeyen siyasi maliyetlerinden korkmaları yatmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti hiç bir zaman eşit gelir eşit vergi ilkesini uygulayabilecek kadar güçlü bir devlet olmamıştır. SHP iktidarının başarısı, büyük ölçüde geçmişin bu olumsuz mirasını reddetmesine, vergi kaçığı konusuna kalıcı önlem getirebilmesine bağlı olacaktır. SHP, vatandaşına iktidara gelişinden sonraki birkaç yıl içinde ülkede vergi kaçığı kalmayacağına söz verecek midir? Verebilecek midir? İktidara geldiğinde bu sözünü tutabilecek midir? Yoksa bunların hiç birini yapamayacak mıdır?

Yaygın rüşvet, suistimal ve vergi kaçığını ülkesinin bir numaralı ahlaki ve ekonomik sorunu olarak görmeyen, bu konuda somut ve açık çözüm önerileri getirmeyen bir siyasi parti, kendisine ne ad verirse versin, evrensel sosyal demokrasi ilkelerine inanan ve bizim sosyal demokrat diyebileceğimiz bir parti değildir.

REFAH DEVLETİ POLİTİKALARI

SHP Parti Programında İktisat Bölümünün temel eksenini Refah Devletinin kuruluşu olmalıdır. Vatandaşın güncel yaşamı ile sağlıklı bir diyalog kurulmasının önkoşulu budur. Tartışma konuları soyut sloganlardan ve sistem tartışmalarından somut iktisat politikalarına ve seçmenin cevap aradığı sorulara kaydırıldığı ölçüde, sosyal demokrasinin liberal ve muhafazakar sağ hareketlerden farklılığı belirginlik kazanacak ve büyük kütlelerin ihtiyaçlarını hangisinin daha iyi karşıladığı görülecektir. Bu nedenle, SHP'nin refah devleti projesini büyük bir özenle tanımlaması gerekmektedir. Aşağıda, Türkiye ekonomisinin yüzünü değiştirecek sosyal demokrat reformları kısaca belirtiyorum.

i) İstihdam seferberliği. Türkiye vatandaşının en hayati güncel sorunu, iş bulmak ve işsiz kalmamaktır. İşsiz insan, kendisini toplumsal piramidin en altında, en zayıf ve en aciz hisseden insandır. İşsizlik, sanayi toplumlarının belki de en büyük toplumsal sorunudur. Sosyal demokrasinin gelir dağılımı politikasının da amacı, öncelikle toplumun en zordaki kesimlerinin reel gelirleri yükseltmektir. Gerek iktisat teorisinin bize öğrettikleri, gerek dünya ve Türkiye deneyiminin gösterdikleri, toplumun en çok desteğe ihtiyaç olan sınıf ve zümrelerine ulaşmanın bir tek etkin yolu olduğudur: onlara iş ve istihdam olanağı sağlamak. Sosyal demokrat iktisat politikasının tüm diğer öncelik ve hedeflerin üstündeki somut hedefi işsizliği azaltmaktır.

Parti programında, işsizlik toplumsal doku ve ahlaki kökünden yaralayan bir hastalık olarak ele alınmalı, ekonomik büyüme, sanayileşme, makro politika ve refah devletinin kurulması gibi politikaların tümüne birincil hedef olarak işsizlikle mücadele verilmelidir. Bütün diğer iktisat politikaları, istihdam hedefine tabi politikalar olmalıdır. Üstelik, açık ve gizli işsiz kentsel ve kırsal nüfus, ailesi, akrabaları ve hısımları ile birlikte, Türkiye seçmeninde neredeyse bir çoğunluk oluşturmaktadır. Bu çoğunluk için, sosyal demokrasinin belki de en cazip yönü, istihdam imkanlarını arttırması olacaktır. Bu nedenle, cesur ve yaratıcı çözüm önerileri üretilerek somut uygulama aşamasındaki ayrıntıları dahil kamuoyunda tartışmaya sunulmalı, seçmen işsizlik sorununu SHP'nin çözeceğine ikna edilmelidir.

Sorunun önemi düşünülürse, belki de ABD'nin 1930'larda uygulamaya soktuğu New Deal benzeri, istihdam yaratıcı büyük projeler sistemi kurulabilir. Merkezi devletin kaynak desteği ile fakat fiili yönetimi seçimle gelen yerel idarelere (Belediye, İl İdaresi ve Bölge İdaresini gördük) bırakılan bu tür bir istihdam seferberliğinin başarılı olacağı çok açıktır. Eğer sosyal demokrasi iktisat programında planlamadan söz edecekse, bunun en iyi yeri istihdam yaratma konusudur. Vatandaşın iş bulma fırsatını piyasa mekanizmasına bırakmayan, onun iş bulma hakkını temel hak ve özgürlüklerin bir parçası sayan bir anlayışın, bu hayati konuda en modern teknikleri kullanan bir planlama yöntemini seçmesi doğal, hatta kaçınılmazdır.

ii) İşsizlik sigortası. İstihdam seferberliğinin işsizlik sorununu kısa sürede ve kökten halledeceğini beklemek yanlıştır. Bu durumda, sosyal demokrasinin daima ve her yerde önceliği olan, iş bulamayan yada işsiz kalan vatandaşların korunması hedefi SHP için de geçerlidir. Türkiye gibi, faal nüfus içinde işsizlik oranının % 20'lere yükseldiği bir ülkede, bu daha da önem kazanmaktadır. Nüfusunun % 50'den fazlası kentlerde yaşayan bir ülkede, kırsal kesimin büyük aile geleneğine sığınarak işsizlik sigortasını ihmal etmek büyük bir hatadır ve sosyal demokrasinin temel ilkeleri ile çelişir.

İlk aşamada, geçici işsizlere işsizlik sigortası ödeyen bir sistem derhal getirilmelidir. Bilahare, sosyal güvenlik kurumlarının reorganizasyonuna gidilmelidir. Farklı dönemlerde ve bölük pörçük tasarlanan bugünkü sosyal güvenlik kurumları tümüyle iflas noktasına çoktan gelmiş ve Türkiye'de çağdaş sosyal demokrat politikaların uygulanması ve refah devletinin kurulmasına katkı yapabileme vasfını kaybetmiştir. Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağkur tek bir çatı altında toplanarak tüm vatandaşları kapsar hale getirilmeli, buna karşılık sağlık, emeklilik ve işsizlik sigortaları birbirinden bağımsız kurumlara dönüştürülmelidir. Böylece kurulacak İşsizlik Sigortası İdaresinin tüm ülkede, tarım ve inşaat gibi zor kesimleri de kapsayan yaygın işsizlik sigortası uygulaması hedeflenmelidir.

SHP Programı, partinin ilk iktidar döneminde mutlaka işsizlik sigortasını gerçekleştireceğini net bir şekilde vatandaşa ilan etmeli, finansman kaynaklarını göstermeli, yönetim ve organizasyonunu açıklamalıdır.

iii) Eğitimde fırsat eşitliği. Cumhuriyet dönemi iktisadi ve toplumsal politikalarının uzun vadede en tehlikeli etkisi, milli eğitimin bugün gelmiş olduğu noktada görülmektedir. Şüphesiz, önce 12 Eylül askeri darbesinin, ardından ANAP iktidarlarının yanlış uygulamaları, sorunun bugünkü boyuta varmasında, Türkiye'nin 1990'larda hayati bir dönemece gelmesinde esas etken oldu. Gene de, trendler çok eskilerden, bu yönde gelmekte idi.

Sorunu kısaca ve bütün çıplaklığı ile söylemek istersek, Türk eğitim sisteminin kamu kanadı çökmüştür demeliyiz. Bugün kendisine mali olanak yaratabilen hiç bir T.C. vatandaşı, çocuklarını ilk, orta ve hatta yüksek eğitim düzeylerinde kamu okullarına emanet etmemekte, ne yapıp yapıp içeride (yada dışarıda) bir özel okula yollamaktadır. Dolayısı ile, kamu okulları, özellikle metropoliten kentlerde, düşük gelirli sınıfların ve zümrelerin çocuklarının bulunduğu gettolara dönüşmüştür. Yani, Türkiye Cumhuriyeti'nin milli eğitim sistemi, fakirliğin ve ezilmişliğin babadan oğula, nesilden nesile aktarılmasının temel araçlarından biri haline gelmiştir. Böylece, bugün verimlilik ve gelir düzeyinde varolan eşitsizliklerinin bir sonraki nesilde de aynen devam etmesinin altyapısı (neredeyse bilinçli bir şekilde) oluşturulmaktadır.

Vatandaş, olan bitenin farkındadır ve kendisine yeni öneriler getirilmesini beklemektedir. Sosyal demokrasinin hedeflerinden biri olan fırsat eşitliği, ancak ve ancak kamu okullarında büyük bir iyileşme ile başlayacak bir süreçte adım adım gerçekleşebilir. Fırsat eşitliği sosyal demokrat projede imtiyazlı bir yere sahiptir. Bir sonraki neslin daha eşit koşullarda başlamasını hedefler. Eşit eğitim olanakları sağlamak dışında, bir sonraki nesli eşit olanaklarla teçiz etme yolu yoktur. Sosyal demokratlar, bunun bilincinde olduklarından, düşük gelirli toplum kesimlerinin çocuklarına eşit eğitim olanağı sağlamayı çok önemserler. SHP de, olayı bu şekilde ele almalıdır.

Milli eğitimdeki reformun iki önemli ayağı vardır. İdari ayağına yukarıda değindik: ilk ve orta eğitimin yönetimi seçimle gelen yerel yönetimlere bırakılmalıdır. İkinci ayak, eğitime ayrılacak kaynakların saptanmasıdır. Türkiye, 21.inci yüzyılda Batı Avrupa'yı nicel ve nitel olarak yakalamak istiyorsa, eğitime ayırdığı kaynakları arttırmalı ve bu kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlamalıdır. Bütün toplumsal araştırmalar, vatandaşın en önem verdiği konulardan birinin çocuklarının eğitimi olduğunu göstermektedir. Eğitim reformunun hedefi, vatandaşın beklentilerine de cevap verecek şekilde, ilk, orta ve yüksek eğitimde, kamu okullarını en iyi özel okul düzeyine çıkartmak ve özel okullarla kamu okulları arasındaki bugün varolan farkı kapatmak, hatta tersine çevirmek olmalıdır.

iv) Emeklilik ve sağlık sigortası. Refah devletinin bir diğer tanımlayıcı kurumu, tüm ülke vatandaşlarının etkin ve yaygın bir emeklilik ve sağlık sigortası kapsamına girmeleridir. Bugün Türkiye toplumunun büyük çoğunluğu, ne emeklilik ne de sağlık güvencesine sahip değildir. Çağdaş bir toplumda daha büyük bir

eşitsizlik düşünülemez. Sosyal demokrat bir iktidar bugünkü sağlık ve emeklilik anlayışında köklü reformlar talep etmek zorundadır.

Yukarıda belirtilen sosyal güvenlik kurumları reformu çerçevesinde, yaygın sağlık ve emeklilik sigortası sorunlarının kesinkes çözüme ulaştırılması şarttır. Türkiye ekonomisinin bugünkü imkanları, her gelir ve yaş grubundaki vatandaşına insanca tedavi olma fırsatını sağlayabilecek düzeydedir. Bütün sorun, bunu gerçekleştirecek idari mekanizmayı kurabilmek ve mali kaynakları tahsis edebilmektir.

SHP Programı hazırlanırken, sosyal demokrasinin diğer ülkelerdeki deneyimi incelenmeli ve "devletçi-olmayan" gerçekçi çözümler üretilmelidir. Bunların başında, seçimle gelen yerel idarelerin sağlık ve emeklilik sigortasının yönetimindeki rolü ve katkısının artırılması gelir. Ayrıca, özellikle sağlık konusunda, hizmeti üreten kuruluşla (hastaneler, üniversiteler, klinikler, muayenehaneler, vs.) hizmetin bedelini ödeyen kuruluşun (Sağlık Sigortası) farklılaşması son derece önemlidir: sağlık hizmetleri üretiminde etkinliği yükseltecek şekilde rekabet teşvik edilmelidir. CHP'nin 1978'de getirdiği devletçi ve merkezîyetçi çözümün sağlık sektörüne yaptığı olumsuz etkiler unutulmamalıdır. Kural, finansmanda da, organizasyon ve yönetimde de, ademimerkezi yapıların kurulması, rekabetin teşvik edilmesi olmalıdır. Ayrıca, vatandaşın kendi arzusu ile yaptıracağı hayat ve sağlık sigortaları vergi politikası ile desteklenmelidir.

Sağlık ve emeklilik konularına SHP Parti Programındaki yaklaşımın devrimci olması gerekmektedir. Korunacak bir statüko yoktur. Akılcı olmak şartı ile, en kötü reform bile bugünkünden daha iyi sonuçlar verecektir. Türkiye insanı için bugünkünden daha kötü şartlar tahayyül etmek zordur. Yani, köklü reformlar şarttır. Aksi halde, SHP yanlılıkla iktidara gelse bile, iktidarının örneğin dördüncü yılında vatandaş hala hastane kapılarında sürünen, köylüsü ve esnafı hala doğru dürüst bir emeklilik planı içinde yer almayan bir partinin neden ve nasıl sosyal demokrat olduğunu halka anlatması çok zor olacaktır.

v) Çevrenin ve tüketicinin korunması. Sanayileşmenin, sıradan vatandaşın güncel yaşamında hızla bir kabus haline dönüşen iki yan ürünü, çevre kirlenmesi ve tüketicinin korunmasıdır. Çevremizdeki doğanın bedava bir mal olarak algılandığı dönem çoktan bitmiştir. Gelişmiş ve az gelişmiş, tüm ülkelerde çevrenin korunmasına yönelik bir toplumsal bilinç oluşmaya başlamıştır. Türkiye'de ise, kapitalizmin gelişme aşamasında (başka yerlerde olduğu gibi) çevre tümüyle ihmal edilmiştir. Çevre hareketinin sosyal demokrasi açısından özellikle ilginç yanlarından biri, tanım icabı sivil toplumcu, yerel ve katılımcı bir hareket olması, vatandaşın vatandaşlık hak ve yetkilerini kullanma fırsatını vermesidir.

Vatandaş, çevre konusunda da, çıkar gruplarının temsilcisi olan sağ ve liberal partilerin çözüm getiremeyeceğini bilmektedir. Sosyal demokrat refah devleti, çevrenin korunması için gerekli ademimerkeziyetçi idari yapıyı kurmalı, sivil toplum örgütlerini güçlendirmeli, referandum müessesesi aracılığı ile vatandaşın içindeki yaşadığı doğanın korunmasını temin edecek tedbirleri doğrudan kararlaştırmasına

olanak tanımalıdır. Refah devleti, çevre korumasına kaynak ayırmalı ve bu kaynakları en etkin şekilde yerel idarele aracılığı ile kullanılmalıdır. Sanayileşmeyi öncelikli hedef yapan ilerici görüşün, çevreyi de bu hedefe tabi kılacağı bilinmelidir.

Aynı şeyleri tüketicinin korunması konusunda da söyleyebiliriz. Böylece, çevrenin ve tüketicinin korunması sorunları, sosyal demokrasinin iktisat politikası programlarında çok istisna bir alana oturma olanağına sahip olmaktadır. SHP Parti Programı bu hayati konuda çok net bir tercih yapmak zorundadır. Sanayicilerin ve üreticilerin, yani toplumdaki imtiyazlı kesimlerin mi yanındadır? Yoksa vatandaşın ve tüketicinin mi yanındadır? Sosyal demokrasinin evrensel ilkeleri, SHP'nin sanayici-üretici imtiyazlı sınıfların karşısına vatandaş-tüketici ittifakı ile çıkması gerektiğini söylüyor. Böylece, ekonomideki tüm tekelci yapıların kırılmasına imkan verecek katılım ve destek mekanizmalarını devreye sokan bir SHP, vatandaşın güncel yaşamı ile hayati bir bağ daha kurma fırsatına kavuşacaktır.

vi) Sosyal konut ve toplu ulaşım politikası. Refah devletini tanımlayan politikalarından bir diğeri, sosyal demokrasinin kentsel mekanın kullanıma biçimine müdahalesidir. Sosyal demokrat iktidarlar, kentsel düşük gelirli kesimlerin iki temel ihtiyacının karşılanmasını piyasa mekanizmasına bırakmazlar: bunlar konut ve ulaşım. Sosyal demokrasinin iktidarda olduğu tüm ülkelerde, iki temel kentsel ihtiyacın mutlaka kamu sübvansiyonu olarak üretildiğini görürüz.

Türkiye'de bu iki kesimin devletçi devlet tarafından özellikle ihmal edildiğini söyleyebiliriz. Konut sorunu, tümüyle "gecekondu" sistemine bırakılmıştır. Cumhuriyet hükümetlerinden hiç biri, yeni kentsel mekanların üretilmesi ve düşük gelirli kesimlere sübvansiyonlu bir şekilde aktarılması yönünde çaba göstermemiştir. Emlak Bankası ve SKK kredisi gibi uygulamalar hem miktar olarak son derece kısıtlıdır, hem de orta sınıfa (hatta zenginlere) ve sendikalı işçiler gibi nisbeten imtiyazlı kesimlere yöneliktir. Hızlı kentleşmeye rağmen bir konut politikasının olmayışı, hazine arazilerinin kente yeni gelenler tarafından yağmalanması diye nitelendirebileceğimiz "gecekondu" olgusunu yaratmıştır. Açıktır ki, bu yağmalama bir tür sosyal güvenlik politikasıdır ama raslantısal olduğu ölçüde, yararlananların hakikaten yararlanması gerekenler olup olmadığı bilinmemektedir.

Aynı şekilde, bugün Türkiye nüfusunun % 25'inden fazlasının oturduğu büyük metropol kentlerin hiç birinde vatandaşın ucuz, emin ve çabuk ulaşımına olanak tanıyacak toplu taşıma projesi gerçekleştirilmemiştir. Bunda, şüphesiz üniter devletin güçlü merkezi yapısının belediyeleri kaynaksız bırakması, diğer yerel yönetim kurumlarının gelişmesine izin vermemesi esas etkindir. Merkezi bürokrasiyi dağıtan idari reformu ile, SHP toplu taşıma projelerinin hızla devreye sokulmasının koşullarını yaratacaktır. Ancak, idari koşullara ek olarak, refah devleti çerçevesinde gerekli mali kaynakların da seferber edilmesi gerekmektedir.

SHP'nin, kendisini destekleyecek kentsel çalışan küteller için hayati öneme sahip bu iki soruna sahip çıkması zorunludur. Parti programında, sosyal konut üretiminin idari ve mali çerçevesi çizilmelidir. Tüm diğer refah devleti kurumlarında

olduğu gibi, burada da seçimle gelen belediyeler ve yerel idareler yönetimde egemen olmalıdır. Hedef, farklı gelir kategorilerine farklı sübvansiyonlar veren selektif bir sistem içinde her vatandaşın bir konut sahibi edilmesidir. Toplu taşımacılıkta, metropol kentlerin, özellikle İstanbul'un metro sistemine geçişi sosyal demokrat iktidarın bir simgesi haline getirilmelidir. Sağ iktidarlar için nasıl ki Boğaz köprüleri birer anıt-simgelmiştir, SHP için de İstanbul ve Ankara metroları, onları destekleyen raylı sistemlerle beraber, yerel ve milli düzeyde sosyal demokrat iktidarın simgeleri haline dönüştürülmelidir.

vii) Kamu tüketiminin yükseltilmesi. Türkiye'de birey-devlet ilişkisinin yanlışlığının ve demokrasi ile çelişkilerinin en iyi kanıtlarından biri, devletin vatandaşa hizmet götüren bir kurum olarak fakirliği ve güçsüzlüğüdür. İktisatçının toplu tüketim yada kamu malları diye nitelendirdiği tüm hizmetlerde, gerçek anlamı ile bir sefalet söz konusudur. Örnekler sayılamayacak kadar çoktur. Kent yada kır, sokaklar çamur içindedir. Koca Türk devleti, vatandaşını çamursuz sokaklarda yürütmekten acizdir. Karakol, vergi dairesi, tapu dairesi, kaymakamlık, ilkokul, lise, üniversite, hastane, vs. tüm kamu mekanları eski, bakımsız, kötü ısıtılmış, modern bilgiişlem ve iletişim olanaklarından yoksun yerlerdir. Demokrasinin ve hukuk devletinin tapınağı olan mahkemeler, üstlerindeki yük altında ezilmiş, kalabalık, kir pas içinde mekanlardır. Su ve kanalizasyon yetersiz, büyük kentlerde trafik bir kördüğündür. Kültürel kurum ve mekanlara ise neredeyse hiç yatırım yapılmamıştır.

Üstelik, devlet idaresinde çalışan insanlar, giderek toplumun gelir hiyerarşisinin en altında yer almaya başlamışlardır. Türk devletinin memuru olmak, neredeyse açlığa ve sefalete terkedilmek anlamına gelmeye başlamıştır. Türkiye'ye dışarıdan bakan bir gözlemcinin ilk dikkatini çekecek hususlardan biri, ülkede toplumun zengin, devletin ise fakir olduğudur. Çağdaş bir toplumun, hele hele bir refah devletinin bu altyapı ile kurulmasına imkan olmadığı çok açıktır.

Türkiye sosyal demokrat hareketinin önemli hedeflerinden biri, kamu tüketimini arttırmak olacaktır. SHP iktidarında, toplu tüketim mal ve hizmetlerine ayrılan kaynaklar yükseltilerek Türkiye'nin gelişmişlik düzeyi ile uyumlu bir kamu idaresi kurulmalıdır. Sosyal demokrat refah devleti, vatandaşına çamursuz sokaklar, çağdaş karakol, tapu dairesi ve okullar, görkemli mahkemeler, kesilmeyen içme suyu sağlamadıkça, kurulacak refah devleti total ve anlamsız kalacaktır. Özellikle devlet memurlarının ücretlerinin yükseltilmesi, bu kesime yetenekli ve yeterli yöneticilerin çekilmesi için zorunludur. Düşük maaşla çalışan vasıfsız bir personel yapısı ile, çağdaş bir refah devletinin kurulması ve etkin bir şekilde yönetilmesi mümkün değildir.

Yerel idare reformu, toplu kamu tüketiminde de, kaynakların daha etkin kullanımını sağlayarak bir iyileşme getirecektir. Paralelinde, milli ve yerel düzeylerde kamu tüketimine giden kaynakların artırılması yoluna gidilmelidir. SHP'yi sıradan vatandaşın gözünde diğer partilerden ayırdedecek politikaların biri de, kendi yaşam kalitesini belirleyen toplu kamu tüketimine SHP'nin yaklaşımı

olacaktır. Bu yaklaşım gerçekçi ve akılcı olduğu ölçüde, ucuz popülist sloganlara düşmediği takdirde, her yeni hizmetin kaynağını da söyleme cesaretini gösterdiği zaman, vatandaşı oyunu SHP'ye vermeye ikna etmesi kolaylaşacaktır.

viii) Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi. Türkiye ekonomisinin geçmiş dönemlerde hiç çözüm getiremediği sorunlardan biri de, ülkenin içinde, gelir düzeyi, altyapı olanakları, sermaye birikimi düzeyi, vs. hangi kriteri kullanırsak kullanalım, büyük bölgesel farklılıklar oluşması oldu. Bu farklılıklar zaman içinde azalacağı yerde arttı. Bu olayı sadece Kürt sorunundan ibaret görmemek gerekir. Güneydoğu Anadolu, farklılığın çok belirgin olduğu, ve etnik bir sorunla birleştiği bir bölge olduğu için kolay dikkati çekmektedir. Ancak, Doğu Anadolu'nun kürt olmayan bölgelerinin durumu Güneydoğudan daha iyi değildir. Orta ve Batı Anadolu'da bile, daha küçük cepler halinde bile olsa, hiç bir ekonomik dinamizmi olmayan iller vardır.

Sosyal demokrat iktidar, bölgesel farklılıkların giderilmesinin ille çok kolay bir sorun olmadığını bilmelidirler. Bu farklılıklardan bazıları coğrafi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Örneğin, dağlık ve kıraç araziler, gerek tarımsal potansiyelleri, gerek ulaşım ve diğer altyapı olanakları, gerek nüfus yoğunlukları itibarıyla, dünyanın her yerinde ekonominin dinamizmini izlemekte zorluk çekerler. Eğer bu tür coğrafi şartları havi bir yörede sosyolojik nedenlerle hızlı nüfus artışı varsa, bölgenin onlara yeterli istihdam sağlayamaması mukadderdir.

Gene de, bir refah devletinin öncelikli hedeflerinden biri, ülkenin farklı yöreleri arasındaki gelir ve verimlilik farklarını asgariye indirmektir. Doğallıkla, idari yapıdaki reformun getirdiği ademimerkeziyetçilik, az gelişmiş bölgelere kendi sorunlarına sahip çıkma, bu konuda inisiyatif alma olanağı verecektir. Ek olarak, bölgesel kalkınmaya ayrılan kaynakların yerinde harcanması, kaynak etkinliğini yükseltecektir. Ancak, esas sorun bölgesel kalkınmaya ayrılan kaynakların artırılmasıdır.

SHP'nin bu konuya yaklaşımı iki aşamalı olarak düşünülmelidir. Birinci aşama, bölgeler arasındaki altyapı kalitesini eşitlemektir. Bundan kasdım sadece ulaşım, elektrik, su, haberleşme şeklindeki fiziki altyapının eşitlenmesi değildir. Eğitim, sağlık ve kültürel altyapı hiç olmazsa fiziki altyapı kadar önemlidir. Örneğin, az gelişmiş bölgelerde Anadolu Liseleri ve Üniversiteler özel teşvik görmelidir. Keza, KİT'lerin ve diğer kamu kuruluşlarının araştırma bölümleri, hatta mümkünse Genel Müdürlükleri az gelişmiş bölgelerdeki kentlere taşınmalı ve oraldaki istihdamın kalitesini yükseltmelidir. Ülkenin, yaşam kalitesi olarak, daha homojen hale getirilmesi zorunludur.

İkinci aşama, az gelişmiş bölgelerde sermaye birikimi hızının Türkiye ortalamasının üstüne çıkmasını temin etmektir. Bunun yolu bilinmektedir: teşvik sisteminda ağırlığın bölgesel kalkınmaya verilmesi. Bir yandan bu bölgelere yatırım cazip hale getirilmeli, diğer yandan bölgenin kendi içinden orada yatırım yapıp istihdam yaratan bir müteşebbis sınıf çıkması sağlanmalıdır. Özellikle bu ikinci boyut, refah devleti kavramı içinde son derece önemlidir. Az gelişmiş yöreleri

gelişmiş yörelerin ucuz emek depoları gibi gören, yani beyni gelişmiş bölgedeki şirketlerin oralarda kuracağı fabrikalarla bölgesel eşitsizliklerin giderileceğini düşünen yaklaşım yanlış ve yetersizdir.

Bölgesel gelişme sorunları, SHP'nin büyük kütlenin güncel yaşamı ile bağlarını koparmadan teşvik sistemlerini tartışmasını sağlar. Sözü edilen konular, o bölgedeki insanların tümünü yakından ilgilendiren, istihdam olanaklarını, göç kararlarını etkileyen konulardır.

VERGİ, KAMU MALİYESİ VE ENFLASYON

Sosyal demokrat iktidar, büyük kütlelerin refahını arttırıcı politikalara yönelerek refah devletini kurmak istiyor. Toplumsal refahı daha iyi dağıtacak politikalar ise kaçınılmaz olarak kamunun daha büyük mali kaynakları seferber etmesini gerektiriyor. Demek ki, sosyal demokrat iktidar refah devletini kurabilmek için mutlaka kamu harcamalarını yükseltecektir. Halbuki, 8 yıllık ANAP iktidarından vatandaşın öğrendiği çok önemli bir ders vardır: devlet, bugünkü kamu harcama düzeyinde bile büyük bütçe açıkları ve KİT açıkları vermekte, bu açıklar da son derece yüksek enflasyon oranlarına yol açmaktadır. SHP Parti Programı, ilk bakışta çelişkili gibi dursa da, hem refah devletini kuracağına hem de enflasyonu düşüreceğine vatandaşı ikna edemediği sürece, refah devleti programının seçmen tarafından ciddiye alınmasını sağlayamaz. Refah devleti, Türkiye halkının artık iyice alıştığı içiboş popülist sloganlardan biri olarak algılanır. Yani seçmeni etkilemez.

Türkiye ekonomisinin son 10 yılında, sokaktaki adamı en olumsuz etkileyen ekonomik gelişme, bir türlü yavaşlamayan, giderek hızlanmaya başlayan enflasyon olgusudur. Vatandaş, sürekli artan fiyatları Türkiye'nin ve şahsının en önemli sorunu olarak görmeye başlamıştır. T.Özal, ANAP'ı 1983 seçimlerinde iktidara taşıırken, enflasyonu düşürmeye vadedmişti. Bunu gerçekleştirmedi ve büyük bir ihtimalle, ANAP'ın oy oranındaki düşüşte en büyük etken enflasyonla mücadeledeki başarısızlığı olmuştur. 1979-90 arasındaki 11 yıllık ortama enflasyon oranı % 48'dir; yani 11 yılda fiyatlar genel seviyesi 75 katı artmıştır. Daha önemlisi, son 3 yılın fiyat artış hızı 11 yıllık ortalamanın üstünde seyretmiştir; 1991 yılının da üstünde seyredeceği kesindir. Türkiye ekonomisi, 1970'lerin ikinci yarısından başlayarak kronik yüksek enflasyon yaşayan bir ülke niteliğini kazanmış, yüksek enflasyon ekonomik yapının belirleyici unsurlarından biri olmuştur.

Vatandaş, enflasyona karşı tepkisinde çok haklıdır. Birincisi, enflasyonu ekonomiyi yönetenlerin kendisine karşı bir saldırısı, bir tür şiddet uygulaması olarak görmektedir. Enflasyonun kökeninde iktidarların sorumsuzluklarının, hatta bilinçli bir şekilde enflasyonu kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kullanmalarının yattığını vatandaş hissetmekte ve anlamaktadır. Çünkü, enflasyonun bir tek nedeni vardır: bütçenin ve KİT'lerin açıkları. Bu açıklar Merkez Bankasının Banknot Matbaasını çalıştırarak kapatılınca, yüksek enflasyon ortaya çıkmaktadır. Neticede, devletin vatandaştan açık vergi şeklinde toplamadığı gelirleri enflasyon vergisi ile topladığı bilinmektedir. Gene bilinmektedir ki, enflasyon olabilecek en kötü vergi türüdür.

Çünkü, hem kaynak dağılımını büyük ölçüde bozmakta, hem de en çok iktisaden en zayıf toplum kesimleri tarafından ödenmektedir.

Enflasyonla ilgili bir başka ilginç gözlem yapmak mümkündür. Gelişmiş yada az gelişmiş, demokrasi ile yönetilen ülkelerde genellikle enflasyon oranlarının düşük kaldığını, yüksek enflasyon hızlarına daha çok diktatörlüklerde ve demokrasisi sakat ülkelerde raslandığını izliyoruz. Belki biraz abartmalı gelecek ama, yüksek enflasyon oranlarını o ülkede demokrasinin sorunlu olduğu şeklinde tefsir etmek mümkündür. Aşağıda açıklamaya çalışacağım gibi, toplumla devlet arasında bir kopukluk olmadığı sürece, yani sivil toplum ve demokrasi kurumları güçlü ise, vatandaşın enflasyona karşı haklı tepkisi siyasi iktidarları sorumsuz kamu açıkları vermekten alıkoymakta ve enflasyon oranları düşük kalmaktadır. İktidarların maliye ve para politikalarındaki sorumsuzluğu, toplum tarafından denetlenmediklerinin yeterli bir kanıtı olarak görülebilir.

Sosyal demokrat hareketin, enflasyonla mücadelenin fevkalade zor ve meşakkatli bir iş olduğunu baştan kabul etmesi gerekmektedir. Kronikleşmiş bir yüksek enflasyonu sorununu çabucak halledecek mucize reçeteler yada sihirli çözümler yoktur. Boş yere aranmamalıdır. Toplum, geçmişte yapılmış iktisat politikaları yüzünden, kırk katırla kırk satır arasında kalmıştır. Enflasyonla devam ederse, büyük bir toplumsal ve ekonomik faturayı ılelebet ödemek zorundadır. Enflasyonu düşürmek de, uzun dönemde son derece yararlı olmasına rağmen, kısa dönemde büyük maliyetler ve ek fedakarlıklar gerektirecektir. Bu açmazdan kaçış hiç bir şekilde yoktur. Eğer önümüzdeki dönemde vatandaşın oy verme tercihlerinde enflasyonu kimin daha iyi çözebileceği sorusunun önemli olduğuna inanıyorsak, o zaman bu konuda onun karşısına kesin bir kararlılıkla çıkmamızın, onu SHP'nin enflasyonu düşürecek çelik iradeye sahip olduğuna ikna etmenin önemine de inanıyoruz demektir.

Enflasyon karşısındaki tavır, SHP'nin ekonomi programının başarısının kayıtsız şartsız önkoşuludur. Enflasyon sorununun kalıcı çözümü ise, SHP iktidarının Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan bu yana en büyük zafiyetini gidermesine, yani vatandaşından vergi toplayabilmesine bağlıdır. Vergi gelirlerinin milli gelire oranı bugünkü düzeylere kıyasla devrim sayılabilecek bir artış göstermedikçe, sosyal demokrat iktidar, ne refah devletini kurabilir, ne enflasyonu engelleyebilir, ne gelir dağılımını düzeltebilir, ne ekonomik büyümeyi hızlandırabilir, ne de Türkiye'yi teknoloji toplumuna dönüştürebilir. Önümüzdeki dönemde, Türkiye ekonomisinin kronikleşmiş (ve öldürücü) hastalığı bütçe ve KİT açıklarını tedavi etmek iradesini ve kararlılığını gösteremeyen bir sosyal demokrat iktidarın sonu, herkes için büyük bir hayal kırıklığı olmaya mahkumdur.

Bu çalışmanın başından veri vurguladığı temel konuya böylece geri dönüyorum. Kamu maliyesinde yapılacak reform, sosyal demokrasinin Türkiye'de devlet-birey ilişkilerini tersyüz ederek yeniden inşa etmesine bağlıdır. Hem vatandaş sıfatı ile birey, hem de iradi vatandaş örgütleri olarak sivil toplum kurumları, devlete karşı güçlendirilmeli ve yetki alanları genişletilmelidir. Buna karşılık, bireyin ve sivil toplum kurumlarının sorumluluk anlayışlarında köklü bir

dönüşüm gerçekleştirilmelidir. Devlet-birey ilişkisindeki değişme, sosyal demokrat reform projesi için başlıbaşına bir hedefdir. Bunun ekonomideki izdüşümü, toplumun kendi iradesi ile vergi ödemeye başlamasıdır.

Bireyi devlete tabi kılan, sürekli devleti bireye karşı korumaya çalışan bugünkü devlet anlayışının sonucu, toplumun hiç bir kamu sorumluluğu taşımaması, devlet karşısında anarşizan bir bireyciliği tercih etmesidir. Sıradan vatandaşın, örneğin tipik bir kentlinin adeta tüm iktisadi yaşamı kanun-dışı faaliyetlerinden oluşur. Oturduğu ev, toprak mülkiyeti de dahil, İmar Yasaları ile gelişir: Gecekondu. Elektriği büyük bir ihtimalle kaçaktır. İşçi ise sigortasız ve vergi ödemeden, seyyar satıcı ise karnesiz ve Belediye Zabıtası'ndan kaçarak, esnaf ise mesleğini denetleyen nizamname ve yönetmeliklere aldırılmadan çalışır. Trenlere biletsiz biner. En küçük ihtiyacını bile torpille, haklı olmadığını bilse bile hiç rahatsızlık duymadan devletin ve başkalarının haklarını çiğneyerek elde etmeye çalışır. Hattıf, Medeni Kanun dışında evlenir; sorunlarını da mahkemeye gitmeden (kavga, cinayet, vs.) çözer. Doğallıkla, bu genel çerçeve içinde vergisini ödememek için de elinden gelen her çeşit yola başvurur. Devletçilik geleneğinin yarattığı birey işte budur.

Yukarıda bu yapının ahlaki sonuçlarına kısaca değindik. Sosyal demokrasi gibi özünde sivil toplumcu bir hareket, bireyin toplumsal sorumluluk hissini geliştirecek, onun kamu bilincine sahip olmasını temin edecek bir yapıyı oluşturmak zorundadır. Yoksa, bir yanda vatandaşını günlük olağan yaşamında hayret verici bir bürokratik mengineye sıkı bir devletle, öte yanda bütün kanun ve kuralları çiğnemeyi fazilet sayan bir toplumun, çağdaş bir refah devletini oluşturması mümkün değildir. Vatandaş, ancak ve ancak devletin kendi devleti olduğuna inandığı takdirde kendi iradesi ile o devletin koyduğu kurallara uymayı, kendi iradesi ile o devlete vergi ödemeyi kabul edecektir.

Türkiye toplumunun demokrasi içinde kendi kendini denetleyen mekanizmaları üretmesini, yani toplumun bireylerinin özgürlük içinde kamu bilincine sahip olmalarını sosyal demokrat reform projesinin ekonomide başarılı olmasının önkoşulu olarak ne kadar vurgulasak azdır. Tersine, yani tüm denetimin yukarıdan ve merkezden yapılabileceği inancı, sivil toplumu boğarak sosyal demokrat reform projesini doğmadan öldürür. Demek ki, SHP iktidarında siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik yasaklar anlamında (yada devletçilik anlamında) devlet küçülmeli, nitelik değiştirmeli, ama çağdaş sosyal demokrasi ve refah devleti kurumları anlamında devlet büyümelidir. Yasakçı devleti küçültüp sivil toplumu güçlendirmeyi beceremeyen bir sosyal demokrat hareket, çağdaş sosyal demokrat refah devletini de büyütemeyecek, dolayısı ile programını uygulama olanaklarından kendini mahrum edecektir.

Vergi reformu ve enflasyon bu çerçevede ele alınmalıdır. Türkiye iktisadi tarihinin en "yapısal" özelliği, kuruluşundan bu yana vergi gelirlerinin milli gelirdeki payının benzer ekonomik gelişme düzeyi ve büyüme hızındaki ülkelerin çok altında kaldığı gerçeğidir. Birbiri ardından gelen Cumhuriyet hükümetlerinin hiç biri ekonominin bu temel sorununa sağlıklı çözüm getirme cesaret ve iradesini

gösterememişlerdir. Öte yandan, toplumdan gelen hizmet ve büyüme baskıları siyasi rekabeti etkilemiş, hükümetlerin kamu harcamalarını kısımlarına izin vermemiştir. Bu durumda, hükümetler kurtuluşu dış borçlarda ve Merkez Bankası banknot matbaasında bulmuşlardır. Her iki yöntem de kısa dönemde sorunu gizlemeye yaramış olabilir; ancak neticede sorun bütün ciddiyeti ile geleceğe atılmış ve birgün gelecek bugün olmuştur. Artık, Türkiye'nin kamu harcamalarını ne dış borçlarla ne de enflasyonla finanse edebilmek olanağı kalmamıştır.

Çok açıktır ki, sosyal demokrat projeyi ister refah devletinde tanımlayalım, ister sanayileşmede, mutlaka vergi gelirlerinin milli gelirdeki payında köklü ve kalıcı yükselişler sağlamak zorundayız. Vergi idaresinin düzeltilmesi ve böylece vergi kaçığının sıfırlanması, şüphesiz SHP iktidarının bu yolda atacağı en önemli adımlardan biridir fakat kesinlikle yetersizdir. Vergi idaresindeki kaçığı önleyici tedbirlere paralel olarak, yeni vergiler konulmalı, bazı vergilerin tarifeleri önemli miktarda yükseltilmelidir.

Bu noktada, sosyal demokrat vergi anlayışının ilkelerini kısaca gözden geçirmekte yarar vardır. Açık piyasa ekonomilerinde, verginin gelir dağılımı etkileri kadar ekonomik etkilerinin de göz önünde tutulması zorunludur. Batı Avrupa sosyal demokrat iktidarlarının deneyiminde, sadece gelir dağılımı etkisi düşünülerek getirilen vergilerin genellikle ekonominin işleyiş kurallarına ters düştüklerine ve hatta amaçlananın tam tersi sonuçlar verebildiklerine pek çok örnek vardır. Vergi politikasının esas önceliği daima kamuya sağlıklı gelir sağlamak ve bunu yaparken ekonominin etkin işleyişini bozmamak olmalıdır. Sosyal demokrasi, bunu yaparken ayrıca gelir dağılımını bozmamaya hatta mümkünse bir miktar düzeltmeye çalışır. Fakat hiç bir zaman vergi politikasını yüksek gelir sahiplerini cezalandırma yada düzeni değiştirme yöntemi olarak görmez.

Ekonomik etkinlik açısından belki ikincil kalan ancak gelir dağılımı ve vergi adaleti için son derece önemli bir diğer ilke, verginin nihai ödeyicisinin kim olduğunun bilinmesidir. Bu nedenle, sosyal demokrasi yansıtılabilen vergilerden mümkün olduğu kadar uzak durmaya çalışır. Bir vergi olarak enflasyonu kullanmayı daima reddetmesinin altında bu ilke yatar. Daha teknik düzeye inersek, sosyal demokratlar doğrudan vergileri dolaylı vergilere, tüketimden alınan vergileri tasarruftan alınan vergilere, lüks mallardan alınan vergileri ihtiyaç mallarından alınan vergilere, idaresi kolay vergileri idaresi zor vergilere, az sayıda vergiyi çok sayıda vergiye tercih ederler. Bu hedeflerin ille birbiri ile tutarlı olması gerekmez. Mükemmel bir vergi sistemi yoktur; olamaz. Her sistemde mutlaka ekonomik etkinlik, gelir dağılımı, kamuya gelir sağlama, kolay idare, vs. hedeflerinden bazıları ile çelişen vergiler vardır.

SHP'yi vergileme konusunda bekleyen büyük tehlikelerden biri, ucuz slogancılığa kendisini kaptırıp, sorunu hafife almasıdır. Örneğin, enflasyonun şişirdiği bazı nominal gelirleri reel zannederek, bunlardan alınan vergilerin yükselmesi ile kamu maliyesinin sorunlarının çözüleceğini önerenlere raslanmaktadır. Enflasyon oranı civarında seyreden faizlerin sağladığı gelir, nominal olarak var gibi durup aslında varolmayan fiktif gelire çok iyi örnektir. Fiktif

gelirlerden alınan vergiler, gerçek açıkları kapatmaz. Aynı şekilde, kamu açıklarının sadece büyük sermaye diye nitelenen az sayıda firmayı yada patronu vergileyerek kapatılacağını da düşünmek hayalciliktir. Orta sınıf dahil, Türkiye'nin önemli bir kesiminin, yani nüfusun nisbi refah içinde yaşayan (herhalde yarısından az olmayan) bölümünün ortalama vergi yükünü ağırlaştırmak zorunludur.

Gelir ve kurumlar vergisinde kaçığı önlemenin, yani etkin bir vergi idaresi kurularak mükellefler üstündeki denetimin artırılmasının vergi veriminde yükselme sağlaması beklenmelidir. Ancak, tek başına bu da yetmez. Çünkü, ekonomik etkinlik kriterleri, vergi idaresi düzeldikçe gelir vergisi tarifelerini düşük gelirlere başlatarak indirme gereğine işaret etmektedir. Enflasyondaki aşınmalarla, Türkiye'nin gelir vergisi tarifeleri müterakkiliğini ve ekonomik etkinliğini kaybetmiş, regressif istihdam vergisine dönüşmüştür; mutlaka ekonominin gereklerine uyumluluk sağlayacak şekilde tarifelerde indirme yapılmalıdır.

Buna göre, doğrudan vergi olarak maliyenin elindeki tek kullanılmayan araç, gayrimenkul ve arazi vergileridir. Gelişmiş ülkelerde, güçlü yerel idarelerin temel mali kaynağı, bunlardır. Bazı ülkelerde, gayrimenkul vergisi piyasa değeri üstünden % 5'lere kadar çıkar. Tarımsal arazinin vergilendirilmesinin sanayileşmenin finansmanında özel bir yeri vardır. Japonya'nın Batı ile arasındaki farkı bu kadar kısa sürede kapatılmasını etkileyen faktörler arasında, sanayileşmesini tarımsal arazi üzerinden aldığı etkin bir vergi ile finanse etmesi olduğu bilinir. SHP'nin ekonomik programının uygulanabilmesi için, bu iki vergiyi yüksek verimle çalıştırması zorunludur.

Popülist siyasi kadroların oluşturduğu bir diğer efsaneye bu noktada değinmek istiyorum. Bir partinin iktidara gelince vergi koyacağını söylemesinin, ona oy kaybettireceğine inanılır. Bu, vatandaş aptal yerine koyan anlayışın tipik bir ifadesidir. Vatandaş, devlet harcamalarının ancak vergilerle finanse edilebileceğini idrak edemez; yani ona harcama vadederken asla vergiden söz edilmemelidir. Gerçek bunun tam tersidir. Vatandaş, kaynağı nereden bulunacağı belirsiz harcama vadelerini hiç ciddiye almamaktadır. Bugün sokaktaki adam siyasette soğuk bakıyorsa, partilerin hiç birini ciddiye almıyorsa, ve bu nedenle siyasette tıkanıklıktan söz ediliyorsa, bir nedeni de partilerin kamuya mali kaynağı nasıl temin edecekleri hakkındaki suskunluğudur. Vatandaşına ülkenin gerçeklerini açıkça söyleyen, ona vereceği hizmetleri ve ondan alacağı vergileri açıklayan ve onu ikna etmeye çalışan bir partinin, popülist efsanenin aksine, vatandaş gözünde ciddiyeti, inanılabilirliği ve önemi artacaktır.

SHP'nin vergi reformunu iktidara gelmeden bütün ayrıntıları ile hazırlamasını ve kamuoyuna açıklamasını zorunlu kılan başka etkenler de vardır. Bunlardan biri olan demokratik siyasi meşruiyet, belki de en önemlisidir. Türkiye ve dünya tarihinin bize gösterdiği şudur ki, iktidara gelirken vergi koyacağını açıklamayan partiler, iktidarlarında vergi koyamazlar. Koyamazlar çünkü, seçmenden bu yetkiyi almadan iktidara gelmişlerdir. Türkiye'de de bu böyle olmuştur. Sosyal demokrat partiler dünyanın her yerinde iktidara gelirken, seçmen ve vatandaş onların hangi vergileri

arttıracağını bilerek onlara oy verdi. Onlar da, bu yetkiye dayanarak iktidarlarında vergi yükünü arttırdılar ve böylece elde ettikleri kaynaklarla refah devletini kurdular.

İkinci önemli etken, iktidara hazırlıklı gelmek zorunluluğudur. Çağdaş toplumların yönetimi son derece karmaşıklaşmıştır; vergi gibi konular sadece siyasi irade ve kararlılıktan ibaret değildir. Aynı zamanda hazırlanması fevkalade dikkat isteyen teknik konulardır. Bunun hazırlığının iktidara geldikten sonra yapılacağını düşünmek, en iyimser ifade ile, safça bir yaklaşımdır. İktidarının ilk iki yılını vergi reformunu hazırlamakla geçiren bir sosyal demokrat parti, daha vergi reformunun sonuçlarını almadan yeni seçime gitmek mecburiyetinde kalacaktır. Ne diyecektir o zaman seçmenine? Kusura bakmayın, biz bu işin bu kadar zaman alacağını bilememişiz mi diyecektir?

Bir başka etken daha vardır. Vergi konusu, vatandaşın devletle çıkarlarının en açıkça çeliştiği, birey-devlet gerginliğinin tepe noktasında olduğu konudur. Demokrasinin kuruluşunda, Kralların vergi koyma yetkisinin kısıtlanması, ancak ve ancak vatandaş temsilcilerine danışarak vergilemeye gidilmesi çabası yatar. Bu nedenle, vergi reformunun mümkün olduğu ölçüde kamuoyunda tartışılması ve vatandaşın tepkilerinin reform gerçekleştirilmeden alınması partiyi büyük hatalar yapmaktan koruyacaktır. İngiltere'nin halen yaşadıklarını unutmamalıyım: Thatcher'in popülerliği zirve noktasında iken getirdiği "Kelle Vergisi"ne (Poll Tax) tepkilerin neredeyse bir halk ayaklanmasına dönüştüğünü gördük. Kamuoyunun önünde açıkça tartışılmayan, kamuoyunun genel bir desteğini almayan vergi reformunun, gerek yasalaşmasında gerekse uygulanmasında çok büyük zorluklar çıkacağını bilmek gerekir.

Bütün söylediklerimiz aynı hususa işaret etmektedir. SHP Parti Programının iktisat politikaları bölümünde, vergi reformu özel bir statüye sahip olacaktır. Parti programının iki öncelikli sosyal demokrat hedefi vardır: refah devletinin kuruluşu ve enflasyonla mücadele; bu hedeflere ulaşmak için temel aracı da vergi reformudur. Bu üçlü, Türkiye sosyal demokrat hareketinin ekonomi programının temelini oluşturur. Geri kalan bütün diğer hedefler ve politikalar, bu üçlünden sonra gelir; tasarım ve uygulamalarında bu üçlü ile tutarlılıkları önem kazanır. SHP, vatandaş bu üçlüyü gerçekleştirebileceğine inandırdığı takdirde, mutlaka iktidara gelecektir. İnandıramadığı ölçüde, iktidar şansları azalacaktır.

Diğer Sorunlar

Sosyal demokrat hareketin çözmek zorunda kaldığı sorunlar doğallıkla bunlardan ibaret değildir. Yazımın başında da belirttiğim gibi, burada parti programını yazmaya çalışmıyoruz. Amacımız, parti programının genel doğrultusunu saptamak, kurucu ilkelerini tartışmaktır. Yukarıda değinilen sorunlar ve reformlar, diğer politikaların yönünü göstermek için yeterlidir. Gene de, şu ana kadar değinmediğim bazı sorunları kısaca belirtmek istiyorum.

Ekonomi açısından, tarım sektörüne yaklaşım çok önemlidir. Türkiye'nin az gelişmiş bir ülke olduğunu düşündüğümüz sürece, tarım kesimini sanayileşmenin

finansmanı için ana kaynak olarak görmek zorundayız. Bu ise, tarımdan sanayiye kaynak aktarımının sürmesi anlamına gelecektir. Yok, bu çalışmada önerdiğim gibi, programın temel hipotezlerinden biri az gelişmişlik çevrimselliğinin kırıldığı ise, tam tersine, artık yüksek verimli sanayi ve hizmet kesimlerinden tarıma kaynak aktarma yollarını aramaya başlamamız gerekiyor. Refah devletinin tarım kesimine de yaygınlaştırıp yaygınlaştırılmayacağı, yada tarım kesimine getirilecek diğer destek politikalarının tasarımı, büyük ölçüde bu soruya verilen cevaba bağlı olacaktır. Tarımın en ciddi sorunlarından biri olan kooperatifleşme yetersizliği, sivil toplumun güçlendirilmesi projesi ile yakından ilişkilidir. Olayı daha genelleştirip, sivil toplumcu bir kırsal kalkınma modelini geliştirmek gerekecektir. Hala Türkiye nüfusunun en büyük bölümünün kırsal bölgelerde yaşadığı düşünülürse, gerçekçi bir kırsal kalkınma modelinin planlanmasının SHP için siyasi olarak da ne kadar önemli olduğu anlaşılır.

KİT politikaları, bir diğer hassas ve canlı sorundur. Geleneksel devletçiliğin dışına çıkılınca, Türkiye ekonomisinin dev kamu sektöründe neler yapılacağını ayrıntılı analizi zorunlu olmaktadır. Sosyal demokrasi, davul zurnalı özelleştirme kampanyalarını sevmez. Gene de, artık devletin elinde kalmasının hiç bir ekonomik, toplumsal yada siyasi anlamı olmayan KİT'lerin elde çıkarılmasını öngörmek gerekmektedir. KİT'lerin özertleştirilmesi, tek başına ilginç bir tekliftir; fakat kamuoyunun bugünkü beklentileri ve ekonominin gerçekleri açısından, uygulanabilir bir çözüm olmaktan ziyade kulağa hoş gelen bir slogan niteliğini göstermektedir. Daha da önemlisi, SHP'nin bir sermayeyi tabana yayma politikası tasarlaması gerekmektedir. KİT'ler hakkında üretilecek çözümler, büyük ölçüde sosyal demokrasinin nasıl bir sermayeyi tabana yayma politikası arzuladığına bağlı olacaktır.

Gene mülkiyet konusunda, evrensel sosyal demokrat hareketin ciddiyetle üstüne eğildiği yönetime katılma ve özyönetim sorunlarında SHP'nin politika alternatifleri geliştirmesi zorunludur. Klasik devlet mülkiyeti-kapitalist mülkiyet ikilemini aşmanın önkoşulu budur. Şu ana kadar, sosyal demokrat aydın ve uzman çevrelerde ve SHP'de bu çok önemli konuya en küçük bir ilgi bile görülmemiştir. CHP'nin Halk Sektörü kavramı, DSP tarafından az çok aynen benimsenmiştir; fakat bu kavramı sosyal demokrasiden çok halkçı-popülist bir yaklaşımı yansıtmaktadır ve 1990'ların dünyasına yabancıdır. Özyönetim konusunda geliştirilecek modeller, KİT sorunlarına yaklaşım açısından da belirleyici olabilir. KİT reformunda, kısmen özyönetim, kısmen sermayenin tabana yayılması, kısmen yerel idarelere devir ve kısmen de olağan özelleştirme kullanan karma bir sisteme gidebilmek de mümkündür.

Enflasyonun çözümlenmesi, Türkiye ekonomisinin bir diğer yapısal sorununu, iç tasarrufların yetersizliğini daha da öne çıkartacaktır. Çok açıktır ki, Türkiye'nin fiyat istikrarı ile yüksek büyüme hızlarını birarada götürebilmesi, iç tasarruf oranında sadece vergi reformu ile ulaşılamayacak artışlar gerektirmektedir. Bu konuda benim daha önce önerdiğim "Zorunlu Tasarruf Hesabı" yada benzeri vatandaşın tasarruf eğilimini yükseltici tedbirler getirilebilir. İç tasarruf oranında

kalıcı artışlar sağlanması, Türkiye'nin gelişmişliğin bir sonraki aşamasına, yani sermaye ihracına başlayabilmesinin de önkoşuludur. SHP'nin, Türk firmalarının çok-uluslu firmalara dönüşmesini kolaylaştıran bir yapıyı oluşturacak politikaların tasarımında öncülük etmesi yararlı olacaktır. Bu arayış, çağımızda ülkelerin rekabet gücünün nihai belirleyicisi olan teknoloji üretimi konusunu gündeme getirmektedir. Yüksek iç tasarruf oranları, firmalara sağlanacak ucuz araştırma-geliştirme fonlarına olanak verir. Diğer yandan sağlam bir kamu maliyesinin bilimsel ve teknik araştırmaya ayırabileceği kaynaklar da artacaktır. Bu iki etken, beraberce Türkiye'nin yeni teknolojik devrimlerde daha aktif bir rol almasını temin ederler. SHP'nin mutlaka kamuoyuna gerçekçi ve uygulanırlığı olan bir bilim ve teknoloji politikası önermesi gerekmektedir.

Türkiye'nin uyguladığı sanayiye teşvik politikaları hiç bir zaman sistematik ve akılcı değildi. Rasgele teşviklerle, rasgele ithal ikamesi yapılmıştı. Son dönemde ANAP hükümetlerinin getirdikleri teşvik sistemleri de bölük pörçük ve keyfi kalmıştır. Ekonomide, istihdam yaratma, bölgesel eşitsizlikleri giderme gibi, sosyal demokrat refah devleti hedefleri ile tutarlı bir teşvik sistemi geliştirmek gerekmektedir. Ulaştırma ve enerji sektörlerinde, 21.inci yüzyıl Türkiye ve dünya ekonomisinin ihtiyaçlarını gözönünde tutan geniş ufuklu nazım planların hazırlığına şimdiden başlanmalı, hiç olmazsa bu konulardaki temel tercih ve hedeflerin kamuoyunda tartışmaya bir an önce açılması şarttır. Sosyal demokrasinin, bu kesimlerde kendi iktidarının anıt-simgesi olabilecek büyük projelere ihtiyacı vardır.

Toplumsal hayatta, kütle iletişim araçlarının bundan sonraki gelişme modelinin dikkatle saptanması lazımdır. Özel radyo ve televizyon istasyonlarının ve şebekelerinin kurulması, hem sivil toplumun gelişmesi açısından, hem demokrasi açısından karşı çıkılması olanaksız hale gelmiştir. Ancak, yerel idare reformu çerçevesinden, belediyelere ve il idarelerine bu sektörde aktif yer alma olanağı veren sosyal demokrat alternatifler mutlaka üretilmelidir. Bilgisayar teknolojisi ile iletişim teknolojisindeki gelişmelerin hızla kesiştiği dünyamızda, yeni teknolojilerin daha katılımcı bir toplum yapısına izin verdikleri görülmektedir. Özyönetim açısından, referandumlar açısından, bu tekniklerin değerlendirilmesi, Türk insanına kendi hakkındaki kararları doğrudan alabilme olanağını verme yolları aranmalıdır.

Kentsel kesimlerin öncülüğünde kurulan bir sosyal demokrat düzen, toplumun kültürel etkinliklerini destekleyen, bireyin yaratıcı yeteneklerinin önündeki duvarları kaldıran, kültüre ulaşmada ve kültürü üretmede imtiyazları sınırlayan ve fırsat eşitliğini arttıran bir dizi kurumu tasarlamak ve yaşama geçirmek zorundadır. Türkiye'de bölgesel eşitsizliklerin belki de en belirgin olduğu alan, kültürel etkinliklere ulaşmadır. Sosyal demokrat kültür politikalarının Türkiye insanının kendi kendisini tanıma ve tanımlamasına katkıda bulunmaları, belki de Tanzimattan bu yana süregelen kimlik sorununu çözme olanağını verecektir.

Dış politikada getirilecek alternatifler, özellikle kamuoyunun SHP'nin ülkeyi yönetebileceği konusunda ikna edilmesinde küçümsenmeyecek bir faktördür. 1990'ların yeniden tanımlanan dünya düzenine doğru teşhisler koymak, Türkiye'nin bu düzendeki yerini ve manevra alanını gerçekçi bir şekilde tesbit etmek

gerekmektedir. Son Körfez Krizinin açıkça gösterdiği gibi, eskimiş ideolojilerle yeni sorunlara doğru çözümler önerilememektedir. NATO'dan Orta-Doğu'ya, Sovyetler Birliğindeki Türk ve müslüman kökenli Cumhuriyetlerden Avrupa Topluluğuna, Türkiye'nin sosyal demokrat bir iktidar altında hangi politikaları hangi ilkelerle uygulayacağını şimdiden saptanması zorunludur. Evrensel sosyal demokrasi ilkelerinin en önemlilerinden biri, yeryüzünden savaşın kalkması, ülkeler arasında eşitlik ve dayanışma temelinde yeni bir barış çağının başlatılmasıdır. Barış talebi, SHP için sıradan bir sloganın çok ötesinde değer ve anlam taşıyan bir özeleme tekabül etmektedir. SHP, barış hareketinin öncüsü ve lideri olmalıdır.

Listeyi uzatmak mümkündür. Parti programının, Türkiye toplumunu ilgilendiren bütün siyasi, idari, ekonomik, toplumsal, kültürel, dış politika, vs. konularında yepyeni bir yaklaşım ve taze nefes getirmesi, SHP'nin önümüzdeki seçimlerde sosyal demokrat hareketin kesin lideri ve Türkiye'nin en büyük partisi olabilmesi için zorunlu hale gelmiştir. Bu zorunluluktan kaçarak bir yere varmak mümkün değildir.

SONUÇ

Türkiye sosyal demokrat hareketi ve bu hareketin en büyük partisi SHP, tarihinin en önemli yol ayrımına gelmiştir. Bütün ideolojisini, topluma, ekonomiye ve siyasete bakış açısını, önerdiği iktidar politikalarını, vs. çağın gereklerine göre yeniden düzenlemek zorundadır. Bu nesnel gerçekten kaçış yoktur. Kararsız geçen her gün, eskiyi koruyan, tutucu, Türkiye'nin 1990'lardaki ihtiyaçlarına cevap vermeyen görüntüsünü güçlendirmekten ve partiyi bir iktidar seçeneği olmaktan uzaklaştırmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Türkiye insanının SHP ile ilgili soruları bilinmektedir. Kısaca özetleyelim.

SHP, yeniliğin ve reformun partisi midir? Yoksa tutuculuğun ve statükonun partisi midir? Yenilikçi ise, Türkiye toplumuna hangi yeni siyasi, idari ve ekonomik modelleri önermektedir?

SHP, devletin, bürokrasinin partisi midir? Yoksa sivil toplumun, büyük halk kütlelerinin partisi midir? Eğer örgütlü sivil toplumu savunuyorsa, devlet karşısında bireyi ve örgütlerini güçlendirecek reform projeleri nelerdir?

SHP, çağı geçmiş efsanelerin ve tabuların partisi midir? Yoksa, bilimin, aklın ve sağduyunun partisi midir? Eğer sağduyu ve bilimi savunuyorsa, 21.inci yüzyıla girerken dünya ve Türkiye hakkındaki temel tezleri nelerdir?

SHP, dogmatik kalıpların partisi midir? Yoksa, yaratıcı cesaretin partisi midir? Yaratıcılığın ve cesaretin partisi ile, hangi önerileri geçmişle köklü kopuşlara tekabül etmektedir?

SHP, 1930 yada 1960 modeli ilerici mi savunmaktadır? Yoksa, 1990'ların, 2000'li yılların ilericisi midir? Eğer ilericiliği çağın içinde ve önünde tanımlıyorsa, 2000'li yıllarda nasıl bir Türkiye arzulamaktadır? Hangi yeniliklerle ülkeyi oraya götürecektir?

SHP, her yenilikte kendi imtiyazlarının biraz daha aşındığını gören bürokratik seçkincilerin partisi midir? Yoksa, genç ve dinamik Türkiye'nin kendisine çağdaş bir kimlik ve yaşam kalitesi arayan kentsel ve kırsal kütlelerinin partisi midir? Eğer büyük kütlenin partisi ise, bu insanlara hangi somut politikalarla hangi somut yenileşmeleri getirmektedir?

Bu soruları istediğimiz kadar uzatabiliriz. Bunlardan ve benzerlerinden ne SHP'nin ne de sosyal demokrat hareketin kurtulması mümkündür. Soruları sessizce geçiştirme, onları laf kalabalığı ile, retorikle, demagoji ile boğma çabası boşyeredir. Soruların kamuoyunda ve parti içinde yaygın biçimde sorulmaya başlandığı çok belirgindir. Bundan birkaç yıl evvel bile birkaç sivil toplumcu aydın çevresi ile sınırlı kalan bu soruların artık bu kadar yaygınlık kazanması, Türkiye'nin ve dünyanın geçtiğimiz yakın dönemdeki hızlı değişimine işaret etmektedir.

Bu yol ayrımı, neredeyse devrim sayılabilecek bir başka dönüşüme gebedir. Türkiye'nin kent kökenli aydın kesimi, ta Tanzimat'la başlayan, İttihatçılıkla güçlenen, Cumhuriyet döneminde tepe noktasına çıkan bir Doğu-Batı ve modern-geleneksel çekişmesi yaşadı. Bu kavgada, modernî, çağdaşı, Batı değerlerini savundu fakat bunun faturasını toplumdan koparak, onunla neredeyse düşmanca bir karşıtlığa düşerek ödedi. Toplum karşısında kendisini yalnız ve kuşatılmış hissetti. O nedenle sivil toplumdan korktu. Kendisini toplumdan koruyacağını düşündüğü bürokratik-seçkin devlete sıkı sıkıya sarıldı. Bugün, kentsel aydınlara, sosyal demokrasinin evrensel ilkeleri etrafında toplanarak, toplumun derinliklerinden gelen üretken ittifakların içinde olma, toplumla organik bağ kurma imkanı beliriyor. Sivil toplum artık aydının öcüsü değil, olsa olsa kurtarıcısı gibi gözüküyor. SHP, bu yeni ilişkinin örgütü olabilmelidir.

Bütün bunlardan dolayıdır ki, Türkiye'nin bundan sonraki demokratikleşme ve gelişme sürecinde, evrensel sosyal demokrasi ilkelerini özümsemiş, hatta kendi pratiği ile onlara katkı yapar hale gelmiş bir sosyal demokrat parti anahtar rolü oynayacaktır. Böyle bir parti varolabildiği ölçüde Türkiye'nin geleceğine istikrar hakim olacaktır. Sosyal demokrasinin güdük kalması, belki de ülkenin en ciddi istikrarsızlık nedeni olabilecektir.

Sosyaldemokrat Halkçı Partinin, üyesi, örgütü ve kadroları ile bu dönüşümü gerçekleştirebilecek tek güç olduğuna samimiyetle inanıyorum. Bu yazıda açıklanan sosyal demokrat anlayış ve içerdiği politikalar, demokrasi ve sivil toplum temelinde yükselen bir siyasi-toplumsal-ekonomik projenin temel unsurları olarak, SHP'nin yeni Parti Programının yönelmesi gereken evrensel ilkeleri özetlemektedir.

İkinci Bölüm

ÖRGÜTTE YENİLİK VE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ

Altıncı Olağanüstü Kurultay sonrasında, parti yönetimine aday iki ayrı ekip arasındaki yarışma devam ediyor. Bu yarış sadece kişilik farkları yada liderlik vasıfları ile sınırlı kalamazdı, kalmadı. Türkiye'nin ve SHP'nin ihtiyacı olan büyük reform hareketine tarafların bakış açılarını da yansıtmaya başladı. Aşağıdaki yazıda, bu reform hareketinin sıradan SHP üyesini en çok ilgilendiren bölümüne, yani örgütsel boyutuna ilişkin gözlem ve önerilerimi sunmak istiyorum. SHP'nin son iki yıldır en önemli sorunu parti içinde Genel Merkez-Teşkilat-Üye üçgeninde yaşanan gerilim olmuştur. Gerek partililer, gerek seçmen, SHP'nin parti içinde demokrasiyi işletmekte büyük zorluklar çektiğinin farkındadır. SHP ile aynı mirası paylaşan DSP'nin de en zayıf yanlarından birinin örgüt içi işleyiş olması, parti içi sorunların sadece bir kaç parti yöneticisinin bireysel zaaflarından kaynaklanmadığına işaret etmektedir. Tam tersine, bu olguda sosyolojik gerçeklerden hukuki altyapıya kadar uzanan karmaşık bir toplumsal sürecin etkilerini görmek mümkündür.

Nitekim, 1961 Anayasası ile getirilen "Ocak-bucak yasağı" 1960 sonrasında seçmenin partisine katılımını zorlaştırarak siyasetle toplum arasındaki hayati bir bağı koparmış ve böylece parti içi çekişmeleri kaygan bir zemine taşımıştır. 1982 Anayasası ise, bu yasağa ek olarak partilerin örgütlenme biçimlerinde daha katı kısıtlamalar getirerek, devletle sivil toplum arasındaki en önemli bağı kuracak parti örgütlerinin sivil toplum kurumları ile bağlantılarını tümüyle kesmiştir. Böylece, 27 Mayıs'la başlayıp 12 Eylül rejimi ile noktalanan darbelerin iç mantığı ve beklentileri de açıklık kazanmaktadır: Atatürkçü askerler ve onların sivil destekleri, siyasi partilerin "aşağıdan yukarıya" çıkan sivil toplum örgütlenmeleri olmalarını engellemeye kararlılar. Onun yerine, "yukarıdan aşağıya" inen siyasi yapılar istiyorlar.

Parti örgütlenmesinde ilke, Genel Merkezin illere, illerin ilçelere, ilçelerin ise delege ve üyelere hakim olmaları olmalı. Doğallıkla, lider hegemonyasını normal kabul eden hatta tercih eden) sağ partilerde bu örgütlenme anlayışı çok az sorun çıkartıyor. Ama, kendisine sosyal demokrat diyen bir partinin bu ilkeler çerçevesinde sağlıklı bir örgüt yapısına kavuşması imkansızdır. Hatta, örgütlenmesi bu şekilde yürütülen bir partiye "sosyal demokrat" sıfatının verilip verilemeyeceği dahi haklı tartışma konusu edilebilir. Ne yazık ki, CHP geleneği, ister Ecevit öncesini, ister Ecevit sonrası dönemleri alalım, "yukarıdan aşağıya" parti anlayışını sorgulamadan uygulayan, bunun içerdiği yöntem, usul ve yetkileri kendi doğal hakkı sayan bir yöneticiler kadrosunu yetiştirmiştir. Diyebiliriz ki, CHP'nin çağdaş ve sağlıklı bir sosyal

demokrat harekete dönüşmesi sürecinin bu kadar yavaş seyretmesinin temel nedeni, hiç bir zaman sosyal demokrat örgütlenmenin ciddiye alınmaması, hep karizmatik lider hegemonyasının olağan karşılanmasıdır. Bu noktada analize Türkiye siyasetinin bir başka özelliğini sokmak gerekiyor: sosyalist partilerin örgütlenmelerine getirilen tahditler. Sosyalist ve komünist partilerin üstündeki yasaklar, daha 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren, mevcut sosyalist hareketleri önce CHP sonra da SHP içinde siyaset yapma arayışına itmiştir. Üstelik, daha CHP ile ilk temaslarında, bu hareketler kendi amaçlarına son derece müsait bir ortamla karşı karşıya geldiklerini gördüler. Parti, yerel düzeyde bir yada birkaç kişinin denetimindeki az sayıda üye ile çalışmaktadır. Örgütlü bir fraksiyon, disiplinli üyeleri ile derhal yerel düzeyde bir güç oluşturabilme imkanına sahiptir.

Üstelik, sol fraksiyonlar parti tepelerinde birbirlerini yemeğe çalışan (ve hiç bir ideolojik içeriği olmayan) hiziplerin kendilerini yerel düzeyde kullanmayı hazır olduklarını gördüler. En anti-komünist hizip, iş parti-içi delege seçimlerine gelince, Dev-Sol yada TİKKO ile yakın işbirliğine girmekten kaçınıyordu. Bu şekilde, partiye sosyal demokrasinin ötesinden örgütlü sol grupların sızma süreci başladı. İlginçtir ki, solun sızmaları, bu kez kamuoyunda da haklı görülen bir "yukarıdan aşağı" mantığını devreye sokuyor: parti içi demokrasinin işletilmesi halinde aşırı solun güçleneceği tehdidi, üst yönetim hiziplerine parti içinde tüm demokratik kural ve gelenekleri askıya almanın bahanelerini sağlıyordu.

1970'li yılların ikinci yarısında CHP'de başlayan bu hastalık, ufak değişikliklerle de olsa, mirasçıları tarafından devralınmıştır. Örneğin DSP'nin SHP'ye yönelik temel eleştirilerinden biri, SHP'ye aşırı solun sızdığı ve bu sızmalarla SHP'nin sosyal demokrat bir parti niteliğini kaybettiğidir. Aynı şekilde, Baykal ekibi hukuk-dışı görevden alma uygulamalarını sol tehdidi ile savunmayı denemiştir. Yani her iki taraf da, sosyal demokrat bir kitle partisi iddiasına rağmen örgütlerinin çok küçük azınlıklar tarafından hemen teslim alınacak zayıflıkta olduklarını bir yerde kabul etmektedir.

Demek ki, parti içi demokrasi sorununu ancak yukarıdaki perspektiften bakarak, yani bir kitle partisinin sahip olması gereken katılım ve aşağıdan örgütlenme vasıflarını engelleyen farklı toplumsal süreçlerin billurlaşma noktası olarak ele alarak, gerçekçi çözümler üretmemiz mümkün olabilecektir.

PARTİ İÇİNDE TEK DERECELİ SEÇİM

Parti içi iktidar mücadelesinin son derece katı ve sert geçmesi, tarafların sahte üyelik, sahte oy, görevden alma, üye silme ve benzeri hukuk dışı ve ahlak dışı uygulamalara başvurmaları, parti içi seçim sisteminin doğal bir sonucudur. Dikkat edilirse, parti yönetiminin seçiminde sosyal demokrasinin ülke seçimlerinde asla kabul etmediği bir sistem olan "çok dereceli çoğunluk sistemi" uygulanmaktadır.

Sorunun özünde, çok dereceli seçim yöntemi yatmaktadır. Parti üyeleri mahalle delegelerini, mahalle delegeleri ilçe delegelerini ve yönetimini seçmektedir.

Daha bu aşamada, İlçe Başkanı ve Yönetim Kurulu iki dereceli seçimle seçilmektedir. Bir sonraki aşamada, mahalle delegelerinin seçtikleri delegelerin seçtikleri İl yönetimi ve kurultay delegeleri vardır. İl Başkanı ve Yönetim Kurulu üç dereceli seçimle seçilmektedir. Bir sonraki aşamada, mahalle delegelerinin seçtikleri delegelerin seçtikleri delegelerin seçtikleri Merkez organları vardır. Genel Başkan ve Merkez Yürütme Kurulu dört dereceli seçimle seçilmektedir.

Ülke düzeyinde demokrasinin kabul ettiği seçim sistemi çok farklıdır. T.B.M.M. tek dereceli seçimle doğrudan seçmenler tarafından seçilmektedir. Demokrasi ile yönetilen Cumhuriyetlerin büyük çoğunluğunda, Yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanı da seçmen tarafından tek dereceli seçimle doğrudan seçilirler. Çok dereceli seçim sistemi, demokratik rejimlerde raslanmayan bir yöntemdir.

Parti içinde bu delege sistemini devam ettirmek için hiç bir neden kalmamıştır. Geçmişte belki ulaşım olanaklarının zorluğundan, haberleşme ağının olmamasından söz ederek parti içinde tek dereceli seçim sistemine karşı çıkmamanın makul bir tarafı olabilirdi. Ama, 1991 yılı Türkiye'sinde bu bahanelerin tutar yeri kalmamıştır.

Tüzükte yapılacak değişiklik hem son derece basittir; hem de parti içi örgütlenme ve katılım açısından devrim sayılabilecek etkileri olacaktır. Parti tüzüğünün öngördüğü zamanlarda, en küçük parti örgütlenme biriminde kurulacak sandıklara, aynen ülke seçimlerinde olduğu gibi, parti üyeleri gelerek oy atarlar ve tüm parti organlarını doğrudan seçerler. Türkiye'de bunun neden mümkün olmayacağını açıklamak hiç bir şekilde mümkün değildir. Olsa olsa, mevcut parti ağaları tek dereceli seçim sistemine tepki göstereceklerdir. Çünkü, delege düzeninin bozulması, onların yıllarca uğraşarak kurdukları çıkar ağını bozacak, parti üyelerinin partilerine sahip çıkmasına olanak tanıyarak onların parti üstünde kurdukları egemenliği sarsacaktır.

Siyaseti tekrar saygı duyulan bir meslek haline getirmek SHP'nin önündeki en önemli görevlerden biridir. Sosyal demokrat partinin güçlü bir sivil toplum kurumu olması, parti örgütünün parti üyelerini yansıtmaması, seçmenin korkmadan partisine üye olması, hepsi parti içi seçimlerde bu devrimin gerçekleştirilmesine bağlıdır.

PARTİ İÇİNDE NİSBE TEMSİL SİSTEMİ

Ancak, ilk aşamada, mevcut çok dereceli seçim sistemi içinde kalıncaksa bile mutlaka İlçe, İl ve Genel Merkez, parti yönetim kurullarının seçiminde "nisbi temsil" sistemine gidilmelidir.

Parti içinde birden fazla listenin çıkması ve bunların kongrelerde aldıkları oy sayısı ile orantılı şekilde parti organlarında temsil edilmeleri Batı Sosyal Demokrat partilerinde yaygın uygulaması olan bir yöntemdir. Bu şekilde farklı fikir hareketlerinin parti içinde beraberce varolmalarına imkan tanınır. Bir fikir hareketi için parti organlarında ya mutlak hakimiyet yada hiç olmama gibi anti-demokratik bir

yapıya izin veren "çoğunluk sistemi" bu nedenle kullanılmaz.

Nisbi temsil sistemi zaten ülke seçimlerinde kullanıldığına göre, siyasi kültürümüze yerleşmiştir. Teknik düzeydeki sorunların çözülmesi için gerekli uzmanlık da vardır. Bütün sorun, örgütü canlandıracak, üyelerin gücünü arttıracak bu sistemin uygulanması için parti yönetiminin gerekli iradeye sahip olmasıdır.

Nisbi temsil sistemi özellikle ilçe ve il düzeyindeki seçimlerde görülen hukuki-ahlaki sorunların önemli bir bölümünü çözecektir. Farklı fikir yada kişilik hizipleri yönetimde temsil edileceklerine göre, tasfiye korkuları ve bunun getirdiği sertlikler azalacaktır.

SHP içinde ciddi bir reform hareketine soyunan yönetici kadronun programına mutlaka parti içi seçimlerde nisbi temsil ilkesini getirmesi gerektiği kanısındayım.

SEÇİLMİŞ ORGANIN DOKUNULMAZLIĞI

Son dönemde SHP örgütünü ve parti ile yakından ilgili kamuoyunu en çok yaralayan uygulamaların başında, parti içinde seçimle belirlenen ilçe ve il kurullarının kendisi de seçilerek gelmiş Genel Merkez organları tarafından görevden alınması gelmektedir. Bu durumda, seçim kazanmış yerel yöneticiler Genel Merkez tarafından atanan seçim kazanmamış yöneticilerle yer değiştirmektedir. Ayrıca, örneğin yeni ilçe ve illerin kurulmasında görüldüğü gibi, normal olarak yöneticilerini seçimle getirebilecek yerel birimlere sistematik olarak atama ile yönetici tayin edilmektedir. Bu uygulamalara genelde tüzük izin vermektedir. Ancak, atama halinde Tüzüğün emrettiği sürelerde seçim yapılması gerekirken, sık sık bu sürelerin büyük ölçüde aşıldığına, yani tüzüğün ihlal edildiğine raslanmaktadır.

Demokrasinin en hassas olduğu konulardan biri, seçimle gelinen bir görevden seçim dışı yöntemlerle gidilmesinin düzünlenmesidir. Dikkat edilirse, bütün demokratik rejimler bu hassas konuyu çok dikkatle ele alırlar ve "seçimle gelen seçimle gider" ilkesini soyut bir slogandan çıkartıp hayata geçirecek tedbirleri getirirler. İster Belediye Başkanının Merkezi hükümet tarafından görevden alınması olsun, ister Hükümetin örneğin Silahlı Kuvvetler tarafından devrilmesi, ister bir parti organının daha üst bir parti organı tarafından işten el çektirilmesi, şu yada bu şekilde seçimle gelen bir yöneticinin seçim dışı yöntemlerle görevden alınmasını çok müstesna şartlarda kabul ederler. Bu müstesna şartlarda bile, değerlendirmeyi yapacak olan kurumun siyasi çatışmalara taraf olmamasına büyük özen gösterilir. Örneğin, görevden alma hiç bir şekilde yürütmeye (idareye) verilmez, yargı organına bırakılır.

Çok açıktır ki, Türkiye'nin merkezîyetçi-bürokratik geleneği, her düzeyde seçimle gelenlere şüphe ile bakmış ve onların haklarını koruma yoluna gitmemiştir. Nitekim, bugün bile bir Belediye Başkanının sudan sebeplerle siyasi otoriteye doğrudan bağlı İçişleri Bakanlığınca idari bir kararla görevinden alınması mümkündür. Olsa olsa mağdur durumdaki görevden alınmış kişinin yargı yoluna

başvurması söz konusudur. Aynı mantık SHP içindeki uygulamalarda geçerlidir. Her üst makama, bir alt düzeydeki seçimle gelmiş yöneticiyi görevden alma ve yerine atadığı bir yönetici ile devam etme fırsatı ve imkanı verilmiş, bu yetki hiç tartışılmamış ve doğal karşılanmıştır.

Aynı mantığı, partinin çeşitli seçimlerde göstereceği adayların seçimine uygulayabiliriz. Demokratik ilkeler, aday seçiminin o seçim bölgesindeki parti üyeleri (hatta bazı demokratik ülkelerde olduğu gibi partinin seçmenleri) tarafından yapılmasını gerektirir. Bu ilkedен sapma, sadece parti içinde değil, ülkede demokrasinin işleyişini büyük ölçüde yaralayacaktır. Halbuki, SHP'de bu konuda da uygulamanın karmakarışık olduğu görülmektedir. Üst organlar, bir bahane yaratıp parti üyesine, hadi en fazla tek dereceli seçimle gelen delegelere ait bir demokratik hakkı gaspetmekte ve partinin adaylarını merkezde belirlemeyi tercih etmektedirler. Böylece seçilmiş adayların yerini atanmış adaylar almaktadır.

Demokrasinin en temel ilkeleri ile çatışan bu durum doğallıkla parti içinde çok büyük suistimallere yol açan bir yetki dağılımı yaratmakta ve partiyi seçmen nezdinde en fazla yaralayan uygulamalara izin vermektedir. Mevcut durumu savunmak amacıyla getirilen savlar ise son derece ilginçtir: şu yada bu şekilde parti üyelerine güvensizliği, partinin (ve dolayısı ile toplumun) yukarıdan yönetilmesi ve denetlenmesi arzularını, velhasıl demokrasinin özü ile gelişen bir dizi özlem ve zafiyeti özetlemektedir.

Ancak ve ancak "aşağıdan yukarıya" örgütlenme modeli ile varolabilecek bir Sosyal Demokrat partinin, geçmişten kalan bu hatayı mutlaka düzeltilmesi şarttır. Bu amaçla, partide göreve aday olan kadrolar, bundan sonra hiç bir şekilde hiç bir örgütün bir üst makam tarafından görevden alınmayacağı kesinlikle vadedilmelidir. Ayrıca ilk Tüzük Kurultayında bu uygulamanın Tüzük'ten de kaldırılmasına olanak verecek değişikliğin hazırlanması gerekmektedir. Aynı şekilde, yerel ve milli seçimlerdeki parti adaylarının belirlenmesinde de tek yöntemin bütün üyelerin katılımı ile yapılacak seçimler olacağı ve hiç bir bahane ile bu temel ilkedен sapılmasına izin verilmeyeceği parti içi reform platformunun ana temalarından bir olmalıdır.

ÜYE HAKLARININ GÜÇLENDİRİLMESİ

Bugünkü parti örgüt modelinin hala en zayıf halkasını üyeler oluşturmaktadır. Pek çok ilçede, partiye üye kaydedilenler arasında şu yada bu şekilde sosyal demokratlıkla hiç bir ilişkisi olmayan, sadece ahbaplık, akrabalık yada memleketlilik gibi nedenlerle parti içindeki bir hizipi desteklemek üzere partiye alınmış kişiler çoktur. Bu olgu, sosyal demokrasiye gönül vermiş, hareketin ve partinin güçlenmesi için çalışmaya hazır esas kütleyi partiden soğutmaktadır. Partinin sağlıklı bir yapıya kavuşmasının temel aracı, parti üyeliği sisteminin köklü bir şekilde gözden geçirilerek çağın ihtiyaç ve imkanlarına uygun hale getirilmesidir.

Yapılacak reformların amacı bellidir: suni üye uygulamasını bitirmek ve üyelerin parti içi etkinliklere katılmasını sağlamak.

Birincisi, üyelerin izlenmesinde yaygın bilgisayar kullanımına gidilmelidir. Genel Merkezin yazdıracağı bir üyelik programı bütün İlçelere ve illere dağıtılabilir ve partide standart sağlanmış olur. Ayrıca, İlçe üyelik bilgileri ile, İlçe ve İl üyelik bilgileri ise Genel Merkezde disketler aracılığı ile kolayca aktarılabilirdiğinden, denetim kolaylaşır.

İkincisi, üyelerin parti içi seçimlere katılabilmelerini parti içi faaliyetlerde yer almalarına bağlamak gerekmektedir. Partinin eğitim seminerlerine, konferanslarına, açık oturumlarına, gezilerine, seçim kampanyalarına katılmayan bir üyenin parti içi seçimlerinde oy kullanma hakkı olamaz, olmamalıdır. Parti organlarını seçilmek veya partiden aday olabilmek için de aynı şartlar aranmalıdır.

Üçüncüsü, üyelik aidatı konusu yeniden ele alınmalıdır. Sosyal demokrat partilerin mali bağımsızlığı üyelerinin partiye yaptıkları katkılarla sağlanır. Halkın fakirliği gibi sudan nedenlerle aidatı düşük tutmak, ucuz bir popülizmdir. Üyeler gelirleri ile orantılı bir aidatı ödemeli, aidatını zamanında demeyen üyenin üyelik haklarını kullanması askıya alınmalıdır.

Dördüncüsü, her ilçe yönetiminin, il ve genel merkezden aldığı destekle üyelere eğitim faaliyetleri başlatmasıdır. Sosyal demokrat partiler, eğitim konusunu çok önemserler. Parti içi eğitim üyelerin ve üyeler aracılığı ile onların içinde yaşadıkları muhitin çağdaş fikirlerle tanışmalarına, demokrasinin kurallarını öğrenmelerine, toplumlarının temel sorunlarını düşünmelerine, velhasıl daha iyi bir sosyal demokrat ve daha iyi bir vatandaş olmalarına katkıda bulunur; partililerin biraraya gelerek birbirlerini daha iyi tanımalarını ve parti içi sorunları tartışmalarını sağlar.

Beşincisi, partinin Program, Tüzük gibi ana metinlerinin üst organlarda nihai kabulü yapılmadan önce, bütün ilçelerde üyelerin katılımı ile enine boyuna tartışılmasını sağlamak gerekir. Parti içi katılımın ve demokrasinin ana mekanizmalarından biri de budur. Sosyal demokrasi tüm toplumun "aşağıdan yukarıya" örgütlenmesini özgürlüğün ve eşitliğin önkoşulu olarak kabul eder. Kendi partilerinin program ve tüzüğünü dahi kendileri doğrudan tartışmayan, bunu bile "temsilcilerine" devreden üyelerden oluşan bir sosyal demokrat partinin iktidara gelse bile toplumsal dinamiği canlandırmasına imkan yoktur.

Altıncısı, üyelerin yönetime karşı haklarını koruyacakları mekanizmalar güçlendirilmeli, bunlara bir tür "Parti içi yargı" niteliği kazandırılmalıdır.

GENEL SEKRETERİN KURULTAY TARAFINDAN SEÇİLMESİ

Parti içinde tek dereceli seçimlere gidilmediği takdirde, hiç olmazsa gereksiz bazı kademeler kaldırılmalıdır. Mevcut yapıda sadece Genel Başkan Parti Kurultayı tarafından tek dereceli seçimle seçilmekte, partinin ikinci önemli yürütme organı olan Genel Sekreter (ve yardımcıları) Kurultayın seçtiği Parti Meclisinin seçtiği Merkez Yürütme Kurulu tarafından, yani iki dereceli seçimle gelmektedirler.

Bu durumun yarattığı temel sorun, aslında partinin bir anlama yasama organı mahiyetindeki Parti Meclisinin Genel Sekreteri denetlemesini imkansız hale

getirmesidir. Çünkü, tanım icabı, Genel Sekreter Parti Meclisinin içindeki çoğunluk grubunca seçilmekte, böylece Parti Meclisi fiiliyatta Genel Sekreterliğin denetlenmesinden ziyade onaylanması işlevini görmektedir.

Demokrasinin bir diğer ilkesi "kuvvetler ayrılığıdır". Ülkede yürütme ile yasama ve yargı arasında kuvvetler ayrılığını savunurken, parti içinde "kuvvetler birliği" uygulamak tutarsızlıktır. Nitekim, Türkiye de, tek parti rejiminde 1924 Anayasası ile "kuvvetler birliği" ilkesi ile yönetilmiş, ancak 1961 Anayasası ile beraber demokrasinin olmazsa olmaz ilkesi "kuvvetler ayrımı" devreye girmiştir.

Kuvvetler ayrımı ilkesi, Genel Sekreterin (ve yardımcılarının) Kurultay tarafından tek dereceli seçimle seçilmesini gerektirir. Yani, Olağan yada Olağanüstü Kurultay, Partinin iki üst yürütme organı olan Genel Başkan ve Genel Sekreteri doğrudan seçecektir. Parti Meclisi, Genel Başkan ve Genel Sekreter'in seçiminden sonra, gene Kurultay tarafından seçilecek ve kendi içinden Merkez Yürütme Kurulunu belirleyecektir. Doğallıkla, Genel Sekreter (ve yardımcıları) MYK'nın üyeleri olacaktır.

Genel Sekreterin Kurultay tarafından tek dereceli seçimle seçilmesi, ilaveten Parti Meclisinin kompozisyon ve yetkilerini yeniden ele almaya imkan verecektir. Örneğin, mevcut yapıda olduğu gibi, il başkanlarının ve partili belediye başkanlarının parti meclisine girememeleri ama milletvekillerinin girmeleri son derece yanlıştır. Genel Sekreterin tek dereceli seçimine paralel olarak il ve belediye başkanlarının da parti meclisine girmelerine imkan verilmeli, böylece güçlü, genel merkezdeki yürütmeden bağımsız ve örgütü temsil eden bir parti meclisi yapısı kurulmalı ve bu yapı MYK'na yansımalıdır.

GENEL BAŞKAN YARDIMCILIKLARI

Parti üst yönetimi açısından yapılabilecek bir diğer yenilik, Genel Başkanla beraber Kurultay tarafından seçilecek Genel Başkan Yardımcılıkları ihdas etmektir. Bunların asgari bir, azami üç olması düşünülebilir. Yardımcılar, Genel Başkan'ın partiyi dışarıya temsil etmesinde çok önemli bir işlev yapacaklardır. Dolayısı ile, kendi aralarında bir işbölümünden bile bahsedebiliriz.

Yardımcılardan biri kardeş sosyal demokrat partilerle ilişkilerden sorumlu olabilir. Sosyal demokrasiyi sağ hareketlerden ayırdeden özelliklerden biri de, Sosyal Demokrat partiler arasında çok güçlü bir dayanışma ve bu dayanışmayı destekleyen uluslararası kurumlar (Sosyalist Enternasyonal bunlardan biridir) olmasıdır. Partinin bütün bu kurumlarda temsil edilmesi, diğer partilerin üst yöneticileri ile yakın ilişkiler kurulması son derece önemlidir.

Bir diğer yardımcının ekonomik konularda sorumluluk alması mümkündür. Çağımızda hızla değişen ekonomik koşullar, gerek ekonomi, gerek işalemi düzeyinde çok sayıda konferans, panel, açık oturum gibi toplantıların hem ülkede hem de dışarıda izlenmesini zorunlu kılmaktadır. Bütün bu temasların sadece Genel Başkan tarafından götürülmesi mümkün değildir. SHP'nin geçmişte

uyguladığı gibi Genel Sekreterin bunları izlemesi ise yanlıştır çünkü Genel Sekreterin esas sorumluluğu örgüt işleridir.

Eğer varsa, üçüncü yardımcının da sendikalar, demokratik kütle örgütleri ve benzeri sivil toplum kurumları ile ilişkilerde sorumluluk alması önerilebilir.

Genel Başkan Yardımcılığı ihdas edilmesinin bir diğer yararı, Sosyal Demokrat harekete katkı yapmış ve yapmaya devam edecek ikincil liderlerin kamuoyuna tanıtılmasıdır. Sosyal demokrasiyi popülist hareketlerden ayırdeden ana özelliklerden biri parti ve hareketin kamuoyunda bir tek bireyle (liderle) özdeşleşmemesi, çok sayıda saygın siyasetçiden oluşan kadrolara sahip olmasıdır. Genel Başkan Yardımcılıkları bu açıdan da son derece yararlı olacaktır.

SONUÇ

Bugünkü sivil toplum karşıtı Anayasa, Siyasi Partiler Kanunu ve örgütlenme özgürlüğünü özünden zedeleyen diğer antidemokratik mevzuatla bile, SHP'nin daha demokratik ve katılımcı bir örgüt yapısı kurabilme yolunda atacağı çok önemli adımlar vardır. Bu adımlar için inisiyatifin sadece partinin üst kademelerinden gelmesini beklememeliyiz. Sıradan üyeler, üye olmasalar bile partiyi destekleyen kesimler, SHP'nin parti içi demokrasiyi yaşama geçirmesini temin edecek ve bir sivil toplum kurumu olarak Türkiye insanı ile organik bağlarını güçlendirecek reformları araştırmalı, tartışmalı ve parti üst yönetimine bu reformları devreye sokması için baskı yapmalıyız.

Önümüzdeki dönemde, gerek SHP ve gerek Türkiye demokratik sosyalist hareketi için, en hayati mücadele parti içi mekanizmalarda, parti içi demokraside, parti içi katılım süreçlerinde, parti içi ahlakta, parti içi eğitimde verilecektir. Seçmeni ve üyesi ile bütünleşmiş, emekçi kütlelerin ve aydınların en yetenekli ve ahlaklı kesimlerini sinesinde barındıran bir parti kuramadığımız sürece, bütün çabalarımız akıntıya karşı kürek çekmekten ibaret kalacaktır.

Sosyal demokrat hareketin ilerici ve dinamik kadrolarını sivil toplumcu bir parti örgütlenme modeli çevresinde işbirliğine çağırıyorum.

Üçüncü Bölüm

PARTİ-İÇİ EĞİTİM VE ÖRGÜTLENME

EĞİTİMİN ÖNEMİ

Biri size hiç tanımadığınız bir partiyi gösterse ve "bak bakalım, şu parti sosyal demokrat bir parti mi?" diye sorsa, ilk aklınıza gelen sosyal demokratlık kıstası ne olurdu? Benim, hem saptanması çok kolay hem de sonucu çok kesin bir kıstasım var. Parti-içi eğitim kurum ve mekanizmalarına bakardım. Bunlar, bütün parti üye ve yöneticilerine sürekli eğitim veren, eğitim sürecini parti-içi demokrasi anlayışının yaşama geçirildiği alan olarak gören niteliklere sahipse, başka hiç bir şeye bakmadan o parti sosyal demokrat derdim. Değilse, o zaman da bu parti bence sosyal demokrat parti olamaz der geçerdim.

Dikkat edilirse, eğitimin kurum ve mekanizmalarına bakmaktan söz ettim, programlarına değil. Bu yazımda, sosyal demokrat bir partinin varolmasında bu kadar önemli gördüğüm parti-içi eğitim sorununu ve bunun örgütlenme ilke, kural ve yöntemleri ile bağlantılarını araştırmaya çalışacağım. Türkiye'de sosyal demokrat hareket açısından önümüzdeki dönemde hayati belirleyiciliğe sahip etkenlerden biri SHP'nin eğitim olayına nasıl yaklaşacağıdır.

Nitekim, 29 Ekim Olağanüstü Kurultay'ında oluşan yeni MYK, örgütle ilgili çalışmalarında parti-içi eğitime öncelik vermiştir. Önümüzdeki günlerde, Genel Sekreterliğin önce üst düzeyde bir eğitim programını başlatması, bilahare daha genel eğitim politikaları tesbit ederek bütün parti örgütlerinin bu politikalar çerçevesinde parti üye ve yöneticilerine eğitim vermesine yönelmesi beklenmektedir.

Parti-içi eğitim kurum ve mekanizmalarına bakış açısı, siyasi hareketlerin temel özelliklerini ortaya çıkarır. Muhafazakar-liberal partiler için böyle bir soru mevcut değildir. Çünkü, bunlar düzenin partileridir ve düzen içinde organik olarak yer alan seçkinlerin ve iktidar odaklarının temsilcisidirler. Hareketin amaçladığı toplum zaten bugün varolandır. Öyle kimsenin siyasete katılımını filan talep etmezler. Demek ki, parti teşkilatı da bu iktidar sahiplerini ve seçkinleri barındıran bir çatıdır. Onların eğitime ihtiyacı yoktur, eğitilmesi gereken başka bir kimse de yoktur. O kadar. Herhangi bir parti-içi eğitim programı uygulayan muhafazakar-liberal parti düşünülemez.

Sosyal demokrat partiler ise, iktidara geldiklerinde tüm toplum düzeyinde kuracakları demokratik yapının bir örneğini daha iktidara gelmeden parti-içi işleyişlerde yaşama geçirmek zorunda olduklarını bilirler. Statükonun partisi olmamak, tam tersine bugünden çok farklı bir geleceğin temsilcisi olmak, sosyal

demokrat harekete önemli görev ve sorumluluklar yükler. Bunun başında, önce partililerden hareketle, yarının toplumsal bilince sahip ve demokrasinin kendisine verdiği hakları kullanabilen vatandaşlarının yaratılması gelir. Amacın, özellikle sistem tarafından itilen, bilgi düzeyi asgaride tutulan emekçi kütelerin demokrasiyi öğrenmeleri ve böylece siyasete aktif bir güç olarak katılabilmeleri olması, sosyal demokrat eğitim anlayışını diğer sol hareketlerin yaklaşımlarından da köklü biçimde ayırır.

Çünkü, sosyal demokrat partinin parti-içi eğitim kurumlarının hedefi, parti üye ve yöneticilerinin sosyal demokrat ideolojiyi iyi bilmeleri ile sınırlanmamıştır. Böyle bir sınırlama, partilileri üst yönetimin araçları gibi gören, eninde sonunda parti-içi demokrasiyi öldüren bir merkezîyetçiliğe tekabül eder. Eğitim sürecini "bilenlerden bilmeyenlere" giden tek yönlü bir propaganda ve beyin yıkama aracı şeklinde ele alan "bilimci" görüşlere sosyal demokrat hareket içinde yer yoktur.

Sosyal demokratlar için parti-içi eğitim, öncelikle bireye demokratik kişilik kazandırma, demokratik hakları kullanmaya alıştırmaya, demokrasinin içerdiği sorumlulukları öğrenme ve özümseme, velhasıl iyi bir demokrat ve iyi bir vatandaş olma olanağını sağlayan başlıbaşına bir hedeftir. Bir araç değildir. Demokrasiye kayıtsız şartsız inanmış sosyal demokratlar için, parti-içi dinamizm ve canlılık, hareketi başarıya götürecektir liderlerin bizzat çalışan kütlenin içinden çıkıp sivrilmesinin önkoşuludur.

DEMOKRATİ NASIL ÖĞRENİLİR?

Evett; başlangıç sorumuz bu olmalı: demokrasi nasıl öğrenilir?

Yorgun bir günün ardından, evinde bir sürü sorun onu beklerken partisine gelip katkıda bulunmaya çalışan sıradan emekçiye soyut metinler üstünde ders vererek demokrasiyi öğretebilir miyiz? Tabiki hayır. Bu yöntem seçkinci aydınların eğitim anlayışını yansıtır. Hem "bilmeyenlere" ders vererek kendilerini tatmin ederler, hem de bilen-bilmeyen ayırımını sürdürerek (hatta güçlendirerek) kendi imtiyazlarını korumuş olurlar.

Demokrasi uygulayarak, demokratik süreçlerin içinde yer alarak öğrenilir. Bunun başka yolu yoktur. Çünkü, demokrasi, iktisat gibi, hukuk gibi, şehircilik gibi, teknik bir konu, teknik bir uzmanlık alanı değildir. Kavramın özü, uzmanlık ve bilgi düzeyleri ne kadar farklı olsa, bütün insanların (vatandaşların) siyaseten eşit oldukları temel postülası üstüne inşa edilmiştir. Profesörle hademesini, generale neferini, patronla işçisini, genel başkanla sıradan üyeyi siyasi kararlarda birer oy sahibi yaparak eşitleyen bu süreci bir tekniğe, bir uzmanlık alanına indirgemek mümkün değildir. O halde, demokrasinin eğitimi de teknik konuların eğitimi gibi, örneğin bir üniversite programı gibi olamaz. Demokrasinin eğitiminde herkes öğrenci, herkes öğretmendir.

Bu mantık çerçevesinde, parti-içi eğitim kurumlarının işlevleri şu şekilde özetlenebilir:

- i. parti-içinde varolan demokratik mekanizma ve olanakların üyelere tanıtılması,
- ii. üyelerin bunları kullanmaya teşvik edilmesi,
- iii. demokraside mündemîç bireysel sorumluluk ve ahlak kurallarının açıklanması,
- iv. hoşgörü ve uzlaşma gibi temel demokratik davranış kalıplarının pratik içinde geliştirilmesi,
- v. demokrasiyi zenginleştirecek yeni yöntem ve çözümlerin aranması,
- vi. parti deneyiminden hareketle ülke düzeyinde demokratik davranış kalıplarının belirlenmesi.

Böylece, partililer bir taraftan fiilen uygulamasını yaptıkları konularda, aynı zamanda hem teorik bilgi sahibi olurlar, hem de teorik bilgiye kendi deneyimlerinden hareketle katkıda bulunabilirler. Sol literatürde sık sık sözü edilen teori-pratik birliğinin fevkalade bir örneği yaşama geçirilir.

Demokrasi eğitimi, parti-içi demokrasinin tüm sorunlarının üyeler tarafından tartışılması ile başlamalıdır. Doğallıkla, parti-içi demokrasinin işlerlik kazanmasını arzulamayanlar, demokraside kendi seçkinci imtiyazlarının sonunu görenler bu anlayışa bütün güçleri ile karşı çıkacaklar, parti-içi demokrasi eğitimini kuru seminerlere, sanki bir tekniğin öğretilmesine indirgeyip göstermelik düzeyde tutmaya çalışacaklardır. Türkiye solunda seçkinci ve antidemokratik kalıntıların güçlü olması, SHP merkez yönetiminin de bu yolu seçme ihtimalini gündeme getirmektedir.

Türkiye'de demokratik kurum ve geleneklerin az gelişmişliği SHP'nin işini zorlaştırıyor. Ancak, demokrasi eğitiminin SHP ve Türkiye açısından önemini de arttırıyor. Demokrasi kavramının soyut bir şekilcilikten kurtulup parti-içi pratiğinin zengin içeriğinde sınanması ve somutlaşması, tek-parti dönemi ideolojik şartlanmalarının Türkiye toplumcu düşüncesinden silinmesine olanak tanıyacaktır. Böylece, tek-parti rejimi, 27 Mayıs darbesi, ocak-bucakların kaldırılması gibi partide halen büyük bir kavram kargaşası yaratan konularda sosyal demokrat ideoloji ile tutarlı bir netliğe ulaşmak kolaylaşacaktır. En önemlisi, "bizim halk cahildir, demokrasiye geçişte bunun göz önünde tutulması gerekir" türünden seçkinci safsatalara bir son verilebilecektir.

İDEOLOJİYİ KİM ÜRETİR?

Benzer bir sorun partinin ideolojisi için söz konusudur. Sosyal demokrat partinin toplumda ve dünyada olup biten olaylar karşısındaki tavrı ideolojisi tarafından belirlenir. Parti programı genelde bu ideolojiyi özetler ve yansıtır. Peki ama, bu ideolojiyi, bu programı kim ve nasıl üretecektir?

Gene parti-içi eğitim devreye giriyor. İlk aşamada, Türkiye'de de, dünyanın geri kalan yörelerinde de, sosyal demokrat hareket az sayıda iyi eğitim görmüş entellektüelin inisiyatifini ile üretilmiş metinlerden yola çıkmak zorunda kalmıştır.

Ancak, başarılı demokratik sol hareketler bu noktada durmamışlar, süratle parti tabanının ideolojik üretimde aktif bir rol almasını temin edecek mekanizmaları devreye sokmuşlardır. Yukarıda kısaca ülkemizin gelişmişlik düzeyinin yarattığı ek sorunlara değindim. Geçmişte parti ideoloji ve programının seçkin bir aydın azınlık tarafından belirlenmiş olmasını şu yada bu şekilde doğrulayabiliriz. Ama, artık bugün ve yarın için söz konusu seçkinliğin süregelmesini hiç bir şekilde doğrulamamız mümkün değildir. Sıradan üyelerin ve alt kademe örgüt yöneticilerinin ideoloji ve program üretimde aktif yer almaları, önümüzdeki dönemde SHP'nin gerçek bir çağdaş sosyal demokrat partiye dönüşmesinin temel koşuludur.

Sorun, yukarıda kısaca değinilen demokrasi eğitimi ile paralellik gösterir. Yani, teknik boyutu son derece kısıtlı olduğundan, uzmanların katkısı da ancak dolaylı olabilir. Siyasi içeriğinin zenginliği nedeniyle, ağırlık siyasi düzeyde, siyasetin kendisindedir. Sadece sosyal demokrat partiler için değil, adeta tüm partiler için bu böyledir. Örneğin Amerikan sağında bu yüzyılın en önemli dönüşümlerinden birini gerçekleştiren Ronald Reagan neticede bir sinema aktörüydü. Türkiye de demokratik sosyalizmin kuruluş dönemi lideri Bülent Ecevit üniversite mezunu bile değildi. Örnekleri arttırmak mümkündür. Hepsini aynı noktaya işaret eder: demokratik yapılarda, bir siyasi ideolojiyi hiç bir şekilde iktisat, hukuk, sosyoloji, vs. uzmanlık alanlarının birine yada onların toplamına indirgeyemeyiz. İdeoloji o uzmanlık alanlarının toplamının üstündedir; o toplumun kendisini ve dünyayı anlama ve algılama biçimidir. O nedenle de, başarılı ideolojiler uzmanlar tarafından değil, toplum ve toplumun siyasi temsilcileri tarafından üretilir. Özellikle sosyal demokrat partinin ideolojisi açısından yukarıda söylenenlerin önemi sanıyorum ki çok açıktır.

Demek ki, parti-içi eğitim süreci, SHP'nin ideolojik üretiminin temel araçlarından biri olarak düşünülmalıdır. Bunu, yukarıda birkaç kez belirttiğimiz gibi, bilenlerden bilmeyenlere giden bir yol olarak ele alamayız. Tam tersine, gerek yerel yöneticilerin ve gerek sıradan üyelerin sosyal demokrasiden anladıklarının ve beklediklerinin ifadesini bulacağı bir sürecin başlatılmasının aracı haline getirmeliyiz.

Somutlaştırsak, SHP'nin önündeki siyasi gündemin ilk sırasında Parti Programının yenilenmesi vardır. Bu yenilenme, ilçe örgütlerinden itibaren her kademe de yoğun bir program tartışması açılmasını gerektirmektedir. Parti-içi eğitim kurumları, söz konusu tartışmanın ana odağını oluşturabilirler. Eğitim malzemesini hazırlayan Genel Sekreter Yardımcısı şeklinde bir üst yönetim birimi yada TÜSES gibi bir bağımsız kuruluş olabilir. Ancak, yenilik önerileri bir eğitim metni şekline dönüştürülünce, partinin bütün kademelerinde ayrıntılı bir şekilde tartışılması, programın Türkiye sosyal demokrat hareketinin tarihinde ilk kez aşağıdan yukarı oluşumuna izin verecektir.

Parti-içi eğitim kurum ve mekanizmalarının SHP'nin ideolojisinin ve programlarının demokratik ve katılımcı bir çerçevede üretilmesine katkı yapacak şekilde düzenlenmesi bu nedenlerle hayati öneme sahiptir.

SIYASETÇİ NASIL YETİŞİR?

Sosyal demokrat partileri sağ partilerden ayırdeden bir diğer özellik, bunların büyük kütlelerin içinden çıkacak ve onları temsil edecek siyasi kadroların yetiştikleri siyasi örgütler olmalarıdır. Sağ partiler toplumdaki ekonomik yada diğer güç odaklarını temsil ederler ve sağ siyasetçiler bu güç odaklarının seçkinleri arasından sivrilir, elenerek yükselir. Sosyal demokrasinin durumu çok farklıdır. Temsil ettiği kütle, kapitalizmin ürettiği bozuk servet ve gelir dağılımının alt kademesini oluşturan, iyi ve kaliteli eğitime ulaşabilme olanaklarını sınırlı bir kütledir. Partinin görevi, kapitalizmin fırsat eşitliği tanımadığı bu kütle için yetenekli insanları bulup onları siyasetçi olarak yetiştirmek ve onların kendi insanlarını kapitalizmin cenderesinden kurtarmalarına olanak hazırlamaktır.

Demek ki, SHP'nin örgütsel demokrasi arayışı sadece soyut bir hedef yada idealist bir demokrasi sevgisi olarak görülmemelidir. Parti-içi demokrasi, ve bu demokratik mekanizmanın üstüne inşa edileceği parti-içi eğitim kurumları, Türkiye'de siyasetin altyapısını değiştirecek bir yeniliğin müjdesidir: büyük kütle için kendi içinden çıkan siyasetçi ve liderlerin sosyal demokrat harekete damgasını vurması.

Bu noktada, CHP'nin seçkinliğin geleneği ile aradaki kökten farkı tekrar tekrar vurgulamalıyız. CHP geleneği, büyük ölçüde bürokrasiden transferlerle ülkeyi yönetmek eğilimindedir. Jakoben gelenek içinde 1923-50 arasında tek parti rejimi ile ülkeyi yönetmiş bir anlayışın lider ve siyasetçi adaylarını kendisini destekleyen bürokratlarda ve aydınlarda görmesi olağan karşılanabilir. Nitekim, bu aydınlardan bir bölümü, CHP'nin 1970'lerdeki dönüşümünde ve Ecevit hareketinde son derece önemli roller oynamışlardır. Ancak, CHP'nin sosyal demokrat bir partiye dönüşme süreci için kabul edilebilen bu durum, artık olgun bir sosyal demokrat parti olma zorundaki SHP için hiç bir şekilde doğrulanamaz.

Buna rağmen, kısmen miras alınan CHP geleneği, kısmen de 12 Eylül rejiminin zor şartları, SHP'nin yakın geçmişte büyük kütleden lider yetiştirme mekanizmalarını devreye sokmasını engellemiştir. Halen parti üst yönetiminde çok net bir şekilde bürokrasi kökenlilerin ağırlığı görülmektedir. Türk siyaset hayatının, özellikle de CHP geleneğinin etkilerini taşıyan sosyal demokrat hareketin en önemli sorunlarından biri olduğu için, bu konuyu biraz açmak istiyorum.

Demokrasinin kuruluş yıllarından itibaren, siyaset ve uzmanlar arasındaki ilişkinin niteliği tartışma konusu olmuştur. Daha önce de belirttiğimiz gibi, demokrasi, bütün insanların siyaset önünde eşit olduklarını varsayar ve bu ilkeyi, başka hiç bir özelliklerine bakmadan her vatandaşa bir oy vererek fiilen uygulamaya sokar. Bu durumda, uzmanlık alanları ekonomi, siyaset ilmi, sosyoloji ve hatta hukuk gibi toplumsal bilimler olan aydınların, siyasi süreçlerdeki tüm imtiyazları ortadan kalkacaktır. Bu kişiler, siyaset adamlarının yanında danışmanlık yapabilirler; hatta parti-içinde yada hükümette teknik vasıflarından yararlanılmasına olanak veren görevler yüklenebilirler. Ancak, demokrasinin temel kuralının siyasetin siyasetçilere ait olduğu unutulmadan.

Gelişmiş Batı demokrasilerine bir göz atmak, ve onların deneyimleri ile Türkiye'yi karşılaştırmak, konunun somutlaşması için yeterli olacaktır. Bütün Batı sosyal demokrat partilerinde, partinin her düzeydeki siyasi kadroları içinde işçi kökenlilerin büyük ağırlığı vardır. En iyi bilinen örneği W.Brandt olan bu önemli sosyal demokrat geleneğin kendiliğinden oluşmadığını özellikle belirtmeliyiz. Sosyal demokrat hareketin kuruluş yıllarından itibaren, partiler işçi sınıfının siyasette işçi sınıfı kökenli siyaset kadroları tarafından temsil edilmesini kendilerine temel hedef olarak almışlar, ve bunda başarılı olmuşlardır. O kadar ki, muhafazakar ve sağ partiler bu olgudan etkilenmiş, büyük halk kütlelerine daha yakın duracak halk kökenli liderler aramışlardır. Reagan bir aktördü; Thatcher bakkal kızı; Major ise liseden ayrılmadığı. Eğer bugün Batı toplumları aristokrat ve burjuva kökenli seçkinlerin siyasetteki tekeli kırılmayı becermiş, siyasetin önemli bir toplumsal mobilite aracı olmasını sağlamışsa, şüphesiz bunu sosyal demokrat partilerin bilinçli politikalarına borçludurlar.

Türkiye'de aynı evrimin SHP'nin öncülüğünde gerçekleşmesi gerekmektedir. Yani, önümüzdeki dönemde SHP bürokratik seçkincilik eğilimlerini tersyüz etmelidir. Bu ise ancak ve ancak parti içi eğitim mekanizmalarının bu yazıda açıkladığımız şekilde işlemesi ile mümkün olabilecektir.

SİYASİ AHLAK NASIL OLUŞUR?

Parti-içi eğitimin Türkiye ve SHP açısından çok önemli olduğu bir diğer alan, parti içi mücadelelerde tarafların kullandıkları yöntemlerin ahlaki çerçevesinin çizilmesidir. Ne yazık ki, CHP'den alınan mirasın 12 Eylül rejimi ile bütünleştiği süreçte, herkesin utanç duyacağı uygulamalar SHP içinde sıradan olaylar haline gelmiştir. Partinin yaşamakta olduğu ahlak bunalımının kökeninde ise Türkiye'de siyasi partilerin büyük kütlelerden kopuk örgütler haline dönüşmeleri yatmaktadır.

Türkiye'de siyasi partilerin halkın doğrudan katılım ve denetimine kapatılmaları arayışı yeni, yani 12 Eylül rejimine özgü değildir. 27 Mayıs'ın ürettiği 1961 Anayasası Türk siyasi hayatına en büyük hasarı yapacak kısıtlamaların öncüsüdür. 1950'li yıllarda Türkiye'nin yaşadığı yoğun politikleşmenin büyük ölçüde Demokrat Partiye kanalize olması, sivil-asker bürokrat kesimi CHP'ye rakip partilerin büyük kütle nezdindeki örgütlenme olanaklarını engelleme arayışlarına itmişti. Bulunan çözüm, siyasi partilerin İlçe'den ufak idari birimlerde örgüt kurmalarını yasaklamak oldu. Böylece, 1946 yılında çok partili rejime geçişle birlikte büyük canlılık yaşayan Ocak ve Bucak teşkilatları kapatıldı.

Masumane gibi duran bu küçük karar, aslında siyasi partileri sivil toplum örgütleri olmaktan çıkarmayı, yani onları siyasi toplumun ve böylece merkez bürokrasisinin denetiminde tutmayı amaçlıyordu. 1960'lardan başlayarak Türk siyaset hayatının toplumdan kopmaya başlaması, paralelinde parti içi siyaset yaşamında hızlanan bir ahlak bunalımının belirmesi, giderek seçmen-teşkilat/teşkilat-yönetici/yönetici-lider arasında köprülerin atılması, hep ocak-bucak

yasaklarının sonucudur. Bir kere parti ile seçmen kütlesi arasındaki organik bağ kopunca, parti-içi iktidar mücadelesi hızla küçük azınlıkların eline geçmiş ve yozlaşmıştır. Herşeyin iktidar için mübah kabul edildiği bir kördüğüşü parti içi demokrasinin yerine geçmiştir.

Nedir bugün gelinen nokta? Parti üyelerinin önemli bir bölümü naylon üyelerdir ve tüm partililer bunu bilmektedir. Halbuki, partiye gönül vermiş pek çok insan hizip hesapları ile yeri ve sırası geldiğinde üyelikten silinmektedir. Parti içi seçimlerde sandık çalmak, üyelere duyuru göndermemek, sahte oy kullanmak yaygındır. Bunu yapanlar utanmazlar, hatta yanlış bir iş yaptıkları kanısında değillerdir. Daha yukarı çıkarsak, üst parti örgütleri seçimle gelmiş alt örgütleri görevden almaktan ve yerlerine kendi adamlarını atamaktan çekinmezler. Tüzük maddeleri kolayca çiğnenir ve atama ile gelen yönetimler üyelik ve delege operasyonunu tamamlayıncaya kadar, icabında aylarca görevde tutulurlar. Önseçimlerin bütün partililerin katılacağı bir şekilde yapılması gerekirken, merkez yoklamasına gidilebilir. Bu listeyi uzatabiliriz. Bütün partililer, parti içinde ahlakın ve hukukun değil, sahtekarlığın ve zorbalığın hüküm sürdüğünü pekala bilmektedirler.

Parti içinde siyaset anlayışı iktidara gelmek için bütün araçları geçerli sayan bir partiye sosyal demokrat denebilir mi? Bu partiye vatandaşın iktidarı emanet etmesi beklenebilir mi? Eğer seçimleri şu yada bu şekilde kazansa bile, bu tür davranışlara alışmış bir kadro Türkiye'nin ihtiyacı olan cesur reformları gerçekleştirebilir mi? Bu ahlak anlayışının yaygın olduğu bir partide fikir tartışması olabilir mi? Tabiki hayır, hayır, hayır...

Demek ki, parti-içi eğitimin temel hedeflerinden birisi de, partide sıradan üyesinden genel başkanına, ahlaklı bir siyaset yapma anlayışının hakim kılınmasıdır.

Öncelikle, sıradan üyelerden başlayarak tüm parti görevlilerine parti tüzüğü tüm ayrıntıları ile öğretilmeli, kendilerini üstlerindeki diğer görevlilerin hukuk-dışı davranışlarından nasıl koruyacakları açıklanmalıdır. Özellikle, parti-içindeki hukukun koruyucusu olması gereken disiplin kurullarına nasıl müracaat edileceği, kararlara nasıl itiraz edileceği, seçimlerde oy kullanırken nelere dikkat edileceği konularında partililerin eğitilmesi sağlanmalıdır. Doğallıkla, bu süreç içinde, yukarıda açıkladığımız şekilde, partililer mevcut kurumların daha iyi işlemesi için öneriler getirecekler, bu kurumları sahipleneceklerdir.

Ayrıca, eğitim toplantılarında sıradan üyeler bildikleri hukuk dışı davranışları açığa çıkartma fırsatına kavuşacaklardır. Böylece, eğitim toplantıları bir anlama partinin ahlaki forumu niteliğine kavuşacak ve bu tür davranışlara gidebilecek partililer için önemli bir caydırıcı etki yapabilecektir.

BAZI SOMUT ÖNERİLER

Sanıyorum ki, yukarıda yazılanlar parti-içi eğitim kurum ve mekanizmalarından neler beklememiz gerektiğini yeterince açık seçik hale

getirmektedir. Ancak, bu yazıdaki amacımız, ayrıntılı bir eğitim programı hazırlamak olmadığından, daha çok eğitimin ilkeleri ve hedefleri üstünde durduk. Bunun dışında, kısa dönemde partinin dışı yönelik siyasi mücadele gücünü arttırmayı hedefleyen pek çok etkinliğin eğitim programı içine alınması mümkündür. Aşağıda bunlardan önemli gördüklerimi kısaca belirtmek istiyorum.

Bilgisayar kullanımı. Yeniliklerin savunucusu bir partinin, çağdaş teknolojiye uyum sağlamakta topluma öncü olması gerekir. Bu bakıma, SHP'nin artık evlere giren bilgisayar teknolojisini partilisine maletmesi zorunludur. Üye dosyalarının bilgisayarla tutulması, postalamanın bilgisayarla yapılması, ilçe, il ve genel merkez yönetimleri arasında bilgi akımının bilgisayarla yapılması hem etkinlik hem de maliyet açısından büyük avantajlar sağlayabilecektir. Bu amaçla, genel merkezin standart yazılımlar üretmesi ve bunlara yerel örgütlere dağıtması örgütler arası bilgi akımını rahatlatacaktır. Bilahare, örgütlerde bilgisayar kullanımı üstüne seminerler düzenlenir ve en ülkenin en ücra köşesinde bile SHP'nin modern teknolojisi kullanması sağlanabilir.

Kaynak yaratma. Batı siyasi partilerinde gerek partinin olağan faaliyetleri gerekse seçim etkinlikleri için seçmenden ve halktan para toplama başlıbaşına bir sanat haline getirilmiştir. Bu amaçla son derece modern teknikler kullanılmakta, mümkün olduğu kadar çok sayıda insanın partiye maddi katkıda bulunması sağlanmaktadır. Türkiye'nin büyük kentlerinde dahi bu yönde en küçük bir bilinç mevcut değildir. Kullanılan yöntemler eskimiştir, etkinlikleri sınırlıdır. Genel merkez, icabında Batı ülkelerinde bir yada daha fazla uzman getirerek bu konuda temel metinleri ve partili uzmanları oluşturmalıdır. Bilahare, bu uzmanlar bütün illerde eğitim seminerleri yaparak parti teşkilatının çağdaş kaynak yaratma yöntemlerini öğrenme ve benimsemelerini sağlayabilir.

Kampanya yönetimi. Son 20 yılda, bilgisayarların ve televizyonun devreye girmesi ile, siyasi propaganda ve kampanya yöntemleri de çok değişmiştir. Artık büyük kitle mitinglerinin yerini daha küçük topluluklar, basın ve televizyon reklamları, doğrudan posta yolu ile ulaşma gibi araçlar almaktadır. Bu konularda Amerikayı yeniden keşfetmeye uğraşmak yanlıştır. Aynen kaynak yaratma için olduğu gibi, dışarıdan uzman yada doküman getirerek, genel merkezin öncü olması ve tüm örgütü eğiterek bilgilendirmesi partinin seçimlerdeki etkinliğine çok olumlu katkı yapacaktır.

Yukarıdaki üç alana başkalarını eklemek mümkündür: gençlik örgütleri ile ilişkiler; sendikalarla ilişkiler; tüketici örgütleri ile ilişkiler; çevre örgütleri ile ilişkiler; yerel idare-parti örgütü ilişkileri; vs.vs. Bütün bu konularda genel merkezin batı ülkeleri deneyimlerini de yansıtabilecek şekilde eğitim seminerleri hazırlaması ve il ve ilçe örgütlerinde yöneticileri ve aktif üyeleri eğitmesi partinin toplumsal etkinliğini arttıracak, hababam usulu partililikten çağdaş bir partiye dönüşümü kolaylaştıracaktır.

SONUÇ

Parti-içi eğitim, bir sosyal demokrat partinin can damarıdır. Seçmenin partisi ile bütünleşebilmesinin, üyenin seçimle gelen organları denetleyebilmesinin ve parti ideolojisinin üretimine katılabilmesinin, il ve ilçe yöneticilerinin çağdaş siyaset yöntemlerini uygulayabilmesinin, parti-içi demokrasinin bütün kuralları ile işleyebilmesinin, ve nihayet yerel yada milli düzeyde partinin iktidarda başarılı olabilmesinin önkoşulu, etkin işleyen eğitim kurum ve mekanizmalarıdır.

Parti içindeki görev ve sorumlulukları ne olursa olsun, tüm SHP'lilerin demokratik eğitim ilkelerinin yaşama geçirilmesini Genel Merkezden talep etmeleri, eğitim programlarını desteklemeleri, hatalarının düzeltilmesine yardımcı olmaları gerekmektedir. SHP'nin çağdaş bir sosyal demokrat partiye dönüşüp dönüşmeyeceği büyük ölçüde parti içinde demokratik eğitim kurumlarını gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğine bağlıdır.

Dördüncü Bölüm

TEKNOLOJİ VE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ

Toplumsal gelişme ile ilgili temel kurallardan biri, teknolojide hızlı değişim olduğu hallerde, siyasi kurumların bu değişime ayak uydurmakta geç kalmalarıdır. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri olarak, siyasi partilerin iç örgütlenmelerini gösterebiliriz.

Sivil toplumun ve demokrasinin vazgeçilmez kurumlarından biri olan siyasi partiler, ulaşım ve haberleşme olanaklarının bugünkü ölçeklere kıyasla son derece sınırlı olduğu bir dönemde oluştular. Üstelik, o dönemin siyasi ve toplumsal mücadele alanı, temel hak ve özgürlükler anlayışı bugünden çok farklı idi. Sonuçta, demokrasi/disiplin ve üye/yönetici dengelerini sistematik şekilde ikincisi lehine bozan bildiğimiz merkezî parti yapıları oluştu.

Demokrasinin ülke düzeyindeki uygulamaları ile parti içindeki işleyişini karşılaştırarak işe başlayabiliriz. Birkaç örnek vermek istiyorum.

Hangimiz iki yada üç dereceli seçimle gelen bir parlamentoya razıyız? Yurttaş delegeler seçecek; o delegeler başka delegeler seçecek; o delegeler de milletvekillerini seçecek. Türkiye'de Tek Parti Rejiminde olduğu gibi... Ama siyasi partinin yöneticilerini halen bu şekilde seçiyoruz!

Hangimiz nisbi temsil yerine çoğunluk sistemini öneriyoruz? Yani partilerden en çok oy alan o seçim bölgesinde bütün milletvekillerini alacak. 1945-60 arasında olduğu gibi... Ama parti içi seçimlerde nisbi temsil ilkesine izin yok; en çok oy alan liste tulum çıkıyor!

Hangimiz hükümetin seçimle gelmiş bir görevliyi, diyelim bir belediye başkanını istediği gibi görevden almasını destekliyoruz? ANAP'ın SHP'li belediye başkanlarına reva gördüğü gibi... Ama partinin üst organlarının seçimle gelmiş yerel organları cömertçe görevden almasına ses çıkartmıyoruz.

Hangimiz 100 seçmenden sadece 5'inin katıldığı bir seçimi meşru kabul etmeye, o seçimden çıkan iktidarı bütün ülkenin iktidarı gibi görmeye razıyız? Ama 6 milyon oy almış bir parti, yurttaşın oyvereceği adayları sadece 150 bin üye hatta 5-10 bin delege ile yapıyor ve hiç yadırgamıyoruz.

Bu örnekler hep aynı yöne işaret ediyor. Türkiye'nin kendisine sosyal demokrat diyen partileri ülke çapında bireyi ve sivil toplumu güçlendirmeye, onları devletten ya da sermayeden kaynaklanan oligarşik yapılara karşı korumaya çalıştıklarını iddia ediyorlar ama, kendi içlerinde benzer demokratik süreçleri devreye sokamamışlar. Sonuçta, katılımcı bir toplum önerenler, kendi partilerinde katılımcılığı gerçekleştirememişler. Üstelik, 20.yüzyılın son çeyreğinde bu ihmali ulaşım ya da haberleşme teknolojisinin yetersizliği ile doğrulamaya da imkan yok.

Sorun, özellikle siyasi parti yöneticilerinin siyasete bakış açılarında, siyaset anlayışlarında yatıyor.

Sosyal demokrat siyasi parti kavramına yeni bir bakışın temel koordinatlarını kolayca çizebiliriz. Önce, partiyi sivil toplumun anahtar kurumu olarak tanımlamalıyız. Türkiye'nin kendi özgül siyasi gelişme çizgisinde, tek parti rejiminin mirası partileri sivil toplumun değil, siyasi toplumun bir uzantısı olmaya itmişti. 1950'lerde canlanan politik mücadeleler tam bu eğilimi yıkacakken devreye giren 1960 darbesi Ocak-bucak teşkilatlarını kapatarak parti içi katılımı yasakladı. Amaç yurttaşların depolitizasyonu idi. 12 Eylül rejiminin oluşmasına da, sonuçlarına da en büyük katkı şüphesiz büyük kütelerin partilerine aktif biçimde katılmalarını ve böylece partilerin sivil toplumda kökleşmiş kurumlar olmasını engelleyen Ocak-bucak yaşağından geldi.

Sosyal demokrat partinin bir sivil toplum kurumu olması ne demektir? Öncelikle, mümkünse partiye oy veren bütün seçmenlerin partinin oluşum ve kararlarına katılmasını sağlamaktır. Örneğin A.B.D.'de savaş sonrası düzenlemelerin en ilginçlerinden biri, adeta tüm eyaletlerde, önseçimlerin delegeler ya da üyelerle sınırlı kalmasının yasaklanması, tüm partili seçmenlere açık önseçim sistemine geçilmesidir. Oy vereceği partinin aday seçimine katılmayan bir seçmenin parti ile ilişkisi daima mesafeli ve kuşkulu kalacaktır. Bu ise, hem partiyi seçimde aldığı oylar itibariyle zayıflatır, hem de demokrasinin tehlikeye düştüğü anlarda partisine sahip bir kütle gücünün caydırıcı etkisini yokeder. Partiler, toplumdan kopuk siyasi kurumlar olarak kaldıkları sürece demokrasi bir yaşam tarzı olarak yerleşemez.

Avrupa deneyimi ise partilerin seçmenleri içinde çok yaygın ve aktif bir üyelik sistemi kurmaları şeklindedir. Avrupa sosyal demokrat partilerinin parti faaliyetlerine katılan ve aidat ödeyen üye sayıları sık sık seçmen sayısının yarısına ulaşır ve geçer. Sosyal demokrat partinin örgütü, çalışan sınıfların ve aydınların kaynaştığı, beraberce eğitim gördükleri, kültürel ve sosyal etkinliklere katıldıkları, çok önemli sosyalleşme araçlarıdır.

Bu kendiliğinden olmadı. Tam tersine, sosyal demokrat hareketin gücünün burada olduğu anlaşıldığı için özel bir çaba gösterildi. Partinin üye yapısına, üyelerin parti içi siyasi süreçlere katılmalarına büyük önem verildi. Tüm toplumu kapsayan, toplumla organik bağlantısı yüksek bir örgüt yapısı hedeflendi ve gerçekleştirildi.

Bilgisayar çağı bu oluşumları kolaylaştırmaktadır. Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkede dahi, bugün 100 binden fazla ev bilgisayarı vardır. Bu sayı, 1992 seçimlerine kadar büyük bir olasılıkla 4-5 katına çıkacaktır. İkinci Özal hükümeti, orta eğitim sistemine önümüzdeki yıllarda 1 milyon bilgisayar getirmekten söz etmektedir. Türkiye'nin her köşesindeki otomatik telefon imkanları yarın bilgisayarların kendi aralarında muhabbetini sıradan bir olay haline getirecektir. Yeni teknolojinin yurttaşın parti ve toplumda siyasi kararlara katılabilmesinde insanoğluna sağladığı demokratik imkanları öncelikle sosyal demokrat hareketin görmesi ve kullanmaya başlaması gerekmektedir.

Bir video ve televizyon fiyatına alınabilen kişisel bilgisayar, bir ilçe yönetiminin onbinlerce üyeye istediği anda mektup yazabilmesine, onların parti faaliyetlerine ne ölçüde katıldıklarını ve aidat durumlarını izlemeye yeterlidir. Sosyal demokrat hareketin maddi kaynaklarının sınırlı olduğu türünden bahaneler artık ikna edici değildir.

Sorun, siyasete ve üyeye yaklaşımın çarpıklığında yatmaktadır. SHP en kısa sürede büyük üye kampanyalarına girişmeli ve paralelinde üyenin ve teşkilatın gücünü arttırıcı parti içi reformları devreye sokmalıdır. Bunlardan yukarıda da kısaca değinilen iki tanesi çok önemlidir: tüm parti görevlerine yöneticilerin tek dereceli seçim ile gelmeleri ve bu seçimlerde nisbi temsil sisteminin uygulanması.

Kendi örgütü içinde katılımcı ilişkiler kuramayan, çağdaş teknolojiyi kullanamayan bir partinin, iktidara geldiğinde bunları toplumda gerçekleştireceğine hiç kimseyi inandırması mümkün değildir. Bu reformlar acilen yapılmadığı takdirde, toplum partinin ilerisine geçecek, parti önünde olduğunu iddia ettiği toplumun gerisinde kalacaktır.

Sosyal demokrat hareketin güçlü bir sivil toplum örgütlenmesine dönüştürülmesi, her düzeyde çağdaş ulaşım, haberleşme ve bilgi işlem teknolojilerini kullanan katılımcı demokrasinin parti içinde işlerlik kazanmasına bağlıdır. Önümüzdeki dönemde sosyal demokratların bu konulara büyük önem atfedeceklerini ümit ediyöz.

Beşinci Bölüm

SOSYAL DEMOKRASİDE LİDER VE KADRO

Türkiye'nin genç ve dinamik sosyal demokrat hareketi, 1988 Haziran ayı Olağan SHP Kurultayından sonra küçümsenmeyecek bir ivme kazandı. Deneyimli siyasetçi Deniz Baykal'ın SHP Genel Sekreterliğine gelmesi ile, 12 Eylül rejiminin siyasi yasaklarının sosyal demokrat harekete olumsuz etkilerinden hiç olmazsa biri böylece ortadan kalktı. Sosyal demokrat geleneğin güçlü olduğu ülkelerde, bu tür olaylar parti-içi ve partiye yakın yayın organlarında canlı bir tartışma ortamına yol açar. Yani, partinin ve hareketin etkin düşünce ve eylem odakları Kurultay gibi önemli bir olayın sonuçlarını kendi açılarından değerlendirirler, parti ve harekete etkilerini saptamaya çalışırlar. Bu tartışmalar hem genel kamuoyunu partide neler olup bittiği hakkında aydınlatır, hem de parti teşkilatını bilinçlendirir. Benzer bir geleneğin SHP içinde yerleşmesi açısından son Kurultay sonuçlarının analizi son derece önemlidir.

Bu yazımda, Kurultay öncesindeki heyecanlı rekabet ortamının bende çağrıştırdığı ve Kurultay sonuçları ile önem ve güncelliğinin arttığını düşündüğüm bir konuyu irdelemek istiyorum: sosyal demokrat harekette liderin, özellikle karizmatik bir liderin önemi nedir? Bu şekilde, sol siyasetin dünya ve Türkiye pratiğinde uzun süredir varolan sorulardan birine de cevap aramaya çalışacağım.

SOSYALİZM VE LİDER

Bütün toplum kesitleri için safkan demokrasi ve katılım talepleri ile yola çıkan sosyalist hareketin sık sık lider sultasına düşmüş olması tarihin garip tecellilerinden biri şeklinde görülebilir. Özellikle 1917 sonrasında, marksist partilerde liderin putlaştırılması kural haline gelmiş, Stalinciliğin tanımlayıcı unsurlarından biri olmuştur. Lenin'in demokratik merkezîyetçilik ilkesinde, demokrasinin sadece adı vardır, esas olan merkezîyetçiliktir. Merkezi ise lider temsil eder. Bu tür örgütlenmeler, gayri ihtiyari insana askerliği, orduyu, yani yukarıdan gelen emirlere kayıtsız şartsız uymayı içeren militer hiyerarşiyi hatırlatırlar.

Aslında bu sonuç raslantısal değildir. Leninist "öncülük" kavramı, doğru bilgi ile donatılmış bir azınlığın toplum adına (ve toplum için!) karar almasına izin vererek, teorik düzeyde lider sultanının temellerini atmıştır. Bir kere toplumun ve demokrasinin yerine "öncü" konunca, bir sonraki kademedeki "öncünün" yerine de onu temsil eden liderin getirilmesi kolaydır. Böylece, insanlığı aşağıdan yukarıya, tabandan tavana katılımıla özgürleştireceğini savunan bir hareket bir tek kişinin emrinde bir tavandan tabana örgüte dönüşmüştür.

Bu durumun demokratik sosyalist ideal ve projenin bütün ilke ve anlayışları ile çeliştiği, onlarla taban tabana zıt olduğu sanıyorum ki çok açıktır. Demokrasi ve katılım arttıkça liderin gücü ve önemi azalır; liderin gücü arttıkça demokratik ve katılımcı süreçlerden uzaklaşılır.

Nitekim, 1917 sonrasında sosyal demokrasi kendisini marksizmden ayırdederken, parti içi demokrasi sorununun önemini kavramış ve Batı sosyal demokrat partileri lidere aşırı bağımlı örgütlenme anlayışlarına iltifat etmemişlerdir. Alman Sosyal Demokrat Partisi lideri Willi Brandt'ın bir skandal sonucu başbakanlıktan ayrıldıktan sonraki durumu, yani partinin lideri olmasına rağmen fiilen pek çok fonksiyonunu devretmesi sözü edilen yaklaşıma çok iyi bir örnektir.

Bugün güçlü sosyal demokrat partilerde lider, latince tabiriyle prima inter pares, yani eşitler arasında birinci olan yöneticidir. Bunun anlamı, parti üst yönetimindeki kişilerin tümünün toplumda yada partide bir fikri, bir kesimi yada bir kanadı temsil eden güçlü kişiler olmaları, liderin ise onlar içinden sıyrılmış ama neticede onlardan biri olmasıdır. Çağdaş bir demokratik sol partinin seçim yada yönetim başarısının lidere, liderin karizmasına, yada onun üstün yeteneklerine bağımlılığı asgari düzeye inmiştir.

Bütün bunlar liderin vasıflarının önemsiz olduğu anlamına gelmez. Partililer, gerek seçimlerin kazanılmasında, gerek iktidara geldiğinde ülkenin yönetiminde en az hatayı yapacak üst yönetimi kurmaya, lideri seçmeye çalışırlar. Partinin mesajını kütleye iletemeyen, ülkeyi başarı ile yöneteceği konusunda halkı ikna edemeyen bir liderle şanslarının azalacağını bilirler. Ancak, diğer yandan da, eğer hareket ve partinin nesnel sorunları varsa, dış dünyaya karşı çok parlak bir görüntü vere bile, karizmatik liderin bu sorunları çözemeyeceğinin, olsa olsa bunları kamuoyundan gizlemeye yarayacağını farkındadırlar. Bunun ise sağlıklı bir gelişme olduğunu anlarlar.

Sosyal demokrasinin parti içi örgütlenme modelinin içerdiği demokrasi ve yaratıcı rekabet, doğallıkla partinin o günkü ihtiyaçlarına en iyi cevap veren vasıflara sahip kişilerin üst yönetim kademelerine gelmelerini kolaylaştıracaktır. Hiç olmazsa, yapılan seçimin yanlış olduğu pratikte ortaya çıkınca, partililer o lideri değiştirme imkanına sahip olacaklardır. Örgütlü sivil toplum idealinin taşıyıcısı sosyal demokrat partinin kendi örgüt ve kurumları, lidere karşı daima bu güç ve dinamizmi ellerinde tutarlar.

TÜRKİYE DENEYİMİ

Türkiye'de sivil toplum ve demokrasinin gelişmesi merkezi devlette etkinliğini sürdüren sivil-asker bürokrasi tarafından engellenmiştir. Cumhuriyet dönemi "Ebedi Şefle" başladı; "Milli Şefle" devam etti. Toplumun siyasete ağırlığını koymasını içlerine sindiremeyenler, bir yandan sürekli güçlü lider efsaneleri yaratırlar, diğer yandan da liderin yetkilerini kısıacak her türlü denetim kurumunun oluşmasına mani oldular. Böylece, örgütsüz ve atomize bir topluma karşı kimse tarafından

denetlenmeyen lider yönetimi kurmaya çalıştılar. Hep kurtarıcılar arandı. Toplum kurtarıcılara ihtiyacı olduğu konusunda koşullandırmak için ne gerekli ise yapıldı.

Siyasi partilerin gerçek sivil toplum kurumları haline dönüşmelerine karşı durmaya çalışan bir ideolojik ve kurumsal çerçevede, liderin rolünün ve yetkilerinin abartılması doğal sonuçtur. Belki bazılarımızı kızdıracak ama, Türkiye'deki siyasi partileri bir lider etrafında oluşmuş ve lidere kayıtsız şartsız bi'at etmiş insan kalabalıkları şeklinde görebiliriz.

Sosyal demokrasinin ilk deneyimleri de bu yönde olmuştur. Tek parti dönemi kalıntılarının CHP'den temizlenmesi sırasında, örgütün gücü artmış ve yepyeni bir kadro ortaya çıkmıştı. Ancak, örgütün ve kadronun sivriltiliği lider, parti içinde iktidara geldikten sonra tutumunu değiştirmeye başladı. Liderin karizmatik özelliklere sahip olması, bu eğilimi güçlendirdi. Sonucunu hepimiz yaşadık. Sayın Ecevit kendisine "eşitler arasında birinci olmanın" ötesinde vasıflar atfederek önce kadrosunu, sonra da tüm partiyi lavetti. DSP deneyiminin başarısızlığı, lider ne kadar karizmatik, hatta savunulan fikirler ve platform ne kadar doğru olursa olsun, lidere aşırı bağımlı bir örgütlenme modelinin iflas etmeye mahkum olduğunu göstermiştir.

Sosyal demokrat hareketin Ecevit'in 1970'li yıllardaki iktidar deneyimlerinden ve 1980 sonrası DSP macerasından öğreneceği çok şey vardır. Bunları tartışmaktan kaçınarak bir yere gidemeyiz. Tam tersine, büyük fiyatlar ödeyerek kazanılmış bilginin bugün ve yarın daha sağlıklı bir parti kurulmasında kullanılamaması gibi son derece yanlış bir sonuç alırız. SHP'nin böyle bir israfa gücü yetmez.

Bugün sorunların çözümünü yeni bir karizmatik liderde görenlerin 70'lerden ders almadıklarını kolayca söyleyebiliriz. Ayrıca, 12 Eylül rejiminin temel amaçlarından biri, siyasi örgütler olarak partileri zayıflatmak, onların toplumu temsil etme gücünü kırmaktır. 12 Eylül'le uzlaşmış iktidar partisi ANAP'ın liderin mutlak hakimiyetinde olması raslantı değildir, sistemin mantığı ile tutarlıdır. DYP'nin ana sorunlarından biri hala lider partisi niteliğini korumasıdır. Bütün bunlar, Türkiye'nin demokratikleşmesinin itici gücü olan SHP için yeniden eski usul bir lider partisine dönüşmenin mahzurlarını açıkça ortaya koymaktadır.

NEDEN KADRO ÖNEMLİDİR

Sosyal demokrat partiler, seçmenin önüne kurulu düzende köklü değişiklikler yapacakları iddiası ile çıkarlar. Vatandaşın, özellikle çalışan kütlelerin günlük yaşamlarında hissettikleri sorunların bir dizi reform aracılığı ile çözüme kavuşturulması, bu reformlardan çıkarı bozulan küçük azınlıklar dışında herkesin arzuladığı bir husustur. Hedeflerin arzulanır olmasına rağmen sosyal demokrat partinin seçmenden yeterince destek alamaması, seçmenin bu reformların zorluğunu sağduyusu ile hissetmesinden kaynaklanır. Seçmen, haklı olarak, köklü değişiklikler sırasında hatalar yapılması halinde oluşacak ek sorunların faturasının

kendisine çıkmasından korkar. Bir atasözü vardır: "Dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan olmak" diye; sanırım seçmenin psikolojisini çok iyi özetliyor.

Kadronun önemi bundan kaynaklanmaktadır. Seçmen, sosyal demokrasinin önerdiği reformları gerçekleştirecek kadronun yetenek ve ehliyetine güvenmek ihtiyacını duymaktadır. Bu kadroda, kendi alanlarında sivrilmiş, kendisini kanıtlamış, kamuoyunda saygınlık kazanmış isimlerin varlığı, söz konusu güvenceyi verecek unsurlardan biridir.

Bir kadro hareketinin ikinci önemli vasfı, önerilen reform paketinin ve bu reform paketinin içerdiği ayrıntılı uygulama politikalarının hazırlanmasında sağladığı imkanlardır. Çağdaş toplumun karmaşıklığı, hem teknik düzeyde, hem de siyasi düzeyde ihtiyaçların büyük bir çeşitlenmesi ile sonuçlanmıştır. Ne kadar üstün yeteneklere sahip olursa olsun, bir tek kişinin (yani karizmatik liderin) bunlara çözüm getirmesi olanaksızdır. Çözümleri, farklı alanlarda uzmanlaşmış, farklı duyarlılıkları olan geniş kadrolar geliştirir ve uygular. Sosyal demokrasinin dünya düzeyindeki zengin iktidar deneyimleri, başarının temel araçlarından birinin iyi yetişmiş bir kadro olduğunu göstermiştir. CHP'nin 1978-79 başarısızlığının ardında kadrolaşma yetersizlikleri olduğunu hepimiz biliyoruz.

Karizmatik lidere bağımlı bir parti yerine güçlü bir kadro partisinin bir diğer avantajı, parti-içi demokrasinin işleyişinde, ve özellikle partinin içsel dinamizminin partiye sağladığı imkanlarda görülür. Kadroları sadece merkezde, partinin üst yönetiminde düşünmek yanlıştır. Karizmatik liderler, orta ve alt kademelerde fikir ve eylem platformları bazında oluşan kadrolara karşı da tereddütlü, hatta düşmanca davranırlar. Halbuki, bir siyasi hareketin esas gücü ve dinamizmi, yerel kadrolarında, onların kendi yörelerinin sorun ve ihtiyaçlarını kucaklamalarında yatar. Sosyal demokrat partinin hedefi, örgütünün her kademesinde, kendi camialarında sevilen ve sivrilmiş kişilerin beraberce çalışmaları, harekete azami katkıyı yapabilmeleridir.

KURULTAY SONUÇLARI

1988 SHP Kurultayının sonuçlarını bu çerçevede değerlendirebiliriz. Parti örgütü, siyasi sağduyusunu göstermiştir. Genel Başkan'a çeşitli tarihlerde karizmatik bir lider olmadığı için pek çok eleştiri yöneltilmişti. Halbuki, bütün işaretler, Sayın İnönü'nün eşitler arasında birinci olmayı kabul eden, hatta bunu arayan bir kişiliğe sahip olduğu yönünde idi. Ecevit'in karizmatik lider sultasında oluşmuş geleneklere benzemeyen demokratik tutumu, CHP özlemi çeken bir bölüm partili tarafından yadırgandı. Aslında, E. İnönü, D.Baykal ve ekibinin destekledikleri listenin seçimleri kazanması karşısında örnek bir davranış göstermiştir. "Tek Adam" psikozuna kapılmadan demokratik seçim sonuçlarını kabul ederek, SHP'nin bir kadro partisi olması yönünde çok önemli bir adıma öncülük etmiştir.

1988 yılı Türkiye'sinde, Genel Başkanı kadar kamuoyunun ilgisini toplayan bir Genel Sekretere sahip tek siyasi parti SHP'dir. Özellikle ANAP, ama aynı ölçüde

DYP, kelimenin tam anlamı ile lider partileridir. Liderin dediği dediktir; partide kendisi kadar güçlü bir ikinci kişinin daha varolmasına izin vermesi hayal dahi edilemez. 1988 Haziran Kurultayı, siyasi tarihimizin bu anti-demokratik geleneğinin yıkılmasında öncülük yapma şerefini SHP'ye vermiştir.

Ancak, bu son derece önemli başlangıcın süreklilik ve yaygınlık kazanması gerekmektedir. Yeni üst yönetimin bireysel usluba meyilememesi, tam tersine, 2000'li yılların Türkiye'sine imzasını atacak bir kadronun kuruluşunu gerçekleştirmesi için nesnel şartlar son derece uygundur. Referandum başarılı geçecektir. Önümüzde partinin iyi sonuçlar alabileceği yerel seçimler vardır. Örgüt kendine güvenmektedir ve iller, ilçeler düzeyinde küçümsenmeyecek bir dinamik izlenmektedir. Aydınların, bilgi üreticisi kesimlerin, teknokrat ve yöneticilerin sosyal demokrat harekete ve partiye ilgileri çok artmıştır. Merkez yönetiminin bu olumlu konjonktürü değerlendirecek serinkanlılık ve hoşgörüyü geçmiş deneyimleri nedeniyle sahip olması gerekmektedir. Olsa olsa tek sorun, lider fetişizmine yönelik eski adetlerin devam etmesi olasılığıdır.

Önümüzdeki birkaç yıl Türkiye sosyal demokrat hareketi için hayati bir öneme sahiptir. Sıradan üyeden Genel Başkana kadar her kademedede sosyal demokratların birey olarak sorumluluklarına sahip çıkmalarını, SHP'yi geri dönülmez biçimde bir kadro partisi haline dönüştürerek "karizmatik liderleri" sosyal demokrasinin tarih öncesine atmalarını bekliyoruz. Bu olanak var; yeter ki biz SHP'liler eski alışkanlıklara tekrar dönmeye kalkmayalım.

Altıncı Bölüm

YARATICI DÜŞÜNCENİN GÜCÜ

Yeni bir dergide yazmak bana hep heyecan verir. Üstelik, bu kez Sosyal Demokrat Derginin ilk sayısına yazıyorum. Yani, sosyal demokrat bir fikir dergisini başlatmanın, böyle bir projenin içinde yer almanın getirdiği ek bir mutluluk var. Çünkü, sosyal demokratların kendi aralarında canlı bir tartışma ortamı kurmalarının, güçlü bir sosyal demokrat fikir platformunun oluşmasının önkoşulu olduğunu düşünüyorum.

Türkiye'de siyasi hareket ve partilerin içe yönelik eleştirel tartışmalardan pek hoşlanmadıklarını söyleyebiliriz. Bir sol siyasi hareket, katılanlardan büyük maddi ve manevi fedakarlıklar istediği ölçüde, kuşkuya yer bırakmayan bir inanç sistemi üstüne kurulmayı tercih eder. Aynı yaklaşımın demokrasinin kuruluş dönemi diyebileceğimiz 19.uncu yüzyılın ikinci yarısı ve 20.inci yüzyılın ilk yarısında, Batı Avrupa sol partilerinde de hakim olduğunu izliyoruz. Siyaset "düşmanlara" karşı yürütülen bir mücadele olarak tanımlanınca, partinin "birlik ve beraberlik" içinde davranması talebi bu tanımın bir çıkarsaması oluyor.

Halbuki, çağdaş bir demokraside iktidara gelmek ve iktidarda başarılı olmak sorunu, "düşmanları" ve onların bize karşı tezgahladıkları "komploları" çok aşan bir boyut kazanıyor. Yurttaşlar, siyasi partilerden öncelikle ülkenin iyi yönetilmesini, güncel yaşamda sıkıntıların ve bunalımların belirmemesini bekliyorlar. Üstelik, partinin daha iktidara gelmeden, uygulayacağı yönetsel politikalar konusunda yurttaşları ikna edebilmesi gerekiyor. Bütün bunlar ise, "birlik ve beraberlik" ilkesinden ziyade, hoşgörü ve akılcılık temelinde bir tartışma ortamı içinde, çok farklı önerilerin sürekli hareket ve parti tarafından değerlendirildiği bir çeşitlilik sürecinde oluşabiliyor.

Birlik yerine çeşitlilik; inanç yerine kuşku; lider yerine örgüt... Modern bir siyasi hareketi geçmişteki hareketlerden ayırdeden özellikler bunlardır. Üçünün de kökeninde, siyasetin yeni bir algılanış biçimi, yani yeni bir siyaset anlayışı yatmaktadır. Buna "yaratıcı düşünce çağı" diyebiliriz.

Bu açıdan bakarsak, sol hareketlerdeki fikir ayrılıklarını öznel ve kişisel etkenlere indirgemenin son derece yanlış olduğunu gözlemleriz. Bütün dünyada, marksist sol da, demokratik sosyalist sol da, çok farklı nedenlerle bile olsa, büyük bir arayış içindedir.

Sovyetik toplumlarda, artık saklanması imkansız hale gelmiş bir başarısızlık, tek parti diktatörlüğüne rağmen yöneticileri eski dogmaları yıkma yönünde harekete geçirmiştir. Onların arayışı sistemlerinin iflasının tescil edilmiş olmasından kaynaklanıyor.

Sosyal demokrasi ise, kendisinin kurduğu "refah devletinin" başarısı sonucunda toplumda ortaya çıkan yeni sorunlar karşısındaki yerini saptama ve projesini geliştirme arayışı içindedir.

21.inci yüzyıla girerken, teknolojiye devrim sayılacak yenilikler belirmektedir. Özellikle haberleşme ve bilgi-işlem teknolojilerindeki karşılıklı etkileşim ve patlama, toplumun örgütlenmesinde köklü etkilere gebedir. Bütün siyasi hareketlerin, insanlığın önündeki yeni olanaklar kümesini göz önünde tutan, onları daha özgür ve eşit bir toplum projesi ile bütünleştiren bir arayışa zorlanmaları şaşırtıcı değildir.

Yaratıcı düşüncenin çağımızda kazandığı yeni anlam, bu çerçevede değerlendirilmelidir. Her farklı fikre bir "hizip" diye bakan, fikir platformlarını sürekli kişisel kavgalara dönüştüren, eleştirilere cevap vermeyen ama eleştirenleri susturmayı başarı sayan anlayış artık en "gerici" anlayıştır ve neyse ki tarihin sayfalarına gömülmeye başlamıştır.

Çağdaş bir sosyal demokrasi için, eleştiri, hele içeriden gelen eleştiri, bir zayıflık değildir. Tam tersine, en büyük güçtür. Çünkü, bugün bize doğru gelen fikirler, yarın mutlaka yetersiz, hatta yanlış olacaktır. Eleştirinin olmadığı yerde, yetersizliğin ve yanlışlığın ortaya çıkması da mümkün değildir. Düşüncede, bilimde, kültürde, tüm yaratıcılık varolanın sürekli eleştirisinde temellenir.

Kuşku duymak ve eleştirmek... En çok da kendi düşündüklerinden kuşku duymak ve kendine en yakın olanları eleştirmek... İlerlemenin, ilerici olmanın nihai kıstasları bunlardır. Çünkü yaratıcı olmadan ilerici olunmaz; eskiyi, yetersizi yıkmadan da yaratıcı olunamaz. Yaratıcı düşünceyi korumak, yapıcı eleştireliliği desteklemekle özdeşir.

Türkiye gibi uzun sürmüş bir az gelişmişlik süreci yaşamış, tarihinin derinliklerinden gelen çelişkiler yumağını çağdaş bir demokratik sanayi toplumu kurarak çözememiş ülkelerde, yaratıcı düşüncenin, yapıcı eleştireliliğin önemi daha da artıyor. İçice geçmiş sorunların çözümü, yepyeni yaklaşımlar, geniş bir fikir ufku, büyük bir cesaret gerektiriyor. Toplumun layık olduğu dinamizmin önündeki engellerin kaldırılmasının yolu yaratıcı düşünceden geçiyor.

Türkiye'nin daha iyiye, daha güzele gitmesinin önündeki en önemli engel belki de gözle görülüp elle tutulmuyor. Çünkü o sadece kafalarımızın içinde. Evet, eskimiş, çağı geçmiş, ama bizim eskidiğinin farkında olmadığımız fikirlerden söz ediyoruz. Önce kafalarımızın içindeki zincirleri kırmamız gerekiyor.

Her şeyi tartışmalıyız. Devletçilik, halkçılık, laiklik gibi Türkiye'de solun tabu kabul ettiği ilkelerden başlayacağız. Ülkemizde sosyal demokrasinin kökenlerini doğru teşhis etmek, geçmişle kurduğumuz bağların büyük kütellerle sosyal demokrasi arasındaki diyalogu güçlendirmesini istemek zorundayız. Ekonomide, toplumsal yaşamda, kamu yönetiminde, siyasi sistem ve özgürlükler düzeninde, sendikal harekette çağın ve Türkiye'nin gereklerine uygun alternatifler üreterek kamuoyunu Türkiye'nin yüzüne değiştireceğimize ikna etmeliyiz. Parti-içi ilişkilerin niteliğini gözden geçirmeliyiz.

Bir tek dergi ve o derginin devamlı yazarları ile bu devasa işin gerçekleştirilmeyeceği çok açıktır. Daha yaygın bir katılım, daha geniş çevrelere

ulaşma zorunluluğu vardır. Sosyal demokrat hareketin her kademesindeki kişiler düşünce üretimi sürecine katılmalıdır. Ancak, yazılanları okuma biçiminde pasif bir katılmayı kastedmiyorum. Tam tersine, okudukları ve/veya fiilen siyasi pratik içinde yaşadıkları ve gördükleri çerçevesinde, tartışma gündemine gelen tüm konularda kendi fikirlerini yazarak, savunarak, aktif bir biçimde katılım hedeflemeliyiz. Çağımızda yaratıcı düşüncenin ulaşılmış olduğu en önemli aşamalardan biri de budur: bilgi üretimi yaygınlaşmış, katılımcılık mümkün ve zorunlu hale gelmiştir.

Yaratıcı düşünce açısından siyasetle bilim arasındaki temel farklılık bu noktada beliriyor. Bilimsel üretimde, uzmanlık yani eğitim düzeyi son derece önemli, hatta belirleyicidir. Yani bilimsel etkinliğe katılmada yurttaşlar arasında eşitlik ilkesi yoktur. Herkes uzmanlığı ve eğitimi ölçüsünde katkıda bulunur. Sosyal demokrasinin siyaset anlayışında ise, esas kural özgürlük ve eşitliktir; Eğitim ve uzmanlık siyasi eşitliğin yerine hiç bir şekilde ikame edilemez.

Vazgeçilmez ilke, uzmanlığı, eğitimi, toplumsal konumu ne olursa olsun, bütün yurttaşların siyaseten eşit olmasıdır. Demek ki, yaratıcı düşünceye katkıları da aynı ağırlığı taşır. Nasıl ki hepimizin birer oyu var ve uzmanların oy hakkı iki, üç yada bin değil, düşünce üretiminde de hepimizin bir sözü, bir fikri var. Hiçbirimizin, uzmanlıktan yada eğitimden yada toplumsal konumdan kaynaklanan bir imtiyazı yok; olamaz. Tersini söyleyenler bizi "lider" sultasına mahkum görenlerdir.

Türkiye'nin önündeki dönemin özel koşullarını da göz önüne alınca, sosyal demokrat harekete bir tek derginin yetmeyeceğini söyleyebiliriz. İki, üç, bir sürü sosyal demokrat düşünce ve eylem dergisi birbiri ardından yayın hayatına girmelidir. Hepimiz, sosyal demokrat projeye inanmış tüm yurttaşlar, en geniş katılım ile bu canlı yayın hayatına katkıda bulunacağız.

Hedefimiz, dar ufuklu grupçuluk yerine çağdaş sosyal demokrasinin çeşitlilikten kaynaklanan zenginliğine ulaşmaktır.

Bu derginin Türkiye'de sosyal demokrat ideoloji ve hareketin güçlenmesine, kendisine güvenmesine, marksist ve liberal ideoloji ve siyasetlerden kendisini ayırdetmesine çok olumlu katkılar yapacağına inanıyorum. Toplumun dinamiğini düşünce ve eylem platformlarında yansıtabilen güçlü bir yaratıcılık, 1990'larda sosyal demokrat iktidarın başarılı olmasının en büyük güvencesidir.

Yedinci Bölüm

TÜRKİYE'DE SOSYAL DEMOKRASİNİN KÖKENLERİ

TÖREN VE GELENEK

Geçmiş, tüm insan topluluklarının tanımlayıcı özelliklerinden biri olan törenin tek yaratıcısıdır. Nasıl ki toplumlar tarihlerinin derinliklerinden gelen dini ve milli bayramlarını kutlarlar, siyasi partiler de birer alt-toplum olarak kendilerine geçmişten kalmış günleri yad etmek ihtiyacını hissederler. Tören, belki de ideoloji kadar insan topluluklarını birbirine yapıştıran, kimlik arayışına cevap getiren, dayanışmayı güçlendirerek sorunların üstesinden gelmeye yardımcı olan, son derece önemli bir toplumsal kurumdur. Parti yaşamının vazgeçilmez unsurlarından biridir.

Her siyasi hareket ve parti, bir şekilde ülkesinin geçmişi ile bağlantı kurmak ihtiyacını duyar. Bu haklı bir özleme tekabül eder. Siyasi mücadele uzun soluk isteyen, direnme gücü gerektiren meşakkatli bir çabadır. Yerleşik düzende köklü reformlar öneren, toplumun güçlü kesimlerinin imtiyazlarını ellerinden almayı vadeden bir demokratik sosyalist hareket için, söz konusu mücadele daha da çetin olacaktır. Bu durumda, geçmişte aynı sorunları yaşamış, partinin ve hareketin başarısı için büyük fedakarlıklar göstermiş, icabında hapslere girmiş ve ölmeyi göze almış insanların varlığı, bugünkü sorunlarımızı daha bütünsel bir perspektif içinde ele almamıza imkan verir. En kötü günlerimizde bize manevi destek sağlar. Partinin bir iktidar dönemi varsa, o dönemde yapılan reformlar ve sağlanan gelişme, elde edilen başarılar kendimize olan güvenimizi artırır.

Gelişmiş ülkelerin sosyal demokrat partilerine baktığımızda, geçmişle çok sağlam ilişkileri olduğunu kolayca görürüz. Bunda, süreklilik unsuru şüphesiz hayati bir etkidir. Batı Avrupa sosyalist ve sosyal demokrat partilerinin tümü, kökenlerini örgütsel süreklilik içinde 19.uncu yüzyıla kadar götürebilmektedir. İlginç olan şudur ki, Kıta Avrupa'sında sol partilerin yasaklandığı ve kapatıldığı dönemler olmuştur. Fakat, sol partiler bu kara dönemleri örgütsel bağlarını koparmadan atlattıkları, yani kara dönem geçip özgürlükler geri gelince kaldıkları yerden devam etmeyi becermişlerdir. Çünkü, bunlar yapay partiler değildi; güçlü, gelenekleri olan bir işçi sınıfı hareketinin siyasi örgütü olma niteliğini taşıyorlardı. Sosyal demokrat hareketin işçi sınıfı ile organik bağlarının bu sürekliliği ve gücü, sosyal demokrat partilerin kara günlerde bile örgütsel olarak direnebilmelerine imkan vermiştir.

Bir örnek vermek istiyorum. İngiliz İşçi Partisi geleneğinde yakın geçmişe kadar (son dönemde değiştirilip değiştirilmediğini bilmiyorum) Kurultay, Enternasyonal'in bütün delegeler tarafından söylenmesi ile başladılar. Partinin ilk

kuruluş yıllarına giden bu töre, 1917 sonrasında Komünist Partilerle Demokratik Sosyalist Partilerin yollarının ayrılmasına rağmen süregelmisti. Aynı şekilde, Kurultay'da en büyük oy bloku doğrudan İngiliz İşçi Sendikaları Konfederasyonuna aittir. Parti sendikalar tarafından kurulmuştu; arada çağın değişmesine rağmen sendikaların parti yönetiminde ağırlığı devam ediyor.

Demokratik sosyalist hareketin çok zor şartlar altında bile örgütsel sürekliliğini kaybetmeden direnebilmesinin en iyi örnekleri ise Almanya ve İspanya'dır. Almanya'da 12 yıl süren Nasyonal sosyalist diktatörlük, toplama kampları, İkinci Dünya Savaşı gibi olaylar, geçmişi Marx'a, Engels'e, Bernstein'e, Kautsky'ye dayanan Alman Sosyal Demokrat Partisini (SDP) kapattırıp yokedememiştir. Savaş sonrasında ilk kurulan, en çabuk kendisini toparlayan partilerden biri tüm yönetim kadrosu yurt dışından gelen SDP oldu. Sosyal Demokrat Dergi'nin birinci sayısında Willi Brandt'ın yazdıkları, o günlere de açıklık getirmektedir.

Aynı şekilde, önce kanlı bir iç savaş yaşayan, ardından 40 yıl süren Franco diktatörlüğü boyunca yasaklanmış ve tahayyül edilebilecek bütün baskı yöntemleri ile sindirilmeyi çalışılmış olmasına rağmen, İspanyol Sosyalist İşçi Partisi (PSOE) İspanyol halkının gönlündeki yerini korudu. Franco'nun ölümünden sonra kurduğu Falanjist rejim çökünce, Parti gene yurtdışından içeri geldi. Birkaç yıl sonra yapılan ilk özgür seçimlerde ise hem merkezi devlette hem de yerel idarelerde ezici bir zafer kazanarak iktidarı elde etti.

Her üç örnekte, sürekliliği sağlayan, partisine sahip çıkan ve onu hem yaşatan hem de denetleyen sosyal demokrat kütle hareketidir. Hareketin toplumda güçlü olması, bunalım anında toplumla parti arasında bir uçurumun oluşmasını engellemiş, partiyi maceracıların, kayfi yönetimlerin, kişisel hiziplerin yada totaliter sol uçların eline geçmekten korumuş, bütünlüğü ve sürekliliğini sağlamıştır. Bir siyasi örgüt olan parti ile sivil toplumu bağrında yaşayan toplumsal hareket arasındaki bu organik bağlantı, sosyal demokrasinin en büyük gücünü teşkil eder.

Demek ki, olaya tarihi perspektiften bakmak istediğimizde, sadece partiyi ele almak yetersizdir. Mutlaka partinin ardındaki toplumsal harekete eğilmek, onun geleneklerini ve gücünü saptamak zorundayız. Sosyal demokrat partiler için söz konusu olan geçmiş ve gelenek, başta sendikal hareket olmak üzere, işçi sınıfı ve diğer emeği ile geçinen toplumsal kesimlerin siyasi mücadeleleri ve kurumlarıdır.

12 EYLÜL'ÜN ETKİSİ

Türkiye açısından da çok önemli olan kökenler tartışmasında bakış açısının neden siyasi örgüt ve özellikle de Cumhuriyet Halk Partisi ile sınırlandırılmaması gerektiği, mutlaka toplumsal hareketleri ve özellikle de çalışan kesimlerin sendikal ve diğer ekonomik mücadelelerini kapsamak zorunda olduğu sanıyorum çok açıktır. Üstelik, halen ülkemizde örgütsel süreklilik olanağı da kalmamıştır. Bunun sadece yasalardan kaynaklanmadığını hepimiz biliyoruz. CHP'nin son seçilmiş Genel Başkanı B. Ecevit kendisine ayrı bir parti kurmuştur ve aynı CHP/sosyal demokrat geleneğini temsil eden DSP ve SHP'nin bir araya gelebileceğine dair ortada hiç bir

işaret yoktur. Öte yandan, eski CHP kadrolarının küçümsenmeyecek bir bölümü halen ANAP içindedir; ANAP milletvekilleri ve yerel yöneticileri arasında çok sayıda eski CHP'li, hatta eski CHP yöneticisi vardır.

Sosyal demokrat partilerin geçmişle böyle bir kopukluk yaşadığı bir dönemin daha genel bir toplumsal/siyasi bunalıma tekabül etmesi şaşırtıcı değildir. Doğallıkla 12 Eylül rejimine ve içerdiği yeniden yapılanmaya atıf yapmak istiyorum. Sosyal demokrasinin kökenlerini belirlerken, ülkenin siyasi, toplumsal ve ekonomik gelişme düzey ve aşamasını soyutlamanın bizleri yanlış yerlere götürebileceğini sanırım hepimiz kabul ediyoruz.

Birincisi 1980 yılının yakın tarihimizde sürekliliği kopartan boyutunu çok iyi görmeliyiz. 1945 yılında çok partili rejime geçişle başlayan siyasi çalkantılar 12 Eylül 1980'da, 1923'den bu yana Cumhuriyet tarihinin yaşadığı en büyük siyasi kopuş ile noktalandı. Gerek 1945 ve 1950, gerek 1960 ve 1971, bu bakıma 12 Eylül hareketi sonrasında oluşan rejimden çok farklıdır. Nitekim, 1950'de demokrasiye geçiş CHP'nin varlığını sürdürmesini engelleyememişti. Aynı şekilde, 1960'da yasaklanması DP'nin başka bir adla dahi olsa 5 yıl sonra ezici bir seçim zaferi ile iktidara gelmesini önleyemedi. 1971 ise partilerin yaşamını ve yapısını hiç etkilemeyen iki yıllık bir ara dönemden ibaret kaldı. 12 Eylül'ün sonuçlarının çok farklı olduğunu biliyoruz. Meşrutiyette İttihatçı/İtilafçı, Kurtuluş Savaşında Birinci Grup/İkinci Grup, çok partili dönemde CHP/DP şeklinde süregelen iki siyasi geleneğe ilk kez bir çatlama oluyor. ANAP, her iki siyasi geleneğe gelen kişileri de kapsayan yeni bir siyasi örgütlenme olarak bu kopuşun bir simgesidir. Varlığı şaşırtıcı değil; geçmişte de bu iki geleneği dışlamaya çalışan partiler kuruldu. Şaşırtıcı ve farklı olan, ANAP'ın iktidara gelmesi ve iki geleneğin de katıldığı 1987 seçimlerinden iktidarını koruyarak çıkmasıdır.

Sosyal demokrat hareketin ve sosyal demokrat partilerin bizzat Türk toplumunda sürekliliği bozan, geçmişle bağları kopartan bu ilginç toplumsal/siyasi olguya doğru teşhis koymaları, bundan sonraki gelişmelerinin sağlıklı bir biçimde gerçekleşmesi açısından son derece önemlidir.

Doğallıkla, aramızdan pek çoğu bu kopuşa duygusal olarak tepki gösteriyor. Elimizden kıymetli bir şeyimizin, geleneğimizin alındığı, bunun büyük bir haksızlık olduğu hissini taşıyoruz. Bu duygusal tepkilere yakınlık duymamak olanaksız. Ancak, duyguları aklın yerine koymak demokratik sosyalizm gibi çağdaşlığı temsil eden bir siyasi hareketin mensuplarına yakışmaz. Olanları sevmeyebiliriz; ama onların varlığını inkar edemeyiz. Eğer bugün sosyal demokrasinin kökenlerini araştırıyorsak, SHP ile DSP arasında geçmişte bakışta olduğu kadar önerilen politikalarda büyük farklılıklar varsa, SHP içinde CHP'likle mi tartışması önemli bir bölünmeye yol açıyorsa, sadece bunlar bile geçmişle sürekliliği sağlamakta karşılaşılabilecek sorunlara çok iyi örneklerdir.

Böylece kökenler tartışmasının sosyal demokrat hareketin geleceği açısından taşıdığı önemi somutlaştırabiliyoruz. Sosyal demokratlara bu konuda büyük bir sorumluluk düşüyor. Ülkenin geçmişi ile bugünü arasında köprü kurabilecek kişi ve olayları saptamamız gerekiyor. Bir anlama geçmişi ayıklamak, sosyal demokrasinin

öncülerini ve filizlerini, karmaşık bir toplumsal ve siyasi mücadele kümesinde bulup çıkartarak onlara sahiplenmek gibi zor bir görev bizi bekliyor.

CUMHURİYETİN KURULUŞU VE CHP

Türk toplumu birkaç yüzyıldır sancılı bir geçiş dönemi yaşıyor. Osmanlı İmparatorluğu, tarımsal üretim aşamasında sıkışmış çok-uluslu bir askeri devletti. Osmanlı yönetici sınıfı, Batı Avrupa'da beliren sanayi devrimi ve kapitalizm karşısında etkili tedbirler alamadı; sanayileşmeyi sağlayacak reformları yapamadı. Hepimizin bildiği gibi, imparatorluk yavaş yavaş, içinde yaşayanlara çok büyük insani fedakarlıklar yükleyerek çözüldü. Sonunda, Birinci Dünya Savaşı mağlubiyeti, bağımsız bir Türk devletinin mevcudiyetini bile tehlikeye soktu. Osmanlı yönetici sınıfının içinden gelen bir kadro, eldeki imkanları iyi kullanarak önce Yunanistan'ın Anadolu'dan atılmasını, sonra da Sevr Anlaşmasının iptal edilmesini sağladı. Yeni devletin sınırlarını tescil eden Lozan Anlaşmasının hemen ardından Türkiye Cumhuriyetini ve Cumhuriyet Halk Partisini kurdu.

Çok uluslu bir tarım imparatorluğundan milli devlete geçiş yolunda atılan bu hayati adımın mirasçılarının Türk toplumunun sadece bir kesidini oluşturan sosyal demokratlarla sınırlı kalamayacağı çok açıktır. Cumhuriyetin kuruluşu, bütün Türk toplumunun malıdır ve siyasi görüşü ne olursa olsun, Türkiye vatandaşlarının müşterek mirasıdır. Atatürk'ü, İnönü'yü, Çakmak'ı, Karabekir'i, Okyar'ı, bu perspektifle birer milli kahraman olarak değerlendirmeliyiz. Amerikalılara George Washington, Almanlara Bismarck, İtalyanlara Garibaldi, Fransızlara Napoleon neyse, Cumhuriyeti kuranlar da Türkiye için aynı önemi taşırlar. Bütün topluma mal olmuş milli kahramanların herhangi bir siyasi hareketin tekeline alınması mümkün değildir. Üstelik, böyle bir yaklaşım sosyal demokratlar için özellikle yanlıştır; sosyal demokrasinin en temel ilkeleri ile çelişir.

Ayrıca, Cumhuriyeti kuran kadronun ekonomik, toplumsal ve siyasi konularda çok farklı düşüncelere sahip oldukları da bilinmektedir. Nitekim, 1923'le çok partili dönemin başlangıcı olan 1950 yılı arasında geçen sürede bu kadro içinde küçümsenmeyecek bölünmeler olmuştur. Kurtuluş Savaşını gerçekleştiren kadrodan bazıları 1924'de Tek Parti Diktatörlüğüne gidilmesine karşı çıktılar. 1930'da ve 1937'de devletçilik konusu önemli bir farklılığı yansıttı. 1940'larda bölünmeler derinleşerek sürdü. Neticede, Demokrat Parti, Atatürk'ün son Başbakanı Celal Bayar tarafından kuruldu.

1923 sonrasında, İmparatorluktan milli devlete giden süreçte önemli bir atılımın gerçekleştiğini izliyoruz: laiklik. Osmanlı Devleti hiç bir döneminde bugünün İran'ı anlamında teokratik bir devlet değildi. Gene de, yönetici sınıfın kendi iç dengeleri, tutucu ilmiye kesiminin mutlaka iktidar bloku içinde yer almasını gerektiriyordu. Atatürk ve CHP, ilk iş olarak dini kurum ve kişilerin siyasi etkinliğini kısıtlayan, giderek sıfırlamayı planlayan bir dizi reformu devreye soktu. Böylece, Türk toplumunun tarihinde ilk defa, ilmiye kesimi iktidar bloğunun tümüyle dışına itildi.

Laikliğin kendisi, yani kamu yaşamına dinin ve ruhban sınıfların müdahalesinin kısıtlanması, kesinlikle sosyal demokrat hareketin sahipleneceği ve destekleyeceği bir ilkedir. Ancak, o dönemde uygulamanın demokrasiyi askıya alarak yapılması, sosyal demokrasinin diğer ilkeleri ile ciddi bir çelişkiyi yansıtmakta, pek çok sosyal demokrati bir açmazda sokmaktadır. Açmaz şudur: laiklik ile demokrasi arasında bir tercih yapmak zorunda kalırsak, hangisini seçmeliyiz? Bu soruya verilecek cevap, orijinal anlamı ile CHP'lilik ile sosyal demokratiyi ayırdetme olanağını sağlar; yakın tarihimize bakış optiğimiz de cevaba göre farklı olacaktır.

Doğallıkla, ortada pek çok tartışmalı alan vardır. Örneğin, demokratik hak ve özgürlüklerde kökten fedakarlık gerektiren tek parti diktatörlüğü, 1920'lerde ilmiye kesiminin iktidar bloğu dışına itilmesinin tek yolu mudur? Yoksa Türkiye aynı sonucu daha sağlıklı bir çerçevede, demokrasi içinde elde edebilir miydi? Bunlar ilk bakışta teorik sorulardır. Ancak, CHP ve sosyal demokrasi ayırımı açısından son derece önemli sorunlardır. Çünkü, Cumhuriyeti kuran kadrolar ve onların siyasi örgütü olarak CHP, bu sorulara hep tutarlı bir şekilde cevap verdi; daima laiklik uygulamasını demokrasiye tercih etti. Laikliğin karşısında en küçük bir tehdit yada tehlike hissettikleri anda (kendilerinin iktidarda olmayışları böyle bir hisse kapılmaları için yeterli olabiliyordu), demokrasinin askıya alınmasını onayladılar, hatta daha da ileri gidip demokrasinin askıya alınmasını aktif bir şekilde savundular.

Velhasıl, asıl CHP'liler için yukarıda sözü edilen açmaz hiç bir zaman mevcut olmadı. Bizlerin, ilerici gelenek içinde yetişmiş fakat zaman içinde sosyal demokrat ideolojiyi benimsemiş genç nesillerin durumu çok farklı. Tek parti rejiminde aktif rol almamış, hatta o dönemde daha doğmamış sosyal demokratlar bu olayı nasıl değerlendirecekler?

1990'lı yıllarda iktidara gelip, Türkiye'yi 21.inci yüzyıla layık olduğu çağdaşlık düzeyinde ulaştıracak bir siyasi hareketin, öncelikle toplumun bugünkü sorunlarını kapsamaması, büyük kütleleri güncel yaşamlarında kavraması gerekmektedir. Demokrasi sorununu gündemin kayıtsız şartsız bir numaralı maddesi haline getirmedikçe, sosyal demokrasinin Türk toplumunu etrafında toplayabilmesi mümkün değildir. Eski usul laiklik tartışmalarında boğulmuş, kendisini demokrasinin varolmadığı bir tek parti rejimi ile özdeşleştirmiş bir partinin, bu toparlayıcı işlevi yerine getiremeyeceği, bugünkü toplumun yarınki ihtiyaçlarına cevap veremeyeceği çok açıktır.

Benzer bir sorun, 1930'larda uygulanan devletçilik politikasına sonradan atfedilen ilericilik, hatta solculuk vasıflarıdır. 1960'larda, ülkeyi askeri bir diktatörlükle yönetmek isteyen cuntacı radikalizm, geçmiş tek parti rejimini de efsaneleştirmeye çalışmıştır. Bu amaçla, Büyük Buhran sırasında devletin ve özellikle ordunun ihtiyacı olan malları üretmek üzere kurulan devlet işletmelerinin önemi abartılmış, 30'ların bir "Altın Çağ" gibi sunulmasına çalışılmıştır. Sosyal demokratlar için gerçek çok farklıdır. Onlar, iktisadi konularda da, devletin tarihine değil, toplumun tarihine bakarlar. Toplumda gördükleri ise, sendikaların

yasaklanması, işçilerin angaryaya zorlanmaları gibi anti-demokratik uygulamalar ve büyük bir sefalettir. Sahip çıkılması gereken devlet yatırımları değil örneğin Zonguldak havzası halkının jandarma zoru ile yerin altına kömür madenlerine indirilmeleri karşısındaki mücadelesidir.

Sosyal demokrasinin Cumhuriyetin kuruluş dönemi CHP'si ile arasına mesafe koyması, asla o dönemde yapılan önemli reformların reddi anlamına gelmeyecektir. Tam tersine, yapılan her şeyi kayıtsız şartsız destekleyecek yerde, sosyal demokrat ilkelerle tutarlı olanların yanında, ama sosyal demokrasi ile çelişenlerin de karşısında olmak fırsatını verecektir. Böylece, başta laiklik, kadın hakları ve 1946'da çok partili rejime geçiş gibi Türkiye'nin modernleşmesine katkıda bulunmuş reformlar olmak üzere, CHP'nin olumlu icraatına sahip çıkılırken, Takrir-i Sükun kanunu, sendikal yasaklar, sansür, keyfi yönetim, sivil toplumun boğulması gibi 1950 yılında Türk halkı tarafından lanetlenmiş ve sosyal demokrasinin bütün hücreleri ile karşı olduğu uygulamaları eleştirmek imkanı doğacaktır.

Böyle bir yaklaşımda, 1920'lerde kutlanan (1927'den itibaren yasaklanan) 1 Mayıs işçi bayramlarının sosyal demokrat hareket tarafından sahiplenilmesi olağandır. Nazım Hikmet'in düzmece bir dava ile 1938'de mahkumiyetine karşı çıkabiliriz. Aynı şekilde, Tan Matbaası olayında Sertel'lerin yanında yer alabiliriz. İkinci Dünya Savaşında Nazi Almanyası'dan yana politika izleyenleri kınayabiliriz. Örnekleri arttırmak, Tek Parti döneminin icraatını sosyal demokrat ideolojinin eleğinden geçirerek desteklenen ve karşı çıkılanların ayrıntılı bir envanterini yapmak önümüzdeki günlerdeki görevlerimizden biridir.

CHP, DEMOKRASİ VE ASKERİ DARBELER

1946-50 arası, sosyal demokrasi için çok önemli bir döneme tekabül eder. Türkiye tarihinde, yaygın katılımlı bir kütle hareketine en yakın olay, 14 Mayıs seçimleri ile noktalanmış süreçte halkın ve ilerici/sosyalist aydınların tutucu CHP diktatörlüğüne karşı yürüttükleri mücadeledir. Bizzat CHP'nin düzenlediği oyunlarla, bu dönemde sol ve ilerici aydınlara karşı büyük bir baskı rejimi oluşturulmuş, yani toplumsal muhalefetin onlar tarafından kanalize edilmesi engellenmiştir. Bu durumda, elde başka seçenek olmadığından, kütle hareketi Demokrat Parti'ye yöneldi. Ancak, Demokrat Parti'nin iktidara geldikten sonra demokratik kazanımları genişletecek yerde hızla daraltmaya başlaması biz sosyal demokratların DP'yi iktidara getiren kütle hareketine sırt çevirmemiz anlamına gelemez; gelmemeli. 1990'larda "46 ruhunun" gerçek sahipleri demokratik sosyalistlerdir. Özellikle 1945-50 arasında ilerici ve sosyalist aydınların mücadele tarihini yeniden yazmalı, onların Türkiye'de sosyal demokrasinin gelişmesine yaptıkları öncü katkıları kendi geleneğimize alarak zenginleştirmeliyiz.

14 Mayıs 1950 seçimlerini kaybeten CHP'nin, 27 yıl sürmüş bir diktatörlükten sonra hukuka uyması ve tüm devlet imkanları elinde olduğu halde seçimi kazananlara iktidarı teslim etmesi Türkiye'de hukuk devletinin başlangıcı olarak düşünülmelidir. Sosyal demokratlar, bütün iktidarların daima seçimle değişmesini

savunurlar. Ne yazık ki, ülkemizde bu demokratik yöntemin çok örneği yoktur. Bu bakıma, 1950 yılını hem Türkiye hem de CHP için bir dönüm noktası olarak kabul edebiliriz. Devrin "Milli Şefi" ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, bu anahtar günde hukuka gösterdiği saygı ile demokratikleşme sürecine çok önemli bir katkıda bulunmuştur.

1950'li yıllarda, özellikle 1950'lerin ikinci yarısında, CHP'nin katkıları değerlendirilmeye daha kolaydır. İktisat politikalarında ve toplumsal konularda CHP muhalefetinin ciddi bir içeriği yoktur. Buna karşılık, siyasi özgürlükler, hukuk devleti, demokrasi gibi sosyal demokrasinin temel ilkeleri arasındaki siyasi konularda net bir tavır alınmış ve DP iktidarının giderek artan bir tempo ile baskıcı bir rejim kurma heveslerinin karşısında durulmuştur.

Sosyal demokratların, daima ve her yerde olduğu gibi, 1950'ler Türkiye'sinde temel hak ve özgürlükler mücadelesini olumlu kabul etmeleri gerekmektedir. Ancak, bu dönemle ilgili olarak çok haklı bir itirazları da vardır. Acaba neden CHP, kuvvetler ayrılığına ve bağımsız yargıya izin vermeyen 1924 Anayasasını mutlak iktidara sahip olduğu 1950 öncesinde değiştirmemiştir? Örneğin, 1961 yılında yapılan türde bir Anayasa diyelim 1949'da devreye sokulmuş olsa idi, Türkiye'nin 1950'li yıllarda demokrasi ile ilk deneyimi daha sağlıklı koşullarda yürütülüp daha sağlıklı sonuçlar vermez miydi?

Görüldüğü gibi, sosyal demokrasinin 1950'lerin CHP'sine aynen 1950 öncesi gibi mesafeli durması, yani mücadelenin olumlu yanlarına sahip çıkarken olumsuzlukları da cesaretle vurgulaması mümkündür.

Bu bağlamda, CHP'nin 27 Mayıs darbesini engelleyememiş olması gerçekten çok üzücüdür. Sosyal demokratlar, seçim ortamı var olduğu sürece, amacı ve sonucu ne olursa olsun, bütün askeri darbelerle karşıdirlar. 1960 yılında askerin iktidara el koyması, ülkenin siyasi gelişmesine vurulmuş büyük bir darbe idi. Siyasi bunalımın mutlaka DP'nin seçimleri ve partileri yasaklaması ile sonuçlanacağına dair ortada hiç bir işaret yoktu. Bir yıllık daha bir sabır, Türkiye'ye ikinci defa halkın oyu ile iktidarı değiştirme imkanını verecekti. DP çevreleri CHP'nin 27 Mayıs darbesinin mimarı olduğunu iddia etmişlerdir. Bu iddia gerçekleri yansıtmayabilir; CHP'liler içinde darbeye etkin rol almış kişilerin varlığı, İnönü ve parti üst yönetiminin darbeyi planladıkları anlamına gelmez. Ancak, darbeye karşı aktif bir muhalefet yapmadıkları, aydın kesimde ve kamuoyundaki büyük prestijlerini seçimle gelmiş iktidarın yanında ve darbecilerin karşısında kullanmadıkları da çok açıktır.

Sosyal demokrat hareketin 27 Mayıs darbesine karşı çıkması için pek çok soyut ve somut neden verilebilir. Bunlardan hiç biri, 1961 Anayasa ve rejiminin "Ocak ve Bucak Teşkilatlarını" yasaklayarak kapatması, yani partilerin örgütlenmelerini ilçe düzeyi ile sınırlaması kadar vahim değildir. Büyük kütlelerin siyasete katılmalarını engellemek, böylece onları pasifize etmek (bugünkü deyimle depolitize etmek) amacı ile getirilen bu uygulamanın mimarı kesinlikle CHP'dir. Böylece 1961 Anayasasının bütün diğer olumlu değişiklikleri bir kalemlerle

sıfırlanmıştır. Eğer Türkiye neden 12 Eylül'e geldi sorusuna tek sözcükle cevap vermek zorunda kalırsak, göstereceğimiz neden "Ocak ve Bucakların kapatılması", yani halkın siyasete katılımının yasaklanmasıdır. Her düzeyde toplumsal katılımı temel ilkesi yapmış demokratik sosyalist hareket için, böyle bir uygulamayı içeren bir anayasanın kayıtsız şartsız desteklenerek "ilerici" ilan edilmesi mümkün değildir.

Herşeye rağmen, CHP'nin ürünü olan parlamenter rejim, 1950'li yıllarda sivil toplum ile devlet arasındaki ilişkide ilki lehine bir süreci başlatmıştı. DP'nin popülist bir yaklaşımla kendisine bir taban yaratma arayışı, vatandaşla devlet arasındaki uçurumun giderilmesinde önemli bir etken oldu. Kalkınma çabaları, Sosyal Sigortalar Kurumu, tarım destek fiyatları, yol ve altyapı yatırımları ve bunlarla ilgili vaatler, vatandaşın siyasi düzeye bakışını değiştirdiler. Bu sosyolojik olgunun CHP'yi de etkilemesi kaçınılmazdı.

Darbeler ve karşı darbeler halinde geçen 1960'ların ilk yarısında Türkiye sosyal demokrasi tarihi açısından son derece önemli bir başka dinamik devreye giriyordu. Türkiye İşçi Partisi, 1945-50 arasını birinci elden yaşamış, CHP'nin sola nasıl baktığını çok iyi bilen bir aydın kadro ile filizlenen işçi sendikaları arasında bir ittifak sonucu kuruldu. Sağında sürekli fırsat arayan cuntacı radikalizm, solunda DP mesajını destekleyen kütleler, bunlar arasında sıkışan CHP'nin bir de kentsel aydınları ve işçileri cezbedecek sosyalist hareket karşısında kalması, bardağı taşıran damla oldu. Partinin sosyal demokratlaşma sürecini başlatan "ortanın solu" ifadesi bu bağlamda kullanıldı.

Demek ki, 1960'lı yılların ilk yarısı açısından, TİP ve etrafında kümelenen emekçi ve aydınlar, Türkiye tarihinde toplumsal içeriği olan ilk kitle partisini oluşturdukları ölçüde sosyal demokrat geleneğin öncüleri ve militanlarıdır. Onların başlarına gelenler bizlerin başına gelmiş sayılır. Kesinlikle aynı tarihi mücadele çizgisi üstünde oturduğumuzu söyleyebiliriz.

Bu özgül anlama, 1960 ortaları Türkiye sosyal demokrat hareketinin ve CHP'nin tarihlerinin ilk kez kesişmeye başladığı dönemdir. Kısa dönemde, bu kesişmenin anlamı aralarında bizlerin ve CHP'lilerin de olduğu pek çok kişi tarafından anlaşılmamış olabilir. Hatta, aramızda, bugün sosyal demokrasinin gelişmekte çektiği zorlukların önemli bir bölümünü bu kesişmeye atfedebiliriz. Gene de, CHP gibi Türkiye tarihinin 60 yılına damgasını vurmuş bir siyasi hareketin emekçi kesimlerin taleplerine duyarlılık kazanması ve demokrasinin temel koruyucularından birine dönüşmesi, hem Türkiye'nin siyasi ve toplumsal gelişmesine, hem de (dolayısı ile mi yoksa sayesinde mi, bilmiyorum) sosyal demorot hareketin varolma ve güçlenmesine çok önemli bir katkı yapmıştır.

CHP'nin, Ecevit'in adı ile özdeşleşen bu son dönemine kesinlikle sosyal demokrasimizin öncü, hatta belki de kurucu dönemi diyebiliriz. Bu dönemde de, CHP içinde eski kalıntıların yaşadıklarını, pek çok sosyal demokratlıktan uzak unsur olduğunu bile bile.

ECEVİT VE SOSYAL DEMOKRASİNİN DOĞUŞU

1960'lı yılların ikinci yarısı, Türkiye'de toplumsal mücadelenin belirginleştiği bir dönemdir. Toplum yavaş yavaş üstünden tek parti döneminin uyuşukluğunu atmaya başlamakta, talepler çeşitlenmektedir.

İktisadi ve toplumsal içerikten yoksun bir siyasi tartışma ortamı terkedilmekte, yerine zengin bir içeriğe sahip yeni sorunsallar gelmektedir. Türkiye'nin emperyalizm, üçüncü dünya, sosyalizm, işçi sınıfı, sömürü, düzen değişikliği, gençlik hareketleri, grevler gibi kavramlarla ilk kez yaygın bir biçimde bu dönemde karşılaştığını görüyoruz. Aynı zamanda, işçi sınıfı hareketi açısından son derece önemli bir başka gelişme, DİSK'in kurulup hızla büyümesi devreye giriyor.

Ne yazık ki, hepimizin hatırladığı kadar yakın bir tarih olmasına rağmen, bu dönemin ayrıntıları hakkında elimizde yeterince çalışma yoktur. Ama, CHP'yi dönüştüren hareketin bir kadro hareketi olduğunu söyleyebiliriz. Bu şaşırtıcı değildir. Sosyal demokrasi dünyanın hiç bir yerinde ve hiç bir zaman bir kişi, bir lider hareketi olmamıştır; olamaz. Daima ve her yerde kütle dinamizminin geniş ve yetenekli kadrolarla kesişmesi başarılı sosyal demokrat partiler yaratır. 1960'lar Türkiye'sinde de öyle oldu. Hepsini genç ve dinamik insanlardı. Bülent Ecevit'in liderliğinde bir araya geldiler.

Hareketin tartışılmaz motoru ve lideri Bülent Ecevit'dir. Ecevit o yıllarda ne ölçüde bilinçli bir sosyal demokrattı; ne ölçüde iyi niyetli, halkçı ve hümanist bir aydın? Herhalde daha çok ikincisi idi. Ama, 1966'dan 1973'e kadar geçen 7 yılda süratle sosyal demokratlaştığını görüyoruz. Neydi Ecevit'in özellikleri? Tabana güvenmek, önce tabanda varolan bir hareket kurmaya çalışmak. Gerek CHP içinde, gerek CHP dışında halka rağmen ilerlilik taşıyan tutucu veya radikal cuntacı akımlara karşı büyük bir mücadele vermek. Kütlelerle iletişimi çok önemsemek. Daha düzgün bir gelir ve refah dağılımı talep etmek. Bürokrasi dahil, Türk toplumundaki imtiyazlı kesimlerin imtiyazlarına karşı çıkmak ve onlar karşısında sıradan emekçi vatandaşları korumak. Bu özellikler, Ecevit'e burada tanımlanan anlamı ile sosyal demokrat hareketin kurucusu sıfatını vermemizin normal olduğuna işaret ediyor.

"Ortanın solu" ile başlayıp Bülent Ecevit'in CHP Genel Başkanı seçilmesi ile noktalanın süreci sosyal demokrat hareketin büyük bir dikkatle incelemesi gerekir. Bugün bazıları aramızdan ayrılmış, bazıları harekete küsmüş çok sayıda yetenekli insanın katıldığı bu kadro hareketi, sosyal demokrasinin kuruluş sorunlarını bize öğretecek, bugüne daha gerçekçi bir platformdan bakmamıza imkan verecektir.

Hareketin ideolojik haritasında, en önemli etken yukarıda belirtildiği gibi, Türkiye İşçi Partisinin bürokrasiye karşı tezleri olmuştur. Bu dönemde başlayan Asya Üretim Tarzı (AÜT) tartışması, merkezi bürokrasinin imtiyazlı kesimlerine, ve bunların "sivil-asker elele" cunta ve darbe arayışlarına yönelen ciddi bir teorik saldırı idi. Aynı bağlamda, İdris Küçükömer'in yakın çağ Osmanlı-Türk tarihini tersyüz eden yaklaşımı, "halka rağmen" yerine "halkla beraber" devrim çabasını Türkiye'nin gündemine getirdi. Kapıkulu, bürokrasi ve seçkinlik karşıtı bu fikir

hareketlerinin Ecevit'in Genel Başkanlık öncesi konuşma ve yazılarına çok güçlü bir şekilde yansıdığını görebiliriz.

İdeolojik düzeyde olaya damgasını vuran kişinin, pırıl pırıl zekası ve engin bilgisi ile Turhan Güneş olduğunu düşünüyorum. DP kökenliydi; 1957'de liberal Hürriyet Partisi'nin kuruluşuna katılmış, oradan CHP'ye gelmişti. İdris Küçükömer'in fikirlerine çok yakın düşündüğü söylenebilir. Seçkin CHP içinde halka ve demokrasiye gerçekten inanmış bir bilim adamıydı. Ürettiği temalar hala Türkiye sosyal demokrat hareketi için geçerliliklerini koruyorlar. Turhan Hocaya sosyal demokrasinin ilk teorisyeni diyebiliriz. Genç yaşta aramızdan ayrılması çok büyük bir kayıptır. Bugünkü karmaşa biraz da onun yokluğundan kaynaklanıyor dersek abartmış olmayız.

Bugün unutulmuş bir başka isim, Kamil Kırıkoğlu, sosyal demokrat partileşmenin ilk örgüt insanıdır. Bitmeyen enerjisi ile yaşlanmış ve toplumundan kopmuş CHP örgütünü canlandırdı, değiştirdi. Yeni fikirleri, gençleri, bütün dinamik unsurları korudu. Sosyal demokrasinin en hayati döneminde, İnönü-Ecevit çatışması sırasında CHP Genel Sekreterliği yaptı ve geleceğin güçlerinin yönetime gelmesini sağlayan anahtar kişi oldu. Üzücüdür ki, çok erkenden liderle ters düştü ve hareketten elendi. Gene de, bugünün ve yarının sosyal demokratlarının sonuna kadar sahip çıkılması gereken isimlerin başında Kamil Kırıkoğlu gelmelidir.

Listeyi uzatmak mümkündür. Benim tanıdıklarımın, Besim Üstünel sosyal demokrat fikirleri tüm ekonomik forumlarda başarı ile korudu ve CHP'nin içeriksiz muhalefetine ekonomik bir boyut kazanmasını sağladı; Haluk Ulman, Deniz Baykal gibi genç akademisyenler coşku ve bilgileri ile harekete Mülkiye desteğini getirdiler; Ali Topuz İstanbul CHP teşkilatını halka açtı; vs, vs...

1966-73 arası, Türkiye sosyal demokrasi tarihinin en başarılı dönemidir. 7 yıl gibi kısa bir süre içinde, sosyal demokrat anlayış CHP'de iktidarı ele geçirdi; demokrasimiz için büyük tehlike arzeden cuntacı eğilimlere karşı durdu ve onları altetti; yeni bir kitle hareketi yarattı; kentsel aydınlar ve emekçi kesimlerle sağlıklı bağlar kurdu; giderek toplumun önemli bir kesiminin gelecek için umudu olmayı becerdi. Bunlar, yepyeni bir hareket için, hele hele CHP gibi olumsuz bir miras üstüne kurulmuş bir hareket için küçümsenmeyecek başarılardır. Sosyal demokrat hareketin bugün o dönemin dikkatle üstüne eğilmesi, inceleyip başarısının anahtarını anlamaya çalışması gerekmektedir.

CHP'NİN İKTİDAR DENEYİMLERİ

Ne yazık ki, aynı başarı grafiğinin 1973-80 arasında tutturulduğunu söylemek imkanına sahip değiliz. Ecevit liderliğindeki sosyal demokrat eğilimli CHP 1973 seçimlerinde oyların % 33'ünü alarak en büyük parti oldu. Hemen ardından, ünlü CHP-MSP koalisyonu ve iktidar geldi. Bu dönemden akılda kalan Kıbrıs Harekatıdır. Ardından, hala anlamakta güçlük çektiğimiz nedenlerle koalisyon bozuldu ve Türkiye MC hükümetlerinin karanlık dönemini yaşadı. 1977 seçimlerinde Ecevit CHP'si oy oranının % 44'e yükselmesine rağmen, meclis

çoğunluğunu sağlayamadı. Tekrar MC, ve 2 yıllık o garip CHP hükümeti. Sonrası da 12 Eylül.

Bu dönemle ilgili olarak, ilk yapmamız gereken şey başarısızlığın kabulü ve tescilidir. Türkiye'nin genç ve dinamik sosyal demokrat hareketinin bu başarısızlığı telaffuz etmekten korkması için hiç bir sebep yoktur. Herşey halkın gözleri önünde olmuştur, bilinmektedir. Devekuşu misali kafamızı kuma sokarak bir yere varamayız. Önemli olan başarısızlığın hangi etkenlerden kaynaklandığını gerçekçi bir şekilde tesbit ederek, aynı hataları yakın bir gelecekte SHP iktidar partisi olunca tekrar etmemektir. Bir malubiyeti zafere dönüştürmenin tek yolu ondan gerekli dersleri almaktır.

Bu konular daha çok tartışılacak. O nedenle sadece bir kaç temel konuyu vurgulamak istiyorum.

Birincisi, bir partinin üst yönetiminde sosyal demokrat görüşün hakim olması, o partiyi hemen ve kendiliğinden sosyal demokrat parti haline getirmiyor. 1970'li yıllarda, CHP hala önemli miktarda eskiden kalma olumsuz kalıntı taşıyordu. Muhalefet sırasında önemsenmeyen bu unsurlar, iktidar döneminde icraatı kısıtlayıcı etki yaptılar. Özellikle ekonomide, partinin program ve icraatı netlik kazanamadı, yani sosyal demokrat olamadı. Kavram kargaşasının belki de en iyi örneği 12 Mart'ın tepe cuntacısı Muhsin Batur Paşanın CHP'den Cumhurbaşkanlığı adaylığına kadar yükselmesidir.

İkincisi, toplumsal kitle dinamiğinden köklü reformlar aracılığı ile ekonomik, siyasi ve toplumsal dönüşümlerin çıkmasında teknik kadrolar ve teknik hazırlılık düzeyi hayati önem taşır. 1970'lerde sosyal demokrasiyi bulmuş olmanın heyecanını yaşayan CHP yönetiminin bu konularda hem bilinçsiz hem de çok hazırlıksız olduğunu görüyoruz. Bunu bir tür sosyal demokrasinin çocukluk hastalığı olarak da niteleyebiliriz.

Üçüncüsü, parti güçlenip iktidar adayı olduktan sonra, yönetimin yaygın örgütlenme ihtiyacını ikinci plana atmasıdır. Liderin seçmenle kurduğu olumlu diyalog, miting meydanlarının dolması, başta basın, meslek odaları ve aydın kesimin partiye kesinkes destek vermesi gibi unsurlar, örgütlenmenin ihmal edilebileceği yanlış izlenimini uyandırmıştı. Toplumun bütün hücrelerine ulaşmış güçlü, katılımcı ve yaygın örgüt olmaksızın bir sosyal demokrat partinin iktidarda başarılı olamayacağı anlaşılmalıdır. Bu, bir anlama popülist bir illüzyona tekabül ediyordu. Seçmen desteği örgüt gücü yerine ikame edilir zannedildi.

Dördüncüsü bir anlama üçüncüsünün uzantısı ama gene de çok önemli. Parti-içi demokrasinin işlediği güçlü bir örgüt tarafından denetlenmeyen bir yönetici kadronun kendi içinde birbirine düşmesi, liderle diğer üst yönetimin kopması, kişi hiziplerinin belirmesi gibi olumsuz gelişmeler iktidar döneminde koordinasyonu bozarak başarısızlığa katkıda bulundular. Hatta, parti içi mücadelede çeşitli hiziplerin sosyal demokrasiye düşman uç sol hareketlerle işbirliği içine girmeleri olağan karşılanır oldu.

Listeyi uzatmak mümkün. Ama yeri burası değil. Az önce de söylendiği gibi, bu aşamada önemli olan yaklaşım uslubunun belirlenmesi. Gerçekçi bir eleştirelilik,

aynı hataların tekrar etmemesi için zorunludur. 1970'ler sadece CHP için değil, sendikasından öğrenci hareketine, meslek odalarından belediyelere, örgütlü yada örgütsüz tüm vatandaşlarımız için çok önemli derslerle doludur. 1980 sonrasında, toplumun yavaş yavaş 1980 öncesinde olup bitenleri hazmetmeye başladığını söyleyebiliriz. Yani, deneyim kazanan sadece sosyal demokratlar değildir. Genelde Türk toplumu demokrasi, sivil toplum ve hukuk devleti konularında küçümsenmeyecek tecrübeler yaşamıştır.

SONUÇ

Türkiye sosyal demokrat hareketini Ecevit öncesi günlere götürmek, 1960'ların sonunda Ecevit hareketi tarafından mağlup edilmiş kadrolara emanet etmek asla mümkün değildir. Eğer emekçi kesimler 1980 sonrasında kapatılan CHP'ye sahip çıkmadıysa, bunun nedeni CHP'de, onun emekçi kesimleri kendilerinin partisi olduğu konusunda ikna edememiş olmasında aramalıyız.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları 65 yıldır demokrasi mücadelesi veriyor; 42 yıldır parlamenter rejimi düşmanlarına karşı yaşatmaya çalışıyor; 25 yıldır grev hakkına sahip; 25 yıldır Avrupa Topluluğuna ortaklık anlaşması var; 22 yıllık sosyal demokrasi geleneği var.

Geçmişimizle kuracağımız sağlıklı ilişkiler, yarınki görevlerimizde başarı şansımızı yükseltecektir. 2000'li yılların modern ve çağdaş Türkiye'sini kurmaya aday sosyal demokrat hareketin, herşeyden önce kendi içinde geçmişle, geçmişin olumsuz kalıntıları ile hesaplaşma cesaretini göstermesi gerekmektedir.

Sekizinci Bölüm

DEMOKRATİK SOSYALİZMİN İDEOLOJİSİ

- Konuşma -

Sayın Başkan,
Sosyaldemokrat Halkçı Parti Genel Başkanı Sayın Erdal İnönü,
Değerli arkadaşlar.

Benim durumum biraz zor. Çünkü, birincisi SHP'li değilim; ikincisi, akademik olmanın getirdiği uzun konuşma geleneğim var ama başkan konuşma süremi 15 dakika ile sınırladı; üçüncüsü hem kendim konuşma hazırladım, hem Sayın İnönü'nün ve Sayın İsmail Cem'in söyledikleri hakkında değerlendirme yapmam lazım. Onlarla hemfikir olursam siz sıkılırsınız, fazla kavga çıkartacak vaktim de yok.

Sorun evveleminde sosyaldemokrat, demokratik sol ya da demokratik sosyalizm diye eş anlamda üç isimle adlandırabileceğimiz siyasi hareketin kurulmasıdır. Parti kurulur. Hatta bir sürü parti kurulur. Çok yararlı olur. Bin çiçek açsın demiş yaşarken meşhur, öldükten sonra o kadar meşhur olmayan bir Çin'li. Parti kurulması yararlıdır ancak mühim olan hareketin kurulmasıdır. Hareket ise, gerçekten İsmail Cem'in anlattığı gibi ideoloji ile kurulur. Bence ideolojik sorun kimliğimizi kazanmamızdır.

Ben kendime demokratik sosyalist diyorum. Bunu burada açıklamaya çalışacağım. Tüm mesele benim hiç mahçup olmadan liberallere karşı da, marksistlere karşı da (Türkiye'de komünist sözcüğü yasak olduğu için marksizmi komünizm ile eşanlamlı kullanıyoruz) başım dik. Onlardan daha güçlü olduğumu, onlardan daha sağlam teorik temellere dayandığımı, daha gerçekçi ve ilkelerimle tutarlı politikalar önerdiğimi biliyorum. Karşılaştırmayı yaptığıma göre bunları üretmiş olmam lazım. Önce bunu irdeleyeceğim.

İsmail Cem'in konuşmasında söylenenlerin önemli bölümüne katılıyorum. Ancak, katılmadığım bir nokta var: demokratik sosyalizmi bence negatif tanımladı. Bu doğru değildir arkadaşlar. Yani demokratik sosyalizm liberalizmin ve komünizmin eleştirisi değildir. O zaman şöyle bir şey olur: biz mahçup şekilde, liberalleri biraz sosyal adaletten falan uzak görüyoruz, komünistlerin Sovyetler Birliği örneği kötüdür filan deyip, bu ikisinin ortasında bir yerde durumu idare ederiz. Halbuki, demokratik sosyalizm negatif tanımlanmış bir siyasi hareket değildir; tam tersine pozitif tanımlanmıştır.

Bizim iddiamımız şudur: Bu pozitif tanım her iki büyük ideolojinin önerdiği toplum modelinden çok daha gerçekçi, çok daha insanca, çok daha bizim içinde yaşamayı arzuladığımız toplumu tanımlamaktadır. Onlardan üstündür; hiç kimseye karşı hiç bir mahçubiyetimiz yoktur.

Demek ki tanımlarımız vardır. Bizim bir teorimiz vardır. Demokratik sosyalizm gayet sağlam teorik temellere dayanmaktadır. Bu teorik temeller marksizmin ve liberalizmin teorik temellerinden farklıdır. Her ikisinden yararlanmıştı, bu normaldir. Onlar da demokratik sosyalizmin öncüleri sayabileceğimiz insanların düşüncelerinden zaten yararlanmışlardır. Hiç bir büyük ideoloji gökten zembille inmez. İdeolojiler birbirleriyle sürekli etkileşim içindedirler. Dünyaya bir yaklaşımımız vardır; toplumun nasıl belirlendiği hakkında fikirlerimiz vardır. Bu konuda, bendenizin acizane katkısı da dahil olmak üzere kitaplarımız vardır, makalelerimiz vardır. Kendimizi negatif tanımlamamız için hiç bir sebep yoktur.

Daha da önemlisi, bizi diğerlerinden ayırdeden bir idealimiz vardır. Demokratik sosyalizm bir çıkar hareketi değildir. İnsanlar şahsi çıkarları orada olduğu için demokratik sosyalist olmazlar. Demokratik sosyalizmin önerdiği toplumun insanlığa yaraşır olduğunu düşündükleri için demokratik sosyalist olurlar. Demek ki demokratik sosyalist insan, inancı olan insandır. İnançları uğruna mücadele eden bir insan; çıkarları uğruna mücadele eden insan değil. Bu çok önemli. Marksizmin materyalizminden bizi ayırdediyor.

Peki, nedir bu ideal toplumun öğeleri?

Birincisi özgürlüktür arkadaşlar; kayıtsız şartsız özgürlüktür. Ondan dolayı da biz kendimize demokrat diyoruz; her an ve daima özgürlüğü savunduğumuz için demokrat diyoruz.

İkincisi eşitlik. Biz insanın insanı, ister iktisadi, ister siyasi, ister kültürel, hangi anlamda olursa olsun, sömürmesine karşıyız. Tüm sömürüyü uzun dönemde minimize etmeyi, idealimizde yok etmeyi amaçlıyor ve planlıyoruz.

Üçüncüsü, biz devletin değil sivil toplumun hareketiyiz. Demokratik sosyalist hareket her düzeyde ve daima sivil toplumdur. Bu anlama da marksizmle net bir şekilde çelişir. Demokratik sosyalizmle Sovyet komünizmi ve genelde marksizm arasında aşılmaz bir duvar vardır. Onlar sivil toplumu küçümserler; biz sivil topluma sonuna kadar inanırız. Sayın İnönü Atatürk'çülükten bahsetti, sosyal demokrasiyi Atatürk devrimlerinin son aşaması olarak tanımladı. Bence Kemalizm de sivil topluma karşıdır. Dolayısıyla ikisi nasıl telif edilebilir bilmiyorum, telif edemiyorum kendi hesabıma.

Dördüncüsü, arkadaşlar, demokratik sosyalistler ahlakçıdırlar. İlkeleri ile hareket ederler, devlet mantığıyla değil. Devletin mantığı başkadır. Vietnam'da gördüğümüz gibi, katliam yapıp bunu reddetmektir. İşkence yapıp reddetmektir. Bomba atıp inkar etmektir. Sosyal demokrasinin mantığı bu değildir. Ahlaklı, dürüsttür ve sivil toplumcu bir hareketin böyle olmaması zaten mümkün değildir.

Zamanımın kısalığı nedeniyle bu genel ilkeleri koyduktan sonra bir önemli konuya değinmek istiyorum. Bir siyasi hareketin iktidara gelmesi o kadar zor birşey değildir. Doğru yada haklı olduğu anlamına da gelmez. Tarih böyle rastlantısal

olarak beklenmedik bir şekilde iktidara gelmiş hareketlerle, partilerle doludur. Sorun sadece iktidara gelmek değildir arkadaşlar; sorun iktidarda ilkelerini uygulayabilmek, yani iktidara gelirken seçmene söz verdiklerini yapabilmektir. Demokratik sosyalizmin temel özelliklerinden bir tanesi, kütleyi iktidara geldiğinde kendi önerdiklerini yapabileceğine ikna etmesidir. Aksi takdirde iktidara gelemesiniz demiyorum. Gelirsiniz. Geldiğiniz iktidar ne biçim bir iktidar olur, daha önce yaşadınız, çoğunuz biliyorsunuz.

Ben buna çağdaşlık diyeceğim. İsterseniz bilim ve teknolojiye açık olmak, yeniliğe açık olmak da diyebilirsiniz. Demokratik sosyalizm teknokrasiyi reddetmez; onu daha özgür ve eşitlikçi bir toplum için en etkin şekilde kullanmaya çalışır.

İsmail Cem benim söylemek istediklerimin büyük bir kısmından bahsettiği için ben Cem'in söylemediklerine değinmeye çalışıyorum. Bir hususa gelmek istiyorum. Bu kitle partisi, sınıf partisi ayırımı. Arkadaşlar, bu marksizmden alınmış bir ifadedir. Komünist partileri kitle partisi ve sınıf partisinden bahsediler. Bizim buna ihtiyacımız yoktur. Biz sınıf analizini kullanırız. Ancak, marksizmden farkımız vardır. Sadece işçiler bir sınıf değildir, biz aydınlara da sınıf deriz. Sosyal demokrat ya da demokratik sosyalist hareket, özünde bu iki sınıfın bir ittifakıdır. Aydınlardır, çalışanlar, işçiler vardır. Özünde temel ittifak budur. Bu mahçubiyetimizi aşmamız, sınıf kavramını rahatlıkla kullanmaya başlamamız lazımdır. Biz sınıf dedik diye marksist filan olmayız. Bizim analizimizde sınıflar vardır ve biz sınıflar analizi bazında toplumsal stratejimizi çizeriz.

Peki yukarda söylediklerimin daha güncele, daha siyasi bir söyleme getirilmesi nasıl olur? Çünkü söylenenler geneldi; somutlaştırılmaları gerekiyor. Vaktim kısıtlı, sadece 4 dakikam kaldı. Kısaca özetlemeye çalışacağım.

Nedir önerceğimiz? Ben 3-4 somut ilke önereceğim. Bir tanesini Sayın Cem yeterince vurguladı. Sanıyorum kayıtsız şartsız demokrasi diyebiliriz. Demokratik sosyalist hareket, kayıtsız şartsız demokrasiden yanadır. Yani bizim için bütün darbeler, bütün tek parti rejimleri, bütün diktatörlükler kötüdür, başka türlü olamaz.

Türkiye'de demokratik sosyalizmin yapması gereken çok önemli bir şey vardır arkadaşlar. Şu geçmişin zincirlerini kırıp atalım, biz 1920'lerde, 1930'larda, 1950'lerde iktidara gelmeyi düşünen bir parti ya da hareket değiliz. Biz 2000 yıllarının Türkiye'sine bakalım. Artık zincirlerimizi kıralım, evvela kafamızın içindeki zincirleri kıralım ki, Türk insanına 1990 yıllarını anlatabilelim. 1990'nın ihtiyaçlarından bahsedebilelim.

Geçiyorum ikinciye konuya. Kayıtsız şartsız demokrasiyi liberaller de istiyor. Ama, biz orada durmuyoruz. Biz katılım diyoruz, siyasi ve ekonomik katılım istiyoruz. Yukarıdaki sivil toplum sözcüğü ile birleştirdiğimiz zaman bu bizi örgütlü topluma götürüyor. Yani, devletin tek örgüt olmadığı topluma götürüyor. Bizim için öncelik yereldedir. Biz daima ademerkeziyetçiliği merkeziyetçiliğe tercih ederiz. Demokratik sosyalizmin mahçup bir marksizm olmamasını temin eden ön koşullardan biri budur.

İkincisi, biz toplumdaki bütün özerk örgütlenmeleri teşvik ederiz, koruruz. Bunların başında belediyeler, varsa diğer seçimle gelen yerel idareler geliyor.

Merkezi devletle belediyeler arasında bir çelişki belirince, biz belediyeden yanayız. Demokratik sosyalizm bu nedenle, şimdi geleceğim gibi, devlet mülkiyetine de karşıdır.

Çünkü üçüncü noktamız özyönetimdir arkadaşlar. Yani demokratik sosyalizmin ekonomik ideali, gerçekleştirilebilir bir idealdir. Nedir bunun yolu? Özyönetimdir. Türkiye'deki 50 milyon insanın faal nüfusu olan 20 milyon insanın biz devlet şirketlerinde çalışmasını istemiyoruz. Bir tek kişinin devlet sektöründe çalışmasını istemiyoruz. Bu 20 milyon çalışanın hepsinin kendilerinin sahip olduğu özyönetimli şirketlerde çalışmasını istiyoruz.

İşte budur demokratik sosyalizmin ekonomik programı. Bu da bizi her türlü merkezi planlama eğilimini reddetmeye, ademimerkeziyeti, piyasa mekanizmasını sonuna kadar savunmaya götürür.

Sayın başkan, biliyorum zamanım bitti. İzin verirsiniz toparlayacağım. Dördüncü nokta İsmail Cem'e gene karşı olduğum bir nokta. Her ülkenin kendi somut koşulları vardır dedi. Türkiye'de bu ifade, "her ülkenin somut koşulları vardır" ifadesi, daima Türkiye'ye dar gelen elbiseler giydirmek için kullanılmış bir bahanedir. Biz buna taraf olamayız. Biz bir Papandreu milliyetçiliğini de, Yunanistan'ın somut koşullarından dem vurup, demokratik sosyalizmin bir az gelişmiş varyantı diye niteleyemeyiz. O zaman herhalde Hitler'in Nasyonel Sosyalizmine de sosyalizmin Alman varyantı diyeceğiz. Biz bunu böyle kabul edemeyiz.

Özünde demokratik sosyalist hareketin bir evrenselcilik, bir uluslararasılık, milli devlet sınırlarını aşan bir boyutu vardır. Ülke çıkarlarını koruyan ama aynı anda uluslararası dayanışmayı ihmal etmeyen. Sahnedeki afişte yazan "barış" sözcüğüne layık olmalıyız. Başka türlü olamaz. Biz uluslararası dayanışmadan yanayız.

Demokratik sosyalistler onun için kozmopolitliği savunurlar. Kozmopolitlik, dar kafalı milliyetçiliğin tersidir ve demokratik sosyalizmin ayırdedici özelliklerinden biridir.

Şimdilik benim söyleyeceklerim bu kadar, sanıyorum ki başkanın müdahale etmesine izin vermeden 15 dakikalık zamanımı kullandım. Teşekkür ederim.

21 Mart 1987
Ankara

Dokuzuncu Bölüm

SİVİL TOPLUM VE EKONOMİ

- Konuşma -

Sayın Başkan, değerli izleyiciler, Sayın Besim Üstünel hocam.

Efendim, ben de Tüses'e teşekkür ederek konuşmama başlamak istiyorum. Tüses'in kurucularından biriyim. Çok gurur duyuyorum Tüses'in yaptıklarından. Doğrusu ya benim katkım son derece sınırlı oldu. Bu galiba benim Tüses'te ikinci konuşmam. Sayın Başkanımız aramızda, Korel Göymen dostuma Tüses'i çok kısa zamanda gerçekten saygın ve çok önemli konuların tartışıldığı bir kurum haline getirdiği için, eminim sizleri de temsilen teşekkür edebiliriz.

SİVİL TOPLUMCULUK

Sivil toplum konusu benim için duygusal değeri de olan bir konu. Onun için, izin verirsiniz, biraz öğretim üyesi gibi, bir parça da siyasetçi gibi konuşacağım. Benden önce konuşan Sayın Besim Üstünel, kendisi benim de hocamdır, daha akademik bir konuşma yaptı. Ben ise daha genel, polemikçi seven, sizleri düşünmeye ve tartışmaya itmeye çalışan, biraz tahrik etmeye çalışan velhasıl sivri bir konuşma yapmaya çalışsam, onu yaparken de gene affınıza sığınarak ekonomi ile fazla sınırlı kalmam diyorum. Yani sivil toplum dediğimiz deryanın içinde, her tarafında birden yüzmeye çalışacağım.

Duygusal dedim, çünkü ben 1970 yılların sonundan itibaren "sivil toplumcu" diye aşağılanan sivil toplum savunucularından biriyim. Konferans dizisinin adı da "Sivil Toplum ve Devlet". Demek ki bir tarafta sivil toplum var, bir tarafta devlet var. Demek ki bir tarafta sivil toplumu savunular olacak; bir tarafta da devleti savunular olacak. Ben sürekli ve istikrarlı bir şekilde, bir dönemler eleştirilsem de, sivil toplumu savunulardan oldum ve devletçileri eleştirdim. Şimde de aynı yerdeyim. Bugünkü konuşmamın da temel aksı sivil toplumculuk gözü ile devletçiliğin her düzeyde eleştirilmesi olacak. O zaman sol liberal de dendi bize. Bundan gurur duyduğumu belirtmeliyim. O sıralarda, bu sıralarda, Türkiye'de Sosyal Demokrasi sözcüğünün dahi bir aşağılanma olarak kullanıldığı çevreler vardı eminim. Vardı, hala var. Dolayısıyla eğer bu duygusallığım bazen fazlalaşırsa baştan özür dilerim.

Bir konuda itirazımı hemen kaydedip devam edeyim. Sivil toplum ve sivilleşme uzaktan yakından birbiri ile fazla bağlantısı olmayan iki ayrı kavramdır. Bu husus Tüses'in hazırladığı programda da biraz karıştırılmış gibi geldi bana.

Besim hocayı dinlerken de baktım, sivil toplumdun mı bahsediyor, sivilleşmeden mi, pek belirgin değil. Bunu birazdan açacağım. Yani bunlar ayrı şeyler, sivil toplum başka şey, sivilleşme başka şey, özellikle vurgulamak isterim. Son zamanlarda sivilleşme moda olunca, sivil toplum sivilleşmedir zannedildi ve sivil toplum da moda oldu. Ama biraz altını eşince her sivilleşmenin ille sivil toplumun gelişmesi olmadığı sanıyorum kolayca görülebilecektir.

SİVİL TOPLUM TANIMI

İzinizle bir sivil toplum tanımı vereceğim. Bu tanımı bakıyorum ilk ne zaman yapmışım diye; 1976'da yapmışım. Fena değil, bir sosyal bilimcinin, yada siyasetçinin, yada polemikçinin, 14 yıldır aynı tanıma sahip kalabilmesi bayağı iyi bir tanım yaptığını delildir. Sivil toplumu şöyle tanımlayacağım:

Sivil toplum, bireyin devletten izin almadan girebildiği toplumsal ilişkiler, gerçekleştirebildiği toplumsal etkinliklerdir.

Sivil toplumun tanımında devletten izin almamak vardır. Devletten izinsiz yapabildiğimiz işlerin tümü sivil toplumu tanımlar. Uçta sivil toplumun olmaması vardır, yani herşeyimizi devletten izin alarak yaparız. Öbür uçta da devletin olmaması vardır, anarşi vardır. İkisinin arasında bir yerde gerçek toplumlar bulunur.

Hiç bir toplum, hiçbir devlet, hiç bir zaman sivil toplumu tümüyle yok etmeyi becerememiştir. Yani vatandaşlarının devletten izinsiz hiçbir şey yapmamasını sağlayacak devlet mümkün değildir. Onu bizim Ankara'lı bürokratlarımız özlerlerdi biliyorum. Yani ekonomide şöyle olacak; Ankara'dan emir gelecek; Asaf Savaş Akat, Pazartesi saat 9:05'de falan bakkala gidip ekmeğini alacak. Çünkü ekmeğinizi siz gidip bir fırından aldığınız anda devletten izinsiz bir faaliyetiniz vardır. Devletin ne haberi var, ne izni var. Benzininizi aldığınızda ideali buna tabii Ankara'nın, merkezin karar vermesidir. Yoksa anarşi olur; adam gidiyor, birinden alıyor ekmeği, öbürü gidiyor manavdan meyva alıyor, manavla pazarlık ediyorlar, devletin hiç haberi yok. Ne oluyor, ne bitiyor. Duyulmamış bir şey. Anarşi!

Neyse ki, Ankara'lı bürokratların rüyasını hiç bir devlet gerçekleştirememiştir. En yakını Sovyetler Birliği idi ve sonunda çözüldü.

Sivil toplumu böyle tanımlarsak, yani bireyin devletten izinsiz girebildiği toplumsal ilişkiler, gerçekleştirebildiği etkinlikler toplamına sivil toplumu dersek, her yerde var olduğunu görürüz. Toplumdan topluma farklılık, bazı yerlerde az olması, bazı yerlerde ise çok olmasıdır. Ben sivil toplumun çok olmasını talep eden kesimdenim. Bazıları da az olmasını talep ediyorlar. Her iki kesimin de böyle istemek için sebepleri vardır.

SİVİL TOPLUM VE DEVLET

Önce bir basit kural koyabiliriz: Devlet büyüdükçe sivil toplum daralır; Sivil Toplum genişledikçe devlet daralır. İstediginizi seçebilirsiniz. Biri büyüdü mü öbürü küçülüyor; yani sivil toplum ve devlet birbirinin zıttı iki kavramdır. Devletin gücü

artıkça, bireyin devletten izinsiz yapabildiği faaliyetlerin alanı azalır. Sivil toplumun gücü artık devletten bireye karışma, hesap sorma, herşey için kendisinden izin almasını talep etme yetkileri azalır.

Bu karşılıklı ilişkiyi üç düzeyde tanımlayabiliriz. Ben bu üç düzeyin de aynı derecede önemli olduğunu düşünüyorum.

1. Siyasi düzeyde. Siyasi düzeyde sivil toplum, siyasete katılma hakkıdır, siyaset yapma hakkıdır. Hukuk devletidir. Parti kurma hakkıdır. Devletin vatandaşlarının siyaset yapma hakkına kısıtlama getirememesidir. Öncelikle bunlardır.

2. Kültürel düzeyde. İdeolojik yada kültürel düzeyde baktığınız zaman, sivil toplum öncelikle anadilini konuşma hakkıdır. Bu da kendiliğinden olan bir şey değildir; bir sürü toplumda bir sürü insan anadilini konuşma iznine sahip değildir. İkincisi devletin bir ideolojisi olmaması, yani her vatandaşın kendi ideolojisine sahip olabilesidir. Resmi ideolojinin olmamasıdır. Dolayısıyla devletin dininin olmamasıdır; resmi dinin olmamasıdır. Sivil toplumun güçlü olduğu yerde bunlar mutlaka varolmak zorunda olan haklardır. Devletten izin almadan ve devlete hesap vermeden din sahibi olma; devletten izin almadan dil konuşma; bunlar devletten izin almadan siyasete girme kadar önemli sivil toplum kurumlarıdır.

3. Ekonomik düzeyde. Sivil toplumun ekonomiye izdüşümü ise, devletten izin almadan ekonomik faaliyette bulunma hakkı, yani özel mülkiyet ve piyasa mekanizmasıdır. Özel mülkiyet ve piyasanın olmadığı yerde sivil toplum olmaz. Ancak, tersi geçerli değildir; bir ülkede özel mülkiyetin ve piyasanın yaygınlığı sivil toplumun güçlü olduğuna delil teşkil etmez. Çünkü, özel mülkiyet ve piyasa olabilir fakat geri kalanlar, yani siyasi ve kültürel kurumlar olmayabilir. Orada sivil toplum son derece dar bir sivil toplumdur. Kore, Tayvan, Singapur gibi örnekler, yaygın özel mülkiyetle dışa açık sanayileşme politikası izleyerek büyük başarı kazanan ama demokrasi alanında çok geride kalan ülkelere örnekler.

SİVİL TOPLUM VE SİVİLLEŞME

Görüldüğü gibi, sivilleşme kavramı ile bu verdiğimiz sivil toplum tanım ve tarifi arasında dağlar kadar fark vardır. İki kavramı ayırdetmemizi kolaylaştıracağını sandığım iki örnek vermek istiyorum. Biri Türkiye'den, diğeri bir komşu ülkeden.

1923-50 arasında Türkiye'de sivil bir iktidar vardır. Yöneticilerin arasında eski askerler olsa bile, bu döneme askeri demek olanaksızdır. Zaten iktidara da darbe ile gelmemişlerdir. Ama bu sivil iktidarın devleti, yukarıda tanımladığımız şekilde sivil toplumun geniş olduğu bir devlet değildir. O kadar değildir ki, 1930'lı yıllarda Cumhuriyet Devleti tek parti rejimi mantığı ile futbol federasyonlarını devletleştirmiştir. Halbuki federasyon sözcüğü, adından belli, futbol klüplerinin bir araya gelerek kurdukları bir dernek demek. Batı ülkelerinde böyle olmuş. Dolayısı ile, spor klüplerinin federasyonları sivil toplum kuruluşlarıdır; aynen bizi buraya çağırın Tüses vakfı gibi. Fakat Cumhuriyet'in tek parti devletinde bakılmış ve burada siyaset yapılabilir denmiş ve klüplerin kendi aralarında kurdukları dernek

devletleştirilmiş. İlginç bir durum: adı federasyon, ama yöneticilerini klüpler seçmez, devlet tayin eder. Bence çok tipik bir örnek. Sivil bir devlet var ama sivil toplum daraltılmış.

Türkiye Cumhuriyetine Osmanlı'dan kalan küçük bir sivil toplum zaten; Osmanlı'da da sivil toplum gelişmemişti. O miras da büsbütün daraltılmış sivil bir iktidar döneminde. Bu dönemi en iyi Atatürk'ün CHP Genel Sekreteri Recep Peker özetler. Peker tutarlı bir devletçidir ve hep aynı şeyi söylemiştir: İktisadi devletçilik ancak ve ancak siyasi devletçilikle beraber olabilir. Siyasi devletçilik ne demektir? Tek parti devleti. İktisatta devlet, siyasette devlet, parti-devlet. Devletin partisi ve partinin devleti var yani. 1930'lar sivil bir iktidar altında Türkiye'de sivil toplumun daralma, neredeyse yokolma dönemidir. Buna geri döneceğiz.

Aynı çerçevede, Demokrat Parti iktidarının da sivil olduğu, hatta bir süredir moda olan deyimle, anti-militer olduğu bilinmektedir. Demokrat Parti iktidarı süresince hızlı bir ekonomik gelişme yaşanmış, çok partili rejimin getirdiği çok sesliliğe doğru önemli adımlar atılmıştır. Gene de, Kuvvetler Birliği ilkesine göre yazılmış 1924 Anayasasının anti-demokratik ruhunu sonuna kadar istismar etmeye çalışan Demokrat Parti hareketine sivil toplumcu demek çok zordur.

İkinci örnek: Gene sivil ama sivil toplumsuz komşumuz İran'dır. İran'da hepimizin bildiği gibi askerler şu ya da bu şekilde hiç iktidarda değildir. Ayetullahlar, mollalar ve imamlar iktidardadır. Yalnız İran'da burada bizim tanımladığımız anlamda sivil toplum son derece dar bir alandadır. Hatta ve hatta belki 1980-83 arası, Besim Üstünel Hocamın sıkıyönetim dediği sivil olmayan Türk yönetimi dönemiden dahi dar bir alandadır. Yani iktidar sivildir ama sivil toplum yoktur. Bu örneğin üstünde fazla durmak istemiyorum. Çok belirgin çünkü.

İlginç olan, Türkiye'deki teokratik devlet özelemlerini temsil eden siyasi hareketlerin, eski Milli Selamet Partisi ve şimdiki Refah Partisi taraftarlarının, sonuna kadar sivil, ama aynı ölçüde sivil toplum karşıtı olmalarıdır. Nitekim, diğer konularda birbirinin can düşmanı olan kemalistlerle şeriatçılar arasında özellikle iktisadi devletçilik konusunda tam bir görüş birliği oluştuğunu kolayca izleyebiliriz.

Dolayısıyla sivilleşmeyle sivil toplumu ayırmaya büyük özen göstermenizi sizden özellikle rica edeceğim. Çünkü bunlar çok ayrı şeylerdir.

SİVİL TOPLUM VE KARŞITLARI

Sivilleşmeyi sivil toplumdaki böylece ayırdettikten sonra, madem kendime sivil toplumcu diyorum, hasımlarımı, yani sivil topluma karşı olan siyasi hareketlerin özelliklerini tanımlayarak devam edeyim. Sivil topluma karşı bir siyasi hareketin özellikleri ne olur? Bunlar ne önercekler bu çerçevede?

Gene siyasi düzeyden başlarsak, işin özü askeri darbe konusu, demokrasinin kısıtlanması konusudur. Yıllardır duyarız: "efendim bizim millet cahildir, demokrasinin hepsini verirsek olmaz, bazı konularda tabii ki kısıtlama getirmek lazım, her özgürlüğü verecek değiliz ya"... denir. Böyle düşünenler sivil toplum karşıtlarıdır. Mesela ocak-bucakları yasakları benim hasmım tarafından

desteklenecektir. Ocak-bucak ne demek? Vatandaş her istediği yerde siyasi parti örgütü kuruyor demek. Olur mu? Siyasi parti örgütü, akli başında insanların Ankara'da, büyük şehir merkezlerinde kurması gereken bir şeydir. Aksi halde ayağa düşer. Demek ki, sivil topluma karşı olanlar halkın siyasette katılımını sınırlamaya çalışacaklar. Aynı mantık ile, yönetimin merkezde yoğunlaşmasını talep edecek ve yerel idarelerin güçlenmesine son derece karşı olacak. "Ne demek yerel idare? Herşey merkezde, herşey bürokraside olmalı" diyecek.

Kültürel boyutta baktığımda, sivil toplum karşıtları dil konusunda çok hassas olacaklar. "Kürtler kürtçe konuşmasın, zaten Kürt yoktur dağ Türkü vardır," vs. vs. diyecekler. Bu konuya ileride tekrar döneceğim. Aynı şekilde din konusu çıkacak karşımıza. Devletçi düşünce, din devletin denetimi altında olsun, imam hatip okulları devletin olsun, imamların da maaşlarını devlet versin diyecek. Mutlaka Tevhidi-tedrisat kanununu savunacak; çünkü resmi ideolojinin bütün dayanak noktası o kanun. Resmi ideoloji ne demek? Bir vatandaş devletin kaynaklarını kullanmadan, çocuğunu kendi parası ile bir okulda okuttuğunda, o okulun müfredatına karışamaz demek. Özel okullarda okutulacaklara da devlet karar verir demek. Tevhidi-tedrisat kanunu ile sivil toplum olmaz. Ama sivil toplum karşıtları o kanunu destekleyecek. İstersek işi Takriri Sükün kanuna, İstiklal mahkemelerine falan da götürebiliriz ama oralara girmiyorum.

Nihayet bizi ilgilendiren esas konuya, yani ekonomik düzeye geldik. Ekonomi konusunda sivil toplum karşıtı ne diyecek? Devlet mülkiyeti diyecek. Merkezi planlama yada kaynakların merkezden bürokratik olarak kullanılması diyecek. Bu ikisinin ayrıntısına birazdan döneceğim.

DEVLET FETİŞİZMİ

Siyasi, kültürel ve ekonomik düzeyde bir sivil toplum karşıtının söylediklerini toplayınca ne görüyoruz? Hoş geldin Recep Peker; ve dostları; ve izleyicileri. Boy-boy, çeşit-çeşit, renk-renk Recep Peker adayları.

Bu ideoloji bir devlet fetişizmine tekabül etmektedir. Türkiye'de çok etkinliği olan bir seçkinler kesimi için, neredeyse devlet sözcüğü bile kutsallık kazanır. DEVLET diye büyük harfle yazılan bir şeyin, böyle başka bir şeyin varlığına bizi inandırmaya çalışırlar. Bu, açıkça bir devlet fetişizmidir. Devletin çıkarları her şeyin üstündedir. Örneğin 1982 Anayasasının giriş maddesini okuyunca görülür ki, bu toplum denen nesne aslında çok kötü bir şeydir, ama neyse ki DEVLET vardır ve bu toplum denilen kötü nesnenin kendi başına yanlış bir yerlere gitmesini engeller, ona izin vermez ve zabturaltı altına alır.

TÜRK SOLUNDA SİVİL TOPLUM

Şimdi kısaca geçmişe kendi cenahımız açısından bir bakalım ve yukarıda söylediklerimize kimler benziyor, saptamaya çalışalım.

1923-50 yılları arası CHP'de hakim olan toplum ve devlet anlayışı yukarıda verilen tanıma uymaktadır. Bunu inkar edecek halimiz yoktur. Yeterince değinildiği için fazla üstünde durmuyorum. Dönemin muhalefet hareketleri için fazla bir şey söyleyemiyoruz; örneğin Serbest Fırka, daha liberal bir anlayışa sahip gibi duruyor ama iktidara gelse idi ne olurdu bilmiyoruz.

1950-60 yılları arası CHP'sinin ideolojik çizgisinde büyük bir değişiklik olduğunu iddia etmek mümkün değildir. 1945 sonrasındaki çok partili rejim arayışı, sivil topluma karşı bir genel ideolojik çerçeve ile beraberce yaşamaktadır. Bu dönemde ilginç olan, CHP'den kopan, başı uzun yıllar Atatürk'e Başbakanlık yapmış Demokrat Partinin de bir yandan farkına varmadan sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunurken, diğer yandan da tüm kurumlarına, özellikle de demokrasi ve hukuk devletine şüphe ile bakmasıdır.

1960-70 arasında, sivil toplum karşıtı kesimde çeşitlilik başlar. Sivil toplum karşıtlığında bir anlamda rekabet oluşur, CHP ile rekabet halindeki yeni hareketler belirir. Bu dönemle ilgili olarak ilk akla gelmesi gereken literatürde sol kemalist diye nitelenen harekettir: bu, cuntacılığın kibar adıdır. Cuntacılık, o yıllarda belirli kesimlerde son derece popülerdir. Gençler o dönemi hatırlamaz ama benim neslim çok iyi bilir. Sol kemalizm demek, bir an evvel seçimle gelen idarenin gitmesi ve yerine ilerici bir askeri darbenin gelmesi için mücadele etmek demektir. Bu dönemde sivil toplum karşıtlığında cuntacılar ve CHP ile yarışan bir üçüncü hareket de sosyalist harekettir. Sosyalistler Türkiye'de, dünyada olduğu gibi bu trene binmişlerdir. Onlar da üç aşağı beş yukarı aynı kanattadırlar. Örnek Sovyetler Birliği'nde sivil toplum hiç olmadığından, onlar da bütün hücreleri ile ve buldukları her yerde sivil toplumun görüldüğü anda ezilmesi gerektiğine inanmışlardır.

1970-80 arasında CHP'de kökü 1960'ların ortasına giden bir değişiklik oldu. Ecevit olayını altını çizerek vurgulamak ve hiç bir şekilde küçümsememek gerekiyor. Ecevit çizgisi ortanın solu ifadesinden çok farklıdır; o nedenle değişmeyi 1970'lere, 12 Mart sonrasına koymayı tercih ediyorum. Ancak, Ecevit'in şahsı ile CHP'yi ayırdetmek lazım; farklılık Ecevit'in kendinde görülür, partiye yansımaz. Esas etkisini bence 1980'lerde gösterecektir. Kemalist kanatta, 1970'ler 12 Mart'ın şokunu getirir. Arzulanan darbe olmuş, fakat sonuçları, beklenenin tersine, sol kemalistlerin çok aleyhine çıkmıştır. Devletin bu beklenmeyen tepkisi, kemalizmi tekrar CHP tarafına itmiştir. Yani eski cuntacılar 1970'li yıllarda CHP'nin önde gelenleri arasına katılırlar. Önemlidir bu. Sol tabii aynı yerdedir; bütün hücreleri ile 1970'li yıllarda da sivil topluma karşı olarak devletten yanadır. Ancak, bu dönemde sol içinde tek tük sivil toplumcu fikirler de belirmeye başlar.

1980 sonrasında benim için sivil toplum açısından bizim cemahta ilk olumlu işaretler belirmeye başlar. Halkçı Parti, SODEP ve ikisinin birleşmesinden oluşan SHP gerek programları ve gerek yöneticilerinin büyük çoğunluğu ile hala devletçi kanatta yerlerini almıştır. 1980 sonrasında son 12 Eylül darbesinin kesin sonucu ile bir cuntacılık türü olarak kemalizm bitmiştir; tam tersine, kemalist çevrelerde moda sözcük sivilleşme olmuştur. Fakat, sivilleşmeyi savunanlar hala devletçidirler; olsa olsa manasını bilmediklerinden sivil toplum sözcüğünü sivilleşme ile aynı

zannederek kullanmaktadırlar. Sosyalistler gene bildiğimiz yerde, sivil topluma karşı bir hareket olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Yalnız, 1980'lerde yeni bir ses ortaya çıktı: Bülent Ecevit ve DSP. Kabul etmek zorundayız ki Bülent Ecevit ve DSP'si 1980'li yıllarda sivil toplumcu-devletçi ayırımının devletçi kanadında değil, sivil toplumcu kanadında yer almaktadır. Bu olaya, sol-devletçi ittifakından ilk kopuş diyebiliriz. Son derece önemli bir olaydır, zaman içinde önemi azalmayacak, artacaktır.

Son olarak 1990'lara bakalım. 1990'larda işler biraz daha değişiyor. Çünkü SHP gene aynı devletçi kanatta yer almaya devam ederken, sivil toplumcu DSP'ye hiç beklenmedik bir kanattan güçlü bir destek geliyor: TKP. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki kökkü değişimin hemen ardından, Türk komünistlerinin devletçi kanadı terk edip sivil toplumcu tezleri savunmaya başladıklarını görüyoruz. Demek ki, bugün, bizim cemahta sivil toplum karşıtı olarak devletçiliği ve resmi ideolojiyi savunan sadece SHP ve kemalistler kaldı.

Yukarıda söylenenlerden de anlaşılacağı gibi, ben bu sivil toplum karşıtı geleneğe karşıyım. Bu geleneğin uzun süredir sivil toplumun güçlenmesi ve Türkiye'nin gelişmesinin önündeki en büyük engel, en büyük güç olduğunun kanaatindeyim. Bu nedendir ki, uzunca bir süredir bu devletçi geleneğe karşı sivri bir polemik sürdürmeye çalışıyorum. Birazdan, konuşmamın sonuna doğru, sivil toplumculuğun sosyal demokrasinin gelişmesi açısından önemi ve anlamı üzerinde duracağım. Teşbihde hata olmaz derler, CHP olayı bana biraz Bulgaristan'da, Romanya'da olanları hatırlatıyor. Bir komünist partisi var; 40 küsur yıl iktidarda kalmış; sonra dünya değişince, "vallahı biz sosyal demokrat olduk" deyip iktidarda hala kalmaya çalışıyor. Türkiye'de olup bitenler bundan çok uzak değil gibi geliyor doğrusu.

SİVİL TOPLUM VE EKONOMİ

Bu uzun iktisat dışı girizgahdan sonda biraz iktisatta gezinmek istiyorum. İktisadi konularda Besim hoca işin analitik kısmının önemli bir bölümünü açıkladı. Ben de şu ana kadar sürdürdüğüm söylem içinde kalarak, ama işi biraz da eğlenceli tutarak devletçi düşüncüyü ekonomide tanımlamaya çalışacağım.

Devletçi dediğimiz ideolojinin ekonomik boyutunun yada ekonomiye bakış açısının üç temel postülası vardır. Sözcük sizi korkutmasın; varsayım yada hipotez de diyebiliriz ama hipotezin biraz üstünde, bir inanç boyutu taşıdığı için postüla sözcüğünü tercih ettim. İlke de diyebilirdik.

Devletçiliğin Ekonomide Tanımı:

Birinci postüla: devlet mülkiyeti, özel mülkiyetten daha iyidir.

Daha iyidir, çünkü daha etkin iktisadi sonuçlar verir; daha iyidir, çünkü gelir bölüşümünün daha düzgün olmasını sağlar. Ekonomide yaygın devlet mülkiyeti ile hem ekonomi daha hızlı büyür ve kişi başına gelir daha yüksek olur; hem de gelir dağılımı daha düzgün olur ve büyük kütlelerin toplumsal refahtan aldıkları pay artar. Birinci postüla budur. Bu tek başına önemli bir postüladır ama Türk devletçi

düşüncesini tanımlamak için yetmez, çünkü bunun paraleli bir ikinci postüla daha vardır.

İkinci postüla: *merkezi planlama yada ekonomik kaynakların bu kaynaklara hakim olabilecek ve siyasi iktidarın denetimindeki bir merkezden dağıtılması piyasa mekanizmasından daha iyidir.*

Gene aynı mantık sürdürülür; böyle yapıldığı takdirde hem kaynak israfı azalarak etkinlik artacak, hem emperyalist dış dünyaya karşı devletin gücü ile mücadele edilebilecek, hem de gelir dağılımının bozulmasına olanak tanınmayacaktır. Piyasa mekanizması toplumun kendi haline bırakılması anlamına gelir; bilinir ki toplum kendi haline bırakıldığı takdirde mutlaka çok kötü şeyler olur, mutlaka gelir dağılımı bozulur ve yabancılar ülkemizi sömürürler.

Üçüncü postüla: *dışa kapalı yani dış piyasalarla bütünleşmemiş bir ekonomik yapı, dışa açık yani bu bütünleşmeyi sağlamış bir ekonomik yapıdan daha iyidir.*

Mantık aynıdır. Ekonominin dışa açık olması demek, dış dünya ile mal, hizmet, sermaye dolaşımında kısıtlamaların asgariye indirilmesi demektir. Yani ithal yasaklarının olmaması, gümrük duvarlarının düşük olması, paranın tam yada yarı konvertibileteye sahip olması demektir. Her üçü de, hem devlet mülkiyeti ile, hem de merkezi planlama ile çelişirler. Ayrıca, devletçi ideolojinin ana odaklarından biri olan "kendi kendine yeterlilik" (doğru sözcük "otarşı"dir) açık ekonomi ile ters düşer. Devletçi düşünce, açık ekonominin ülkeyi uluslararası tekelere peşkeş çekerek hem gelişme hızını düşüreceğini hem de gelir dağılımını bozacağını söyler.

Bu üç postülayı birleştirdiğiniz zaman Türkiye'de bir kesimin iktisadi ideolojisini bulursunuz. Daha önce de söyledim, iktisada böyle bakış, sivil toplum karşıtı bir ideolojiye tekabül etmektedir.

BAZI ÖRNEKLER

Konuyu biraz daha açmak, biraz da polemik yapmak için, birkaç örnek vermek istiyorum. Bunlardan birini Besim hocanın burada olması bana hatırlatıyor. Boğaz köprüsü olayı. Devletçi ideoloji bütün gücü ile Boğaz köprüsüne karşı çıkmıştır. İlkine de karşı çıkmıştır, ikincisine de. Nedenini arayınca, bir sivil topluncunun aklına ilginç şeyler gelebiliyor. Boğaz köprüsü kara nakil vasıtaları için; yani köprü demek otomobil, kamyon ve otobüs demek. Bunlar ise devletin değil, bireylerin. Denetim sivil topluma geçiyor. Halbuki, onun yerine bir tren köprüsü yapılırsa idi, durum çok farklı olurdu: çünkü tren devletin olacaktı. Devletçi görüşte, devletin trenlere sahip olması tabii ki vatandaşın arabalara sahip olmasından daha iyi bir şeydir. Biri devletindir, diğeri sivil toplumundur. Burada devletçinin hangisini tercih edeceği açık seçik ortadadır.

Aynı mantığı karayolları-demiryolları tartışmasına uygulayabilirsiniz. Türkiye'de uzun süredir, belki 1950'lere giden ama 1960'lardan sonra çok canlanan bir karayolları tartışması vardır. Devletçiler sürekli ve istikrarlı şekilde demiryollarından yana tavır koymuşlar, karayollarına karşı çıkmışlardır. Bence aynı

sistematikle, aynı siyasi mantıkla bu olay açıklanabilir. Karayolları kamyon ve otobüstür, yani özel mülkiyeti geliştirir, sivil topluma yakındır. Demiryolları ise devlet mülkiyetidir. Kendi treninizi alamayacağınıza göre, ya memuru olursunuz orada devletin, ya da müşterisi. Devletçi düşüncenin sistematik olarak iki ulaşım biçiminden birini savunması raslantı değildir, sivil toplumun gelişmesinden korkan bir siyasi projeye tekabül etmektedir.

Benzer şeyleri 1960'da Devlet Planlama Teşkilatının kuruluşu için söyleyebiliriz. Ben bunu arada sırada söylerim. DPT bizim buluşumuz değildir. 27 Mayıs'ı yaptıran Amerika'nın, Demokrat Parti ve Menderes'in ekonomideki keyfi ve popülist yönetimine karşı getirdiği bir kurumdur. DPT'yi batılılar, Türkiye'ye borç veren NATO ülkelerinin oluşturduğu konsorsiyum kurmuştur. Kurulmuşta batılı uzmanlar etkin olmuştur. Dikkat ederseniz 1961 seçimlerinde CHP planlamayı savunuyordu; öbür taraf da "plan değil pilav istiyoruz" diyordu. Hangisi daha sivil topluncu bir slogandır: Plan mı? Pilav mı?

Bir başka örnek T.C.Tekel İdaresi olabilir. Bir devlet niye sigara ve rakı gibi keyif verici maddeler üretmek zorundadır? Bari genelevleri de devlet işletsin. Neden ? Bu soruya anlamlı bir cevap bulamazsınız. Eninde sonunda devlet mülkiyetinin daha iyi olduğu postülası karşınıza gelir. Çünkü, devletçi ideolojide rekabet arzulanan yani iyi bir şey değildir. Sadece israfa yol açar. O nedenle, tekeller savunulur. Tekel savunulunca, haklı olarak özel tekellerin az sayıda insana açıktan rant sağlayacağı söylenerek, devlet tekellerinin gerekliliği kanıtlanmış olur. Çünkü, devletçi düşünce için rekabet kötüdür. Piyasa da zaten o nedenle, rekabete yol açtığı için kötüdür.

MAHÇUP DEVLETÇİLİK

Bu örnekleri uzatmak mümkündür. Bence gereksiz. Ancak, sayın Besim Üstünel hocanın konuşmasına biraz olsun değinmek istiyorum. Besim hocanın ekonomiye bakışında ben mahçup bir devletçilik sezinliyorum. İzinizle onu açıklayayım. Konuşma 1982 Anayasasının temel hak ve özgürlükler maddelerine benzedi. Bilmem hiç baktınız mı? Örneğin İfade Özgürlüğü maddesini alalım. Önce, bir tek satırda özgürlük verilir. Bir cümle, bir yada iki satır. Madde ise 10 sayfadır. Geri kalan kısmı, yanlışlıkla ifade özgürlüğünü kullanmaya kalkan bir vatandaşın böyle bir akılsızlık yaparsa hangi cehennemlerde nasıl yanacağını, nerelerde nasıl hapsedileceğini uzun uzun ve bütün ayrıntısı ile sayar. Besim hoca da sivil toplum diye bize 45 dakika boyunca devletin neden ve nasıl ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini anlattı.

Mahcup devletçilikten kasdettiğim buydu. Eğer Türkiye 1990 yılında 1880'lerin ve 1900'lerin İngiltere'si ya da Amerika'sı olsaydı, yani devletin ekonomide hiç olmadığı hakiki bir laissez aller, laissez faire yaşasaydı, o zaman Besim Üstünel hocam çok haklı olurdu. Biz de burada hoca ile beraber devletin nasıl ve ne zaman müdahale edeceğini tartışırdık. Ama Türkiye için durum tam tersi. Türkiye'de devlet ekonominin bütün köşelerini tutmuş. Bankaların % 70'i

devletin. Bu bankaları ne için kullanıyor? Suistimal için, batık krediler için kullanıyor. Sizin aranızda devlet bankalarından kredi alan var mı? İşçilerden alan var mı? Kim kullanıyor devlet kredilerini? Üstelik, bu olgu 1990'lı yıllara özgü değil ki. 20'lerde, 30'larda, 40'larda, 50'lerde, 60'larda, 70'lerde, 80'lerde, bütün Cumhuriyet tarihi boyunca böyle olmamış mı?

Yani ekonominin bütün tepelerini devlet tutmuş. Tekeller hep devletin; petrol onda, bankalar onda, ana hammaddeler devlette, elektrik onda, televizyon onda, telefon onun, vs. vs... Gümrükler hala yüksek, keyfi bir şekilde hükümet ekonomisiyle ilgili kararları alıyor. Bu koşullarda oturup devleti topluma karşı savunmak bizlere düşmez. Ekonomide de düşmez; siyasi düzeyde de düşmez. İşin siyasi boyutuna aşağıda geri döneceğim zaten. Nasıl 1880'ler İngiltere'sinde ilerlilik devlet müdahalesini savunmaksa, 1990'lar Türkiye'sinde de ilerlilik toplumu devlete karşı savunmaktır.

Demek ki, sivil toplumu savunan kişiler olarak bizlerin piyasa mekanizmasından yana çıkmamız, devletin ekonomideki ağırlığının daraltılmasını talep etmemiz gerekiyor. Hele bir kere devlet elini ekonomiden çeksin, bir kere devlet bizim vatandaş olarak ondan izinsiz yapabildiğimiz etkinlik miktarının yükselmesine olanak tanısin, ondan sonra devletin nasıl müdahale edeceğini düşünmeye başlarız. Bence doğru yaklaşım bu şekilde olmalıdır.

Bizim cenahta ufak ufak duyulmaya başlayan piyasa sözcüğü benzer bir mahcubiyeti taşıyor. Anayasanın özgürlük maddelerdi gibi bir piyasacılık belirdi. Bizim anayasa ne kadar özgürlükçüyseniz bu mahçup piyasacılık da o kadar sivil toplumcu. Onu vurgulamaya çalışıyorum.

BASİT BİR KRİTER

Devlet ve sivil toplum tartışmalarında benim kullandığım bir turnusol kağıdım vardır. Bunu sizlerle paylaşmak istiyorum. Bir insanla tartışırken, devletçi mi yoksa sivil toplumcu mu diye bir tereddüt oluştu diyelim. Anlamak için bir soru sormak gerekiyor, cevabına göre kesin kanı sahibi olabilirsiniz. 27 Mayıs'ı sorunuz. İyidir diyorsa devletçi kesimdendir. Yok, bütün darbeler gibi 27 Mayıs da kötüdür diyorsa sivil toplumcu kesimdendir. Gördüğünüz gibi, basit ve net bir kriter bulabiliyoruz. Ben, ve benim gibi sivil toplumcular, 27 Mayıs'ın, 12 Mart'ın ve 12 Eylül'ün birer darbe olduğu ve neticede her üçünün de seçimle gelmiş iktidarları alaşağı ettiği kanısındadır. Yani her üç darbe de, sivil toplumun ve demokrasinin gelişmesi ve yerleşmesi açısından eşdeğer görülmelidir.

Farklılık buradan kaynaklanıyor. Devletçiler bazı darbelerin iyi, diğerlerinin kötü oldukları kanısındalar. Tabii, geçmişte bazı darbeler iyi olunca, gelecekte de bazı darbeler potansiyel olarak iyilik taşıyacak demektir. 27 Mayıs'a bakış açısını sivil toplumculuk konusunda nihai kriter haline getiren, birinci sınıf bir turnusol kağıdı haline getiren de budur. Darbeciliğe, sivil ve askeri diktatörlüklere bakış açıdır. Bir kere geçmiş için bunlar desteklenince, gelecekte de desteklenmeyeceklerinden hiç bir şekilde emin olamayız. İdeoloji, yukarıdan

aşağıya toplumsal örgütlenmelerden rahatsız olmuyor demektir. Bu yöntemi kullanmanızı sizlere hararetle tavsiye ederim.

DEVLETÇİLİĞİN EKONOMİDE İFLASI

Tekrar ekonomik ideolojiye geri dönersek, yukarıda devletin ekonomiye müdahalesi üstüne sunduğumuz üç temel postüla, yani devlet mülkiyetinin özel mülkiyetten, merkezi planlamanın piyasa mekanizmasından, kapalı ekonominin açık ekonomiden daha iyi oldukları inancı, iktisatçıların uzun süredir yanlışlığını bildikleri inançlardı. İktisat teorisi, epeydir bu üçlünün yanlışlığını kanıtlamıştı. Ancak, kuzey komşumuz Sovyetler Birliği'nin şaşalı çöküşü üç postülanın yanlışlığını ampirik olarak da tescil etti. Gorbaçov bizim devletçi kanadı çok müşkül durumda bıraktı. Şimdi Haydar Kutlu daha da müşkül durumda bırakıyor.

Neyse, bunlar yanlış hipotezlerdir. Örneğin, devlet mülkiyeti ile gelir dağılımı arasında önerilen ilişkiye bakalım. Ampirik olarak, dünya ülkeleri arasında bir karşılaştırma yaptığınız takdirde, ilişkinin tam tersine olduğunu hemen görebilirsiniz. Yani, devlet mülkiyetinin yaygınlığı genellikle gelir dağılımını düzeltmemekte, bozmaktadır. Aynı şekilde, ampirik olarak devlet işletmeciliğinin ekonomik etkinliği düşürdüğünü görebilirsiniz. Benzer gözlemleri kapalı ekonomiler için de yapmak mümkündür. En iyi örnek Türkiye'dir. Türkiye dünyanın sayılı bozuk gelir dağılımlarından birine sahiptir. Üstelik yeni bir olgu da değildir bu; 40'larda, 50'lerde, 60'larda, 70'lerde, 80'lerde de gelir dağılımı bozukluğunda rekor sahibi idi. Peki, bütün bu dönem boyunca Türkiye'de yaygın devlet mülkiyeti yok muydu? Türkiye ekonomisi dışı kapalı değil miydi? Eğer devlet mülkiyeti gelir dağılımını düzeltiyorsa neden Türkiye'de düzeltmedi? Aynı şeyleri etkinlik konusunda da söyleyebiliriz.

SHATALIN PLANI

Az önce de söyledim. Devlet mülkiyeti ve merkezi planlama bitmiştir. Sovyetler Birliği'nin ve Doğu Avrupa'nın şaşalı çöküşü Türkiye'de birşeyleri değiştirmeli, Türk devletçilerinin ekonomiye bakışını etkilemeli idi diye düşünenlerdenim. Şimdi Türk devletçilerinin hala söylemediği bir şeyi, Sovyetler Birliği nasıl söylüyor, isterseniz onu okuyayım. Shatalin planı diye bir plan var, duymuşsunuzdur. Yeni yayınlandı ve Sovyet ekonomisini 500 günde piyasa sistemine geçirmeyi planlıyor. Shatalin planının girişinden bir alıntı yapıyorum:

"İnsanoğlu şu ana kadar bir piyasa ekonomisinden daha etkin bir sistem geliştirememiştir... Piyasanın etkin işleyişinin önkoşulu, özel mülkiyet dahil bütün mülkiyet tiplerinin de jure (hukuken) eşitliği ... ve mülkiyetten elde edilen gelirin hukuken kar olduğunun kabüldür."

Bunu Asaf Savaş Akat yazmamış, Shatalin yazmış ve Gorbaçov imzalamış. Biz bunları uzun süredir söylemiş olmanın rahatlığı içinde alıntı yapıyoruz. Shatalin Planı bunları söyledikten sonra uzun uzun özel mülkiyete methiye yazıyor ve Sovyetler Birliğini nasıl devlet mülkiyetinden ve merkezi planlamadan kurtaracağını, açık piyasa ekonomisine dönüştüreceğini anlatıyor.

Shatalin planının Türkçeye tercüme edilmesini temenni ediyorum. Bizim devletçilere zorunlu okuma yapmalı. Ama eminim ki Türkçeye tercüme olsa da satmaz; kimsenin ilgisini çekmeyecektir. Çünkü seçkinlerimizin önyargıları ile çelişmektedir.

KELAYNAKLAR, DEVLETÇİLER VE ARNAVUTLUK

Bu sıralarda "megatrend"ler moda oldu. Arada bir kendimize global düzeyde, şöyle dünya çapında baktığımızda, bizim devletçiliğin ne kadar eskimiş bir ideoloji olduğu çok daha net görülüyor. Fosil diyemiyoruz, çünkü fosil ölmüş bir şeydir, yani ölünce yıllar sonra fosil olur; halbuki devletçilik sağ ve diridir. Dinazor denebilir belki. Dinazorlar objektif koşulları ortadan kalkmış ama ona rağmen eski ve başka bir çağın hatırası olarak yaşayan hayvanlardı. Sempatik hayvanlardı aslında. Belki kelaynaklara benzetmek daha gerçekçi olur. Dünya düşünce müzesi için Türkiye'deki devletçilerin yaşamaya devam etmelerini sağlamaya çalışırız, onların üstüne titreriz.

Türkiye'de bir seçkin kesimin sivil topluma ve sivil toplum kurumlarına ne kadar karşı olduklarının en iyi kanıtlarından biri de, Gorbaçov öncesi devletçiliğin en yoğun olduğu ülkenin sanıyorum Arnavutluk'tan sonra Türkiye olması. Hoş, diğer Doğu Avrupa ülkelerinin performansına bakarsak, Arnavutluk bile bir kere zincirlerini atınca süratle Türkiye'den daha sivil toplumcu olabilir.

SİVİL TOPLUMCULUK YENİ Mİ?

Doğallıkla, bunlar Türkiye'de ilk defa söylenmiyor. Bunlar daha önce de söylendi ve yazıldı. Ben bu konuda çok çaba sarfettim. Biraz nostalji yapayım. Ben 1977 Haziran seçimlerinden az önce, daha sonra Sayın Ecevit'in yönetiminde önemli sorumluluklar alacak bir dizi arkadaşımızla yapılan bir toplantıda piyasayı temel alan bir iktisat politikaları kümesi önerdim. Bunlar daha sonra Alternatif Büyüme Stratejisi adı altında 1982'de yayınlandı. O zaman bana "Dünya Bankacı", Krueger'ci gibi, sol söylemde aşağılama ve küçümseme sıfatları layık görüldü. Arkadaşlarımızın iktidara geldiklerinde benim önerdiğim yanlış şeyleri uygulamaları asla söz konusu değildi. Onun için iktidara geldiler ve kendi doğru devletçi politikalarını uyguladılar. Böylece CHP'nin hepinizin bildiği 1978-79 başarısı oluştu. Birazdan bu konuya da döneceğim. Biz sivil toplumcu görüşleri Yeni Gündem dergisinde yazdık; başkaları başka yerlerde yazdılar, savundular. Yani, bunlar yeni fikirler değildir demek istiyorum.

Bu noktada rahmetli hocam İdris Küçükömer'i anmak istiyorum. Kendisi, 12 Mart darbesi öncesinde, cuntacılığın tepe noktalarını yaşadığı günlerde, devletçi geleneğe karşı çıkma cesaretini göstermişti. Olayı daha gerilere götürmüş, İttihatçılıktan başlamış, Abdülhamit-İttihatçı kavgasını analiz etmeye çalışmıştı. Böylece, Kemalist tezlerin ileri sürdüğü gibi, Türkiye'de devletçilerin ilerici, islamcılarının gerici olduğu önerisini tersyüz etmişti. O arada, Prens Sabahattin gibi İttihatçı karşıtı düşünürleri gündeme getirmişti. Türkiye'de sosyalist hareketin başarılı olabilmesinin önkoşulunun İttihatçı-Kemalist devletçi geleneği terketmesi ve eleştirmesi olduğunu daha 1960'ların sonunda söylemişti. Resmi ideolojiye sol perspektiften karşı çıkan bu tezlerin hala yeterince tartışılmadığını görüyoruz. Tekrar ediyorum; sivil toplumculuk Türkiye'de yeni bir şey değildir.

SİVİL TOPLUMCU PLATFORM

Sivil toplumculuk çok net bir dünya görüşüne tekabül etmekte net bir fikir platformunun üstüne oturmaktadır. Bu fikir platformunun unsurlarını isterseniz ekonomi ile sınırlı kalmadan beraberce gözden geçirelim.

1. Devlet mülkiyeti minimumda, mümkünse yok. Bunun özellikle altını çiziyorum.
2. Bir açık piyasa ekonomisi var. Yani hem otarşi özelemleri, aşırı korumacı eğilimler yok; hem de merkezi planlama özelemleri yok. Örneğin Avrupa ile bütünleşme (veya başka bir gümrük birliğine girmek) bu açıdan çok önemli. Açık piyasa ekonomisi öncelikle dış dünya ile bütünleşmiş, mukayeseli üstünlüklerden yararlanan bir ekonomi demek.
3. Bu çerçevede üstünde, siyasi iktidarlar siyasi görüşlerine ve temsil ettikleri sınıflara göre ekonomiye müdahale ediyorlar. Besim hoca sosyal demokrat açıdan ekonomiye devletin müdahale gereklerinin ve araçlarının önemli bir bölümünü çok iyi anlattı.
4. Liberal ve sosyal demokrat gibi kavramlar, demokrasi rejimindeki bir açık piyasa ekonomisi için geçerli kavramlardır. Açık piyasa ekonomisinde devlet müdahalesinin boyutu ve araçları hakkındaki temel tercihler, bu iki ana ideolojinin farklılıklarını belirler. Ama, ikisi de sivil toplum siyasi hareketleridir. Buna geri döneceğim.
5. Toplumsal katılım mekanizmaları var. Öncelikle güçlü yerel idare. Yerel idarenin seçimle gelmesi, valilerin halk tarafından seçilmesi sivil toplumculuğun hayati taleplerinden biridir.
6. Hiç bir düzeyde bürokrasinin güçlü olmaması; her düzeyde seçilmişlerin atanmışlar üstünde hakimiyeti. Sivil toplumculuk - devletçilik ayırımını bir slogana indirmek isterseniz, her düzeyde seçilmişlerin, atanmışların önünde gelmesi sivil toplumculuğun özüdür diyebilirsiniz. Kim seçilmişleri küçümseyip, atanmışları koruyorsa ve bunu sistematik olarak yapıyorsa, bu insanın sivil toplumu aslında hazmedemediğini, devletçi olduğunu, sivil toplumdan memnun olmadığını

söyleyebilirsiniz. 1961 Anayasasının getirdiği Milli Güvenlik Kurulunu bu çerçevede değerlendirmeliyiz. Sivil toplumda bütün yönetenlerini halk seçer; yerel idaresini, valisini, bölge idaresini, bölge valisini, hatta yargıcını, polis müdürünü, millî eğitim müdürünü, vs. vs.

7. Aynı platformun diğer önemli bir unsuru yasaksız ve kısıntısız demokrasidir. Yani insanların anadilleri oysa, Kürtçe konuşabilecekler, yazabilecekler, çocuklarına okutabilecekler. Yarın öbür gün belki de Türkiye'ye Pakistanlılar gelecek. Nasıl Türkler Almanya'ya işçi olarak gitti; Türkiye'de gelecekte bir iki milyon başka milletten çalışan olabilir. Nokta dergisinde vardı geçenlerde, çalışmaya gelen Filipinliler. Bütün o insanlar da kendi dillerini konuşacaklar, onlara da okul açacağız, ana dillerinde eğitim yapacaklar. Nasıl Almanya bizim okullarımızı açıyor. Sivil toplum için dil çok önemli.

8. Laiklik. Bütün imam hatip okulları kapanacak talebi sivil toplumdur. Devletten din adamı maaş alamaz. Biri bana eğer imam hatip okulları kapanmasını diyorsa, ben gene şüphe ederim. Anlaşılan arkadaş devletçidir, hala topluma güvenmiyor derim.

Türkiye'de devletçi düşüncenin belki de en zayıf halkası laiklik diye nitelenen devlet-din ilişkisidir. Pek çok kimse, "hani sivil toplum dediysek herhalde onu da bırakacak değiliz" diyecektir. Anayasa da onu diyor. Özgürlük dediysek her şeyi örgür yaptık demek değildir diyor. Aynı mantık orada; ciddi bir fark yoktur, nüanslardır. Yani prensipte bazı şeylerin yasaklanacağı konusunda Anayasa ile aynı paraleller ama nelerin yasaklanacağı konusunda tartışma var. Örneğin 141, 142 ve 163 üncü maddelerde olduğu gibi. Son derece önemli laiklik.

9. Anayasanın giriş maddesi var. Anayasanın giriş maddesinin değiştirilip, anayasayı Türk halkının kendi seçtiği kurucu meclisi ile yaptığını yazmak lazım. 1982 Anayasasını yapan kurucu meclisi halk seçmedi, askerler seçti. Anayasanın giriş maddesinde, anayasa yapma yetkisi halkın mı, ordunun mu belli değildir. 1961 Anayasasında da öyleydi. Devlet kimindir, tartışmalı bir konudur Türkiye'de. Sivil toplumculuk bu tartışmayı bitirmeyi hedeflemektedir.

10. Başka pek çok şey ekleyebiliriz. İşkence, sendikal hareketlere getirilen tahditler, siyasi partilerin örgütlenmesine getirilen tahditler, özellikle de 1961 Anayasasının getirdiği Ocak-Bucak yasağı. Sahi, kim yasakladı ocak ve bucakları? Acaba Menderes mi?

Bütün bunları topladığımız zaman sivil toplumculuğun platformu oluşuyor bence. Ve çok net bir şekilde devletçilikten farklı bir platform olduğu sanıyorum ki açıktır.

SOSYAL DEMOKRASİ VE SİVİL TOPLUM

Gelelim artık sosyal demokrasi ve sivil toplum ilişkisine. Önce, tanım düzeyinde güçlü bir ifade kullanmak istiyorum. İzninizle şöyle diyeceğim:

Sosyal demokrasi bir sivil toplum hareketidir. Yani sivil toplumcu bir siyasi harekettir.

Çünkü, sosyal demokrasinin amacı eşit ve özgür bireylerden oluşan bir toplum kurmaktır. Amacında minimum devlet vardır, maksimum düzeyde eşit ve özgür bireyler vardır. Bu doğru ise, sosyal demokrasi bir sivil toplum hareketi ise, devletçilik de eğer bir sivil toplum karşıtı hareketse, demek ki sosyal demokrasi ile devletçilik açık ve seçik olarak çelişir.

Sosyal demokrasinin evrensel ilkelerine baktığınız zaman, sosyal demokrasinin bütün dünyadaki geçmiş ve bugünkü evrensel çizgisine baktığınız zaman, bu çelişkinin sosyal demokrasinin tarihinde de bugününde de, her yerde ve daima geçerli olduğunu görürsünüz. Sosyal demokrasi ile devletçilik her yerde daima çelişmiştir. Çünkü sosyal demokrasi her yerde daima bir sivil toplum hareketi olmuştur.

Artık belki bir adım daha atıp şunu söyleyebiliriz: devletçilik, sosyal demokrasinin en büyük düşmanlarından biridir. Hatta, iyice cesareti ele alıp, söylediklerimizi Türkiye'ye uygulayabiliriz. Türkiye, az önce de anlatılan kendi özgül tarihi gelişme çizgisi içinde, devletçilerin bir sabah kendilerine sosyal demokrat demeleri ile karşılaşarak, sosyal demokrasi ile devletçiliği karıştırmış ülkedir.

Bugün artık taraflar netleşmeye başlamıştır ve bu süreç devam edecektir. Türk sosyal demokrasisi için iki farklı köken mümkündür. Birincisi devletçi köken, ki bu takdirde devletçi ideoloji kendisini sosyal demokrasi adı altında yaşatmaya çalışacaktır. İkincisi de sivil toplumcu bir kökendir, ki devletçi (ve devletlu) olmayan bir sosyal demokrasiyi kurmaya, üretmeye çalışacaktır. Bunun insanları kimdir, onun tartışmasına burada girmek istemiyorum.

DEVLETÇİLİĞİN TEHLİKELERİ

Eğer Türk sosyal demokrasisine, şu anda SHP'de görüldüğü gibi ilk kanat, yani devletçi kanat hakim olursa, iki çok önemli tehlike söz konusudur. Bunu net bir şekilde söylemek zorundayız.

1. Türk halkı sivil toplumdur. SHP'nin ise devletçi olduğunu sezmektedir. Dolayısıyla, SHP'yi iktidara getirmeyecektir.

2. Eğer bir şekilde SHP iktidara gelse bile, devletçi ideoloji, SHP iktidarının ancak ve ancak 1978-79 fiyaskosunu tekrar etmesine izin verecektir; başarılı olmasına izin vermeyecektir.

Yani iki şey söylüyorum: devletçilik hapisanesine sıkışıp kalmış bir sosyal demokrat hareket hem iktidara gelemeyiz, hem iktidara gelirse en iyimser şartlarda 1978-79'daki o fiyaskoyu tekrar eder.

İşin üzücü tarafı, bunun işaretleri de vardır. Çünkü Türk sosyal demokrat hareketi 1978-79'un özeleştirisini yapma cesaretini gösterememiştir. Sessizce geçiştirmeye çalışmıştır. 12 Eylül bu anlama 1978-79'un sorumlularına kurtarıcı gibi gelmiştir; o bahane ile hiç bir şey olmamaş gibi davranmaları mümkün olmuştur. 1978-79 da neler oldu? Neden CHP'nin oy oranı 1989 ara seçimlerinde

% 26'lara düştü? Bu halk nelerden şikayet etti; neydi gaz yoklukları, yağ ve demir karaborsaları. Bunları kim yaptı, nerede yaptı, yapanlar nerede şimdi, sorumluları kimler ve neredeler, ne yapıyorlar, hala bugün ne diyorlar? Bu sorular sosyal demokrat hareket içinde hiç sorulmamıştır bile. Es geçildiği için de hareketin ilk iktidara geldiğinde, yani 26 Mart seçimlerinden sonra kazanılan belediyelerde aynı fiyasko, aynı şekilde gündeme gelmiştir.

Bugün İstanbul Belediyesinde olup bitenlere hiç şaşırılmamak gerekir. 1978-79'dan ne farkı vardır? 1978-79'u aşmamış bir siyasi hareketin başka bir şey yapması zaten beklenemezdi, kendini tekrar etmektedir. Bu sefer Türk halkı neyse akıllı davrandı. Türkiye çapında değil mikro düzeyde iktidarı verdi, hele bir görelim nedir diye. Gördü. Bayrampaşa'da da kanaatini söyledi: dedi ki, "arkadaş, sen adam olmamışsın, sen 1978-79'dasın, sen bittin". Kime verdi SHP yerine? Ecevit'e verdi oyunu. Nedenini yukarıda söyledim. Ecevit devletçiliğe karşı çıktığı için, bu büyük kırılmayı gerçekleştirmiş bir lider olduğu için verdi.

Sayın Ecevit'le örgütlenme, parti içi demokrasi vs., vs. konularında benim sorunlarım oldu ve 1987 seçimlerinden önce DSP'den ayrıldım. Halen SHP üyesiyim. Ama DSP'nin Bayrampaşa başarısının altında yatan temel nedenin devletçiliğe karşı çıkması, seçmene sivil toplumcu bir yaklaşım intibası vermesi olduğu kanısını koruyorum.

İzinizle konuşmamı burada bitirmek istiyorum. Sizleri Türkiye sosyal demokrat hareketinin önemli bir dizi sorunu üstünde düşünmeye sevk edebildiğimi ümit ederim. Saygılarımla.

8 Aralık 1990
İstanbul

Onuncu Bölüm

SOLUN ALTERNATİF EKONOMİ POLİTİKASI NASIL OLMALIDIR?

1980li yıllar, gerek dünyada gerekse Türkiye'de, iktisat politikalarına bakışta önemli dönüşümlere sahne oldu. 1945 sonrası ekonomilerdeki hızlı büyüme ve ona paralel -hatta onu aşan- ölçüde dünya ticaretindeki gelişme, sosyalist ve az gelişmiş ülkelerin iktisat politikası anlayışlarında bir değişiklik olmaksızın gerçekleşmişti. 1980 başlarından itibaren, ekonomik yapılar ile iktisat politikası yaklaşımları arasındaki mesafe süratle kapanmaya başladı. İktisat ideolojisinde o kadar hızlı bir değişim yaşadık ki, örneğin benim 1980 başında yazdığım Alternatif Büyüme Stratejisi (İletişim Yayınları) adlı çalışmam, bugün çarpıcılığını adeta tümüyle kaybetti; çünkü o günlerde radikal gibi duran önerilerin çoğu, 1990 başında kamuoyunda yaygın destek bulur hale geldi. Şüphesiz, 80'lerde genelde sosyalist ülkelerde, özelde Doğu Avrupa'da yaşanan büyük siyasi deprem, solun eskimiş ve donmuş ideolojisinde açtığı gediklerle ekonomiye bakışta da kısır ideolojik sloganlar karşısında sağduyunun ve pragmatizmin galip gelmesine katkıda bulundu.

YENİ KOORDİNATLAR

1990'lı yıllar için gerçekçi ekonomik alternatifler üretmek isteyen sol siyasi hareketlerin, son 10 yıla sıkışan (ama altyapısı tüm savaş sonrası dönemde oluşan) dünya ve Türkiye deneyimini çok iyi değerlendirmeleri gerekmektedir. Bu deneyimi ilk ikisi genel, üçüncüsü Türkiye'ye özel üç temel hipotez/gözlem çerçevesinde özetlemek istiyorum.

1. Mülkiyet sorunu önemini kaybetmiştir. Sol siyasetin 19.uncu yüzyıl başından bu yana ana iktisat politikası unsurunu oluşturan devlet mülkiyeti, hem gelir dağılımı hem de verimlilik kriterleri açısından girdiği tarihi sınavda başarısız olmuş, 1980'lerde bu başarısızlık tersinmez bir şekilde tescil edilmiştir. Artık özelleştirmelerin Batı Avrupa Sosyal Demokrat Partilerinin programlarında yada uygulamalarında yer alması yadırganmamaktadır. Sosyalist blok ise, yaygın kamu kesiminden kurtulma yolları aramakta, hatta bu amaçla devlet firmalarının özel yabancı sermayeye satılması için yoğun çaba gösterilmektedir. Artık özel/devlet mülkiyeti tercihi tümüyle pragmatik unsurlara bağlı olarak yapılacaktır. 1990'lı yıllarda iktisat politikasının temel aksını hala devlet mülkiyetinde gören bir sol anlayışın getireceği alternatifin ikna edici olması mümkün değildir. Sol hareket, özel kapitalist mülkiyetin alternatifini devlet mülkiyeti dışında, aslında kapitalist olmayan

özel mülkiyet (yada toplumsal mülkiyet) diyebileceğimiz özyönetim, işçi firmaları (labor managed firm) gibi yeni şekillerde aramak zorundadır.

2. Merkezi planlama (komuta ekonomisi) iflas etmiştir. Sol ekonomik uygulamanın ikinci temel postülası, ekonomideki kaynak dağılımının tümüyle merkezden, üretici birimlere giden komutlar şeklinde yapılabileceği idi. Son 70 yılda bu postüla çeşitlilik gösteren bir yapıda denendi. İlk başlarda, merkezi planlama ile beraber gelen (ama şimdi ondan kaynaklanmadığını anladığımız) bazı etkenler, üretici birimlerin ellerinden tüm inisiyatifi alan bu yöntemin nisbeten başarılı durmasına yol açtı. Ancak, özellikle son 20 yılda, ekonomiler ve teknolojiler çeşitlendikçe merkezi planlamalı yada doğrudan idari müdahaleci komuta ekonomilerinin önemli miktarda kaynak israfına yol açtıkları, hatta giderek ekonomilerin gelişmesinin önündeki temel engellerden birini oluşturdukları anlaşıldı. Böylece, bir iki eksantrik istisna dışında, bütün dünya ülkeleri üretici birimin kararları alması ve aldığı kararların sorumluluğunu taşıması olanağını tanıyan ademi-merkeziyetçi kaynak dağılım mekanizmalarını, yani kısaca piyasa mekanizmasını güçlendirme yoluna gittiler. Piyasanın ille kamu müdahalesinin azalması anlamına gelmediği, olsa olsa komuta ekonomisinden farklı müdahale araçlarının kullanılmasını gerektirdiği de artık sol kesim tarafından kabul edildi.

3. Türkiye azgelişmişliği bitirmiştir. 1923-1980 arasını Türkiye'de kapitalizmin gerekli ve yeterli altyapısını oluşturan kurumların inşa dönemi olarak düşünebiliriz. Bu anlama 1980 öncesi politikalar başarılı olmuşlardır ve başarılarını 1970 sonlarında iflas etmeleri kanıtlamıştır. 1980-90 arasındaki geçiş döneminin kısa sürede ve sanayi yatırımlarında bir artış olmaksızın döviz darboğazını çözebilmesi, Borsa olayını yaratabilmesi, modern telekomünikasyon ağını kurabilmesi, konvertibiliteye geçebilmesi ve sermaye ihracına başlayabilmesi, kurulan altyapının gücünü göstermektedir. Türkiye'nin bundan sonraki gelişmesi karşılıklı-bağımlılığı süratle artan bir Avrupa ve dünya ekonomisi ortamında, rekabet gücünü teknolojik üstünlüğe oturtabilme becerisine bağlı olacaktır. Dolayısı ile, içe kapanma ve kendi kendine yeterlilik temelinde üretilmiş kapitalizmi kurma aşaması politika araçlarını hala geçerli ve anlamlı zanneden bir sol siyasetin ekonominin 1990'lar ve 2000'lerdeki olanak ve hedeflerini doğru teşhis etmesi mümkün değildir.

Önce 12 Eylül baskıcı askeri rejiminin ve ardından sorumsuz ANAP hükümetlerinin ülkede yarattığı siyasi, ekonomik ve ahlaki bunalımın çözümü, demokrasinin ve hukuk devletinin kayıtsız şartsız hakimiyetinin kurulmasıdır. Açık ki, bu süreçte her renkten sol siyasetlere çok önemli görevler düşmektedir. Siyasi ve hukuki hedeflerde demokrasi temelinde bir uzlaşmanın gerçekleştiğini sevinerek izliyoruz. Aynı sürecin iktisat politikaları konusunda da devreye girmesi çağrılarını katılarak, örneğin T.Tayanç'ın önerdiği izleme mekanizmasını destekliyorum. Bu çerçevede, kısaca, büyük kütlenin soldan beklediği (ve ona sadece solun verebileceğine inandığımız) hedef ve ilkeleri özetlemek istiyorum.

YENİ HEDEFLER

Sol siyasi hareketlerin büyük kütleler ile kuracakları yaratıcı diyalogun en büyük engeli, soyut ve seçkin bir ekonomi retoriğidir. Sokaktaki adamın ve işçi sınıfının güncel yaşamından kopuk kavramların fetiş haline getirilmesi, geçmişte de sol hareketin sorunu idi; ancak yukarıda belirttiğim gelişmeler bugün bu sorunun ciddiyetini çok arttırmıştır. Temcit pilavı gibi merkezi planlamadan, emperyalizmden, sefaletten, IMF-Dünya Bankasından ve diğer miyadını doldurmuş sol sloganlardan söz eden bir siyasi hareketin, evinde çanak antenden dünyayı izleyen, akrabaları Almanya'da çalışan, çoğunluğu 30 yaşın altında bir seçmen kütlesine sempatik gelmesini beklemek boşyeredir. Solun ekonomik programı, ancak ve ancak büyük kütlenin güncel yaşamı ile kesişmeyi sağladığı takdirde liberal politikalara alternatif olabilecektir.

1. Suistimal, rüşvet ve kanunsuzluğa son. 1990 Türkiye'sinde kamu vicdanını belki de en çok rahatsız eden ekonomik olgu, merkezi devletten belediyelere, KİT'lerden Katma Bütçeli İdarelere, kamu kesiminde suistimal, rüşvet ve kanunsuzluğun yaygınlığıdır. Vatandaş, sıradan rüşvet olayını kendi yaşamından bilmektedir; kamu ile her ilişkisinde, hakkı olanı alabilmek için muhatabı olan küçük memura rüşvet vermek zorundadır. Üst düzeyde olup bitenler ise, gazeteler aracılığı ile arada sırada açığa çıkmakta, vatandaşın kendi deneyimini o düzeylere teşmil etmesine olanak vermektedir. Açık toplum, mutlaka hesap sorulan ve hesap sorulmasından korkan kamu görevlileri gerektirir. Sol siyasetlerin, ekonomik program gündemlerinin bir numaralı maddesi bu olmak zorundadır. Üstelik, sokaktaki adam, bu sorunla ancak çıkar çevrelerinin temsilcisi olmayan bir sol iktidarın mücadele edebileceğinin bilincindedir. Türkiye'nin bir hukuk devletine dönüşmesi, siyasi düzeyde özgürlüklerin ve temel hakların sağlanması ile sınırlanamaz; sınırlandığı takdirde hukuk devleti topal kalır ve işlemez. Devlet-birey ilişkisindeki köklü dönüşüm devletin ve onu temsil eden görevlilerin ekonomik düzeyde de sorumlu hale gelmesi ile tamamlanacaktır.

2. Vergi kaçacağına son. Kamunun dejenerasyonunun en ilginç göstergelerinden biri de, siyasi yasakların uygulanmasında bu kadar güçlü olabilen Türk devletinin iş vergi toplamaya gelince düştüğü acizdir. Türkiye'de yaygın bir şekilde vergi kaçırılmaktadır. Böylece, vergi hukukunun ilk ilkesi olan aynı gelire aynı vergi (yada aynı vergiye aynı gelir) ilkesi geçerliliğini yitirmiştir. Olay herkesin bildiği bir açıklıkta cereyan etmektedir: örneğin gazetelerde bir ünlü sanatçı yıllık masrafının 600 milyon olduğunu beyan etmekte, iki gün sonra yayınlanan vergi listesinde ise 100 milyon vergi ödediği görülmektedir. Esnaf, ticaret erbabı, meslek sahipleri, küçük ve orta işletme sahipleri, aynı gelir düzeyindeki ücretlilerin onda, yirmide, hatta yüzde biri kadar gelir vergisi ödemektedirler. Sol iktisat politikalarının gelir bölüşümünün düzeltilmesinde temel araçlarının biri olan vergi politikası

böylece tamamen kullanılmaz hale gelmektedir: mevcut vergi idaresi ile, örneğin gelir vergisi oranlarında müterakkiliğin artırılması hiç bir etki yapmayacaktır. Demek ki, gelir dağılımında gerçekleştirilmesi arzulanan düzelmelerin önkoşullarından biri, vergi kaçığının sıfırlanmasıdır. Bu ise, bilgisayarların, çek ve kredi kartlarının bu kadar yaygın kullanıldığı bir ortamda hiç bir teknik bahane ile doğrulanamaz: vergi kaçığının altında bugünkü ve geçmiş hükümetlerin kaçığı sürdürme iradesi yatmaktadır. Vergi kaçığını nasıl bitireceğini somut bir program çerçevesinde açıklayamayan bir sol alternatifin inandırıcılığı olmayacaktır.

3. Eğitimde fırsat eşitliği. 1923-80 döneminde uygulanan iktisat politikalarının uzun vadede en tehlikeli etkisi, 12 Eylül ve ANAP iktidarlarının yanlış uygulamaları ile güçlenerek Türkiye'yi 1990'larda bir dönemece getirmiştir. Türk eğitim sisteminin kamu kanadı çökmüştür. Bugün imkan yaratabilen hiç bir T.C. vatandaşı çocuklarını ilk, orta ve hatta yüksek eğitim düzeylerinde kamu okullarına emanet etmemekte, ne yapıp yapıp içeride yada dışarıda bir özel okula yollamaktadır. Dolayısı ile, kamu okulları düşük gelirli sınıfların ve zümrelerin çocuklarının doluştuğu gettolara dönüşmüş, yani fakirliğin ve ezilmişliğin babadan oğula, nesilden nesile aktarılmasının temel araçları niteliğini kazanmışlardır. Böylece, bugün varolan gelir eşitsizliklerinin bir sonraki nesilde de aynen devam etmesinin altyapısı (neredeyse bilinçli bir şekilde) oluşturulmaktadır. Sokaktaki adam, olan bitenin farkındadır ve kendisine yeni öneriler getirilmesini beklemektedir. Sol iktisat politikalarının ana hedeflerinden biri olan fırsat eşitliği ancak ve ancak kamu okullarında büyük bir iyileşme ile başlayacak bir süreçte adım adım gerçekleşeceğine göre, alternatif program eğitime ayrılacak kaynakları belirleyen, idari yapıda devre sokulacak reformları açıklayan bir somutlukta bu sorunu ele almalıdır.

4. İstihdam seferberliği. Sol politikaların gelir dağılımı politikalarının özünde, en imtiyazsız kesimlerin reel gelirlerinin yükseltilmesi yatar. Gerek iktisat teorisinin bize öğrettikleri, gerek dünya ve Türkiye deneyiminin gösterdikleri, toplumun en çok desteğe ihtiyaç olan sınıf ve zümrelerine ulaşmanın temel aracı, onlara iş ve istihdam olanağı sağlamaktır. İşsizlik, toplumsal doku ve ahlaki kökünden yaralayan bir hastalık olarak ele alınmalı, sol alternatifte ekonomik büyüme, sanayileşme, makro politika ve benzeri politikaların tümüne birincil hedef olarak işsizlikle mücadele verilmelidir. Açık ve gizli işsiz kentsel ve kırsal nüfus, ailesi, akrabaları ve hısımları ile, Türkiye seçmeninde neredeyse bir çoğunluk oluşturmaktadır. Bu çoğunluk için, sol alternatifin belki de en cazip yönü, istihdam imkanlarını artırması olacaktır. Bu nedenle, cesur ve yaratıcı çözüm önerileri üretilerek somut uygulama aşamasındaki ayrıntıları dahil kamuoyunda tartışmaya sunulmalıdır. Bu bağlamda, işsizlik sigortası önerisi mutlaka yer almalı, kamunun istihdam yaratıcı büyük projeler sistemi açıklanmalı, yaratılacak ek istihdam sayısı gerçekçi bir şekilde saptanmalıdır. Eğer sol siyasi hareket, ekonomi programında planlamadan söz edecekse, bunun en iyi yeri istihdam yaratma konusudur.

Vatandaşının iş bulma fırsatını piyasa mekanizmasına bırakmayan, onun iş bulma hakkını temel hak ve özgürlüklerin bir parçası sayan bir anlayışın, bu hayati konuda en modern teknikleri kullanan bir planlama yöntemini seçmesi doğal ve kaçınılmazdır.

5. Çevre korumasında devrim. Kısmen dünyada yükselen çevre bilinci dalgasının etkisi, büyük ölçüde de Türkiye kapitalizminin gelişme aşamasında (başka yerlerde olduğu gibi) çevreyi tümüyle ihmal etmesi sonucu, Türkiye'de çevre kirliliği sorunları vatandaşın güncel yaşamında süratle gündemin ilk sıralarına yükselmektedir. Çevre hareketinin sol siyaset açısından özellikle ilginç yanlarından biri, tanım icabı sivil toplumcu, yerel ve katılımcı bir hareket olması, vatandaşın vatandaşlık hak ve yetkilerini kullanma fırsatını vermesidir. Sokaktaki adam, bu konuda da, çıkar gruplarının temsilcisi olan sağ ve liberal partilerin çözüm getiremeyeceğini bilmektedir. Böylece, çevre koruması sorunları, solun alternatif iktisat politikası programlarında çok istisna bir alana oturma olanağına sahip olmaktadır. Çevre olayını genelde tüketicinin korunmasını da kapsayacak şekilde tanımlarsak, aniden sanayici-üretici imtiyazlı kesimlerin karşısında vatandaş-tüketici ittifakı ile çıkmak, ve ekonomideki tekelci yapıların kırılmasına imkan verecek katılım ve destek mekanizmalarını devreye sokmak mümkün olabilecektir. Bütün bunlar ise, sol programın çevre ve tüketici korunması konularında zengin içeriğe sahip somut çözümler üretmesi ve bunları kamuoyuna sunması ile gerçekleştirilebilir.

BAŞARININ SIRRI

Yukarıdaki listeye eklenecek başka konular vardır; hatta bunlardan bazıları, örneğin enflasyonla mücadele, sağlık sektörü reformu, bilim ve teknoloji üretiminin teşviki, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, kentsel ve şehirlerarası toplu taşımacılık şebekesinin kurulması, etkin bölgesel kalkınma politikalarının tasarımı, mülkiyetin tabana yayılması gibi, yukarıdakilerden daha önemli bile kabul edilebilir. Amacım alternatif programın ayrıntılı bir açıklamasını yapmaktan ziyade yönelimini ve temel yaklaşımını göstermekti; ele aldığım 5 başlığın bu amaç için yeterli olduğunu, bunlara öncelik vermeyen bir alternatifin inandırıcılık ve gerçekçilik açısından doyurucu olmayacağını düşünüyorum.

Türkiye'nin gündeminde ağırlığı demokratik hak ve özgürlüklere, gelir dağılımının düzeltilmesine, yeni ahlaki değerlerin yaratılmasına, velhasıl çağdaş ve müreffeh bir Türkiye'nin kısa sürede biçimlenmesine veren bir sol iktidar ihtiyacı bütün acilliği ile durmaktadır. Büyük kütleler hem bu sorunların ve ihtiyaçların, hem de çözümün sol iktidarda yattığının farkındadır. Ancak, solun getirdiği politika önerileri bir türlü 1990'lara yaklaşmamakta, bir şekilde artık tarihin derinliklerine gömülmüş dönemlerin, 1930'ların yada 1950'lerin aşınmış kavgalarına yönelmektedir. Bu yanlış yöneliş, vatandaşın gözünde sol programların ikna edici niteliğinin kaybolmasına yol açmaktadır. Solun iktidara gelmesi halinde kendi

ihtiyaçlarına cevap verecek sorunlarla uğraşmayacağını hissettiği içindir ki, vatandaş çoğunluğu oyunu sol dışında kullanmak zorunda kalmaktadır.

Bu noktada sol aydınlara, uzmanlara ve siyasi kadrolara düşen görev, ekonomik programlara bakışta bir yeniden yapılanmayı (perestroika) gerçekleştirip Türkiye'nin üçüncü dünyadan birinci dünyaya geçişine katkıda bulunmaktır. Daha özgür ve eşit bir topluma çoğulcu demokrasi içinde ulaşmayı hedefleyen bütün sol hareketlerin bu sürece katılmalarının, genel kamuoyuna çıkarmadan önerilerini birbirleri ile tartışarak geliştirmelerinin çok yararlı olacağına inanıyorum. Türkiye solunun bilgi ve deneyim birikimi, bu büyük dönüşümü de başarı ile sonuçlandıracak düzeydedir.

Onbirinci Bölüm

SOSYAL DEMOKRAT EKONOMİ POLİTİKALARI

- Konuşma -

Sayın Başkan, sayın SHP Bursa İl Başkanı, Gaziantep milletvekili sayın Abdüllkadir Ateş, sevgili partili arkadaşlarım.

Aranızda bulunmaktan büyük mutluluk duyuyorum. Sayın Öztin Akgüç hoca ile İstanbul'dan geldik. Ben sabah İstanbul'da bir başka toplantıda konuşuyordum, toplantının gecikmesine katkım oldu ise baştan özür dilerim.

Önce SHP Bursa il teşkilatına ve Bursa il başkanına, ayrıca parti-içi eğitimden sorumlu genel sekreter yardımcısı sayın Ateş'e, bu eğitim programını düzenledikleri ve beni davet ettikleri için özellikle teşekkür etmek istiyorum.

Partinin bu tür eğitim programlarını başlatmasının son derece önemli ve yararlı olduğuna inanmaktayım. Bu çabanın devam edeceğine ve eğitimden hem parti yöneticilerinin, hem partililerin, hem de partili uzman arkadaşların karşılıklı olarak çok yararlanacaklarına inanıyorum.

DEMOKRATİKLEŞME ÇAĞI

Sosyal Demokrasiden bu önümüzdeki dönemde beklediğimiz, Türkiye'de yeni bir çağ başlatması, büyük bir değişiklik yapması, bir reform çağını devreye sokmasıdır. Yani birbiri ardından açılan dizi dizi reformlarla yeni bir çağın başlatılması. Öztin Akgüç çok güzel özetledi. Bütün bu reformları aslında bir tek sözcükle ifade edebiliriz: Demokratikleşme. Siyasette demokratikleşme, hukukta demokratikleşme, kültürde demokratikleşme ve tabii ki ekonomide demokratikleşme. Bizler, SHP üyeleri olarak ve SHP'nin seçmenleri olarak Sosyaldemokrat Halkçı Partinin bunu yapmasını bekliyoruz. Bir reform çağını başlatmak kolay bir iş olduğu için değil; zaten kolay işi seven insanlar olsaydık, Sosyal Demokrat olmazdık. Değil mi? Mesela, ANAP'lı olurduk; enflasyonu %30 yapacağımız deyip, % 60 çıkınca da istifa ediyor gibi yapıp, istifa etmeden durumumuzu idare ederdik. Kolay işleri sevmediğimiz için Sosyal Demokrat olduk.

Sosyal Demokratlar olarak zor işlere soyunuyoruz. Zor işe soyunurken biraz ne yaptığımızı bilmeğe çalışmakta yarar var. Yani bu reform çağını, bu yenilik çağını sadece ekonomi diye görmemek lazım. Her düzeyde reform istiyoruz, yeni bir Türkiye istiyoruz.

Mesela yeni bir Anayasa istiyoruz. Bu Anayasa özgürlükçü bir anayasa olacak. Giriş maddesi de bugünkünden farklı olacak. Yeni anayasanın giriş

maddesinde "Anayasayı Türk halkı seçtiği temsilcilerle yapar" yazsın istiyoruz. Bu yeni anayasada temel hak ve özgürlüklerin sonuna kadar korunmasını bekliyoruz.

Aynı şekilde, yerel idarelerin güçlenmesini istiyoruz. Güçlü belediyeler, sosyal demokrat belediyeler istiyoruz. İdarede büyük bir reform talep ediyoruz. Mesela valileri halk seçsin istiyoruz. Niye bizi idare edenler Ankara'dan tayin olsun? Onları biz seçelim. Atama ile gelen idarenin gücü azalsın, bizim seçtiklerimizin gücü artsın. Herkezi biz seçelim, Türkiye'nin vatandaşları seçsin. Böylece insanlarımız siyasi sürece daha fazla katılsın diyoruz.

Velhasıl bir sürü reform talebimiz var. Laiklikle ilgili taleplerimiz var. İmam hatipler kapatılsın diyoruz. Siyasi düzeyde, kültürel düzeyde, reformlar istiyoruz. Bütün bunlar, Türkiye'nin yüzünü değiştirecek yeniliklere tekabül ediyor.

Hazır partililer bir araya gelmişiz, parti içindeki büyük reform taleplerimizi de hatırlayabiliriz. Parti içini de unutmamak lazım. Mesela benim çok desteklediğim bir slogan var: "Parti içinde seçimle gelen, seçimle gider". Çok önemli bir slogan; değil mi arkadaşlar? Türkiye'de seçimle gelen, seçimle gidecek, partide de seçimle gelen, seçimle gidecek. Seçimle gelenlerin görevden alınmasına ve yerine seçimsiz atama yapılmasına hem ülke düzeyinde karşıyız, hem de partide karşıyız.

Ben parti içi seçimlerinde nisbi temsili savunuyorum. O da demokratikleşmenin bir parçası. Ne istiyoruz: parti içinde farklı fikirler varsa, ki vardır, olacaktır, olması sağlıklıdır, bunlar parti yönetiminde temsil edilmelidir. Madem ki Türkiye'de nisbi temsili savunuyoruz, parti içinde de nisbi temsili savunmalıyız diyoruz. Hatta, ben parti içinde delegelerle yapılan çok dereceli seçimlere de karşıyım. Parti içinde de, ülkedeki gibi tek dereceli seçim olsun diyorum. Genel Başkanı doğrudan üyeler seçsin, Genel Sekreteri doğrudan üyeler seçsin, İl Başkanını, İlçe Başkanını doğrudan üyeler seçsin. Her düzeyde tek dereceli seçim yapılsın ve iktidar üyelere verilsin diyorum.

Demek ki sosyal demokrasi deyince, hem partide hem de ülkede ciddi bir reform programından söz ediyoruz. İşte ekonomiye de bu gözle bakıyorum. Sosyal demokratların ekonomiye ancak bir reform çağının gözlüğü ile bakarak gerçekçi çözümler üreteceklerine inanıyorum.

REFAH DEVLETİ

Sayın Öztin Akgüç'le biz, uzun süredir iki profesyonel iktisatçı olarak tartışırız, konuşuruz. Hedeflerde şimdiye kadar hiç anlaşmazlığımız olmadı. Yani koyduğumuz hedeflerin, ulaşmak istediğimiz yerin ikimiz için de daha özgür, daha müreffeh ve daha eşit insanlardan oluşan bir Türkiye olduğu konusunda hiç tereddütümüz yok. Araçlar konusunda durum biraz daha karışık. O hedeflere ulaşmak için hangi araçların kullanılacağı konusunda sık sık farklı düşünüyoruz. Yavaş yavaş bu ayrılma noktalarını göreceğiz. Bu fikir ayrılığı sadece benimle sayın Akgüç arasında değil; partide de böyle bir tartışma var. Bu anlama bizi iki ayrı görüşün temsilcileri olarak da düşünebilirsiniz. Sayın Akgüç son derece ılımlı bir

konuşma yaptı. Büyük çizgilerine katıldığım ama detaylarda farklı düşündüğüm bir konuşma yaptı. Benimki belki daha polemikçi olabilir.

Sayın Akgüç'e katıldığım bir nokta ile başlamak istiyorum. Benim onun söylediklerini bir daha tekrarlamama ihtiyaç yok. ANAP iktidarı döneminde ve 1980'li yıllarda ekonomide olup bitenleri çok iyi eleştirdi. Aslında daha önce askeri rejim altında, Evren iktidarında olanlarla ANAP döneminde olanları bir arada ele almak lazımdır. Bu dönemde, 1980'den 1991 yılına kadar geçen 10 yılda Türkiye küçümsenmeyecek miktarda zaman kaybetmiştir. Bu konuda tamamen aynı kanıdayım. Ancak, bu dönemi eleştirirken sanki hiç bir şey yapılmamış gibi bir havaya girmemek gerekiyor. Tabiki bu 10 yılda bazı şeyler yapılmıştır. Her 10 yılda mutlaka bazı olumlu gelişmeler olur. Bu dönemde de olmuştur. Ama, çok yetersiz olmuştur. Türkiye'nin yapabileceğinin çok altında iş yapılmıştır ve bu birkaç iyi şey için Türk halkına çok büyük bir fatura ödetilmiştir.

Öztin Akgüç bunları çok güzel özetledi, tamamen kendisi ile hemfikirim. Ama burada benim derdim geçmiş, onları eleştirmek değil. Bizim eleştirmemize ihtiyaç kalmadı. Vatandaş zaten ANAP'ın ne demek olduğunu bütün hücrelerinde hissediyor. ANAP'ın seçmen nezdindeki desteğinin nasıl düştüğünü izliyoruz. Bizim için sorun ANAP'ın kaybetmesi değildir, sorun SHP'nin kazanmasıdır. Dolayısıyla ANAP'ın başarısızlığı bize bir şey getirmez. Bize, vatandaşı iktidarda başarılı olacağına ikna etmek bir şey getirir.

Nitekim ANAP'ın oyları düşüyor; ama bizim oylarımızın arttığına dair bir işaret var mı arkadaşlar? Yoktur. Hele Bayrampaşa seçimlerinin sonuçlarına bakarsanız hiç yoktur. Bayrampaşa'da olup bitenler yokmuş gibi burada iktisat politikası tartışamayız. Bugün burada iktisat politikası tartışacaksak, Bayrampaşa seçim sonuçlarını görebek tartışacağız. Evet ANAP gidiyor; fakat biz ne oluyoruz, SHP ne oluyor? Çünkü, ANAP'tan çok sıkıntı çekti, nefret etti, bıktı diye, vatandaş ille oyunu SHP'ye vermek zorunda değil. O devirler bitti.

Eskiden iki parti varmış, öbürünü sevmese vatandaş mecburen gelir oyunu bize verirmiş. Ama o devirler yok artık. Parti çok. Eğer siz iktidara geldiğinizde hiç olmazsa ANAP kadar, ama herhalukarda ANAP'tan daha iyi şeyler yapacağınıza vatandaşları ikna edemezseniz, o da size oyunu vermeyecektir. Rakipleriniz vardır. Hem benim, hem de sizin çoğununuzun eski Genel Başkanı Bülent Ecevit'in DSP'si vardır. DYP vardır. O vardır, bu vardır. İşler o kadar kolay değil.

Bunlar biraz da rekabetçiliğin sorunları. Tekelci bir yapı olsaydı, iki parti ile siyaseti sınırlandırabilmiş olsaydık, belki ANAP çöktü diye vatandaş bize oy verirdi ama korkarım böyle bir imkanımız yok. Parti çok. Bu durumda vatandaş bizim ne dediğimizi öğrenmek istiyor. Biz ne diyoruz? Biz iktidara geldiğimizde ne yapacağız? Bizim iktidarımız neden ANAP'dan ve diğer partilerden daha iyi olacak? Vatandaş soruyor: 1978-79'dan daha iyi olacak mı? Evet, aramızda 1978-79 var. Olmamış gibi davranamayız. Hani biz unuttur gibi yaparsak vatandaş da unuttur diye beklemeyelim boş yere. Biz ne kadar hiç bahsetmeyerek unuttuk gibi yapsak da, vatandaş 1978-79'da kimlerin iktidarda olduğunu, kimlerin neler yaptığını ve kendisinin başına neler geldiğini hatırlamaktadır. Unutanlar da bu son belediye

seçimlerinden sonra, özellikle İstanbul gibi büyük kentlerde hatırlama fırsatını buldular.

Evet, doğru konuşalım. SHP'yi belediyelerde iktidara getirdikten sonra, seçmenin bir bölümü 1978-79'u tekrar hatırlamaya başladı. Bu nedenle, ben diyorum ki gerçekçi olmak zorundayız, cesur olmak zorundayız. Ancak cesur bir parti, kendisini eleştirmekten, yaptığı hataları eleştirmekten korkmayan bir parti bu bahsettiğimiz büyük dönüşümleri yapabilir. Korkak bir parti, gerçekleri söylemekten korkan bir parti, kendisini eleştirmekten korkan bir parti belki yanlışlıkla iktidara gelir. Ama gelse bile üç gün sonra o iktidardan arkasına bakmadan kaçmak zorunda kalır. Bu nedenle, sosyal demokrat olduğumuz için cesur olmak zorundayız, korkmadan bütün gerçekleri söylemek zorundayız. Alkışlarınıza teşekkür ederim, ancak bunlar alkışlanmak için söylenmiş sözler değildir. İnanmış için söylenmiş sözlerdir.

Şimdi ekonomide bizim hedefimiz demokratikleşmedir dedik. Buna çok katılıyorum. İzninizle, demokratikleşme kavramını biraz tanımlamak istiyorum. Demokratikleşme nedir, ne değildir biraz bunu tanımlamak lazım. Ben demokratikleşme deyince, kısa dönemde vatandaşın güncel yaşamına yönelik getirilecek tedbirler kümesini anlıyorum. Bunun da bir adı vardır. Öztin hoca Batıya, Batılılara fazla aldırmiyorum diyor; ben ise Batı sosyal demokrasisini önemseyen bir arkadaşınızım. Batı sosyal demokrasisinin geliştirdiği, kurduğu, başarılı olmuş bir model vardır. Vatandaşın güncel yaşamına yönelik bu modelin adı "Refah Devleti"dir.

SHP'nin iktidara geldiğinde kısa dönemde yapacağı icraat Türkiye'de refah devletini kurmaktır. Refah devleti nedir arkadaşlar? Önce ne olmadığını söyleyeyim. Refah devleti teknoloji seçimi değildir; refah devleti sanayileşme ile uğraşmak da değildir. İleride bu noktaya geri döneceğim. Benim için, sosyal demokrasi için, refah devleti öncelikle işsizlik sigortasıdır. SHP işsizlik sigortası getireceğiz diyebiliyor mu? Yoksa diyemiyor mu? Evet, biz işsizlerimize ne veriyoruz. "Efendim biz geldiğimizde büyük devlet fabrikaları kuracağız, onlar yeni teknoloji üretecekler, belki siz de iş bulacaksınız" mı diyoruz? Yoksa biz geldiğimizde batıda olan işsizlik sigortası, bütün sosyal demokrasinin iktidarda olduğu ülkelerde var olan işsizlik sigortası Türkiye'ye gelecek, biz bunu getireceğiz diyebiliyor muyuz?

Bence bunu dediğimiz zaman önemli bir şey yapıyoruz. Vatandaşa güncel yaşamında hayati önemi olan bir şey söylüyoruz. SHP iktidara gelince artık işsizlikten korkmayacaksınız demiş oluyoruz. Sigortanın farklı bir yanı da var. Sosyal demokrasi gelir dağılımını düzeltmek ister. Peki, işsiz insana nasıl ulaşacaksınız? Destek fiatlarını yükselttiniz; bundan işsizin bir yararı var mı? Adı üstünde adam işsiz; toprağı olsa işsiz olmazdı. Yada ücretleri yükselttiniz; işsiz gene etkilenmiyor ki... Peki sizin toplumunuzda işsizden daha zavallı durumda, daha kötü durumda olan biri var mı? Yok. SHP nasıl ulaşacak o zaman işsizlere? İşsizlik sigortası ile. Biz sosyal demokratlar öncelikle işsizleri düşüneceğiz demek ki. Evvela işsizlik

sigortasını devreye sokacağız. Yani, refah devleti öyle soyut bir kavram değildir. Gayet somut bir yapıdır ve temeli işsizlik sigortasıdır.

Refah devletinin ikinci ayağı eğitim politikasıdır. Bugün Türkiye'de eğitim olayı inanılmaz bir kabaya dönüşmüştür. Maddi imkanı olan hiç bir insan çocuğunu devlet okulunda okutmamaktadır. Devlet okulu ancak maddi imkanı olmayan insanların çocuklarını okuttuğu kurumlara dönüşmüştür. Fırsat eşitliği kalmamıştır. Parası olanlar çocuklarını iyi okullarda okuttukları için onlar iyi yetişecekler, bir sonraki nesilde de yüksek verimli ve para kazanan insanlar olacaklardır. Devlet okulları, fakirlerin gettosu halini almaktadır. Refah devleti demek, eğitimde fırsat eşitliğini sağlayabilmektir. Yani sosyal demokratlar devlet okullarını en iyi özel okul kalitesine çıkarmayı becermeli. Seçmenimize bunu söyleyebiliyor muyuz?

İşte ekonomide demokrasiyi savunmak bu demek. Bunu söyleyemiyorsak, vatandaşa da bir şey diyemiyoruz demek. Biz geldiğimizde de adam çocuğunu doğru dürüst okula yollamak için gene dışından tırnağından arttırıp özel okula yollayacaksa, avuç avuç parayı özel dersanelere verecekse, nereden anlamış Sosyal Demokrasinin iktidarda olduğunu? Biz kendimize istediğimiz kadar Sosyal Demokrat diyelim, vatandaş bize niye Sosyal Demokrat desin bu belli değil. Sosyal demokrat refah devleti için eğitim ve fırsat eşitliği son derece önemli.

Refah devletinin üçüncü ayağı sağlıkla arkadaşlar. SHP'nin tüm diğer partilerden ayırdedici özelliği, sağlık konusuna yaklaşımı olmalıdır. Bugün Türkiye'de en büyük eşitsizlik sağlık düzeyindedir. Başka hiç bir düzeyde değildir. Çünkü sağlık bir yaşam konusudur. Yaşamda eşitsizlik vardır. Eğitimdeki fırsat eşitsizliğidir, yani bu nesli etkilemez, bir sonraki nesli etkiler. Ama sağlık hepimizi etkiliyor, her yaştaki insanları etkiliyor. Türkiye'nin bugünkü imkanları ile, eğer SHP bir sosyal demokrat iktidar olarak vatandaşa, yaş grubu yada gelir düzeyi ne olursa olsun her vatandaşımıza, layık olduğu sağlık hizmetini götüremeyecekse, bizim sosyal demokrat olmamız ne anlama gelecektir?

Ben ne yapacağım o yüksek teknolojileri? Devletin kurduğu fabrikalardan bana ne? Arkadaşlar; sosyal demokrasi bir siyasi hareket olarak kendisini kapitalistler yerinde gören ve kapitalistlerle rekabet etmeye çalışan bir merkezi bürokrasinin hareketi değildir. Sosyal demokrasi hastane kapılarında bekleyen, maddi imkanları olmadığı için çoluğunu çocuğunu tedavi ettiremeyen vatandaşlarımızın hareketidir. Bu konuda çok net ve kararlı olmak zorundayız.

Eğer sosyal demokrasi, bizim burada önerdiğimiz gibi, hastane kapılarında bekleyen, çocuğunu kötü devlet okullarına yollayan, işsiz olduğu halde devletten bir kuruş alamayan insanların hareketi ise, bizim ekonomide demokratikleşme hedefimiz de önce refah devletidir, sonra refah devletidir, en sonunda gene refah devletidir. Demek ki ilk yapacağımız iş, cesur bir şekilde refah devletini kurmaktır. Vatandaşın önüne çağdaş bir refah devletinin bütün kurumları ile çıkmak, bunun somut sloganları ile gitmektir.

VERGİ REFORMU

Haklı olarak bu noktada soracaksınız: peki de nasıl kurulacak?. Bütün bunlar kaynak ister. Hem de büyük kaynaklar ister. Kaynağı nereden bulacağız, kimden alacağız.

Demek ki Türkiye'de ekonomik gündemin bir numaralı maddesi ciddi bir vergi reformudur. Sayın Akgüç çok güzel anlattı, kesinlikle katılıyorum. Sosyal demokrat hareketin derhal başlatması gereken politika bir vergi reformudur. Ancak, bunu söyledikten sonra, bir de korkumu belirtmeliyim. Korkum var, çünkü bu konuda kendimizi aldatma eğilimleri de görüyorum. Bir takım efsaneler ürettik, bu efsanelerin arkasına saklanıp işi kolayından alıyoruz gibi geliyor. Örneğin faiz gelirlerinin vergilendirilmesi konusu. Kusura bakmayın, biraz polemik yapacağım.

Bankaya faize para koymuş bir arkadaşımızı düşünelim. Enflasyon % 60 iken bakalım banka ne veriyor; o da % 60 faiz veriyor. Aslında arkadaşımız reel anlama bir faiz falan almamış. Sadece parasının bankada durduğu sürede enflasyon nedeni ile değer kaybeden paranın değer kaybını almış. Reel faiz almadığına göre, biz aldığına vergi koyarsak ne olacak? Diyelim % 50 vergi koyduk; arkadaşımızın faiz geliri % 30'da kaldı. Yani enflasyon % 60 oldu, paranın geliri ise % 30'da kaldı. Bu arkadaşımız bu koşullarda deli mi ki parasını bankada tutsun.

Bu hesapta bir hata var mı? 10 sene önce diyelim bankaya bir ev alabileceğ kadar para koydunuz. Sonra da 10 yıl boyunca hiç faiz çekmediniz, yani bütün faizleri tekrar en yüksek faizi veren vadeli hesaba yatırdınız. Şimdi, arada geçen on yıldan sonra bankadaki bütün paranızı, birikmiş bütün faizleri ile birlikte çekseniz, o parayla aynı evi alabilir misiniz? Tabiki hayır. Bunu hepimiz biliyoruz. Demek ki ortada vergilendirilecek bir faiz geliri yok.

Diyeceğim, faiz gelirleri diye bir efsane yaratmışız. Onları vergileyip devlet harcamalarını karşılayacakmışız. Olmayan gelirden nasıl vergi alacağız acaba? Devlet tasarrufunu bankaya yatırana zeten çarpacağı kadar çarpmış. Onu enflasyonla soyuyor. Bir de vergi almaya kalkarsak, vatandaş tasarruflarını banka sisteminden çeker; durum daha da kötüye gider.

Tekrar ediyorum. Bugün Türkiye'de tasarruf sahibi için reel faizler pozitif değildir, olsa olsa sıfır civarındadır. Geçtiğimiz on sene ortalaması sıfırdır. Vadeli tasarruf mevduatı faizlerinin enflasyonun birkaç puan üstünde olduğu yıllar olmuştur; % 5 yada % 6 reel faiz kazanılan yıllar olmuştur. Ama başka yıllar da reel faiz negatif olmuştur. Sonuçta, on yılın ortalaması ancak sıfırdır.

İlk bakışta, nominal faizler insanı rahatsız eden düzeylere yükselmiştir; doğrudur. Örneğin, % 60'lar, hatta % 85'ler görülmüştür. Ancak, faizin % 85'e çıktığı dönemde enflasyon da % 80'lerde idi. Bugün faizler % 60, tüketici fiyat artışı da % 60 dır. Demek ki, hayali bir faiz geliri üstüne konan vergilerle refah devleti finanse edilemez.

Parti içinde de polemik konusu olan bir diğer husus, holdinglerin ve diğer büyük kuruluşların ödedikleri vergilerdir. Sosyal demokratlar doğallıkla büyük holdinglerin vergi ödemesini isterler. Ben de bu talebe kesinlikle katılıyorum. Ancak, vergi kaçırmayan büyük kuruluşların vergi istisnalarından kaynaklanan büyük bir vergi kaybı olduğu kanısında değilim. Bu rakamların yukarıda sözü edilen refah

devleti harcamalarına kıyasla çok küçük kalacaklarının düşünüyorum. En büyük 500 şirketi alalım; kamu şirketlerini ve kamu hisselerini düşelim; geri kalan toplam karı hesaplayalım. Ve ödedikleri kurumlar vergisi ile karşılaştıralım. Refah devletini kurumlar vergi istisnaları ile finanse edeceklerini iddia edenlerin bu hesabı yapıp bize söylemeleri gerekmez mi?

Bence, Türkiye'deki esas vergi kaybı, yani vergi toplama potansiyeli, vergi kaçıran kesimlerde; vergi istisnalarında değil. Türkiye'de vergi kaçığı nedeni ile çok büyük bir sorun vardır. Aynı gelirdeki iki insan aynı miktarda vergi ödememektedir. Bunu hepimiz günlük yaşamımızdan biliyoruz. Etrafımızda bir sürü insan var, hangi şartlarda yaşadıklarını, kaç para kazandıklarını biliyoruz. Devlette yada özel kesimde memur olsalardı, yada işçi olsalardı ne kadar vergi öderlerdi biliyoruz. Kendimizin ücretli olarak ne kadar gelir vergisi ödediğini biliyoruz. Sonra gazetelerde yayınlanıyor: doktorların ortalama aylık gelirleri 800.000 TL imiş geçen sene. Böylece 400.000 TL aylık vergi ödemişler. Meğerse doktorlarımızın hali Zonguldak işçilerinden daha kötü imiş de bizim haberimiz yokmuş. Keza, benzer rakamlar kuşumcular için, tüccarlar için, avukatlar için, müteahhitler için her yıl yayınlanır. İnsan hayret içinde kalıyor.

Evet, Türkiye'de küçük ve orta sanayinin yoğun bir şekilde desteklenmesi lazımdır. Katılıyorum. Ama evvela küçük ve orta sanayiinin ve serbest meslek erbabının gelir vergisini ödemesini sağlamak lazım. Aynı gelire aynı vergi ilkesini yaşama geçirmeden demokrasi de olmaz, sosyal demokrasi de olmaz. İki vatandaşın geliri aynı ise, ödedikleri vergi aynı olacak. Türkiye'de demokratik ve çağdaş toplumların bu temel ilkesi bozulmuştur. Sırf bu nedenle büyük bir vergi reformuna ihtiyaç vardır. Ve bu vergi reformunun gerçekçi bir temele oturması lazımdır.

Daha önceki bir çalışmamda, ben şöyle bir yaklaşım getirmiştim: madem gelir vergisini kaçırıyolar ve sonuçta pek çok kesimden alamıyoruz, kaçırılması imkansız olan bir şeyi, tapuyu vergilendirelim. Yani emlak vergilerini yükseltelim. Vatandaş memleketin tapusuna sahip olduğu oranda kamu hizmetlerine katılsın. Gelişmiş batı ülkelerinde, özellikle de sosyal demokrasinin güçlü olduğu ülkelerde, gayrimenkul üstünden alınan vergiler, gayrimenkulun piyasa değerinin yılda % 5'ine, % 6'sına kadar çıkar. Yani bugün 100 milyonluk dairesi olan, senede 5-6 milyon gayrimenkul vergisi öder. Türkiye'de ise 50 ila 80 bin lira arasında öder. Bu farkı kapatalım.

Biliyorum, denilecek ki, biz bunu söylersek vatandaş bize oy vermez. Niye, çünkü vatandaşa vergi alacağımızı söyledik. Vatandaş bize oy vermezse, gider ANAP'a verir ve aynı vergiyi enflasyonla öder. Üstelik işsizlik sigortası da olmaz. Sefasını süren cefasını çeker diyen ata sözünü hatırlayalım. Ters, olsa olsa köşeyi dönme mantığına uyardı; devlet vatandaşa hizmet götürecektir ama vatandaş devlete vergi vermeyecek. Böyle şey olmaz. Eğer vatandaş çağdaş bir Türkiye istiyorsa, vatandaş olarak bunun finansmanına da katılmak zorunda. Gelirinden vergi ödeyerek katılmak zorunda, servetinden vergi ödeyerek katılmak zorunda. Biz sosyal demokratların vatandaşlarımıza bunu söylemekten korkmamamız gerekiyor.

Ciddi bir vergi reformunun bence kuralları belirlidir. Yani Amerika'yı yeniden keşfetmeye ihtiyaç yoktur. Öncelikle vergi kaçığının sıfırlanması, verginin kaçmaması zorunludur. ABD gerçek bir liberal devlettir diye bilinir. Yani, Türkiye'de yasak olan çok sayıda şey orada serbesttir. Mesela televizyon istasyonu, radyo istasyonu kurabilirsiniz, bayrağı yakabilirsiniz, vs, vs. Herşeyi yapabilirsiniz ama bir şeyin yapılmayacağı bilinir; vergi kaçırılmazsınız. Türkiye'de ise tersi doğrudur: televizyon, radyo istasyonları işletemezsiniz, parti kuramazsınız, ocak-bucak teşkilatı açamazsınız, Cumhurbaşkanına hakaret edemezsiniz, onu yapamazsınız, bunu yapamazsınız... ama vergi kaçırabilirsiniz. Evet Türkiye'de filen her şey yasaktır ama vergi kaçırma serbesttir.

Sosyal demokratlar olarak, bu durumu ters yüz etmek zorundayız. Bence sosyal demokrasinin başarısının anahtarı, bu iki olaydan geçmektedir. Hem vatandaşın önüne çıktığında, hem iktidara geldiğinde başarının anahtarı büyük bir vergi reformunu önceden ilan etmektir. "Arkadaşlar, vatandaşlar; ey Türkiye Cumhuriyeti ahalisi; biz geldiğimizde şu şu vergileri koyacağız, şu şu vergileri kaldıracacağız ve vergiyide böyle takip edeceğiz, bu şekilde vergi alacağız, vergi kaçığınızı şöyle engelleyeceğiz, bu topladığımız gelire bunu bunu bunu yapacağız".

Bunu söyleyebilmemiz gerekli. Vatandaş artık öğrenmek istiyor: "Kardeşim, sen benden oy istiyorsun, anladım; geldiğimde onu bunu yapacağım diyorsun, onu da anladım; iyi ama bunun kaynağını kimden alıp yapacaksın?" Vatandaş, devlet birisine kaynak verince illa başka birisinden kaynak almak zorunda olduğunun farkında. Onun için soruyor: "kimden alıp yapacaksın? Benden ne alacaksın, bana ne vereceksin?" Sosyal demokrat iktidar vatandaşına buna anlatmak zorunda. "Arkadaş ben senden şunu alacağım, sana şunu vereceğim. Alacağım şudur, vereceğim şudur" demeli. Bununla çıkarsak biz Türkiye halkının önüne, işte o zaman inandırıcı olacağımız çok açıktır.

İnandırıcı olacağız, çünkü Türk halkı her şeye rağmen sosyal demokratların, örneğin suistimal konusunda, örneğin rüşvet konusunda geri kalan partilerle mukayese edilemeyecek kadar ahlaklı olduğunun farkındadır. Biz temiz devlet, rüşvetin olmadığı devlet, ahlaksızlığın olmadığı devlet platformu ile karşısına gittiğimiz zaman bunu gerçekleştirebileceğimize inanabilir. Bunu yapabileceğimize vatandaş güveniyor. Ancak, geri kalan konularda beceriksiz olduğumuzu düşünüyor. Beceriksiz olmadığımızı kanıtlanmanın en iyi yolu, vatandaşa daima doğruları söylemektir. Bunu yaparsak, bence sosyal demokrasinin ve SHP'nin önüne gerçekten önemli bir fırsat, önemli bir imkan çıkacaktır.

SOSYAL DEMOKRASİ VE DEVLETÇİLİK

Dikkat ederseniz, şu ana kadar çizdiğim genel çerçevede hiç sanayileşmeden bahsetmedim. Bazı arkadaşların, haklı olarak, sanayileşme ve devletçilik konusunda ne düşündüğümü merak ettiklerini hissediyorum. İzinizle, şimde biraz o konulara girmek istiyorum.

Bence Türkiye'de uzunca bir süredir sosyal demokrasi ile ilerlilik ve kalkınmacılık kavramsal olarak karıştırıldı, hala karıştırılıyor. Neredeyse, sosyal demokratlık eşittir ilerlilik gibi görülüyor. İlerlilik ise, kalkınma ve sanayileşme talepleri ile özdeşleştiriliyor. SHP içinde de ilerlilik ve sosyal demokratlık şeklinde bir ayrışma görüyorum. Bir tarafta ilerlici ve kalkınmacı anlayışa sosyal demokrasi diyenler var. İsterseniz bu görüşü temsil edenlere devletçiler diyebiliriz. Kendileri de öyle demeye mütemayiller. Diğer tarafta ise benim gibi sosyal demokrasiyi refah devletinden hareketle tanımlayan, yani kalkınmacı ve ilerlici görüşlere, dolayısı ile devletçiliğe karşı çıkanlar var. İsterseniz, bunlara da sivil toplumcu diyelim. Yada devletçiler bize öyle demeyi sevdikleri için piyasacılar diyelim..

Açıkcası, ben piyasacıyım. Bu yeni bir görüşüm de değil. Epeydir bu görüşleri savunuyorum. 1982'de Alternatif Büyüme Stratejisi adlı çalışmamı yayınladığımda piyasayı savundum ve devletçiliği eleştirdim. 1976'da, Sovyetler Birliği'nin piyasa mekanizmasına olanak tanımadığı için çözülmeye mahkum olduğunu söyledim ve öngördüm. Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyeliğini inanarak 1973'den beri savunuyorum.

Demek ki, açık piyasa ekonomisinden yana tavır koyanlardayım. Altını çizerim: serbest değil, açık piyasa ekonomisini savunuyoruz. İzinizle sözünü ettiğim devletçilik - açık piyasa ekonomisi ikilisini, genel hatları ile burada karşılaştırmak ve tartışmak istiyorum.

Türkiye'de ilerlici yada üçüncü dünyacı diyeceğimiz, kendisine sosyal demokrat dese de esas vurgusunu ilerlilikten alan, bizim devletçi dediğimiz kesimlerin üç temel varsayımı, hipotezi vardır. Bu hipotezlerin açıklanması, tartışmayı kolaylaştırır.

Birinci temel hipotez, devlet mülkiyetinin özel mülkiyetten daha iyi olduğudur. Bu bazen açıkça söylenir; bazen örtük olarak analiz tarafından içerilir. Son zamanlarda, devlet mülkiyetinin genelde daha iyi olduğunu söylemek biraz zorlaştı. O zaman da, genelde daha iyi olmasa bile Türkiye için daha iyidir şeklinde bir yaklaşım kullanılır. Sayın Akgüç biraz öyle yaptı; genelde belki daha iyi olmayabilir ama Türkiye'de zorunludur ve dolayısıyla daha iyidir dedi. Birinci varsayım budur.

İkinci varsayım, kaynakların merkezden yönetilmesinin, yani bir planlamanın olmasının piyasadan daha iyi sonuç sağlayacağıdır. Eğer ekonomi ile ilgili hususlara Ankara karar verirse, kendi haline bıraktığımızı kıyasla daha iyi olur deniyor. Bu ikinci özellik.

Üçüncüsü de dışa kapanmış bir ekonominin, dışa açık bir ekonomiden daha iyi olduğudur. Yani biz ne kadar dışarıyla, dış dünyayla aramıza duvar koyarsak, Türkiye'nin gelişme şansı o kadar fazlalaşır; duvarları ne kadar indirirsek, gelişme şansımız o kadar azalır. Bu da üçüncü temel inanç.

Bu üçünü bir araya getirdiğimiz zaman sanıyorum devletçilik dediğimiz anlayış ortaya çıkacaktır.

Şimdi ben açıkcası bu üç varsayımın üçünün de yanlış olduğunu düşünüyorum ve karşı çıkıyorum. Sadece ben böyle düşünse idim o kadar önemli değildi. Ama, bütün batı sosyal demokrat hareketi de benimle paralel düşünüyor.

Sayın Akgüç, ondan dolayı batıdan gelecek telkinlere kanmayalım dedi. Batı sosyal demokrat hareketinin devletçiliğe karşı olduğunu, yukarıdaki varsayımları eleştirdiğini biliyor. Çünkü, bunlar sosyal demokrat ideoloji ile alakası olmayan inançlardır.

Bu üçlü Sosyal Demokrasi'de yeri olmayan bir üçlüdür. Hiç olmamış. Bu üçlü ilericilere, üçüncü dünya ülkelerine, aydınlanmacılara, kalkınmacılara özgü bir üçlü. Sosyal demokrasiyle yakından uzaktan hiç bir alakası yok. Bunu defalarca ispat edebiliriz. Bunu her yazımda, konuşmamda özenle vurguluyorum. Bunlar sosyal demokrasiyle ilgili hipotezler, inançlar değildir. Bunlar sosyal demokrasi dışı, sosyal demokrasi öncesi inançlardır. Sosyal demokrat olacaksak bu inançları gözden geçirmeliyiz diyorum.

Devletçi düşünce, bu üçlüye belirli bir mantık içinde inanır. Devletçilere göre, gerek devlet mülkiyeti, gerek planlama, ve gerek bu ikisinin zorunlu bir önkoşulu ve sonucu olan dışı kapanma, bir yandan ekonomide gelir dağılımını düzelterektir, diğer yandan da ekonomide büyümeyi hızlandıracaktır. İnanılan budur. İsterseniz sonra bunun ayrıntılı tartışmasına gireriz ama, kısaca şunu söyleyeyim: ampirik olarak dünya deneyimine baktığımız zaman, yada iktisat teorisine baktığımız zaman, bu üçlüyle ilgili yapılan önerilerin tümüyle yanlış olduğunu görürüz. Sovyetler Birliği bunun en güzel örneğidir. Eğer devlet mülkiyeti başarılı ise, peki Sovyetler Birliği niye başarısızdır, Bulgaristan niye başarısızdır? Eğer merkezi planlama Türkiye için iyi ise, peki Sovyetler Birliği için neden iyi değildir? Eğer dışı kapanmak Türkiye için iyi ise, peki Arnavutluk için neden iyi değildir?

Bu sorulara cevap vermek gerekiyor. Sözüünü ettiğimiz ülkeler Türkiye'ye kıyasla daha fazla devlet mülkiyetine sahipti, daha fazla planlama yaptılar, daha fazla dışı kapandılar. Sonuç ne oldu? Madem ki yaptıkları iyi şeylerdi, neden şimdi Türkiye'ye gelip aman şu borsamızı kurmaya bize yardım edin, gelin bize yatırım yapın, bize kredi verin, hatta şirketlerimizi madenlerimizi size satalım diye yalvar yakar kapımızda dolaşıyorlar. Hani biz az gelişmiş ülkeydik; hani onlar dünyanın en gelişmiş ülkeleriydi? Ne oldu bu hikayeye?

Benim ve tüm sosyal demokratların yıllardır teorik olarak söyledikleri, artık ampirik olarak da, gözle görülür elle tutulur bir şekilde ortadadır. Kıvırtacak bir tarafı da kalmamıştır. Ben bizimkilere mahçup devletçiler diyorum. Gorbaçov sonrasında devletçilik hiç bir yerde kalmadı, bir tek Türkiye'de o da SHP'de kaldı galiba. Onun için eskisi gibi öyle açıktan açığa devletçiliği savunanlar azaldı. Onun yerine, devlet daha iyidir, Türkiye'nin özel şartları gerektirir, vs. gibi ifadelerle durumu idare etmeye çalışıyorlar.

Bu üçüncü dünyacı ideoloji karşısında çok net ve açık olmak lazımdır. Kısaca özetliyorum.

Bir: Devlet mülkiyeti çağını doldurmuştur. Modası geçmiştir. Belirli dönemlerde, çağlarda yararlı olduğu düşünölmüş olabilir. Artık bırakalım; iyi mi yapılmıştır, hata mı yapılmıştır konusunu. Ne olmuşsa geçmişte olmuş; bundan sonra devlet mülkiyeti diye bir kavramı unutalım. O kadar.

Örneğin, özelleştirmekten de korkmamak lazımdır. Fransız sosyalistlerinin serüveni çok ilginçtir. Fransa'da 8-10 senedir iktidarda olan bir sosyalist parti var. 1980'de geldi, arada dört yıl iktidardan düştü, şimdi gene iktidarda. Bu parti ilk geldiğinde yoğun devletleştirmelere gitti. Şimdi ise, habire özelleştirme yapıyor. Yani batıda sadece Thatcher yapmıyor özelleştirmeyi. Thatcher'inkiler çok gürültülü oldu. Fransız sosyalistleri daha sessiz sedasız özelleştirme yapıyorlar. Büyük devlet şirketlerinin hisselerini % 10, % 15, Paris borsasında halka ve yabancılara satıyorlar. Bundan korkacak bir şey yok. Türk sosyal demokratları da iktidara geldiklerinde özelleştirme yapabilirler. Niye yapmasınlar?

Gerekirse özelleştiririz. Biz devletçi değiliz, sosyal demokratız. Karar verelim: biz devletçi miyiz, sosyal demokrat mıyız? İki ayrı şey değil. Bu ayrımı anlayalım ve bilelim.

İki: Planlama. Nedir bu planlama dediğimiz? Türkiye'de 1961'den beri plan vardı, hep devlet mülkiyeti vardı. Peki Türkiye'de gelir dağılımı 1980'le 1990 arasında mı bozuldu? Yani 1979 yada 1975 yılında bizim gelir dağılımımız çok mu iyiydi. Nüfusun en fakir % 20'si bugün milli gelirin % 5'ini alıyormuş. Peki 1975'de en fakir % 20 ne alıyordu? % 20'sini mi alıyordu? Tabiki hayir, gene % 5'ini alıyordu. Türkiye'de gelir dağılımı 1970'de, 1960'da da bozuktu, 1950'de, 1940'da, 1930'larda da bozuktu arkadaşlar. Hiç olmazsa bugünkü kadar bozuktu. Daha bozuk değilse.

Yani gelir dağılımı Türkiye'de liberal denilen ANAP 1980'lerinde bozulmadı. Devletçi denilen dönemde de bozuktu. Bozuktu, çünkü gelir dağılımını devlet mülkiyeti bozmuştu; planlama bozmuştu; ithalat duvarlarının örölmesi bozmuştu.

Planlamanın, hele hele merkezi planlamanın sosyal demokrasi ile ne bağlantısı olduğunu anlamak çok zordur. Merkezi planlama otoriter ve totaliter rejimlerin kaynak dağılımı aracıdır; bürokratik seçkinciliğin, tepeden inme görüşlerin toplumu zapturapta alma çabasıdır. Sosyal demokrasi ise, adı üstünde, demokrasinin ve sivil toplumun siyasi hareketidir. Yani, artık merkezi planlamanın Türkiye'de de, dış dünyada da bittiğini kabul etmeliyiz..

Üç: Az gelişmişlik yada kapalı ekonomi. Bence açık ekonomi - devletçilik yaklaşımlarının temel farkını özetleyen soru, Türkiye bir az gelişmiş ülke midir, değil midir sorusudur. Siz Türkiye bir az gelişmiş ülkedir derseniz, örtük olarak az gelişmiş ülkelerde sosyal demokrasinin olamayacağını, hatta aslında demokrasinin bile olamayacağını söylüyorsunuz demektir. Az gelişmiş ülkeye, az gelişmiş demokrasi yakıştırılır. Biz bunu büyüklerimizden hep duyduk: "bizim Türkiye'deki şartlarımız batıdaki kapsamda bir demokrasiye izin vermez; o nedenle temel hak ve özgürlüklerde kısıtlamalara gitmeliyiz" diye. Türkiye insanı bu artık bu laflara kulak asmıyor.

Biz ne diyoruz? Türkiye'nin şartları Batıdaki düzey ve kapsamda demokrasiye olanak tanımaktadır. Çünkü, Türkiye bir az gelişmiş ülke değildir. Doğrudur, nicel olarak, kantitatif olarak, ekonomisi batı ekonomilerinden daha düşük verimli, yani

daha fakir olabilir. Ama, Türkiye ekonomik, siyasi ve kültürel gelişmişlik düzeyi ile batı ülkeleri ile aynı ligde oynayacak aşamaya gelmiştir. Azgelişmişlik dediğimiz, ayrı bir ligde olmak. Futboldaki birinci lig, ikinci lig gibi. Hatta azgelişmişlik daha da ötede bir kavram; biri futbol oynuyor, öbürü de kumda bilye oynuyor demek.

Türkiye bu aşamayı çoktan aşmıştır. Bir kere arkasında koca bir Osmanlı İmparatorluğu mirası olduğu için aşmıştır. İkincisi, belki 1930'larda ve 1940'larda böyleydi; ama 1950'lerden itibaren aradaki mesafeyi kapatmaya başlamıştır.

Tekrar ediyorum. Türkiye az gelişmiş bir ülke değildir. Türkiye batı ile arasında nicel olarak mesafe olan fakat aynı ligde oynayan bir ülkedir. Bu yıl 12 milyar \$ ihracat yapmıştır. 15 milyon evinin 11 milyonunda renkli televizyon vardır. 7 milyon telefon vardır. Bunlar az gelişmiş ülke sayıları değildir.

Türkiye az gelişmiş bir ülke değildir. Az gelişmiş bir ülke olmadığı için de, biz kendimize az gelişmişlik kriterleri içinde oluşan demokrasiyi, sosyal hakları, refah devletini layık göremeyiz. Bunu kabul edemeyiz. Biz sosyal demokratız. Sosyal demokrat olarak, Türkiye'de nasıl en çağdaş siyasi rejimi, en gelişmiş ülkedeki en demokratik anayasayı ve temel hak ve özgürlükleri istiyorsak, kendimizi böyle bir yapıya layık görüyorsak, ekonomide de en gelişmiş ülkedeki en mükemmel refah devletini talep ederiz. Daha azını da asla kabul etmeyiz.

Halkın karşısına, seçmenin karşısına bunlarla çıktığımız zaman, bu cesaretle, kendine güvenerek, bu ülkeye güvenerek çıktığımız zaman seçmen bize güvenir. "Bu ülkenin işadamı kötüdür; halkı cahildir; siyasetçisi ahlaksızdır, öbürü bilmem nedir" diyerek yola çıkan bir partiden, bir siyasi hareketten büyük vatandaş kütleleri ne bekleyebilir? Neden güvensin bu şekilde düşünen bir partiye? Sosyal demokrat bir parti, bir siyasi hareket, öncelikle vatandaşına güvenecek. Vatandaşına güvenmeyen bir partiye, vatandaş hiç bir zaman güvenmez. Güven karşılıklı olur.

Bizim işadamımız iyidir arkadaşlar; şöyle yada böyle ama yoktan varetmeyi becermiştir. Bu ülkenin işçisi köylüsü çalışkandır. İşte gitmişlerdir Almanya'lara, Avusturya'lara; dünyanın en çalışkan insanları olduklarını kanıtlamışlardır. Bu ülkenin insanı ahlaklıdır. Eğitilmiştir. Örneğin eğitim konusunu alalım. Yeni okudum; Fransa'da okuma yazma bilmeyen insan sayısı ile Türkiye'deki okuma yazma bilmeyen sayısı arasında büyük bir fark yokmuş. Orada da nüfusun % 15'i okuyamıyormuş. Onlar okula gidip okumayanlar, bizimkiler okula gitmediği için okuyamıyanlar. O kadardır fark.

Önce insanımıza ve kendimize güvenelim. Cesaret içinde, biz bunu yapabiliriz diyelim. Sosyal demokrat olmak için önce demokrat, sivil toplumcu ve cesur olmak lazımdır. Tabuların üstüne giderek, biz devletçi değiliz diyebilmemiz lazım. Biz devletçi değiliz, sosyal demokratız. Devletçilik eski bir kavram, 1930'larda kalmış. 1991 yılında 1930'ların kavgalarını verecek halimiz yok. Biraz geç kalmışız 60 yıl sonra, 60 yıl öncesinin kavgasını vermek için.

Biz, sosyal demokratlar, SHP'liler bir açık piyasa ekonomisini, bir refah devletini yapabilecek bir ülkenin, bir büyük reform çağını başlatabilecek ve kısa sürede ülkenin yüzünü değiştirebilecek tek siyasal hareketi, tek partisiyiz. Bu büyük

dönüşümü gerçekleştirebilecek tek toplumsal güç biziz. Biz bunu yapabiliriz. Bu güvenle yola çıkmamız lazım. Bu güvenle yola çıktığımız takdirde bu işler olur.

Demek ki, yapacağımızın adı sanı bellidir: Açık piyasa ekonomisidir. Türkiye'yi hiç bir şekilde dış dünyaya kapamayacağız. Yapılan anket ve araştırmalarda çok net bir şekilde görülüyor. Türk halkı, SHP'nin seçmeni dahil, dışa açılmayı destekliyor. SHP seçmeni de ANAP seçmenine yakın bir oranda destekliyor. Şaşırtıcı değildir. SHP'nin seçmeni başka bir memlekette yaşamıyor, burada yaşıyor. Dışa açılmayı istiyor bu ülke insanı; ama sosyal demokrat bir iktidarla istiyor. Dediğim gibi, sosyal demokrat bir iktidar istiyor, devletçi bir iktidar değil.

Sanıyorum ki devletçilerle aramızdaki ekonomi politikası farkları belirginlik kazanıyor. Ben ekonomiye müdahalelerin ağırlıkla vergileme politikaları ile, kamu harcamalarında yeniden dağılım politikaları dediğimiz işsizlik sigortası, eğitimde fırsat eşitliği, yaygın ve zorunlu sağlık sigortası, yaygın ve zorunlu emeklilik sigortası, vs. vs. gerçekleştirilmesini istiyorum. Bu bildiğimiz refah devleti programıdır. Ekonomide devlet müdahalesinin büyük kütlelerin güncel yaşamlarına yönelik olması gerekir diyoruz.

Doğallıkla burada durmuyorum. Devletin büyük istihdam projelerini başlatmasını öneriyorum. 1930'larda büyük buhran sırasında ABD'de New Deal adı verilen dönemde olduğu gibi. Aynı şekilde, devletin büyük çapta kentsel alan ve konut üretimine girişmesini savunuyorum. Sadece satmak üzere değil; düşük gelirli kiralama üzere de. Konut sorununu belediyelere yetki ve kaynak aktararak, yerel düzeyde çözmeliyiz. Kendi seçtiğimiz güçlü belediyeler; kendi seçtiğimiz valiler; ellerinde büyük işsizlik projeleri... Ben SHP'nin iktidarda olduğu sosyal demokrat bir Türkiye'yi böyle düşlemeyi tercih ediyorum. Gerçek ve başarılı bir refah devleti halinde düşlemeyi tercih ediyorum.

Türkiye'yi böyle düşlediğim için de, teşvik sistemleri, sanayileşme politikaları, yüksek teknoloji arayışları sosyal demokrat ekonomi anlayışında ikinci plana atılmalı gibi geliyor. Bunlar sağ ve liberal iktidarların sorunlarıdır. Sağın müşterisi işadamlarıdır ve onları en çok teşvikler ilgilendirir. O nedenle sağ partiler de en çok teşviklerden, sanayiden, teknolojiden söz ederler. Bizim durumumuz çok farklıdır. SHP işadamlarının temsilcisi olan bir parti değildir. Demek ki, bizler teşviklerden, sanayileşmekten bahsetmek zorunda değiliz. Biz işsizlik sigortasından, biz eğitimden, biz sağlık sigortasından, biz zorunlu emeklilik sigortasından, biz istihdam projelerinden, biz konut seferberliğinden, biz toplu taşıma projelerinden söz ederiz.

Tabii bütün bunlardan önce bir vergi reformundan söz ederiz. Türkiye'nin zayıf halkası vergi reformudur. Eğer sosyal demokratlar iktidara gelir ve iktidarlarının dördüncü yılında Türkiye'de aynı geliri kazanan insanlar hala aynı vergiyi ödemezlerse, o zaman sosyal demokratlar gerçekten başarısız olmuşlar demektir. Bu işi yapamadılar demektir. Çünkü vergi etkinliğini ve adaletini sağlayamadıkları sürece, enflasyon sorununu da çözemeyeceklerdir. Enflasyon

sorununu çözemedikleri sürece burada sözünü ettiğimiz refah devletinin kurulması için gerekli adımları atamayacaklar demektir.

Yani, yanlış işlerle uğraştılar demektir. Enerjilerini tümüyle vergi reformunda ve refah devletinde yoğunlaştıracak yerde, teknoloji seçimine daldılar, yok yüksek teknoloji yok alçak teknoloji derken işin aslını unuttular demektir. Tekrar söylüyorum: bu teknolojilerle, teşviklerle bırakalım sağ uğraşsın. Biz sosyal demokratlar olarak enerjimizi vergi reformunda, refah devletinde, velhasıl Türkiye'de yaşayan insanların güncel yaşam sorunlarında somutlaştıralım. Bütün yaratıcı enerjimizi bunlara verelim ki, bunlarda başarılı olalım. Böylece enflasyon sorununu kalıcı bir şekilde çözelim ve bir sonraki seçimleri de kazanabilelim. Evet; unutmamak lazım, bu seçim dediğimiz demokratik kurumun ilginç bir yönü vardır; bir kere kazandığınız zaman hayat durmaz, 4 yada 5 yıl sonra tekrar seçmenin önüne çıkıp ondan oy istemek, bir kez daha seçim kazanmak zorundasınız.

Sosyal demokratlar ucuz bir popülizm ile, herkese her istediğini vereceğiz vaatleri ile bir kere seçimi kazanmış olabilirler. İşte, 1978-79'de CHP iktidar olmuştur. Sonra ne oldu? 1977'de % 45 oy alan parti, başarısız bir ekonomi politikası uygulamasından sonra 1979 ara seçimlerinde oy oranının % 20'lere düştüğünü görmüştür. Bu tarihi olayı hiç unutmamalıyız. Tekrar etmesini, % 45'le geldiğimiz iktidardan 4 yıl sonra % 15'le gitmek istemiyorsak, bu sefer gerçekçi, sağduyulu ve cesur bir iktisat politikası uygulamak zorundayız. Cesarete ise, en çok kafamızdaki yanlış fikirleri temizlemek için ihtiyacımız var.

Türkiye'nin koşulları çok değişmiştir. Bu değişime ayak uydurmak yetmez, değişimin motoru ve lideri olmalıyız. Bakın, Türkiye Komünist Partisi Genel Sekreteri Haydar Kutlu bugün neler diyor: televizyonda, iktisadi olarak bize en yakın parti ANAP'tır dedi. Bunu komünist partisi söylüyor. Doğrusu ben sevdim. Çünkü, ben Alternatif Büyüme Stratejisini yazdığım da, devletçi arkadaşlar bana müstehzi bir şekilde "senin de ANAP'tan ne farkın var" demişlerdi. Bunu hala düşünen ve diyen partililer vardır büyük ihtimalle. O kadar da önemli değil. Şimdi komünistler bile açık ekonomiyi savunuyor.

Uzun lafın kısıası, Türk tipi sosyal demokrasi, Türk tipi demokrasiye benzer. Türk tipi demokrasi 1982 Anayasasının, 12 Eylül rejiminin demokrasisidir. Türk tipi sosyal demokrasi ise 1978-79'da yaşadıklarımızdır. Artık demokraside ve sosyal demokraside şu Türk tiplerinden vazgeçmenizi size hararetle tavsiye ederim. Batı tipini beğenmeye başlayalım; Türk tipini bırakalım. Türk tipi esmer olur, erkeği bıyıklı olur... Tamam, bende çok beğinirim. Erkeği, kadını makbuldür, mutfağı zengindir. Yalnız sosyal demokrasisi ve demokrasisi makbul değildir Türk tipinin. Demokrasisini biliyoruz; son örneği 1982'de yapılandır. Tam anlamı ile Türk tipi demokrasidir. Hoş, 1960'la 1980 arasında da çok çok farklı değildi ya, neyse; burada konumuz değil. Kısaca, sizlere demokrasinin ve sosyal demokrasinin Türk tipini unutmanızı, Avrupa tipini tercih etmenizi öneriyorum. Açık ekonomide Arçelik'ten yada Profilo'dan kazık yiyince gidip Alman malı Bosch buzdolabı alıyoruz. Neden? Daha iyi olduğu için. Aynı şekilde, bu Türk tipi demokrasiyi ve sosyal demokrasiyi denedik. Artık ithal malına sıra geldi. Madem ki dışa açılıyoruz,

açık ekonomiyi savunuyoruz, o zaman kökü dışarıda bir ideoloji olan sosyal demokrasiye de sahip çıkalım.

Gerek Türkiye'nin, gerek Türk sosyal demokrat hareketinin, ve gerek Sosyal Demokrat Halkçı Partinin, SHP'nin, bu büyük dönüşümü gerçekleştirebilecek güçte ve olgunlukta olduğu konusunda en küçük bir şüphem yok. Buna sonuna kadar inanıyorum. Bu inancım tam olmasa, akıntıya kürek çeken insan durumuna düşeceğimi düşünsem, burada sizlere bunları anlatmazdım. Bu dönüşümü yapabileceğimize inanıyorum. Bütün mesele kafamızdaki eskiden kalma, artık biraz örümcek ağları bağlanmış, köhnelenmiş fikirleri bırakmak, yeni fikirlere doğru cesaretle yola çıkmak. Çağımız yenilik çağı. SHP yeniliğin, yenilikçiliğin partisi olmalı. Çağımız bir reform çağı, SHP reformların, reformculuğun partisi olmalı. Yeniliği ve reformları önce kafamızın içinde yapalım ve yeni bir bakış ve yeni bir ufukla Türk siyasi hayatında layık olduğumuz yeri alalım, partimizi iktidara ve iktidarımızı da başarıya götürelim.

Beni dinlediğiniz için hepinize teşekkür eder ve saygılarımı sunarım.

6 Ocak 1991
Bursa